Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

ब
106

1999

Ր
106

ԿՈՄՍ
ՄՕՆԹԷ ՔՐԻՍԹՈՅ

ՅԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՒՄԱՅԷ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՑ
ՏԻԳՐԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Զմիւռնիա
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷԵԱՆ
1875

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ՀՍՍՌ-ԻՆ ԳԻՏ
Ա. ՄՈՍԱՆԻԿՅԱՆԻ ՍՆՎԱՆ
106-Ж
LS 108

ԿՈՄԱ

ՄՕՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՈՅ

ԳԼՈՒԽ Ա

ԼԵՄՈՆԻ ՕՇԱՐԱԿԸ

ՄՈՐԷԼ յիրաւի երջանիկ էր։

Պ. Նուարթիէ զան կանչելու համար իւր ծառան զրկեր էր, երիտասարդը այնչափ կ'արտորար իւր կանչուելուն պատճառը դիտնալու, որ վարձուած ձիու մը չորս սրունքներէն աւելի իւր երկու սրունքներուն վստահ ըլլալով կառք մը անգամ չէր բռնած, և աճապարանօք Մէսլէ փողոցէն մեկնելով Սէնթ-Օնօրէ արուարձանը կ'երթար։

Մորէլ խիստ արագութեամբ կը յառաջանար, և ողորմելի Պարուան ըստ կարի անոր ետևէն հասնելու կը ջանար։

Մորէլ երեսուն և վեց տարեկան էր, և Պարուա վաթսուն։

Մորէլի սիրտը սիրով բորբոքեալ էր, իսկ Պարուա օգին չափազանց տաքութենէն կը տաղնապէր։

Այսպէս գործով և տարիքով իրարմէ տարբեր այս երկու անձերը եռանկիւնի մը կազմող երկու գիծերուն կը նմանէին, որոնք խարիսխով իրարմէ հեռացած՝ գագաթով իրարու կը մօտենան։

Եռանկիւնիին գագաթը Նուարթիէն էր, որ կը հրամայէր Մորէլին խիստ արտորանօք իւր քովը գալու. Մորէլ այս հրամանը այն-

[illegible]ս ճշդիւ կը կատարէր, որ Պարուա անոր եաւէն հասնել չկա-
րենալուն յուսահատութեան մէջ կը մնար:

Մորէլ Նուարթիէի տունը հասած ատենը չհեւաց անգամ. սէ-
րը մարդուս թեւեր կու տայ. սակայն Պարուա, որուն սիրահարու-
թեան ժամանակն անցած էր, քրտինքի մէջ կը լողար:

Ծեր ծառան Մորէլը մասնաւոր դուռէն ներս մտցուց, դահլճին
դուռը գոցեց, և շատ չանցաւ՝ դաւթին մէջ շրջազգեստի շղրշիւն
մը Վալանթինի գալուստը իմացուց:

Վալանթին իւր սգոյ զգեստներուն մէջ հիանալի գեղեցիկ կ'ե-
րեւէր:

Մորէլ զան տեսնելով Նուարթիէի հետ խօսելու համար գա-
լը մոռցեր էր. բայց ծերունիին թեւաթոռը անուակներու վրայ դառ-
նալով իւր սենեակը եկաւ:

Նուարթիէ հիանալի կերպով Մորէլը և Վալանթինը յուսահա-
տութենէն ազատելուն համար՝ երիտասարդին յայտնած շնորհակա-
լութիւնները սիրալիր նայուածքով մը ընդունեց:

Այն ատեն Մորէլ նորատի աղջկան ակնարկութիւն մը ընելով
կը հարցընէր թէ զինքը կանչելնուն պատճառը ի՞նչ էր. Վալան-
թին, որ Մորէլէն հեռու նստած էր, կ'ըսպասէր որ իրեն հրա-
ման ըլլայ խօսելու:

Նուարթիէ անոր երեսը նայեցաւ:

— Կ'ուզես որ ինծի պատուիրածներդ ըսեմ անոր, հարցուց Վա-
լանթին:

— Այո՛, ըսաւ Նուարթիէ:

— Պ. Մորէլ, ըսաւ այն ատեն Վալանթին երիտասարդին. ո-
րուն աչքը անոր վրայ յարեր էր, սիրելի Նուարթիէ հաւս քեզ
ըսելու շատ բաներ ունի, որոնք երեք օրէ 'ի վեր ինձ ըսաւ: Այս-
օր զքեզ հոս բերել տուաւ որ զանոնք քեզ կրկնեմ. ուստի և
ես իբր թարգման առանց իւր ըսածներէն բառ մը փոխելու զա-
նոնք քեզ պիտի հաղորդեմ:

— Ո՛հ, անհամբերութեամբ մտիկ կ'ընեմ, պատասխանեց երի-
տասարդը. խօսէ, օրիորդ, խօսէ —:

Վալանթին աչերը խոնարհեցուց, և այս կերպով երիտասարդին

քաղցր գուշակութիւն մը տուաւ. Վալանթին միայն երջանկութեան
մէջ կը տկարանար:

— Հայրս կ'ուզէ այս տունէն մեկնիլ, ըսաւ: Պարուա վայելուչ
տուն մը գտնելու զբաղած է:

— Բայց գո՞ն, օրիորդ, ըսաւ Մորէլ, դուն որ այնչափ սիրելի
և օգտակար ես Պ. Նուարթիէին:

— Արդէն որոշած ենք, կրկնեց նորատի աղջիկը, ես իմ հա-
ւէս ամենեւին պիտի չբաժնուիմ: Իմ սենեակս անոր սենեկին քո-
վը պիտի ըլլայ: Պ. տը Վիլբֆօր կամ պիտի հաւանի որ Նուար-
թիէ հաւիս հետ մէկ տուն բնակիմ, և կամ պիտի մերժէ. եթէ
հաւանի՝ այսօր պիտի մեկնիմ, իսկ եթէ մերժէ՝ տարիքիս օրինա-
կան չափահասութեան պիտի սպասեմ, որուն տասը ամսէն պիտի
հասնիմ: Այն ատեն՝ անկախ հարստութիւն մը պիտի ունենամ,
և . . . :

— Շարունակէ, կ'աղաչեմ, ըսաւ Մորէլ:

— Եւ հաւիս հրամանաւ քեզ տուած խոստումս պիտի կատա-
րեմ —:

Վալանթին այս վերջին խօսքերը այնպէս ցած ձայնով արտա-
սանեց, որ եթէ Մորէլ զանոնք լսելու անձկայրեաց չըլլար՝ պի-
տի չկարենար լսել:

— Ըսածներս քու կամացդ համաձայն չե՞ն, սիրելի հաւս, յա-
ւելցուց Վալանթին:

— Այո՛, ըսաւ ծերունին:

— Հաւիս տունը անցնելնուս պէս, շարունակեց Վալանթին, Պ.
Մորէլ մեր բարի և ազնիւ պաշտպանին ներկայութեամբը պիտի
կարենայ զիս տեսնելու գալ: Եթէ այս միութեան կապը, զոր մեր
սրտերը գուցէ անդիտութեամբ կամ մտային հաճոյքով մը յօգե-
լու սկսան, պատշաճ երեւի և ապագայ երջանկութեան երաշխաւո-
րութիւնները ցուցընէ (ափսո՛ս, կ'ըսեն թէ դիմադրութիւններէ սի-
րավառ սրտերը ապահովութեան մէջ կը ցրտանան), այն ատեն
Պ. Մորէլ կրնայ զիս խնդրել, և ես կ'ըսպասեմ անոր:

— Ո՛հ, գոչեց Մորէլ ծերունւոյն առջև իբր Աստուծոյ և Վա-
լանթինի առջև իբր հրեշտակի մը ծնրադրել ուզելով, ո՛հ, ի՞նչ

բարիք ըրած եմ արդեօք կենացս մէջ որ այսչափ երջանկութեան արժանանամ։

— Մինչև մեր նպատակին հասնելը, շարունակեց նորատի աղջիկը իւր պարզ և խիստ ձայնովը. պատշաճութիւնները և մեր ծնողաց կամքն անգամ պիտի յարգենք, միայն թէ անոնց կամքը զմեզ բաժնել չուզէ. մէկ խօսքով և կը կրկնեմ այս խօսքը, ըստ որում ամեն բան անոր մէջ պարունակեալ է՝ պիտի սպասենք։

— Եւ այս բանիս համար պէտք եղած զոհողութիւնները, պարոն, ըսաւ Մորէլ, չէ թէ հնազանդութեամբ այլ ուրախութեամբ ընելու կ՚երդնում։

— Ուստի, շարունակեց Վալանթին քաղցր նայուածքով մը, այսուհետև անխոհեմութիւն չընենք, բարեկամ. վտանգի մէջ մի դներ այն անձը, որ այս օրէն սկսեալ պարզապէս և ըստ արժանւոյն քու անունդ կրելու սահմանուած կը համարի ինքզինքը —։

Մորէլ ձեռքը իւր սրտին վրայ դրաւ։

Բայց Նուարթիէ գորովանօք անոնց կը նայէր։

Պարուա, որ սենեկին ներքին կողմը կեցած մտիկ կ՚ընէր, քանզի անորմէ գաղտնի բան մը չէին պահեր, իւր ճաղատ ճակատէն վազած քրտինքի խոշոր կաթիլները սրբելով կը ժպտէր։

— Ո՛հ, որչափ տաքցեր է մեր բարի Պարուան, ըսաւ Վալանթին։

— Շատ վազելուս համար է, ըսաւ Պարուա, բայց ստոյգը ըսելով՝ պարոն Մորէլ ինձմէ աւելի շուտ կը վազէր —։

Նուարթիէ աչքովը ափսէ մը ցուցուց, որուն վրայ շիշ մը լեմոնի օշարակ և բաժակ մը կար։

Նուարթիէ արդէն այն օշարակին մէկ մասը կէս ժամ առաջ խմեր էր։

— Առ սա օշարակը և խմէ, բարի Պարուա, ըսաւ Վալանթին. վասն զի կը տեսնեմ որ մեծ փափաքով մը այս կիսատ շիշին կը նայիս։

— Եւ յիրաւի ծարաւութենէս կը պատակիմ, և ես յօժարութեամբ կենացդ բաժակ մը պիտի խմեմ։

— Խմէ, ըսաւ Վալանթին, և շուտով եկու —։

Պարուա ափսէն դուրս տարաւ և դաւթին մէջ սկսաւ պարպել այն բաժակը, զոր Վալանթին իւր ձեռքովը լեցուցեր էր։

Վալանթին և Մորէլ Նուարթիէի առջև իրարու ժպտեցան, երբ Վիլըֆօրի սանդուխին վրայ զանգակին հնչուիլը լսեցին։

Այցելութեան մը նշանն էր այն։

Վալանթին ժամացոյցը նայեցաւ։

— Կէս օր է, ըսաւ. այսօր շաբաթ է, սիրելի հաւս, անշուշտ բժիշկը պիտի ըլլայ —։

Նուարթիէ նշան ըրաւ թէ իրօք ան պիտի ըլլայ։

— Հիմա հոս կու գայ, պէտք է որ Պ. Մորէլ մեկնի, այնպէս չէ՞, սիրելի հաւս։

— Այո՛, պատասխանեց ծերունին։

— Պարուա, գոչեց Վալանթին, Պարուա, եկու —։

Ծերունի ծառային ձայնը լսուեցաւ որ կ՚ըսէր.

— Եկայ, օրիորդ։

— Պարուա հիմա զքեզ մինչև դուռը կը տանի, ըսաւ Վալանթին Մորէլին. և հիմա հաւս պատուէր մը ունի քեզ, պարոն պաշտօնատար, որ մեր երջանկութիւնը վտանգի մէջ ձգելու կարող եղող ո՛ր և է գործ մը չընես։

— Խօսք տուի որ պիտի սպասեմ, ըսաւ Մորէլ, և խօսքս պիտի բռնեմ —։

Այն միջոցին Պարուա ներս մտաւ։

— Ո՞վ է զանգակը հնչեցընողը, հարցուց Վալանթին։

— Պ. տ՚Ավրինեի բժիշկն է, ըսաւ Պարուա իւր ոտիցը վրայ երերալով։

— Ի՞նչ ունիս, Պարուա, հարցուց Վալանթին —։

Ողորմելի ծառան այլայլեալ աչօք իւր տիրոջ երեսը կը նայէր, ինչ ատեն կնճռած ձեռօքը կռթընելու տեղ մը կը փնտռէր որ ոտքի վրայ կանգնի։

— Բայց հիմա գետինը պիտի խնայ —, գոչեց Մորէլ։

Իրօք՝ Պարուայի անդամները կը դողդղային և աստիճանաբար դողդոջիւնը կ՚աւելնար։

Անոր դիմաց գնդերներուն ջղաձգական շարժումներէն այլադունեալ

երիտասարդ ջղային խիստ ուժգին յանկարծական հարուածէ մը բռնուիլը կ'իմացընէր։

Նուարթիւհի Պարոնան այսպէս այլայլած տեսնելով, մարդուս սիրտը շարժող ամէն շփոթութիւններով նկարուած նայուածքով մը անոր կը նայէր։

Պարոնա քանի մը քայլ իր սիրոջ մօտեցաւ։

— Բայց, ով Աստուած, ինչ ունիմ արդեօք, ըսաւ ծառան ։ ։ ։ Հիւանդ եմ. . . . ։ Աչքերս կը մթագնին։ Գանկս բոցավառ կը տոչորի։ Ո՛հ, մի՛ գոչէք ինծի, մի՛ գոչէք ինծի —։

Եւ յիրաւի ծերունւոյն աչերը դուրս ցցուած էին և դաժան կ'նրէին, գլուխը ետին կախուած էր, և մարմինը կարկամութեան մէջ կ'ինար։

Վալանթին սոսկալով ձայն մը հանեց։

Մորիչ իր բազկացը մէջ առաւ զան անճանօթ վտանգէ մը պաշտպանելու համար։

— Պ. ա'Ավրինեի, Պ. ա'Ավրինեի, գոչեց Վալանթին հեղձեալ ձայնիւ մը, օգնութեան հասիք —։

Պարոնա իր բոլորտիքը դարձաւ, և երիք քայլ դէպ ի ետև գնաց, սահեցաւ Նուարթիւհիի ոտից քովը ինկաւ, և իր ձեռքը աջոր ծունկին կռնթմպնելով գոչեց.

— Տէր իմ, բարի տէր իմ —։

Ան միջոցին Պ. ա'Ավրինեի ձայները լսելով իր հօրը գրան առջին եկաւ։

Մորիչ Վալանթինը կէս նուաղեալ թողուց, և գէպ ի ետև քաշուելով սեղանին անկիւնը գնաց և վարագոյրի մը ետին գրեթէ անտեսանելի եղաւ։

Իր առջևը օձ մը տեսնելու պէս գոյնը նետելով ողբալի ոգեվարին վրայ սառած նայուածք մը յարեց։

Նուարթիւհի անհամբերութենէն և սոսկումէն կ'նուաղ, իր հոգին օգնութեան հասնել կ'ուզէր այն ողբալի ծերունւոյն, որ աւելի իր բարեկամն էր քան թէ ծառան։ Իր ձախին վրայ կէս նայ և մահաւան սոսկալի մրգումը կ'նրևէր, որ իր աչայ բոլորտիքը կենդանի ձևացած գնդերներուն կաթկամութենէն և երակաց այտուցէն կը յայտնուէր։

Պարոնա յուզեալ դէմքով, արիւնալի աչօք, և պարանոցը դէպ ի ետև հակեալ գետինը կը տապալըրկէր, և սրունքները կարծես խորտակուելու չափ կը պրկուէին։

Շուրթերէն լեղեղ փրփուր մը դուրս կ'ելնէր և վշտապին կը հևար։

Վիլլֆոր սենեակը մանելուն պէս այս սոսկալի տեսարանը տեսնելով ակնթարթ նայուածքով ապշած մնաց։

Ծորելը չտեսեր էր։

Իր գոյնը նետելով և մազերը քաշմռելով, պահ մը անձայն գիտելէն ետև՝

— Պ. բժիշկ, Պ. բժիշկ, պռաց դէպ ի դուրը ցատկելով, եկէք, եկէք։

— Տիկին, տիկին, գոչեց Վալանթին իր մօրուն կանչելով և սանդուխին վանդակներուն զարնուելով, եկէք, եկէք շուտով, և ձեր ոգիոյ սրտակը բերէք։

— Ինչ կայ, հարցուց տիկին որ Վիլլֆոր հիչտկան և հանդարտ ձայնիւ։

— Ո՛հ, եկէք, եկէք։

— Բայց ո՞ր է բժիշկը, կը գոչէր Վիլլֆոր. ո՞ր գնաց —։

Տիկին որ Վիլլֆոր յամրաքայլ վար իջաւ. մկ ձեռքը թաշկինակը բռնած էր, որով իր երեսը կը սրբէր ու միւս ձեռքի անզգիական թեթևութիւն սրտակը։

Դրան առջևը հանդելով նախ Նուարթիւհի նայեցաւ, որուն դէմքը այսպիսի պարագայի մէջ զգացած բնական յուզմունքէն զատ ուրուագրուելիւն մը չէր յայտներ, եաքը դեռևը երիտասարդ ծերունին տեսաւ։

Ան առեն իր գոյնը նետեց, և իր աչքը մերթ ծառային և մերթ անոր սիրոջը վրայ դարձուց։

— Աստուծոյ սիրոյն համար ըլլայ, ըսէք, տիկին, բժիշկը ո՞ր է՝ ըսաւ Վիլլֆոր. քիչ մը առաջ ձեր սենեակը մնաւ։ Կը տեսնէք որ Պարոնա կամուրջահար եղած է, արիւն առնելով կրնանք ազատել զան։

— Ա՜յս առտու ինչ կերաւ, հարցուց տիկին որ Վիլլֆոր իրեն եղած հարցումէն խռովելով։

— Տիկին, ըսաւ Վալանթին, դեռ նախաճաշը չըրաւ, բայց հաւիս մէկ հրամանը կատարելու համար այս առտու վազելով յոգնեցաւ. միայն 'ի դարձին բաժակ մը լեմոնի օշարակ խմեց։

— Ա՛հ, ինչո՞ւ լեմոնի օշարակին տեղ գինի չխմեց, ըսաւ տիկին տը Վիլըֆօր։

— Լեմոնի օշարակը հաւիս շիշին մէջ պատրաստ կը գտնուէր. Պարուա ծարաւցած էր և գտածը խմեց —։

— Տիկին տը Վիլըֆօր սարսռաց. Նուարթիէ իւր խորունկ նայուածքը անոր վրայ յարեց։

— Խեղճին պարանոցը խիստ կարճ է, ըսաւ։

— Տիկին, ըսաւ Վիլըֆօր, Պ. տ'Ավրինեին ո՞ւր է, յանուն երկնից, պատասխան տուր։

— Էտուարս քիչ մը անհանգիստ է, անոր քովը կը գտնուի —, ըսաւ տիկին տը Վիլըֆօր, որ չկրցեր էր պատասխանը աւելի երկարելու։

Վիլըֆօր դուրս ցատկեց անձամբ բժիշկը կանչելու համար։

— Առ այս սրուակը, ըսաւ նարատի կինը սրուակը Վալանթինի տալով, անտարակոյս արիւն պիտի առնեն հիմա. ես իմ սենեակս կ'երթամ. քանզի չեմ կրնար արեան հոսիլը տեսնել —։

Եւ իւր ամուսնոյն ետևէն դուրս ելաւ։

Մորէլ իւր պահուած տեղէն դուրս ելաւ, ուր մէկը զինքը չտեսեր էր։

Վալանթինի ձեռքը իւր սրտին վրայ սեղմեց և գաղտնի գաւթէն դուրս ելաւ։

Նոյն միջոցին Վիլըֆօր և բժիշկը անոր հակառակ դռնէն ներս մտան։

Պարուայի խելքը գլուխը գալ կ'ըսկսէր. իւր ճգնաժամը անցեր էր, իւր խօսքերը հեծեծանաց կը նմանէին և մէկ ծնկան վրայ կ'ելնէր։

Տ'Ավրինեի և Վիլըֆօր Պարուան վերցընելով բազմոցակի մը վրայ տարին։

— Ինչ կը հրամայէք, Պ. բժիշկ, հարցուց Վիլըֆօր։

— Քիչ մը ջուր և օգելից եթեր բերել տուէք. տան մէջ եթեր ունի՞ք։

— Այո՛։

— Շուտով երթան բևեկնի իւղ և մաղձագեղ բերեն։

— Գնա՛ ուզածները բեր, ըսաւ Վիլըֆօր իւր ծառաներէն մէկուն։

— Եւ հիմա ամեն մարդ դուրս ելնէ։

— Ես ալ, հարցուց Վալանթին երկչոտութեամբ։

— Այո՛, օրիորդ, մանաւանդ դուք —, ըսաւ բժիշկը խստութեամբ։

Վալանթին զարմացմամբ Պ. տ'Ավրինեիին նայեցաւ, Պ. Նուարթիէի ճակատը համբուրեց և դուրս ելաւ։

Բժիշկը տխրութեամբ անոր ետևէն դուռը գոցեց։

— Տեսէք, տեսէք, ըսաւ Վիլըֆօր. ահա հանգստացաւ. թեթև ախտահարութիւն մ'էր —։

Պ. տ'Ավրինեի տխրութեամբ ժպտեցաւ։

— Ինչպէս ես, Պարուա, հարցուց բժիշկը։

— Քիչ մը աւելի աղէկ եմ, պարոն։

— Այս եթերեալ ջուրը կրնաս խմել։

— Կը փորձեմ. բայց մի՛ դպչիք ինծի։

— Ինչո՞ւ։

— Ինչու որ եթէ մատին ծայրովը անգամ դպչիք, ինձ այնպէս կ'երևի թէ հարուածը նորէն պիտի գայ։

— Խմէ՛ —։

Պարուա բաժակը առաւ, իւր մանիշակագոյն շրթանց մօտեցուց և գրեթէ անոր կէսը պարպեց։

— Ո՞ւր տեղդ կը ցաւի, հարցուց բժիշկը։

— Ամեն կողմս. բոլոր ջիղերուս կարկամութիւն մը կ'ըզգամ։

— Աչերդ կը մթագնի՞ն։

— Այո՛։

— Ականչներդ կը դռնչե՞ն։

— Սոսկալի կերպով։

— Ե՞րբ սկսաւ այդ։

— Հիմա։

— Յանկա՞րծ։

— Կայծակի պէս ։

— Երէկ, առջի օր բան մը ունէիր ։

— Ամենեին ։

— Քնէութիւն կամ գլխի ծանրութիւն ունէիր ։

— Ո՛չ ։

— Ինչ կերար այսօր ։

— Բան մը չկերայ. տիրոջս լեմոնի օշարակէն խմեցի միայն — ։

Եւ Պարուա գլխովը նշան ըրաւ Պ. Նուարթիէ ցուցընելու համար, որ իւր թեաթոռին վրայ անշարժ նստած՝ առանց շարժում մը կամ խօսք մը փախցընելու այս սոսկալի տեսարանը կը դիտէր ։

— Ո՞ւր է այդ լեմոնի օշարակը, հարցուց բժիշկը ։

— Վարը շիշին մէջն է ։

— Վարը ո՞ւր տեղն է ։

— Խոհանոցը ։

— Կ՚ուզէք որ երթամ բերեմ զայն, Պ. բժիշկ, հարցուց Վիլլբֆօր ։

— Ոչ, դուք հոս կեցէք, և աշխատեցէք այս ջուրին մնացորդը հիւանդին խմցընելու ։

— Բայց լեմոնի օշարակը ո՞վ. . . ։

— Ես անձամբ կ՚երթամ բերելու — ։

Տ՚Ավրինեի մէկ ոստիւնով դուռը բացաւ, դէպ՚ի սանդուխը ցատկեց և քիչ մնաց տիկին տը Վիլլբֆօրը վար պիտի գլորէր, որ ան ալ խոհանոցը կ՚իջնէր ։

Տիկինը ձայն մը հանեց ։

Տ՚Ավրինեի իւր մտադրեալ միակ նպատակէն յափշտակուած՝ անոր ուշադրութիւն անգամ չըրաւ. սանդուխին վերջին երեք կամ չորս աստիճանները ցատկեց, խոհանոցը վազեց, և ափսէին վրայ շիշը տեսաւ, որուն երեք մասը պարպուած էր ։

Արծիւի մը իւր որսին վրայ յարձակելուն պէս՝ յափշտակեց զայն ։ և շնչասպառ վեր ելնելով սենեակը մտաւ ։

Տիկին տը Վիլլբֆօր իւր սենեակը տանող սանդուխէն յամրաքայլ վեր կ՚ելնէր ։

— Հոս եղած շիշը այս է, հարցուց տ՚Ավրինեի ։

— Այո՛, պարոն բժիշկ ։

— Եւ դուն այս նոյն լեմոնի օշարակէ՞ն խմեցիր ։

— Կարծեմ ։

— Ինչ համ ունէր ։

— Դառն էր — ։

Բժիշկը իւր ափին խոռոչին մէջ քանի մը կաթիլ լեմոնի օշարակ դրաւ, շուրթերովը բերանը առաւ, և լաւ մը յուզելէն ետև ինչպէս որ դինիին համը նայելու համար կ՚ընենք, վառարանին մէջ թուքաւ ։

— Ճիշդ այս է, ըսաւ. դուք ալ խմեցիք ասկէ, պարոն Նուարթիէ ։

— Այո՛, ըսաւ ծերունին ։

— Դուք ալ դառն համը առիք ։

— Այո՛ ։

— Ո՛հ, պարոն բժիշկ, գոչեց Պարուա, ահա նորէն կ՚ըսկսի. ո՛վ Տէր Աստուած իմ, դթա ինծի — ։

Բժիշկը հիւանդին քովը վազեց ։

— Նայեցէք, Պ. Վիլլբֆօր, մաղձադեղը բերին — ։

Վիլլբֆօր դուրս վազեց պոռալով.

— Մաղձադեղը, մաղձադեղը չբերին ։

Մարդ պատասխան չտուաւ ։

Տան մէջ խորին սարսափ մը տիրեր էր ։

— Եթէ թոքին մէջ փչելու միջոց մը ունենայի, ըսաւ տ՚Ավրինեի իւր բոլորտիքը նայելով, անոր շնչառութիւնը արգիլուելուն յառաջն առնելու զուցէ հնարն ըլլար ։ Բայց ոչ, բան մը չկայ, բան մը չկայ ։

— Ո՛հ, պարոն, կը գոչէր Պարուա, այսպէս առանց օգնութիւն մը ընելու պիտի թողո՞ւք դիս որ մեռնիմ ։ Ո՛հ, Տէր Աստուած իմ, ես կը մեռնիմ, ես կը մեռնիմ ։

— Գրիչ մը, գրիչ մը տուէք ինձ — , ըսաւ բժիշկը ։

Սեղանին վրայ գրիչ մը տեսաւ, ու զան առնելով՝ հիւանդին բերանին մէջ խօթելու փորձեց, որ իւր ջղաձգութեանց մէջ փսխելու համար պարապ ջանքեր կ՚ընէր. բայց ծամելիները այնչափ սեղմեր էր որ գրիչը բերանին մէջ չմտաւ ։

Պարուայի վրայ առաջինէն աւելի ուժգին ջղային ախտահարութիւն մը եկեր էր։

Բազմոցակին վրայէն դետինը ինկաւ, և տախտակամածին վրայ ձգտեալ մնաց։

Բժիշկը չկարենալով անոր այս վիճակին մէջ օգնութիւն մը ընել, թողուց զան և Նուարթիէին մօտեցաւ։

— Ինչպէս է ձեր առողջութեան վիճակը, հարցուց անոր խսկոյն և ցած ձայնով, աղէկ էք։

— Այո՞։

— Ստամոքսնիդ թեթե՞ւ է թէ ծանր. թեթե՞ւ է։

— Այո։

— Ամեն կիրակի դեղահատը առած ժամանակ եղածնո՞ւդ պէս։

— Այո՛։

— Ձեր լեմոնի օշարակը Պարուա՞ն շինեց։

— Այո՞։

— Դո՞ւք առաջարկեցիք անոր որ անկէ խմէ։

— Ոչ։

— Պ. տը Վիլըֆօ՞ր առաջարկեց։

— Ոչ։

— Տիկի՞նը։

— Ոչ։

— Ուրեմն Վալանթի՞ն։

— Այո՛—։

Այն միջոցին՝ Պարուայի մէկ հառաչանքը և իւր ծամելիներուն ոսկրները կրճող յօրանջումը տ՚Ավրինեիին ուշադրութիւնը գրաւեցին։

Նուարթիէի քովէն բաժնուելով հիւանդին քովը վաղեց։

— Պարուա, ըսաւ բժիշկը, կրնա՞ս խօսիլ —։

Պարուա քանի մը անիմաց խօսքեր կակաղեց։

— Քաջալերութիւն, սիրելիս —։

Պարուա իւր արիւնալի աչերը բացաւ։

— Օշարակը ո՞վ շինեց։

— Ես։

— Շինելուդ պէս տիրոջդ բերի՞ր։

— Ոչ։

— Ուրեմն տեղ մը թողուցիր անշուշտ։

— Խոհանոցին մէջ, այն միջոցին զիս գործի մը համար կը կանչէին։

— Ո՞վ բերաւ հոս։

— Օրիորդ Վալանթին —։

Տ՚Ավրինեի ձեռքը ճակտին զարկաւ։

— Ով Աստուած իմ, մրմնջեց։

— Պարոն բժիշկ, պարոն բժիշկ, պոռաց Պարուա՝ որ երրորդ ճգնաժամին գալը կ՚ըզգար։

— Բայց մաղձադեղը ո՞ւր մնաց, գոչեց բժիշկը։

— Ահա՛ մաղձադեղը, ըսաւ Վիլըֆօր ներս մտնելով։

— Ո՞վ պատրաստեց զայդ։

— Նոյն ինքն դեղագործը որ հետս եկած է։

— Խմէ, ըսաւ բժիշկը Պարուային։

— Անկարելի է, պարոն բժիշկ, շատ ուշ է. կոկորդս կը սեղմուի, ու կարծեմ թէ կը խեղդուիմ։ Ո՛հ, սի՞րտս . . . . զըլո՛ւխս . . . . Ո՛հ, այս ի՞նչ դժոխք է . . . . Արդեօք այս տառապանքներս աւելի երկար պիտի տեւե՞ն։

— Ոչ, ոչ, բարեկամ, ըսաւ բժիշկը. հիմա պիտի դադրին։

— Ոհ, կը հասկընամ, գոչեց ողորմելին. ով Աստուած իմ, գթա ինծի —։

Եւ ձայն մը հանելով՝ իբր կայծակնահար կռնակին վրայ ինկաւ։

Տ՚Ավրինեի ձեռքը անոր սրտին վրայ դրաւ, և հայելի մը անոր շրթանցը մօտեցուց։

— Ինչպէս եղաւ, հարցուց Վիլըֆօր։

— Գացէք խոհանոցը ըսէք որ շուտով մանիշակի օշարակ բերեն —։

Վիլըֆօր իսկոյն վար իջաւ։

— Մի վախնաք, պարոն Նուարթիէ, ըսաւ տ՚Ավրինեի, հիւանդը ուրիշ սենեակ մը պիտի տանիմ արիւն առնելու համար.

ստուգիւ այս տեսակ հիւանդութիւնները սոսկում կը պատճառեն տեսնողին — ։

Եւ Պարուային թևերուն տակէն բռնելով ու քաշելով մօտակայ սենեակ մը տարաւ զան, բայց գրեթէ անմիջապէս ետքը Նուարթիէի սենեակը դարձաւ լեմնոշարակին մնացորդը առնելու համար ։

Նուարթիէ իր աչ աչքը կը գոցէր ։

— Վատ ընթերը կ'ուզէք, այնպէս չէ՞, հիմա կը գրկեմ ձեզ զան — ։

Վիլլֆոր այս միջոցին վեր կ'երթար ։

Տ'Ավրինեի գաւթին մէջ անոր պատահեցաւ ։

— Ինչպէս եղաւ, Հարցուց Վիլլֆոր ։

— Երկեր, ըսաւ տ'Ավրինեի, և տղորմըլտյն սենեակը տարաւ զան ։

— Միշտ մարած է, Հարցուց Թաղատարի գործակալը ։

— Մեռաւ —, պատասխանեց բժիշկը ։

Վիլլֆոր երեք քայլ ետ քաշուեցաւ. ձեռքը միայնցած վեր բարձրացուց և յայտնի գթութեամբ մը գլխուին նայելով ըսաւ ։

— Աչքերէս շուտով մեռաւ ։

— Այո, խիստ շուտով, այնպէս չէ՞, ըսաւ տ'Ավրինեի. բայց պէտք չէ զարմանալ ։ Գ։ և սիրին որ Սէն-Մէրանները ալ նոյնպէս շուտով մեռան ։ Ո՛հ, ձեր ատն մէջ շատ շատ կը մեռնին ։ պարոն որ Վիլլֆոր ։

— Ինչ կ'ըսէք, պարոն, գոչեց գատաւորը երկիւղի ձայնով մը, գարձեալ նոյն սոսկալի կարծիքները կը նորոգէք ։

— Միշտ նոյնը կը կրկնեմ, պարոն. այո, ըսաւ տ'Ավրինեի վսեմութեամբ մը. վասն զի այն կարծիքները վայրկեան մը մտքէս չեն եղներ. և որպէս զի լաւ համոզուիք որ այս անգամ սխալած չեմ՝ աղէկ մտիկ ըրէք, պարոն որ Վիլլֆոր — ։

Վիլլֆոր սոսկումէն կը դողար ։

— Թոյն մը կայ որ առանց հետք մը ձգելու կ'ըսպանէ ։ Այն թոյնը կը ճանչնամ ես, ըստ որում անկէ յառաջ եկած վտանգները և նշանները քննած և սորված եմ ։ Այն թոյնը արդէն տիկին որ Սէն-Մէրանին վրայ տեսեր էի ; հիմա ալ ողորմելի Պիւթուային վրայ տեսայ ։ Միայն մէկ միջոց կայ զայն ճանչնալու հա-

մար ։ Թեթուածինով կարմրած կապոյտ թղթին իւր բուն գոյնը կուտայ և մանիշակի օշարակը կանաչ կը ներկէ ։ Քլորիտիս կապոյտ թուղթ չունինք. բայց մանիշակի օշարակը ահա կը բերեն — ։

Իրօք՝ գաւթին մէջ քայլերու ձայներ լսեցին. բժիշկը դուռը կիսով չափ բացաւ, սենեկապատուհանին ձեռքէն աման մը առաւ, որուն մէջ երկու կամ երեք դրգալ օշարակ կար, և դուռը վերստին գոցեց ։

— Նայեցէք հիմա, ըսաւ բժիշկը թաղատարի գործակալին, որուն սրտի բարախնդունը այնպէս ուժով կը զարնէր որ գրեթէ կը լսուէր. ահա այս ամանին մէջ մանիշակի օշարակը կայ, և այս շիշին մէջ լեմնոշարակին մնացորդը, որուն մէկ մասը պարոն Նուարթիէ և Պարուա խմեցին ։ Եթէ լեմնին օշարակը անարատ և անվնաս է, մանիշակի օշարակը իւր գոյնը պիտի պահէ. իսկ եթէ թունաւորեալ է՝ մանիշակի օշարակը պիտի կանանչէ. Նայեցէք — ։

Բժիշկը շիշին լեմնոշարակէն քանի մը կաթիլ ամանին մէջ գրաւ, անմիջապէս ամանին տակը գոյնը փոխուեցաւ, նախ կապոյտի գարձաւ, եարը շափիղայի, արեւակի ու վերջապէս զմրուխտի ։

Այս գոյնը հաստատ մնաց, փորձը ամենեին տարակոյս չէր թողուր ։

— Ողորմելի Պարուան թունաւորած է, ըսաւ տ'Ավրինեի. հիմա մարդոց և Աստուծոյ առջև պիտի ստուգեմ զայն — ։

Վիլլֆոր չպատասխանեց, ձեռքերը և ալուշ նայուածքը դէպ ի երկինք վերցուց, և իրր կայծակնահար թեւաթոռին վրայ ինկաւ ։

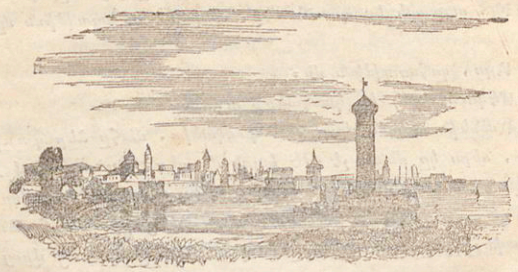

106-22

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀՍՍՌ-ԱՐՏ ՍՍՐ
Ա. ԱՄ. Ա. ՄՅՈՒՐԱՆԻ
Ա. ՄՈՒՍԱՆԻՎԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ԳԼՈՒԽ Բ

ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պարոն տ'Ավրինեի շուտով դատաւորին խելքը գլուխը բերաւ, որ այս տխուր սենեկին մէջ երկրորդ դիակի մը կը նմանէր։

— Ո՛հ, մահը իմ տանս մէջ կը գտնուի, գոչեց Վիլըֆօր։

— Մեղքը չէ՞ք ըսեր, պատասխանեց բժիշկը։

— Պարոն տ'Ավրինեի, գոչեց Վիլըֆօր, չեմ կրնար այս բոպէիս զգացածս ձեզ յայտնել. վախը, սարսափը և խենթութիւնը զիս պաշարած են բոլորովին։

— Այո, ըսաւ Պարոն տ'Ավրինեի կատարեալ հանդարտութեամբ մը. բայց կարծեմ՝ ալ ժամանակը հասած է գործելու, և այս մահուան հեղեղին առջեւը թումբ մը դնելու։ Ես կ'ըզգամ որ պիտի չկարենամ աւելի երկար ժամանակ այսպիսի գաղտնիքներ պահելու առանց թէ մարդկային ընկերութեան և թէ զոհ եղողներուն համար վրէժխնդիր ըլլալու —։

Վիլըֆօր տխուր նայուածքով մը աչերը իւր բոլորտիքը պտըտցուց։

— Ո՛հ, իմ տանս մէջ, իմ տանս մէջ, մրմնջեց դատաւորը։

— Ա՛ղէ, դատաւոր, ըսաւ տ'Ավրինեի, իբրև մարդ վարուեցէք և իբրև օրինաց թարգմանը՝ կատարեալ զոհողութիւն ըրէք։

— Ինձ սարսափ կը պատճառէք, պարոն, զոհողութիւն մը ըսիք։

— Այո, զոհողութիւն մը։

— Մէկուն վրայ կը կասկածի՞ք ուրեմն։

— Ամենևին մէկուն վրայ չեմ կասկածիր. մահը ձեր դուռը կը զարնէ, ներս կը մտնէ չէ թէ կոյրի մը պէս, այլ ապահով քայլերով մէկ սենեկէն միւսը կ'անցնի. և ես անոր ընթացքը կը դիտեմ, անոր քայլերը կը տեսնեմ, և նախնեաց ըրածին համեմատ՝ խարխափելով կը փնտռեմ. ըստ որում ձեր ընտանեաց վրայ ու-

նեցած սէրս և ձեզի համար ունեցած յարգանքս աչացս վրայ երկու պատաններ են. ուստի . . . ։

— Ոհ, խօսեցէք, խօսեցէք, պարոն, մտիկ կ'ընեմ։

— Ուստի, պարոն, ձեր տանը կարելի է ձեր ընտանեացը մէջ այն՝ ահռելի հրէշներէն մէկը կը գտնուի, որոցմէ ամեն դար հատ մը կ'ըստեղծէ։ Լոքիւսթ և Ակրիբին, որոնք իրարու ժամանակակից էին, բացառութիւն մ'են. անոնք Նախախնամութեան զայրացման գործիք եղան Հռոմայ մեղքերով պղծեալ կայսրութիւնը կործանելու համար։ Պրիւնօ և Ֆրէտէկոնտ քաղաքակրթութեան մանկութեանը ժամանակ դժուար վաստակոց արդիւնքներն են, այն քաղաքակրթութեան, որուն մէջ մարդս մտքերը զսպել կը սորվէր, և այն՝ դժոխքի արբանեակներու միջոցաւ։ Այս ամեն կիները տակաւին նորատի և գեղանի էին. իրենց ճակտին վրայ կը փայլէր տակաւին անմեղութեան այն ծաղիկը, որ ձեր տունը գտնուող մեղապարտին ճակտին վրայ իսկ կը տեսնուի —։

Վիլըֆօր ճիչ մը հանեց, ձեռքերը իրարու միացուց, և պաղատելու շարժմամբ բժշկին նայեցաւ։

Բայց այս վերջինը անդթութեամբ իւր խօսքը շարունակեց։

— «Փնտռէ այն անձը որ գործուած չարիքէն օգուտ կ'ըստասէ», կ'ըսէ իրաւագիտութեան առակ մը։

— Պարոն բժիշկ, գոչեց Վիլըֆօր, ափսոս, պարոն բժիշկ, ո՛ր չափ անգամ մարդկային արդարութիւնը այս աղէտալի խօսքերով սխալած է։ Չեմ դիտեր, բայց կարծեմ թէ այս մեղքը . . . ։

— Ա՛հ, ուրեմն կը խոստովանիք որ մեղք մը կայ։

— Այո, կը ճանչնամ. բայց ի՞նչ ընելու է, համբերութիւն։ Բայց թողուցէք որ խօսքս շարունակեմ, ինձ այնպէս կ'երևի կ'ըսեմ որ այս մեղքը իմ վրաս կ'իյնայ և ոչ զոհ եղողներուն. այս ամեն տարօրինակ աղէտից տակը ինծի համար աղէտ մը կը նշմարեմ։

— Ոհ, մարդս ամեն կենդանեաց ամենէն եսականը և ամեն արարածոց ամենէն անձնասէրն է, մրմնջեց տ'Ավրինեի, որ կը կարծէ թէ միայն իրեն համար աշխարհս կը դառնայ, արևը կը լուսաւորէ, և մահը կը հնձէ. մարդս խոտի շիւղի մը ծայրը զԱս-

տուած անիծող մրջիւն մ'է։ Եւ անոնք որ իրենց կեանքը կորսընցուցին, ուրիշ բան մը չկորսնցուցին. Պ. տը Սէն-Մէրան, տիկին տը Սէն-Մէրան և Պ. Նուարթիէ . . . ։

— Ի՞նչպէս, Պ. Նուարթիէ կ'ըսէք։

— Է՛հ, այո, կը կարծէք որ այն ողորմելի ծառայի՞ն թշնամութի՞ւն մը ընել կ'ուզէին, ոչ ամենևին. Շէքսբիրի Բոլոնիացիին պէս ուրիշի մը տեղ ինքը մեռաւ։ Լեմոնի օշարակը Նուարթիէի համար պատրաստուած էր, և Նուարթիէ իրերու տրամադրութեան համեմատ անկէ խմեց, իսկ միւսը դիպուածով միայն խմեց, և թէպէտ Պարուա մեռաւ, բայց Նուարթիէի մահուան համար պատրաստուած էր այն։

— Բայց ուրեմն ի՞նչպէս հայրս չմեռաւ։

— Տիկին տը Սէն-Մէրանի մահուան իրիկունը ձեր պարտիզին մէջ արդէն պատճառը ըսի ձեզ. վասն զի իւր մարմինը այս նոյն թոյնին սովորած է. վասն զի թոյնին այն քանակութիւնը իրեն համար անվնաս, բայց ուրիշի համար մահացու էր. վասն զի վերջապէս մէկը չգիտեր և ոչ իսկ մարդասպանը որ ես տարիէ մը 'ի վեր Պ. Նուարթիէի տուած դեղերուս մէջ բևեկնի թոյն կը գործածեմ. սակայն մարդասպանը աղէկ գիտէ և փորձով ալ տեսաւ որ բևեկնի թոյնը սոսկալի է։

— Ո՛վ Աստուած, ո՛վ Տէր Աստուած, մրմնջեց Վիլըֆօր բազուկները իրարու պլլելով։

— Մեղապարտին հետքը փնտռեցէք, պարոն. այն մեղապարտը Պ. տը Սէն-Մէրանը սպաննեց։

— Ո՛հ, ի՞նչ կ'ըսէք, Պ. բժիշկ։

— Կրնամ երդնուլ, պարոն. մեռնելու ժամանակ ցուցուցած նշանները որոնք ինձ պատմեցին՝ աչօքս տեսածներուս նոյնն են —։

Վիլըֆօր վիճելը դադրեցուց և հառաչանք մը հանեց։

— Պ. տը Սէն-Մէրանը սպաննեց, կրկնեց բժիշկը, տիկին տը Սէն-Մէրանն ալ սպաննեց, որոնք կրկին ժառանգութիւն մը թողուցին —։

Վիլըֆօր իւր ճակատէն վազած քրտինքը որբեց։

— Աղէկ մտիկ ըրէք, ըսաւ բժիշկը։

— Ափսոս, ըսաւ Վիլըֆօր, մեծ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընեմ ձեզ։

— Ասկէ քիչ ժամանակ առաջ, կրկնեց Պ. տ'Ավրինեի իւր անողոքելի ձայնովը, Պ. Նուարթիէ ձեզի և ձեր ընտանեաց դէմ կտակ մը ըրաւ և իւր բոլոր հարստութիւնը աղքատաց թողուց. Պ. Նուարթիէ ակնկալութիւն մը չէր թողուր, և իւր ընտանիքը իրմէ բան մը չէր սպասեր։ Բայց երբ իւր առաջին կտակը ջնջելով երկրորդ կտակը շինեց, կ'ուզեն սպաննել զան, որպէս զի չըլլայ թէ երկրորդն ալ ջնջելով երրորդ մը շինէ. կարծեմ կտակը երէկ չէ առջի օրը շինեց. կը տեսնէք, ընողը ժամանակ կորսընցընել չուզեր։

— Ո՛հ, գթացէք, պարոն տ'Ավրինեի։

— Ամենևին, պարոն. բժիշկը երկրի վրայ նուիրական պաշտօն մը ունի, և զայն կատարելու համար կենաց մինչև աղբիւրները բարձրացած և մահուան գաղտնի մթութեանց մէջ իջած է։ Երբ մեղք մը կը գործուի և Աստուած անտարակոյս զզուելով իւր նայուածքը յանցաւորին վրայէն կը վերցընէ, բժշկին պարտքն է յանցաւորը յայտնելու։

— Գթացէք աղջկանս, պարոն, մրմնջեց Վիլըֆօր։

— Կը տեսնէք որ անոր հայրն ըլլալով դուք անոր անունը կուտաք։

— Գթացէք Վալանթինիս. ո՛հ, անկարելի է. աւելի կ'ուզեմ ինքզինքս ամբաստանել քան թէ Վալանթինը, որ ադամանդեայ սիրտ մը ունի, և անմեղութեան շուշան մ'է։

— Բնաւ չեմ գթար, պարոն թագաւորի գործակալ։ Գործուած մեղքը յայտնի է. օրիորդ տը Վիլըֆօր իւր ձեռօքը ծրարեր է Պ. տը Սէն-Մէրանի զրկուած դեղերը, և Պ. տը Սէն-Մէրան մեռաւ։

«Տիկին տը Սէն-Մէրանի բուսական օշարակը իւր ձեռօքը պատրաստեր է և տիկին տը Սէն-Մէրան մեռաւ։

«Օրիորդ տը Վիլըֆօր Պարուան տեղ մը զրկելով անոր ձեռքէն այն օշարակին շիշը առեր է, որմէ իւր հաւը սովորաբար ամեն առտու կը խմէ, և Նուարթիէ հրաշքով միայն մահուանէ ազատեցաւ։

«Օրիորդ տը Վիլլիֆօր յանցաւոր է. ան է թունաւորողը: Պարոն թագաւորի գործակալ, օրիորդ տը Վիլլիֆօրը իբր թունաւորող կ'ամբաստանեմ, ձեր պարտքը կատարեցէք:

— Պ. բժիշկ, ձեր խօսքին դէմ չեմ գներ ալ և ինքզինքս չեմ պաշտպաներ. կը հաւատամ ձեր խօսքին, բայց գթացէք ինձ, և կենացս ու պատուոյս խնայեցէք:

— Պարոն տը Վիլլիֆօր, կրկնեց բժիշկը աւելի ուժգնութեամբ, այնպիսի պարագաներ կան որոնց մէջ մարդկային յիմար զգուշութեան սահմանները կ'անցնիմ: Եթէ ձեր աղջիկը միայն մեղք մը գործած ըլլար, և երկրորդ մեղք մը գործելու դիտաւորութիւնը տեսնէի, ձեզ կ'ըսէի. «Խրատեցէք, պատժեցէք զան. թող իւր կենաց մնացեալ օրերը վանքի մը, մենաստանի մը մէջ լալով և աղօթք ընելով անցընէ»: Եթէ երկրորդ անգամ նոյն մեղքը գործէր. «Առէք այս թոյնը, որուն անդեղայ մը գտնուած չէ, պարոն տը Վիլլիֆօր, կ'ըսէի. փայլակի պէս արագահաս և կայծակի պէս մահացու է. անոր հոգին Աստուծոյ առանդելով այս թոյնէն տուէք անոր և այս կերպով ձեր պատիւն ու կեանքը ազատեցէք. վասն զի ձեր կենացը թշնամին է ան, և կը տեսնեմ որ իւր կեղծաւոր ժպիտովն ու շողոքորթութեամբը ձեր սնարքին մօտեցած է: Ա՛ւ ձեզ, պարոն տը Վիլլիֆօր, եթէ սպաննուելէ առաջ դուք չարտորաք զան սպաննելու»: Ահա այս խօսքերը պիտի ըսէի ձեզ եթէ միայն երկու հոգի սպաննած ըլլար. բայց ձեր աղջիկը երեք ոգեվարներ տեսաւ և երեք դիակներու առջև ծնրադրեց. թունաւորողը դահճին յանձնեցէք, 'ի մա՛հ: Ձեր պատուոյն խօսքը կ'ընէք. դուք իմ ըսածս կատարեցէք, և անմահութիւնը ձեզ կ'ըսպասէ —:

Վիլլիֆօր ծնկան վրայ եկաւ:

— Մտիկ ըրէք, ես ձեզի չափ սրտոտ չեմ, և գուցէ դուք ալ սրտոտ պիտի չըլլայիք եթէ իմ Վալանթին աղջկանս տեղ ձեր Մատըլէն աղջիկն ըլլար —:

Բժշկին գոյնը նետեց:

— Պ. բժիշկ, շարունակեց Վիլլիֆօր, ամեն կնածին մարդ նեղութիւն կրելու և մեռնելու համար ծնած է. ես ալ պիտի նեղութեան համբերեմ և մահուանս սպասեմ:

— Զգուշացէք, ըսաւ Պ. տ'Ավրինեի, մահը պիտի յամէ դեռ . . . : Ձեր հայրը, կինը, և գուցէ ձեր որդին ալ սպաննելէն ետև ձեզ պիտի մօտենայ —:

Վիլլիֆօր բժշկին բազուկը սեղմելով

— Մտիկ ըրէք ինձ, ըսաւ հեղձամղձուկ ձայնիւ. ցաւեցէք ինծի համար, և օգնեցէք ինծի . . . : Ոչ, աղջիկս յանցաւոր չէ . . . : Զիս դատաստանի կանչեցէք, և ես միշտ պիտի ըսեմ. «Ոչ, աղջիկս յանցաւոր չէ . . . »: Տանս մէջ գործուած մեղք չկայ . . . : Կը լսէք, չեմ ուզեր որ տանս մէջ մեղք մը գործուած ըլլայ. վասն զի եթէ մեղքը տեղ մը մանէ՝ մահուան պէս առանձին չմաներ: Ձեր ի՛նչ հոգը եթէ ես սպաննուելով մեռնիմ. միթէ դուք իմ բարեկա՛մս էք, միթէ դուք մա՛րդ մ'էք և դուք սիրտ մ'ունի՛ք . . . : Ո՛չ, դուք բժիշկ մ'էք . . . : Ուրեմն գիտցիք որ ես չեմ կրնար իմ ձեռօքս աղջիկս դահճին յանձնել. . . : Ա՛հ, միայն ատոր գաղափարը զիս կը տանջէ և կը մղէ զիս ըղունդներովս սիրտս կեղեքելու . . . : Բայց եթէ կը սխալիք, Պ. բժիշկ, եթէ թունաւորողը աղջիկս չէ. ոհ, եթէ օր մը ուրուականի պէս գունատեալ ձեր քովը գալով ըսէի. «Ո՛վ մարդասպան, դուն իմ աղջիկս սպաննեցիր . . . »: Եթէ ստուգիւ այսպէս պատահէր, պարոն տ'Ավրինեի, ես քրիստոնեայ եմ. բայց ինքզինքս կ'ըսպաննէի:

— Բարի, ըսաւ բժիշկը վայրկենական լռութենէ մը ետև, կ'ըսպասեմ —:

Վիլլիֆօր իւր ըսածներուն վրայ տարակուսողի մը պէս անոր երեսը նայեցաւ:

— Միայն թէ, շարունակեց Պ. տ'Ավրինեի կամաց և հանդիսաւոր ձայնով մը, եթէ ձեր տանը մէջ մէկը հիւանդանայ, եթէ հիւանդացողը դուք իսկ ըլլաք, մի կանչէք զիս, ալ չեմ դար ես: Այս սոսկալի գաղտնիքը մէկուն չյայտնելու կը հաւանիմ, բայց չեմ ուզեր որ աւելի ամօթով մնամ և խիղճս աւելի ծանրաբեռնի, ինչպէս որ ձեր տան մէջ մեղքն ու թշուառութիւնը պիտի մեծնան և արդիւնաւորին:

— Ուրեմն զիս պիտի թողո՛ւք, Պ. բժիշկ:

— Այո, վասն զի չեմ կրնար աւելի երկար ժամանակ ձեր տունը յաճախել. եթէ ոչ՝ պէտք եմ գլխատարանին մատնուիլ։ Ուրիշ առիթ մը երևան ելնելով այս սոսկալի ողբոց վերջ պիտի տայ։ Մնաք բարեաւ։

— Պ. բժիշկ, կը պաղատիմ՝ կեցիք։

— Իմ միտքս պղծող ամեն սոսկալի դէպքերը ձեր տունը ատելի և աղէտալի կ՚ընեն ինձ։ Մնաք բարեաւ, պարոն։

— Խօսք մը ըսեմ, միայն խօսք մը, Պ. բժիշկ։ Զիս սոսկալի կացութեան մը մէջ թողլով կը մեկնիք, այնպիսի կացութեան մը, զոր ձեր յայտնածովը աւելի սոսկալի կ՚ընէք։ Բայց ողորմելի ծեր ծառային այն յանկարծական մահուան համար հիմա ի՞նչ պիտի ըսէ ամեն մարդ։

— Իրաւունք ունիք, ըսաւ տ՚Ավրինեի, եկէք ուրեմն —։

Բժիշկը առջևէն դուրս ելաւ և Պ. տը Վիլըֆօր անոր ետևէն դնաց։

Ծառաները բժշկին անցնելու զաւթին և սանդուխին վրայ անհանգստութեամբ կ՚ըսպասէին։

— Պարոն, ըսաւ տ՚Ավրինեի Վիլըֆօրին այնպիսի բարձր ձայնով մը որ ամեն մարդ կարենայ լսել։ Ողորմելի Պարուան քանի մը տարիէ ՚ի վեր հանդիստ պաշտօն մը կը վարէր. ժամանակաւ իւր տիրոջը հետ ձիով կամ կառքով Եւրոպայի չորս կողմը վազելու սովորած ըլլալէն ետև՝ թևաթոռի մը բոլորտիքը միօրինակ ծառայութեան մէջ իւր կենացը մեծ վնաս պատճառեց, արիւնը ծանրացաւ, և խիստ դեր ու պարանոցը հաստ ու կարճ ըլլալուն՝ յանկարծական կաթուած մը եկաւ վրան և շատ ուշ իմացուցին ինձ։ Աղէկ միտքս եկաւ, յաւելցուց բժիշկը ցած ձայնիւ, հոգ տարէք մանիշակի օշարակը մոխիրին մէջ թափելու —։

Եւ բժիշկը առանց Վիլըֆօրի ձեռքը սեղմելու և առանց իւր խօսքին վերագառնալու դուրս ելաւ՝ բոլոր տան մարդիկը արտասուաց և ողբոց մէջ թողլով։

Նոյն իրիկունը՝ Վիլըֆօրի բոլոր ծառաները, որոնք խոհանոցը գումարուելով երկարօրէն խօսակցեր էին, ամենքնին միատեղ տիկին տը Վիլըֆօրի ներկայացան և հրաման խնդրեցին որ այն տունէն մեկնին։

Տիկինը որչափ և աղաչեց և անոնց ամսականները աւելցնելու խոստումներ ըրաւ, անոնք ամեն խօսքին այսպէս կը պատասխանէին։

— Կ՚ուզենք հեռանալ այս տունէն, քանզի մահը անոր մէջ կը գտնուի —։

Ուստի առանց տիկնոջ աղաչանաց ականջ դնելու մեկնեցան այն տունէն՝ իմացընելով որ մեծ ցաւ կ՚զգային այնպիսի բարի տէրերէ բաժնուելնուն համար, մանաւանդ օրիորդ Վալանթինէն, որ այնչափ բարեսիրտ, բարերար և քաղցր էր։

Վիլըֆօր այս խօսքին վրայ Վալանթինի երեսը նայեցաւ։

Ողորմելի աղջիկը կու լար.

Զարմանալի բան, Վիլըֆօր անոր արտասուքը տեսնելով՝ զգացած սրտի յուզմանը մէջ տիկին տը Վիլըֆօրի երեսը նայեցաւ, և իրեն այնպէս երևցաւ թէ տխուր և թեթև ժպիտ մը կը տեսնէր անոր նուրբ շրթանց վրայ այն օդերևոյթներուն պէս, որոնք մրրկայոյզ երկնից տակը երկու ամպոց մէջ աղէտալի կը տեսնուին։

ԳԼՈՒԽ Գ

ՄԵԿՈՒՍԱՑԵԱԼ ՀԱՅԱԳՈՐԾԻՆ ՍԵՆԵԱԿԸ

Տանկլարի տուած ցուրտ ընդունելութենէն Մորսէրֆ կոմսը վիրաւորեալ և սրտմտութեամբ սեղանաւորին տունէն դուրս ելած իրիկունը՝ Պ. Անտրէա Գավալգանթին գանգռած և փայլուն մազերով, ոլորած ընչացքով, ըզունդներուն ձևը երևցնող սպիտակ ձեռնոցներով՝ գրեթէ կառքին մէջ ոտքի վրայ կեցած Շոսէ-տ'Անթէն փողոցը սեղանաւորին դաւթին մէջ մտեր էր։

Սրահը ելնելով տասը վայրկեան խօսելէն ետև՝ Տանկլարը պատուհանի մը մօտ տանելու միջոցը դտաւ, ուր իւր ազնիւ հօրը մեկնելէն 'ի վեր իւր կենաց նեղութիւնները հանճարալի յառաջաբանով մը նկարագրեց։

Այն ժամանակէն 'ի վեր, կ'ըսէր, սեղանաւորին տունը իբրև զաւակ ընդունուելով, անոր ընտանեաց մէջ երջանկութեան այն երաշխաւորութիւնները դտեր էր, զորոնք մարդս սիրոյ մտահաճութիւններէն առաջ պէտք է որ փնտռէ, և սիրոյ մասին՝ օրիորդ Տանկլարի դեղեցիկ աչաց մէջ դտնելու բարեբաղդութիւնն ունեեր էր։

Տանկլար խորին ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր անոր։

Արդէն երկու կամ երեք օրէ 'ի վեր անոր սիրոյն յայտարարութեանը կ'ըսպասէր, և երբ վերջապէս լսեց զայն, իւր աչերը այնչափ զուարթ երևցան որչափ որ Մորսէրֆի հետ խօսեցած միջոցին տխուր էին։

Այսու ամենայնիւ առանց խղճի քանի մը դիտողութիւններ ընելու՝ երիտասարդին առաջարկութիւնը իսկոյն ընդունիլ չուզեց։

— Պ. Անտրէա, ըսաւ, ամուսնութեան խորհելու համար դեռ փոքր չէ՞ք։

— Ամենևին, պարոն, կրկնեց Գավալգանթի, դոնէ ինձ այնպէս կ'երևի. Իտալիոյ մէջ՝ մեծ պարոնները ընդհանրապէս շատ փոքր կ'ամուսնանան. աղէկ մտածուած սովորութիւն մ'է այս։ Մարդկա-

յին կեանքը այնչափ փոփոխական է որ մեր առջին ներկայացած բարեբաղդութիւն մը պէտք չէ որ փախցընենք։

— Համարենք թէ, պարոն, ձեր առաջարկութիւնը, որ ինձ պատիւ կը բերէ, կինս և աղջիկս ընդունին, գործին վրայ որո՞ւ հետ պիտի խօսինք։ Կարծեմ՝ ծանր խնդիր մ'է այս, զոր հայրերը միայն դիտեն իրենց զաւակաց երջանկութեան համար ըստ պատշաճի տնօրինել։

— Պարոն, հայրս խոհեմ, պատշաճութիւնները յարգող և հանճարալի անձ մ'է։ Գաղդիա հաստատուելու համար զգացած բաղձանքս հաւանականաբար դուշակելով իմ ծննդեանս վերաբերեալ վկայագիրերուն հետ հաստատագիր մը ևս թողուց ինծի, որով եթէ ըրած ընտրութիւնս իրեն հաճելի ըլլայ, ամուսնացած օրէս հարիւր յիսուն հազար ֆրանք եկամուտ կը հաստատէ ինձ։ Կարծեմ այս դումարը հօրս ունեցած եկամուտին մէկ քառորդն է։

— Ես միշտ միտքս դրած էի աղջկանս կարգուած ժամանակ հինգ հարիւր հազար ֆրանք տալ, մանաւանդ թէ իմ միակ ժառանգս ան է։

— Ուրեմն, ըսաւ Անտրէա, ենթադրելով թէ առաջարկութիւնս տիկին Տանկլարէն և օրիորդ Էօժէնիէն պիտի չմերժուի, գործը կատարուած ըսել է. անմիջապէս հարիւր եօթանասուն և հինգ հազար ֆրանք եկամուտ պիտի ունենանք։ Ենթադրենք իսկ որ մարքէզ հայրս եկամուտը վճարելու տեղ՝ դրամագլուխը տայ, (թէև դիտեմ որ դիւրին բան չէ, բայց վերջապէս կրնայ ըլլալ), այն երկու կամ երեք միլիոն ֆրանքը մեր շահուն կը բանեցընէք, և երկու կամ երեք միլիոն ֆրանքը փորձառու մարդու ձեռքով միշտ կրնայ հարիւրին տասը շահ բերել։

— Չորսէն աւելի շահով ստակ առած չեմ, ըսաւ սեղանաւորը, և երեք ու կէսով անգամ առած եմ. բայց փեսայիս ստակը հարիւրին հինգով կ'առնում և շահը մեր մէջը կը բաժնենք։

— Շատ աղէկ, թող այնպէս ըլլայ, սիրելի աներս —, ըսաւ Գավալգանթի չկրնալով իւր ռամկային բնութիւնը զսպել, որով մերթ ընդ մերթ իւր կեղծ ազնուականութիւնը ակամայ կը յայտնէր, թէև դաղտնի պահելու համար մեծ ջանքեր կ'ընէր։

Սակայն խսկոյն ինքզինքին դալով՝

— Ո՛հ, ներեցէք, պարոն, ըսաւ. այս միութեան ակնկալութիւնը միայն զիս կը խենթեցընէ. ըսէք՝ իրօք գործը ի՞նչպէս պիտի ըլլայ։

— Բայց, ըսաւ Տանկլար՝ որ այս խօսակցութիւնը անտարբերութեամբ սկսելով՝ առանց զգալու խսկոյն շահախնդրութեան դարձուցեր էր, ձեր հարստութեան մէջ անտարակոյս մաս մը կայ, զոր ձեր հայրը պիտի չկրնայ մերժել ձեզ։

— Ո՞ր մասը։

— Ձեր մօրը կողմանէ ձեզի ինկած մասը։

— Այո, անշուշտ Լէոնարա Գորսինարի մօրս կողմանէ ինծի ինկած բաժինը պիտի տայ։

— Եւ ո՞րչափ դումար մը կը կազմէ այդ բաժինը։

— Ճշմարիտ կ՚ըսեմ, պարոն, որ երբէք անոր վրայ խորհած չէի, սակայն կարծեմ առ նուազն երկու միլիոն ֆրանքի կը հասնի —։

Տանկլար այն ուրախութեան սրտի հեղձումը կ՚ըզգար, զոր կ՚ըզգան կորսուած գանձը գտնող ագահը կամ խեղդուելու վրայ եղող մարդը, որ ոտիցը տակ բացուած անդունդին տեղը հաստատ երկրի մը կը հանդիպի։

— Ուրեմն, պարոն, ըսաւ Անտրէա սիրալիր յարգանօք սեղանաւորին խոնարհութիւն մը ընելով, կրնա՞մ յուսալ. . . ։

— Պ. Անտրէա, ըսաւ Տանկլար, յուսացէք և հաւատացէք որ եթէ ձեր կողմանէ գործին առջևը ամենևին արգելք մը չելնէ՝ կատարուած սեպեցէք զայն։ Բայց, յաւելցուց Տանկլար մտածելով, ի՞նչպէս եղաւ որ Պ. Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը, որ բարիզեան ընկերութեանց մէջ ձեր պաշտպանն է, ձեզի հետ չեկաւ այս առաջարկութիւնը ընելու —։

Անտրէա հազիւ նշմարելի կերպով կարմրեցաւ։

— Հիմա կոմսին տունէն կու գամ, պարոն, ըսաւ. ստուգիւ ազնիւ բայց տարօրինակ բնութեան տէր անձ մ՚է. իմ դիտաւորութիւնս գովեց, և ըսաւ իսկ թէ կը կարծէ որ հայրս եկամուտին տեղը դրամագլուխը տալու համար քիչ մը պիտի երկմտի. սակայն խոստացաւ ինձ իւր ազդեցութիւնը ՚ի գործ դնելու և օգնելու որ ուզածս հօրմէս ընդունիմ. սակայն բացարձակապէս յայտնեց թէ

երբէք ամուսնութեան առաջարկութիւն մը ընելու պատասխանատուութիւնը երբէք իւր վրայ առած չէր և բնաւ պիտի չառնուր։ Սակայն այս ալ պէտք է խոստովանիլ որ բարեհաճեցաւ յաւելցընել թէ այս խնդիրքս չընդունելը իմ օգտիս համար է, ըստ որում այնպէս կը կարծէր թէ յապաղեալ միութիւն մը կրնար երջանիկ և պատշաճ ըլլալ։ Սակայն և այնպէս՝ եթէ պաշտօնական կերպիւ գործ մը կատարել չուզեց, գոնէ ըսաւ ինձ որ իմ վրայօքս խօսուած ժամանակը պէտք եղածը պիտի խօսի։

— Շատ աղէկ։

— Հիմա, ըսաւ Անտրէա իւր զուարթ ժպիտովը, աներիս հետ խօսքս վերջացընելով սեղանաւորին պիտի ուղղեմ խօսքս։

— Ի՞նչ կ՚ուզէք, ըսէք, ըսաւ Տանկլար անոր պէս ուրախ ժպիտով մը։

— Վաղը չէ հետևեալ օրը ձեր լումայանոցէն չորս հազար ֆրանքի չափ դումար մը ունիմ ընդունելու, բայց կոմսը դուշակելով որ առաջիկայ ամսուան մէջ ծախքս պիտի աւելնայ և ամուրիի չափաւոր եկամուտս պիտի չբաւէ, ահա այս քսան հազար ֆրանքնոց վճարատոմսը չեմ ըսեր տուաւ այլ նուիրեց։ Ինչպէս կը տեսնէք՝ վճարատոմսը իւր ստորագրութիւնը կը կրէ, պիտի ընդունի՞ք զայն։

— Այս օրինակ վճարատոմսեր միլիոն մը անգամ բերէք՝ կ՚ընդունիմ, ըսաւ Տանկլար վճարատոմսը ծոցը դնելով։ Հիմա ըսէք ինձ, վաղը ժամը քանիի՞ն տունը կը գտնուիք, որպէս զի քսան հազար ֆրանքը ձեր տունը ղրկեմ։

— Եթէ կը հաճիք՝ առտուան ժամը տասին, որչափ կանուխ այնչափ աղէկ. կ՚ուզէի վաղը գիւղը երթալ։

— Շատ աղէկ, վաղը ժամը տասին՝ Իշխանաց պանդոկը, այնպէս չէ՞։

— Այո —։

Հետևեալ առտու այնպիսի ճշդութեամբ մը, որ սեղանաւորին պատիւ կ՚ընէր, քսան և չորս հազար ֆրանքը երիտասարդին տունը ղրկուեցաւ. Անտրէա Քատրուսի համար երկու հարիւր ֆրանք թողելէն ետև՝ իրօք գուրս կ՚ելնէր։

Անտրէայի դուրս ելնելուն գլխաւոր նպատակն էր իւր վտանգաւոր բարեկամին ներկայութենէն խորշիլ. ուստի իրիկունն ալ խիստ ուշ վերդարձաւ:

Բայց հաղիւ թէ ոտքը դաւթին քարայատակին վրայ կոխեց, երբ պանդոկին դռնապանը, որ գլխարկը ձեռքը բռնած իրեն կ'ըսպասէր, իւր առջին ներկայացաւ:

— Պարոն, ըսաւ, այն մարդը եկաւ:

— Ո՞ր մարդը, հարցուց Անտրէա անտարբերութեամբ՝ որպէս թէ մոռցած ըլլար այն անձը, զոր ընդ հակառակն շատ աղէկ կը յիշէր:

— Այն մարդը, որուն Ձեր Վսեմութիւնը ռոճիկ մը կուտայ —:

Անտրէա ինքզինքը Վսեմութիւն կոչել կու տար:

— Այո, միտքս եկաւ, հօրս հին ծառան. ի՞նչ ըրիր, անոր համար թողուցած երկու հարիւր ֆրանքս տուի՞ր:

— Այո, տէր իմ. սակայն չընդունեց —:

Անտրէայի դոյնը նետեց. բայց իրիկուն ըլլալուն իւր դեղնութիւնը յայտնի չեղաւ:

— Ի՞նչպէս, ըսաւ սակաւ ինչ յուզեալ ձայնիւ մը. չուզե՞ց ընդունիլ:

— Ոչ, կ'ուզէր Ձեր Վսեմութեան հետ խօսիլ. ըսի անոր թէ դուրս ելած էք, մտիկ չըրաւ. բայց վերջապէս համոզուեցաւ և այս նամակը տուաւ զոր կնքեալ հետը բերած էր:

— Տեսնենք ի՞նչ գրեր է —, ըսաւ Անտրէա, և իւր կառքին լապտերին լուսովը հետևեալը կարդաց.

«Բնակած տեղս գիտես, վաղը առտու ժամը իննին քեզ կ'ըսպասեմ»:

Անտրէա կնիքը քննեց, որպէս զի տեսնէ թէ արդեօք բանալու փորձե՞ր էին և անզգոյշ աչեր կրցե՞ր էին նամակին մէջ թափանցել. բայց այնպէս ծալլուած էր այն, և այնպէս շեղանկիւնի ձև մը ունէր որ նամակը կարդալու համար կնիքը պէտք էր քակել. բայց կնիքը բոլորովին անեղծ մնացած էր:

— Շատ աղէկ, ըսաւ. խեղճ մարդ, ինչ աղնիւ արարած մ'է ան —:

Դռնապանը այս խօսքերէն գոհ եղած՝ չէր դիտեր թէ որո՛ւ վրայ զմայլի, իւր երիտասարդ տիրո՛ջը թէ հին ծառային:

— Կառքին ձիերը շուտով արձակէ և սենեակս եկու, ըսաւ Անտրէա իւր սպասաւորին —:

Երիտասարդը երկու ոստիւնով իւր սենեակն ելաւ և Քատրուսին նամակը այրեց, որուն մոխիրն անգամ աներևոյթ ըրաւ:

Այս գործը վերջացընելու վրայ էր երբ ծառան ներս մտաւ:

— Բիէր, ըսաւ անոր, երկուքս ալ մի և նոյն հասակն ունինք:

— Այդ պատիւը ունիմ, տէր իմ, պատասխանեց ծառան:

— Երէկ հագ մը նոր զգեստ բերին քեզ կարծեմ:

— Այո, պարոն:

— Սիրուհիի մը երթալու եմ, որուն ոչ տիտղոսս իմացընել կ'ուզեմ և ոչ աստիճանս: Քու նոր զգեստներդ ինձ տուր, անցագիրերդ ալ բեր, որպէս զի 'ի հարկին պանդոկ մը պառկել կարենամ —:

Բիէր հնազանդեցաւ:

Հինգ վայրկեան եաքը՝ Անտրէա բոլորովին ծպտեալ առանց ճանչցուելու պանդոկէն դուրս ելաւ, կառք մը վարձեց և Բիքբիւս՝ Շըվալ-Բուժի պանդոկը գնաց:

Հետևեալ առտու՝ Շըվալ-Բուժի պանդոկէն մեկնեցաւ Իշխանաց պանդոկէն մեկնածին պէս, այսինքն առանց ճանչցուելու, Սէնթ-Անթուանի արուարձանէն իջաւ, ծառուղին մտաւ մինչև Մէնիլ-մոնթանի փողոցը յառաջացաւ, և ձախ կողմի երրորդ տան դրան առջևը կեցաւ, որուն դռնապանը հոն չտեսնելով՝ մէկը կը փնտռէր որ հարցուփորձ ընէ:

— Զո՞վ կը փնտռես, սիրուն տղաս, հարցուց դիմացի պտղավաճառուհին:

— Պ. Բայլըթէնը ո՞ւր կը բնակի, մայրիկ, պատասխանեց Անտրէա:

— Մեկուսացեալ հացագո՞րծը կը հարցընես, կրկնեց կինը:

— Ճիշտ ատ է փնտռածս:

— Երրորդ դստիկոնի դաւթին ծայրը ձախ կողմը նայէ —:

Անտրէա նշանակուած կողմը ուղղեցաւ և երրորդ դստիկոնին դաւ-

Էին ծայրի սենեկին առջևը հասած, որուն զանգակի առաստաղը տխուր ձուլեհամբ մը քաշից, ու անմիջապես անոր արագահնչիւն ձայնը լսուեցաւ։

Մանրերկրորդ մը հետը՝ գրան մէջ վնտռտուած վանդակներուն առջին Քառրուսին դէմքը երևցաւ։

— Ա՛հ, կը տեսնեմ որ ճշդապահ ես եղեր, ըսաւ անոր և վանդակներուն նիդերը բացաւ։

— Անշուշտ —, ըսաւ Անտրէա ներս մտնելով։

Եւ իր առջևը գլխանոցը դնեաց, որ աթոռին չհասնելով գետինը խնկաւ, և իր շրջանակին վրայ գլորելով սենեկին բոլորտիքը գարձաւ։

— Ա՛ղէ, բարեկամ, մի բարկանար, սիրելիս, ահա քեզի համար ինչ աղուոր նախաճաշ մը պատրաստեցի, ամենքն ալ քու սիրածներդ են —։

Անտրէա իրօք կերակուրի հոտերառաւ, որոնց համամները թէև անուշ չէին բուրեր, բայց անօթի մարդուն ախորժակը կը սրէին։

Ճարպին հոտին հետ խառնուրին հոտը խառնուած էր, որ գառաւային ստորին կարգի խոհանոցի կերակուրներ ըլլալը կը յայտնէր։

Այս հոտերէն զատ՝ հայի փշրանքով տապկուած ձուկի և ամեհին ալ աւելի՝ մշկահոտ ընկուզի և մխալի բարկ հոտերը սենեկին մէջ վարսած էին։

Այս ամեն հոտերը կը ծաւալէին երկու թմներնեերու վրայ դնուած երկու դոգատոր և ծածկուած պնակներէ և սանէ մը, որ ֆափճոտ կրակարանի մը փուռին մէջ կը խարկէր։

Քովի սենեկին մէջ Անտրէա բաւական մաքուր սեղան մը տեսաւ, որ երկու հոգւոյ համար պատրաստուած էր. անոր վրայ գինիի երկու կնքեալ շիշեր, որոնց մէկը կանանչ միւսը դեղին գոյն ունէր, օդլով լեցուն փաթը շիշ մը. և ճենական խցկղէն սկաւառակի մը մէջ ճարտարութեամբ շտկուած կաղամբի լայն տերևի մը վրայ պատրաստուած խառնուրդ մը դնտեղուած էր։

— Ինչպես կը գտնես, սիրելիս, ըսաւ Քառրուս, գեղեցիկ հոտեր չեն։ Ա՛հ, գիտես աղէկ որ լաւ խոհարարութիւն կ'ընէի հոն։

չեմ յիշեր, եթէ կերակուրներս ուտողը մատերը կը լիզէր. և գոն ամենէն առաջ համամներս ճաշակած ես և կարծեմ անախորժ չէիր գտներ զանոնք —։

Եւ Քառրուս սկսաւ սոխ մը աւելի տարիլ։

— Աղէկ, աղէկ, ըսաւ Անտրէա ոչհամոթութեամբ մը, բայց միտեղ նախաճաշելու համար գիս այսպէս անհանգիստ ըրիր, ինչ անառանելի բան է այս։

— Որդեակս, ըսաւ Քառրուս խելացիութեամբ, ուտելու ժամանակ կը խօսակցինք. բայց ինչ ապերախտ ես եղեր գուն, ուրիշ բարեկամդ տեսնելու հաճութիւն մը չես զգար, ես ուրախութենէս կու լամ —։

Եւ յիրաւի Քառրուս կու լար։

Միայն թէ չենք կրնար ըսել թէ ուրախութենէն էր եթէ սոխերը, որոնք Բոն-սու-Կարի հին պանդոկապետին աչքերէն արտասուք կը հոսեցընէին։

— Լուէ, կեղծաւոր, ըսաւ Անտրէա, միթէ գուն կը սիրես գիս։

— Այո, կը սիրեմ զքեզ, հատատա լինձի. գիտեմ որ տխրութենէն մէ այս, ըսաւ Քառրուս, բայց այս տխրութիւնը ինձ կը յաղթէ։

— Այսու ամենայնիւ ստիպողեմ որ նենգամտութեան մը համար գիս հոս բերել տուիր։

— Եթէ ես զքեզ չսիրէի, ըսաւ Քառրուս իր մեծ գանակը դնելով սրբելով, միթէ կը համբերէի այս խեղճ կեանքին, որուն գիս գատապարտած ես։ Տէս անգամ մը. կռնակիդ վրայ ծառայիլ զգեստը կը կրես, ուրիշն գուն ծառայ մը ունիս, բայց ես չունիմ, և բանջարեղէններս իմ ձեռօքս տարիլը տխրութիւն եմ. գուն իմ կերակուրներս կ'արհամարհես, ինչու որ Իշխանապ պանդոկը կամ Բարիզի Սրճարանը մեծատպաս սեղաններ կը նստիս։ Ես ալ կրնայի ծառայ մը ունենալ, ես ալ կրնայի կառք մը պահել, ես ալ կրնայի վերջապէս ուզած տեղս ճամբել. ինչու՞ ուրեմն այս ամեն բաներէն զրկուած եմ ես, եթէ ոչ իմ փոքրիկ պինեաթիթիայես նեղութիւն չպատճառելու համար։ Խոստովանէ ուրեմն թէ այս ամենը ընելու կարող էի —։

Եւ Քառրուսի նշանական նայուածքը իւր խօսքին հաստատուա-
թիւն տուաւ։

— Շատ աղէկ, ըսաւ Անտրէա, համաձայնիմ թէ կը սիրես զիս, ինչո՞ւ կը պահանջես որ քու հետդ ձաշելու գամ։

— Զքեզ տեսնելու համար, որպեսզի։

— Ինչ պիտի ընես զիս տեսնելով. միթէ մեր ամէն պայմանա-
գիրները առաջէն ըրած չենք։

— Է՛հ, սիրելիս, ըսաւ Քառրուս, միթէ առանց յաւելուածի կասկ մը եղած է։ Բայց նախ դուն ինծի հետ ձաշելու եկար, այնպէս չէ՞. նայեր ուրեմն, աղիկը ձուկերէն և թարմ կարագէն սկսինք, զոր օրինի տերևներու վրայ դրի քու համբոյրդ հատնցայն, սիրելիս։ Ո՜հ, այո, սեռնաճաշ կը պիտես. չորս աթոռներ, երեք ֆրանքնոց պատկերներ ունիմ. է՛հ, ինչ կ՛ուզէիր, Իշխանաց պանդոկը չենք գտնուիր։

— Շուտով տաղտկացած կ՛երևիս, և ուրախ չես, բարեկամ, դուն որ մեկուսացեալ հայցատրդ երևելէն ուրիշ բան չէիր խնդրեր —, Քառրուս հառաչանք մը հանեց։

— Ինչ ունիս ըսելու, կրկնեց Անտրէա. տեսած երազդ արդեամբ կատարուեցաւ։

— Ես կ՛ըսեմ թէ տակաւին երազ մ՛է այս. մեկուսացեալ հայցատրդ մը, սիրելիդ իմ Պէնեդէթթօ, հարուստ կ՛ըլլայ, և կամուտներ կ՛ունենայ։

— Բայց միթէ դուն եկամուտ չունիս։

— Ես։

— Այո, դուն, ահա երկու հարիւր ֆրանքդ բերած եմ —։

Քառրուս ուսերը թոթվեց։

— Նուաստութիւն մ՛է, ըսաւ. այսպէս ակամայ արուած ստակն ընդունիլը, այնպիսի առօրեայ ստակ մը, որ կրնայ մէկ օրէն միւս օրը ընդմիջուիլ։ Աղէկ կը տեսնես որ սխալուած եմ խնայողութիւններ ընել մտածելով որ յաջողութիւնը կրնայ չտևել։ Է՛հ, բարեկամ, հարստութիւնը յոգնդող է, ինչպէս կ՛ըսէր ողբմութիւն ժողվող մը. աղէկ պիտի որ քու հարստութիւնդ անբաւ է, անօրէն, դուն Ցանկլարին աղջկան հետ պիտի ամուսնանաս։

— Ինչպէս, Ցանկլարին։

— Այո՛ Ցանկլարին, կ՛ուզես որ սեպուհ Ցանկլարին ըսեմ. սեռ
պէ թէ կոմս Պէնեդէթթօ ըսէի։ Ցանկլար իմ բարեկամս է, և եթէ այնչափ պէշ յիշողութիւն չունենար, անշուշտ զիս քու հարսնիքիդ պիտի հրաւիրէր . . . քանզի ան իմ հարսանեացս եկած է . . . : Այո, այո, այո, իմ հարսանեացս. զարմանք, այն միջոցին այնչափ զուարճ չէր, այն բարի Պ. Մորէլին քովը երիցադարան գրագիր մ՛էր։ Շատ անգամ անոր և Մորսերքի կոմսին հետ ձաշած եմ. . . . Կը տեսնես թէ որչափ անդիմադրելիութիւններ ունիմ. եթէ ուզէի միտքս քիչ մը մշակել, մի և նոյն սրահներուն մէջ իրարու պիտի հանդիպէինք։

— Նախանձոտութիւնդ ծիածանները կ՛երկընցնէ քեզ, Քառրուս։

— Աղէկ, Պէնեդէթթօ, ես ըսածս պիտի։ Գալէ օր մը կերթանք օրուան զգեստը պիտի հագնինք, և փարը գրան մօտենալով ըսենք. «Առասան մը տուէք, եթէ կը հաճիք». սակայն նստէ և հայ ուտենք —։

Քառրուս անօրմէ առաջ նստաւ և սկսաւ մեծ ախորժանօք ուտել իւր հիւրին առջևը դրած կերակուրները դատելով։

Իսկ Անտրէա շիշերուն խցերը բացաւ և խստորով ու խզմով տապկուած ձողաձուկէն սկսաւ ուտել։

— Ո՛հ, բարեկամ, ըսաւ Քառրուս, կ՛երևի թէ նախկին պանդոկապետիդ հետ հաշտուեցար։

— Այո, պատասխանեց Անտրէա, որուն այս միջոցին ունեցած ախորժակը ամէն բան կը զերազանցէր։

— Կերակուրներուս հաւնեցար, սրիկայ։

— Այնչափ աղուոր են որ չեմ հասկընար թէ այսպէս ընտիր կերակուրներ եփող և ուտող մարդը ինչպէս կրնայ կեանքը տաղտկալի համարիլ։

— Է՛հ, պատճառը այն է որ լուկ մտածմունք մը իմ բոլոր երջանկութիւնս կ՛ուտէ։

— Ինչ մտածմունք։

— Ապրուստս միշտ արուեստիս վաստկած ըլլալուս բարեկամի մը ծախքովը ապրելը ինձ ծանր կ՛երևի։

— Ո՛հ, եթէ այդ է մտածմունքդ, հոգ մի՛ ըներ, բարեկամ, երկուքնուս համար ալ ես բաւական ստակ ունիմ։

— Ոչ, ստուգիւ հաւատա ինծի. ամեն ամսոյ վերջը խիղճս կը նեղէ զիս։

— Բարի՛ Քատրուս։

— Այնպէս որ երէկ չուզեցի երկու հարիւր ֆրանքը ընդունիլ։

— Այո, հետս խօսիլ ուզեր էիր. արդեօք ըրած խի՛ղճդ պիտի ըսէիր ինձ։

— Առաջ այդ պիտի ըսէի, երկրորդ ուրիշ խորհուրդ մը ևս մտքէս կ՚անցնէր —։

Անտրէա սարսռաց. Քատրուսի խորհուրդներէն միշտ կը սարսռար։

Ամէն ամիսին վերջը սպասելը թշուառութիւն մ՚է ինծի համար, շարունակեց Քատրուս։

— Է՛հ, ըսաւ Անտրէա իւր ընկերը խօսեցընել ուզելով, միթէ մարդուս կեանքն ալ սպասելով չա՞նցնիր, և միթէ ես ալ նոյնպէս ընելու ստիպուած չե՞մ. բայց ի՞նչ պիտի ընեմ, համբերութիւն, այնպէս չէ՞։

— Այո, ըստ որում երկու հարիւր խեղճ ֆրանքներու տեղ՝ հինգ կամ վեց, գուցէ տասը, գուցէ տասներկու հազար ֆրանքերու կ՚ըսպասես. վասն զի քու գործերդ գաղտնի են։ Հոն՝ դուն քսակիկներ և գանձանակներ ունէիր, զորոնք ողորմելի Քատրուս բարեկամէդ գաղտնի պահելու կը ջանայիր. բարեբաղդաբար յիշեալ Քատրուս բարեկամը խորամիտ էր։

— Բարեկամ, ըսաւ Անտրէա, կը տեսնեմ որ միշտ անցեալին վրայ խօսելու և շաղակրատելու հակամէտ ես. ի՞նչ օգուտ ունի այդպէս շաղակրատելդ, կը հարցընեմ քեզի։

— Ա՛հ, պատճառը այն է որ դուն քսան և մէկ տարեկան ես և անցեալը կը մոռնաս, իսկ ես յիսուն տարեկան եմ և անցեալը յիշելու ստիպուած եմ. բայց թողունք այս խօսքերը, մեր գործին վերադառնանք։

— Այո՛։

— Ըսել կ՚ուզեմ որ եթէ քու տեղդ ըլլայի . . . ։

— Ի՞նչ կ՚ընէիր։

— Հարստութիւն մը ձեռք կը բերէի։

— Ի՞նչ կերպով։

— Կալուած մը գնելու պատրուակաւ վեց ամսականս կանխիկ կ՚ուզէի, և ստակը առնելով կը փախչէի։

— Ո՛հ՛ ո՛, դէշ խելք չէ այդ, ըսաւ Անտրէա։

— Սիրելի բարեկամ, ըսաւ Քատրուս, կերակուրներս կեր և խրատներուս հետևէ, ֆիզիքապէս ու բարոյապէս աւելի գոհ պիտի ըլլաս։

— Բայց այդ տուած խրատդ դուն ինչո՞ւ չես գործադրէր. ինչո՞ւ վեց ամսականդ, մէկ տարեկանդ իսկ ձեռք բերելով Պրիւսէլ չե՞ս քաշուիր։ Փոխանակ մեկուսացեալ հացագործ մը երևելու՝ փախչող սնանկացեալի մը պիտի նմանիս։

— Հազար երկու հարիւր ֆրանքը առնելով փախչիմ ի՞նչ ընեմ։

— Ա՛հ, Քատրուս, ըսաւ Անտրէա, ամենևին գոհ չես ըլլար. երկու ամիս առաջ անօթութենէ կը մեռնէիր։

— Ուտելով մարդուս ախորժակը կու գայ, ըսաւ Քատրուս՝ ծիծաղող կապիկի կամ մռնչող վագրի պէս ակռաները ցուցընելով։ Ուստի, յաւելցուց՝ իւր տարիքին հակառակ սպիտակ և սուր ակռաներովը հացի մեծ պատառ մը փրցընելով, ես իմ ծրագիրս ըրած եմ —։

Քատրուսի ծրագրերը անոր խորհուրդներէն աւելի Անտրէան կը զարհուրէին. խորհուրդները իւր մտքին ծնունդ կու տային, և իւր ծրագիրն էր ստակ ձեռք բերելու միջոցը։

— Ըսէ նայինք, ի՞նչ ծրագիր է այդ, ըսաւ. անշուշտ աղէկ մտածած ես։

— Անշուշտ. Պ. Շոզին հաստատութենէն փախչելու ծրագիրը ո՞վ երկնեց. կարծեմ՝ ես. կը յուսամ թէ գոհ եղար, ըստ որում հիմա հոս կը գտնուինք։

— Իրաւունք ունիս, պատասխանեց Անտրէա, երբեմն աղէկ բաներ կը մտածես. բայց վերջապէս ըսէ, ծրագիրդ ո՞րն է։

— Առանց ծոցէդ ստակ մը հանելու կրնա՞ս տասն և հինգ հա-

զար ֆրանքի տէր ընել զիս . . . , շարունակեց Քատրուս ։ Ոչ, տասն և հինգ հազարը բաւական չէ. գոնէ երեսուն հազար ֆրանք պէտք է ինծի պարկեշտ մարդ մը ըլլալու համար ։

— Ոչ, պատասխանեց Անտրէա խստութեամբ, ոչ, չեմ կրնար ։

— Կ՚երևի թէ ըսածս չհասկըցար, պատասխանեց Քատրուս պաղութեամբ և հանդարտ դէմքով, առանց ծոցէդ ստակ մը հանելու ըսի ։

— Կ՚ուզես որ գողութիւն ընեմ, որպէս զի իմ և միանդամայն քու գործդ աւրեմ, և զմեզ վերստին հոն տանին ։

— Ոհ, ինծի համար նոյն բանն է եթէ զիս վերստին բռնեն. ըսաւ Քատրուս. գիտես որ տարօրինակ մարդ մ՚եմ ես, շատ անգամ ընկերներէս ալ կը ձանձրանամ. ես քեզի պէս չեմ, ով վատասիրտ, որ չէիր ուզեր մէկ մ՚ալ ընկերդ տեսնել — ։

Անտրէա այս անդամ սարսուալէն աւելի մեծ ազդեցութիւն մը զգաց, իւր դոյնը նետեց ։

— Ա՛զէ, Քատրուս, խենթութիւն մի՛ ըներ, ըսաւ ։

— Ոչ, անհոգ եղիր, պղտիկ Պէնէտէթթօս. բայց ինձ փոքրիկ միջոց մը ցուցուր որ առանց քու խառնուելուդ երեսուն հազար ֆրանք մը ձեռք բերեմ. միայն սորվեցուր ինծի ու ես կը գործադրեմ, ուրիշ բան չեմ խնդրեր ։

— Շատ աղէկ, մտածեմ տեսնեմ, ըսաւ Անտրէա ։

— Այսու ամենայնիւ՝ ամսականս հինգ հարիւր ֆրանքի պիտի բարձրացընես, այնպէս չէ ։ Մտային հաճոյք մը ունիմ, կ՚ուզէի սենեկապանուհի մը բռնել ։

— Շատ աղէկ, հինգ հարիւր ֆրանք կու տամ, ըսաւ Անտրէա ։ բայց ծանր է ինձ համար այդ գումարը վճարել. . . չափը անցուցիր, ողորմելի Քատրուս . . . ։

— Բէհ, դուն այնպիսի արկղներէ կը քաղես քու ստակդ որոնք յատակ չունին — ։

Անտրէայի աչաց մէջ ոճրագործութեան վաղանցուկ նշոյլ մը տեսնուելով՝ յայտնի կ՚երևէր որ իւր ընկերը ոչնչացընել կ՚ուզէր, սակայն այս նշոյլը շուտով աներևոյթ եղաւ ։

— Ստոյգ է այդ, պատասխանեց Անտրէա, և պաշտպանս խիստ աղնիւ մէկն է ։

— Եւ այդ սիրելի պաշտպանդ ամիսը քանի՞ ֆրանք կը վճարէ քեզ ։

— Հինգ հազար ֆրանք, ըսաւ Անտրէա ։

— Դուն ո՛րչափ հազար որ կ՚առնուս՝ ես նոյնչափ հարիւր կ՚առնում, կրկնեց Քատրուս, ստուգիւ միայն պոռնկորդիները երջանիկ կ՚ըլլան ։ Ամիսը հինգ հազար ֆրանք . . . ։ Այսպիսի մեծ գումար մը ի՞նչ կրնայ ընել մարդ ։

— Էհ, ստակը շուտով կ՚ըսպառուի. ես ալ քեզի պէս դրամագլուխ մը կ՚ուզէի ունենալ ։

— Դրամագլուխ մը . . . այո . . . ամեն մարդ կ՚ուզէ դրամագլուխ մը ունենալ ։

— Եւ ես պիտի ունենամ ։

— Եւ ո՞վ պիտի տայ. իշխա՞նդ ։

— Այո, իշխանս. դժբաղդաբար սպասել պէտք եմ ։

— Ի՞նչ բանի սպասելու ես, հարցուց Քատրուս ։

— Իւր մահուան ։

— Իշխանի՞դ մահուանը ։

— Այո՛ ։

— Բայց ի՞նչ կերպով ։

— Իւր կտակին մէջ նշանակած է ։

— Ստո՞յգ կ՚ըսես ։

— Պատուոյս վրայ ։

— Գումարը ո՞րչափ է ։

— Հինգ հարիւր հազար ֆրանք ։

— Ի՞նչ կ՚ըսես, այդպիսի մեծ գումա՛ր մը . . . ։

— Ճիշդ է ըսածս ։

— Կատակը ձգէ, անկարելի է ։

— Քատրուս, բարեկա՞մս ես ։

— Կը տարակուսի՞ս, ցկեանս, ցմահ ։

— Ուրեմն մտիկ ըրէ, գաղտնիք մը պիտի ըսեմ քեզ ։

— Ըսէ ։

— Բայց, մտիկ ըրէ . . . ։

— Չե՞ս տեսներ, ծածանի պէս համր կեցեր եմ ։

— Կարծեմ թէ . . . —։

Անտրէա իւր բոլորտիքը նայելով խօսքը ընդմիջեց։

— Ինչ կը կարծես . . . ։ Մի վախնար, ընկեր, մինակ ենք։

— Կարծեմ թէ հայրս գտայ։

— Քու Ճշմարիտ հայրդ։

— Այո։

— Գավալդանթին չէ։

— Ո՛չ, ըսա որում ան մեկնեցաւ, բայց Ճշմարիտ հայրս գտայ, ինչպէս որ ըսիր։

— Եւ ո՞վ է . . . ։

— Քատրուս, Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը հայրս է։

— Կը հաւատա՞ս։

— Այո, ամեն բան յայտնի կը ցուցընէ. կ՚երևի թէ չկրնար բացարձակ ինձ յայտնել, բայց Պ. Գավալդանթիին ճանչցուցեր է, և յիսուն հազար ֆրանք առեր է անոր որ զինքը ինձ հայր կոչէ։

— Հայրդ ըլլալու համար յիսուն հազար ֆրանք առեր է. ես կէս գնով, քսան հազարով, տասն և հինգ հազարով անգամ կ՚ընդունէի։ Ինչպէս զիս միտքդ չբերիր, ապերախտ։

— Միթէ ես գիտէի՞, այս ամենը մեր հոն եղած ատենը տեղի ունեցեր է։

— Ուրեմն իւր կտակին մէջ ո՞րչափ գումար թողուց կ՚ըսէիր։

— Հինգ հարիւր հազար ֆրանք։

— Ստոյգ գիտե՞ս։

— Կտակը ինծի ցուցուց. բայց ասով չլմննար։

— Ուրեմն ըսածիս պէս կտակը յաւելուա՞ծ մը ունի։

— Հաւանականաբար։

— Եւ այն յաւելուածով. . . ։

— Իւր զաւակն ըլլալս կը հաստատէ։

— Ո՛հ, այդ ինչ բարի հայր մ՚է, ինչ ընտիր և ինչ ազնուագոյն հայր մ՚է, ըսաւ Քատրուս օդին մէջ սկաւառակ մը դարձընելով, զոր իւր երկու ձեռացը մէջ բռնեց։

— Ըսէ հիմա նորէն թէ քեզմէ դաղտնիք կը պահեմ։

— Ոչ, և վրաս ունեցած վստահութիւնդ զքեզ աչացս պատուելի կ՚ընէ. ուրեմն քու իշխան հայրդ խիստ հարուստ է։

— Անշուշտ. իւր հարստութեան չափը չգիտեր։

— Միթէ կարելի՞ է։

— Ես որ ամեն ժամանակ անոր տունը կը մտնեմ, աչօքս կը տեսնեմ։ Անցեալ օր սեղանաւորի սպասաւոր մը անձեռոցիդ չափ մեծութեամբ թղթադարանի մը մէջ յիսուն հազար ֆրանք կը բերէր իրեն. երէկ սեղանաւոր մը հարիւր հազար ֆրանք միայն ոսկի բերաւ —։

Քատրուս ապշեր մնացեր էր. իրեն այնպէս կ՚երևէր որ երիտասարդին խօսքերը մետաղի ձայն ունէին, և Լուի ոսկիներուն հնչիւնը կը լսէ։

— Եւ դուն այն տունը կ՚երթա՞ս, հարցուց Քատրուս պարզութեամբ մը։

— Երբ որ ուզեմ —։

Քատրուս վայրկեան մը մտախորհ մնաց, գիւրին էր մակաբերել որ իւր մտքէն ծանր խորհուրդ մը կ՚անցնէր։

Ետքը յանկարծ ըսաւ։

Ո՛րչափ կը փափաքէի անոր բնակած տունը տեսնել, ինչպէս գեղեցիկ է արդեօք։

— Ստուգիւ շքեղ տուն մ՚է, ըսաւ Անտրէա։

— Շանզ-Էլիզէի առջի փողոցը չ՞բնակիր։

— Այո՛, 30 թիւը.

— Ա՛հ, 30 թի՞ւը կը բնակի, ըսաւ Քատրուս։

— Այո՛, բակի և պարտէզի մէջ տեղը շինուած առանձին գեղեցիկ տուն մ՚է. դուրսէն տեսնուածը այս է։

— Արտաքին երևոյթը ինչ պիտի ընեմ, ներքին կողմը տեսնել կ՚ուզեմ. գեղեցիկ կարասիներ պիտի ունենայ, այնպէս չէ՞։

— Երբէք Թիւյլերիի պալատը տեսա՞ծ ես։

— Ոչ։

— Անոր տունը աւելի գեղեցիկ է։

— Ըսէ ինծի, Անտրէա, որչափ գոհ պիտի ըլլայ մէկը երբ այն ազնիւ Մօնթէ-Քրիսթոյին կորսնցուցած քսակը գտնէ։

— Ի՞նչ հարկ խնալուն սպասել, ըսաւ Անտրէա, պատուղները մրգաստանին մէջ յորդածին պէս ստակն ալ անոր տան մէջ կը յորդէ։

— Օր մը զիս քու հետդ այն տունը տանել պէտք էիր։

— Միթէ կարելի՞ բան է, և ի՞նչ ըսեմ։

— Իրաւունք ունիս. բայց բերանիս ջուրերը վազցուցիր. անշուշտ պէտք է որ այն տունը տեսնեմ. ես միջոց մը կը գտնեմ։

— Խենթութիւն պէտք չէ, Քատրուս։

— Իբր տախտակամածները շփող պիտի ներկայանամ անոր տունը։

— Ամեն կողմ օթոցներ փրուած են։

— Ոհ, ինչ դժբաղդութիւն, ուրեմն զայն երևակայութեանս մէջ միայն տեսնելու զոհ պիտի ըլլամ։

— Հաւատա՛ ինծի, ամենէն աղէկը ատ է։

— Գոնէ անոր տունը քիչ մը նկարագրէ ինծի։

— Ի՞նչպէս հասկը ցընեմ։

— Շատ դիւրին կերպով. տունը մեծ է։

— Ոչ խիստ մեծ և ոչ խիստ փոքր։

— Սենեակները ի՞նչպէս բաժնուած են։

— Ա՛հ, յատակագիծը շինելու համար թանաք և թուղթ պէտք է։

— Ահա քեզի ուղածներդ —, ըսաւ խիզոյն Քատրուս։

Եւ գնաց հին գրասեղանի մը վրայէն թերթ մը սպիտակ թուղթ, թանաք և գրիչ մը բերաւ։

— Ահա, ըսաւ Քատրուս, գծէ տեսնեմ այս թղթին վրայ, որդեակս —։

Անտրէա աննշմարելի ժպիտով մը գրիչը առաւ և սկսաւ գծել։

— Տունը, ինչպէս ըսի, բակին և պարտէզին մէջ տեղը շինուած է. կը տեսնե՞ս, ահա այսպէս —։

Եւ Անտրէա պարտէզին, բակին և տան գծագրութիւնը ըրաւ։

— Պատերը բա՞րձր են։

— Ոչ, ութ կամ առ առաւելն տասը ոտնաչափ բարձրութիւն ունին։

— Անխոհեմութիւն ըրեր են, ըսաւ Քատրուս։

— Բակին մէջ նարնջենիի արկղիկներ, կարճ խոտեր և ծաղիկներու խիտ թուփեր կը գտնուին։

— Գայլորոգայթներ չկա՞ն։

— Ոչ։

— Ախոռները ո՞ր կողմն են։

— Վանդակներուն երկու կողմը, հոս, կը տեսնե՞ս —։

Եւ Անտրէա իւր գծագրութիւնը շարունակեց։

— Գետնայարկը գծագրէ տեսնենք, ըսաւ Քատրուս։

— Գետնայարկը ունի սեղանատուն մը, երկու սրահներ, գնտախաղի սրահ մը և երկու սանդուխներ՝ մէկը դաւթին մէջ, միւսը դաղտնի։

— Պատուհանները ի՞նչպէս են։

— Պատուհանները այնպէս շքեղ, գեղեցիկ և լայն են որ ստուգիւ կարծեմ թէ քու հասակաւդ մարդ մը ամեն մէկ ապակիին մէջէն կրնայ անցնիլ։

— Երբ այդպիսի պատուհաններ կան, ի՞նչ հարկ է սանդուղներ շինել։

— Է՛հ, զարդի համար շինուած են։

— Պատուհանները փեղկեր ունի՞ն։

— Այո՛, ունին, սակայն երբէք չեն գործածեր։ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը տարօրինակ բնութիւն մը ունենալուն դիշեր ատեն անդամ երկնից երեսը նայելը կը սիրէ։

— Ծառաները ո՞ւր կը պառկին։

— Անոնք մասնաւոր բնակարան մը ունին. աջ կողմը ընդարձակ մառան մը կայ, որուն վրայ ծառաներու համար զանազան սենեակներ կան ուրիշ սենեակներու հետ հաղորդող զանգակներով։

— Ա՛հ, սենեակները զանգակնե՞ր ունին։

— Ի՞նչ ըսիր . . . ։

— Ոչինչ. կ՝ըսէի թէ այն զանգակներուն համար ո՛րչափ ծախք ըրած են, և ինչ բանի կը ծառայէ արդեօք, կը հարցընեմ։

— Ժամանակաւ շուն մը ունէին, որ գիշերները բակին մէջ կը պտըտէր. բայց Օթէօյլի տունը տարին զայն, դիտես այն տունը, որուն դրան առջև ինձ հանդիպեցար։

— Այո՛ ։

— Երէկ ըսի անոր թէ՝ Պարոն կոմս, անխոհեմութիւն է ձեր տունը մինակ թողուլ, երբ Օթէօյլ կ՚երթաք և ձեր ծառաները հետերնիդ կը տանիք ։

«— Ի՞նչ վնաս ունի, հարցուց կոմսը ։

«— Օր մը գողեր կը մտնեն ձեր տունը և կը գողնան» ։

— Եւ ի՞նչ պատասխանեց ։

— Տունս գող մտնելը հո՞գս պիտի ընեմ, ըսաւ ։

— Անտրէա, մեքենական ճարտարութեամբ շինուած թղթադարան մը կայ, տեսա՞ծ ես ։

— Ի՞նչպէս ։

— Այնպիսի թղթադարան մ՚է, որուն գողը մօտեցած ժամանակ վանդակներու մէջ կը բռնուի և եղանակ մը կը նուագէ ։ Այսպիսի թղթադարան մը վերջին արուեստահանդիսին մէջ կայ եղեր ։

— Կոմսը կահենեայ (մահոն) պարզ թղթադարան մը ունի, որուն բանալին միշտ վրան տեսած եմ ։

— Եւ անոր մէջէն բան չե՞ն գողնար ։

— Ոչ, իւր ծառաները մեծ անձնուիրութեամբ կը ծառայեն իրեն ։

— Այն թղթադարանին մէջ անշուշտ ստակ կը պահէ, այնպէս չէ՞ ։

— Գուցէ . . . բայց անոր մէջ ինչ ըլլալը մարդ չգիտեր ։

— Եւ ո՞ր դստիկոնն է ։

— Առաջին ։

— Գետնայարկին յատակագիծը ըրածիդ պէս առաջին դստիկոնին յատակագիծն ալ ըրէ տեսնեմ ։

— Շատ աղէկ — ։

Անտրէա վերստին գրիչը ձեռքը առաւ ։

— Տես, առաջին դստիկոնը նախասենեակ մը և սրահ մը կայ. սրահին աջ կողմը դրատուն մը և աշխատութեան սենեակ մը կը գտնուի, ձախ կողմը ննջարան մը և զարդարան մը կայ և այս վերջին սենեկին մէջ կը գտնուի թղթադարանը ։

— Զարդարանի սենեակը մէ՞կ պատուհան ունի ։

— Երկու, մէկը հոս միւսը հոն — ։

Անտրէա սենեկին երկու պատուհանները գծեց. այս սենեակը դստիկոնին անկիւնը քառակուսի մը կը ձևացընէր, և քովի ննջարանէն աւելի փոքր էր ։

Քատրուս քիչ մը մտածելէն ետև՝

— Կոմսը յաճախ Օթէօյլ կ՚երթա՞յ. հարցուց ։

— Շաբաթը երկու կամ երեք անգամ. վաղը պիտի երթայ և ցորեկն ու գիշերը հոն պիտի մնայ ։

— Ստոյգ գիտե՞ս ։

— Զիս հրաւիրեց որ հոն երթամ ճաշելու ։

— Ո՛հ, այս ի՞նչ պատուական կեանք է, ըսաւ Քատրուս, քաղաքը տուն, գիւղը տուն ։

— Հարուստ ըլլալը այսպէս է ։

— Եւ դուն ճաշելու պիտի երթա՞ս ։

— Հաւանականաբար ։

— Եթէ հոն ճաշես, հոն կը պառկիս ։

— Երբ որ ուզեմ. կոմսին տան մէջ իմ տանս մէջ եղածի պէս եմ — ։

Քատրուս երիտասարդին երեսը նայեցաւ, որպէս զի ըսածին ճշմարտութիւնը ստուգէ ։ Բայց Անտրէա իւր ծոցէն գլանիկի տուփ մը հանեց, հատ մը առաւ, հանդարտութեամբ վառեց զայն և սկսաւ ախորժանօք ծխել ։

— Հինգ հարիւր ֆրանքը ե՞րբ կ՚ուզես, հարցուց Քատրուսին ։

— Հիմա, թէ որ քովդ ունիս — ։

Անտրէա իւր ծոցէն քսան և հինգ Լուի ոսկի հանեց ։

— Ոսկի՞ պիտի տաս, ըսաւ Քատրուս, ոչ, շնորհակալ եմ ։

— Ի՞նչ կ՚ըսես, բարեկամ, ոսկին կ՚ատե՞ս դուն ։

— Ընդ հակառակն կը յարգեմ. բայց ոսկի չեմ ուզեր ։

— Փոխելով կը շահիս, անմիտ. ոսկին արծաթէն հինգ սու աւելի կ՚արժէ ։

— Շնորհակալ եմ. ինչ պիտի ընեմ երբ ոսկին փոխողն ալ Քատրուս բարեկամը լրտեսէ և զան բռնել տայ. այն ատեն պէտք է խոստովանիլ թէ այս ոսկի վճարող հասութաւորը ո՞վ է ։ Խեն-

թութիւն չընենք, պղտիկ. լոկ արծաթ ստակ կ'ուզեմ, որ և է թագաւորի կլոր արծաթ ստակ: Ամեն մարդու ձեռքը հինգ ֆրանքնոց ստակի կրնայ հասնիլ:

— Բայց վրաս հինգ հարիւր ֆրանքի արծաթ ստակ չունիմ. քեզի արծաթ ստակ բերելու համար պէտք էր բեռնակիր մը բռնել:

— Ուրեմն դռնապանիդ ձգէ. ան բարի մարդ մ'է. ես անորմէ կ'առնում:

— Այսօր:

— Ոչ, վաղը. այսօր ժամանակ չունիմ:

— Շատ աղէկ. վաղը Օթեօյլ երթալու ժամանակս դռնապանին կը թողում:

— Անպատճառ պիտի թողուս, այնպէս չէ:

— Անտարակոյս:

— Այսօր սենեկապանուհիին հետ խօսքը ընելու պիտի զբաղիմ:

— Բայց կարծեմ վերջին անգամն է այս. այսուհետև անհանդիստ պիտի չընես զիս:

— Ամենևին —:

Քատրուս խիստ տխուր կ'երևէր. Անտրէա վախցաւ որ չըլլայ թէ իւր բարեկամը դիտէ որ ինքը ստիպուած էր անոր այլայլութիւնը տեսնելու:

Ուստի իւր զուարթութիւնն ու անտարբերութիւնը կրկնապատկեց:

— Ինչպէս ուրախ ես, ըսաւ Քատրուս. կարծես թէ արդէն ժառանգութիւնդ ստացած ես:

— Դժբաղդաբար դեռ չստացայ . . . բայց ստանալուս պէս . . .

— Ի՞նչ պիտի ընես:

— Բարեկամներս պիտի յիշեմ. այս խօսքը միշտ կը կրկնեմ քեզի:

— Այո, աղէկ յիշողութիւն ունիս:

— Ի՞նչ ընեմ, կարծէի թէ ծանր պահանջումներ պիտի ընես:

— Ե՞ս, ոհ, ի՞նչ խելք. ընդ հակառակն բարեկամական խրատ մը ունիմ քեզ տալու:

— Ի՞նչ խրատ:

— Մատդ դրած մատնիդ հոս թող. բայց դուն զմեզ բռնել

տալ կ'ուզես, և միտքդ երկուքնիս ալ կորսնցընել տա՞լ է որ այսպիսի անմտութիւններ կ'ընես:

— Ի՞նչ պատճառաւ, ըսաւ Անտրէա:

— Չես տեսներ, ծառայի միազգեստ կը հագնիս, և մատդ չորս կամ հինգ հազար ֆրանքնոց ադամանդ մը կը կրես:

— Քատրուս, աղէկ դին կը կարես. ինչո՞ւ ուրեմն զնահատութեան զործակալութիւն չես ըներ:

— Ադամանդէ կը ճանչնամ. ժամանակաւ ես ալ ունէի:

— Որչափ որ կրնաս զովէ ինքզինքդ —, ըսաւ Անտրէա առանց այս նոր յափշտակութեան վրայ բարկանալու, ինչպէս որ Քատրուս վախցեր էր, և մատնին հաճութեամբ անոր յանձնեց:

Քատրուս այնչափ մօտէն կը զննէր, որ յայտնի կ'երևէր թէ ադամանդին անկիւններուն փայլունութիւնը կը դիտէր:

— Այս ադամանդը կեղծ է, ըսաւ Քատրուս:

— Ի՞նչ կ'ըսես, ըսաւ Անտրէա, կատակը ձգէ:

— Ո՛հ, մի՞ նեղանար, հիմա կը տեսնենք —:

Եւ Քատրուս պատուհանին մօտեցաւ, և ադամանդը ապակիին վրայ սահեցուց:

Ապակիին ճեղքուելու ձայնը լսուեցաւ:

— Մեղայ, ըսաւ Քատրուս մատնին փոքր մատը անցընելով, սխալեցայ. ինչու որ զող ակնավաճառները հիմա ապակիները զոհարներուն այնչափ կը նմանեցընեն, որ ալ մարդ չհամարձակիր ակնավաճառի խանութէ զողութիւն ընելու. այս ալ հաշմ հնարագիտութեան մէկ ճիւղն է:

— Ըսէ հիմա, ամեն բան լմնցուցի՞ր, ուրիշ ուզելու բան մը ունի՞ս: Բաճկոնս ալ կ'ուզե՞ս, գլխարկիս պէտք ունի՞ս:

— Ոչ, սրտանց ազնիւ ընկեր մ'ես. աւելի երկար ժամանակ զքեզ հոս չեմ կեցըներ և պիտի աշխատիմ իմ փառասիրութենէս ետ կենալու:

— Բայց զգուշացիր, այս ադամանդը ծախելու ատենդ՝ գլուխդ չդայ այն բժբաղդութիւնը, որ ոսկիին համար պատահելէն կը վախնայիր:

— Չեմ ծախեր զայն, անհոգ եղիր:

— Գոնէ մինչև վաղը չէ միւս օրը սպասէ ։

— Երջանիկ սրիկայ , ըսաւ Քաւարուս , հիմա պիտի երթաս քու սպասաւորներդ , ձիերդ , կառքդ և նշանածդ դանելու ։

— Էհ այո , ըսաւ Անարէա ։

— Կը յուսամ թէ Տանկլար բարեհամիս աղջիան հետ ամուսնացած օրդ ինձ գեղեցիկ նուէր մը պիտի ընես ։

— Երդէն ըսի քեզի թէ դուն մաքիս ինչն ես ։

— Օժիտը ուրշափ պիտի ըլլայ ։

— Բայց քեզի ըսի թէ . . . ։

— Միլիոն մը — ։

Անարէա ուսերը թոթվեց ։

— Երանի թէ միլիոն մը ստանայիր , ըսաւ Քաւարուս , բայց որչափ մեծ հարստութիւն ստանաս , իմ քեզի համար փափաքածս աւելի է ։

— Շնորհակալ եմ , ըսաւ երիտասարդը ։

— Սրտանց կ'ըսեմ , յաւելցուց Քաւարուս իւր բիրտ ծիծաղովը ծիծաղելով ։ Կեցիր մինչև դուռը ընկերանամ քեզի ։

— Հարկ չէ ։

— Ոչ , պէտք է որ գամ ։

— Ի՞նչ պատճառաւ ։

— Վասն զի գրանս վրայ գաղտնի փափաք մը կայ , զոր զգուշութեան համար դնելու արժան համարեցի . թէև այս փափաքը Հիւրէ և Ֆիշէ հնարած է , բայց Գասպար Քաւարուսն ալ զայն քննած և ուղղած է ։ Երբ գրամագլուխի ակռ ըլլաս , ասոր նմանը կը շինեմ քեզ ։

— Շնորհակալ եմ , ըսաւ Անարէա , ութ օր առաջ քեզ կ'իմացընեմ — ։

Երիտ բարեհամիները իրարմէ բաժնուեցան ։

Քաւարուս սանդուխին վրայի դանիին վրայ կեցաւ մինչև որ Անարէայի ոչ միայն երեք դասիկոնէն իջնելը , այլ և բակէն անցնիլը տեսաւ ։

Այն ատեն աճապարանօք ներս մտաւ , զգուշութեամբ դուռը գոցեց , և Անարէայի թողուցած յատակագիծը սկսաւ քաջ ճարտարապետի պէս ուշադրութեամբ քննել ։

— Սիրելի պէնէտէթթօ , ըսաւ Քաբերիէն , կարծեմ թէ շատ ուրախ պիտի ըլլայ երբ ժառանգութիւնը ստանայ , և իւր բարեկամները ուրախակից պիտի ըլլան հինգ հարիւր հազար ֆրանքը ստանալուն համար ։

ԳԼՈՒԽ Գ

ԽՈՐՏԱԿՈՒՄԸ

Երիտ բարեկամայ տեսակցութեան հետևեալ օրը իրօք Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը Ալիին և բազմաթիւ ծառաներու հետ Օթէյլ գացած էր , ուր քանի մը ձիեր պիտի փորձէր ։

Այս պիտղը երթալու որոշումը , որ իւր մտքէն անգամ չէր անցներ , և Անարէա իսկ իրեն պէս չէր պիտեր , գլխաւորաբար Պէրթիէյի գալատեամբը հաստատուեցաւ , որ Նորմանտիայէն գառնալով հոն պատրաստած տանը և միայարի նաւուն վրայ լուրեր կը բերէր ։

Տունը պատրաստ էր , և նաւը ութ օր առաջ հոն հասնելով փորը խորշի մը մէջ խարսխի վրայ կը կենար իւր վից նաւաստիներովը . օրինաց ամէն պայմանները կատարուած ըլլալով Ճամբայ ելնելու պատրաստ կը դանուէր ։

Կոմսը Պէրթուչիոյի ըրած աշխատութիւնները գովեց և հրաւիրեց զան որ պատրաստուի շուտով մեկնելու. ըստ որում Գաղղիոյ մէջ ամսէ մը աւելի մնալու միտք չունէր:

— Հիմա, ըսաւ անոր կոմսը, գիշերուան մը մէջ Բարիզէն Թրէբոր երթալու պէտք ունիմ. Ճամբուն վրայ ձի փոխելու ութ կայան կ'ուզեմ, որոց միջոցաւ յիսուն մղոն տեղը տասը ժամուան մէջ առնելու կարող ըլլամ:

— Ձեր Վսեմութիւնը արդէն ձեր այդ փափաքը յայտնած էր ինձ, պատասխանեց Պէրթուչիօ, ուստի ձիերը պատրաստուած են: Ես անձամբ գնեցի ու ամենէն յարմար տեղերը տեղաւորեցի զանոնք, այսինքն այնպիսի գիւղերու մէջ, ուր սովորաբար մարդ չօթևանիր:

— Շատ աղէկ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, մէկ կամ երկու օր ևս մնալու եմ հոս, պէտք եղածը կարգադրէ —:

Պէրթուչիօ իւր տիրոջ հրամանները կատարելու համար դուրս ելնելու միջոցին՝ Պաթիսթէն դուռը բացաւ և արծաթաղօծ ափսէի մը վրայ նամակ մը բերաւ:

— Ի՞նչ ընելու եկար հոս, հարցուց կոմսը տեսնելով որ փոշիով ծածկուած էր, ես քեզի չուզեցի կարծեմ —:

Պաթիսթէն առանց պատասխանելու կոմսին մօտեցաւ և նամակը ներկայացուց:

— Այս նամակը խիստ կարևոր և ստիպողական է —, ըսաւ:

Կոմսը նամակը բացաւ և կարդաց.

«Կը ծանուցուի Պ. Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին որ այս գիշեր մարդ մը Շանզ-Էլիզէի իւր տունը պիտի մտնէ՝ զարդարանի դահլճին թղթադարանին մէջ պահուած թղթերը գողնալու համար:

«Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը քաջասիրտ մէկը ճանչցուած ըլլալուն՝ կը յուսացուի որ ոստիկանութեան միջամտութեանը չդիմեր, միջամտութիւն մը, որ կրնայ այս ազգարարութիւնը ընողը մեծ վտանգի մէջ գնել:

«Պ. կոմսը կամ դահլճին մէջ նայող ննջարանի պատուհանէ և կամ նոյն դահլճին մէջ պահուելով կրնայ իւր աչօքը տեսնել:

«Տան մէջ եղող ծառաներու բազմութիւնը և տեսանելի զգուշութիւնները կրնան այն չարագործը հեռացընել և Պ. Մօնթէ-Քրիսթոյին կորսնցընել տալ իւր մէկ թշնամին ճանչնալու առիթը, զոր այս լուրը կոմսին հաղորդող անձր դիպուածով երևան հանեց. եթէ չարագործին այս առաջին ձեռնարկը չյաջողի և ուրիշ անգամ զայն նորոգել ուզէ, այս լուրը տուողը գուցէ առիթ չունենայ զայն վերստին իմացընելու»:

Կոմսը առաջին անգամ կարծեց թէ գողերը խորամանկութեամբ անխորհուրդ որոգայթ մը կը լարէին իւր առջևը՝ զինքը մեծ վտանգի մը մէջ ձգելու համար:

Ուստի եղած յանձնարարութեան հակառակ և գուցէ այն յանձնարարութիւնը անանուն բարեկամի մը կողմանէ ըլլալուն՝ նամակը ոստիկանութեան գործակալի մը դրկելու վրայ էր, երբ միտքը եկաւ թէ այն գողը կրնար իրօք իւր մասնաւոր թշնամիներէն մէկը ըլլալ, զոր ինքը միայն կրնար ճանչնալ, և իւր վրէժը լուծել, ինչպէս որ Մաւրիտանիոյ Ֆիէսքը ըրաւ իւր թշնամին սպաննել ուզելով:

Կոմսը կը ճանչնանք:

Հարկ չկայ ըսել թէ աներկիւղ և արիասիրտ անձ մ'էր ան, անկարելիութեան դէմ այն ուժգնութեամբ կը մրցէր, որ զմարդ գերագոյն կ'ընէ:

Ամենևին բանէ մը չխորշելու համար ունեցած հաստատ առաջադրութեանը և իւր անցուցած կենացը մէջ կոմսը անծանօթ զուարճութիւն մը կ'ըզգար մրցելու բնութեան դէմ, որ է Աստուած, և աշխարհի դէմ, որ կրնայ սատանան համարուիլ:

— Անոնք իմ թղթերս գողնալ չեն ուզեր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, այլ զիս սպաննել կը փափաքին. գող չեն անոնք, այլ մարդասպան: Ձեմ ուզեր որ ոստիկանութեան Պ. գործակալը իմ մասնաւոր գործոցս խառնուի: Այս գործին մէջ տեսչութեան ելումտից հարկը թեթևցընելու համար բաւական հարուստ եմ —:

Կոմսը Պաթիսթէնը վերստին ներս կանչեց, որ նամակը յանձնելէն ետև դուրս ելեր էր:

— Բարիզ վերադարձիր, ըսաւ անոր, ու բոլոր տունը մնացող ծառաները հոս բեր. կ՚ուզեմ ամենքն ալ հոս տեսնել։

— Բայց տունը մարդ պիտի չմնայ, պարոն կոմս, հարցուց Պաթիսթէն։

— Այո՛, դռնապանը միայն։

— Պարոն կոմսը կրնայ մտածել որ անոր սենեակէն մինչև տունը ո՛րչափ հեռու է։

— Ի՞նչ վնաս ունի։

— Եթէ բոլոր տունը պարպեն, իւր սենեակէն ձայն մը անդամ չկրնար առնուլ։

— Ո՞վ պիտի պարպէ տունը։

— Գողերը։

— Անմիտ մէկն ես եղեր, պարոն Պաթիսթէն. գողերը եթէ բոլոր տունն ալ պարպեն՝ այնչափ դժգոհութիւն պիտի չպատճառեն ինձ որչափ երբ հրամաններէս մէկը աղէկ չկատարուի —։

Պաթիսթէն խոնարհութիւն մը ըրաւ։

— Լսեցի՞ր, ըսաւ կոմսը, բոլոր ընկերներդ մեծ ու պզտիկ հոս պիտի բերես. բայց տունը իւր սովորական վիճակին մէջ պիտի մնայ. միայն գետնայարկին փեղկերը պիտի գոցես, ուրիշ բան պէտք չէ ընել։

— Առաջին դստիկոնին փեղկերը չգոցե՞մ։

— Գիտես որ անոնք միշտ բաց կը մնան. դնա՛ —։

Կոմսը հրամայեց որ իւր կերակուրը իւր սենեակը բերեն և Ալիէն զատ մարդ չընդունեց։

Իւր սովորական սրտի հանդարտութեամբն ու չափաւորութեամբը ճաշելէն ետև՝ նշան մը ըրաւ Ալիին որ իւր ետևէն գայ, փոքր դուռէն դուրս ելաւ, շրջագայելով Պուլոնեի անտառը հասաւ, առանց բան մը յայտնելու Բարիզի ճամբան զարկաւ և դիշերը մութին Շանզ-Էլիզէի իւր տանը առջին հասաւ։

Ամեն կողմ մթութեան մէջ ընկղմած էր։

Տկար լոյս մը կար միայն դռնապանին սենեկին մէջ, որ ինչպէս Պաթիսթէն ըսեր էր՝ տունէն քառասուն քայլ հեռի կը գտնուէր։

Մօնթէ-Քրիսթօ կռնակը ծառի մը կռթնցուց, և իւր գրեթէ ան-

վրիպելի նայուածքը կրկին ծառուղիին մէջ թափանցեց, անցնողները զննեց, և մօտակայ փողոցները դիտեց, որպէս զի տեսնէ թէ արդեօք մէկը պահուա՞ծ է։

Տասը վայրկեան հոն կենալով՝ համոզուեցաւ որ զինքը լրտեսող մէկը չկայ։

Ուստի անմիջապէս Ալիին հետ դէպ՚ի փոքր դուռը վազեց, իսկոյն ներս մտաւ, և դաղտնի սանդուխէ մը, որուն բանալին քովն էր, իւր ննջարանը մտաւ՝ առանց վարագոյր մը բանալու կամ շարժելու, և առանց դռնապանին կասկած մը տալու թէ իւր դատարկ կարծած տանը մէջ անոր տէրը կը գտնուի։

Ննջարանը հասնելով՝ կոմսը Ալիին նշան ըրաւ որ հոն կենայ, ու ինքը դահլիճը մտաւ և աչքէ անցուց զայն։

Ամեն բան իւր սովորական վիճակին մէջ կը գտնուէր։

Թանկագին թղթադարանը իւր տեղը կը գտնուէր և բանալին անոր վրայ կախուած էր։

Փականքը կրկին անդամ դարձընելով կղպեց զայն ու բանալին վրայէն առաւ. ննջարանին դրան մօտեցաւ, անոր փականքին կրկնակի ադոյցը տեղէն հանեց ու ներս քաշուեցաւ։

Այն միջոցին Ալի կոմսին հրամանաւ զէնքերը բերաւ ու սեղանի մը վրայ դրաւ, որոնք էին լայնաբերան հրացան մը և զոյգ մը երկփող ատրճանակներ, որոնց փողերը իրարու վրայ զետեղուած ըլլալուն՝ նշան առնելու շատ յարմար էին։

Այս զէնքերով կոմսը հինգ հոգւոյ կեանքը իւր ձեռաց մէջ ունէր։

Ժամը գրեթէ ինն ու կէս էր։

Կոմսն ու Ալի արտորնօք պատառ մը հաց կերան և Սպանիոյ գաւաթ մը գինի խմեցին. ետքը Մօնթէ-Քրիսթօ ննջարանի դրան այն շարժական տախտակներէն մէկը հանեց, ուրկից մէկ սենեկէն միւսը կ՚երևէր։

Ատրճանակներն ու լայնաբերան հրացանը իւր ձեռաց մօտ դրուած էին, և Ալի անոր քովը կանգնած այն արաբացի կացիններէն մէկը բռնած էր, որոնց ձևը խաչակրաց ժամանակէն փոխուած չէր։

Դահլճի պատուհանին ուղղագիծ շինուած ննջարանի պատուհաններուն մէկէն կոմսը կրնար փողոցը տեսնել։

Երկու ժամ այսպէս անցան։

Գիշերը խիստ մութ էր, սակայն Ալի իւր վայրենական բնութեամբը և կոմսը անտարակոյս իւր ունակացուցած յատկութեամբը այն մթութեան մէջ բակին ծառերուն ամենաթեթև տատանումները կ'որոշէին։

Գռնապանին սենեկին լոյսը երկար ատենէ 'ի վեր արդէն մարեր էր։

Այնպէս կը կարծուէր որ յարձակումը, եթէ իրօք յարձակում մը պիտի ըլլար, գետնայարկին սանդուխին կողմէն պիտի ըլլար և ոչ պատուհանէ մը։

Մօնթէ-Քրիսթոյի ենթադրութեան համեմատ՝ չարագործները իւր կենաց թշնամի էին և ոչ իւր ստակին։

Ուստի անոնք կամ գաղտնի սանդուխին կողմէն և կամ դահլճին պատուհանէն ննջարանին վրայ պիտի յարձակէին։

Ալին սանդուխին դրան առջին կեցուց, և ինքը շարունակ դահլճին մէջ կը դիտէր։

Էնվալիտի ժամացոյցը ժամը տասն ու մէկ և երեք քառորդ կը հնչէր։

Արևմտեան հողմը իւր խոնաւ շունչին հետ այս երեք հարուածներուն տխուր հնչիւնը մինչև իրենց կը բերէր։

Վերջին հարուածին ձայնը դեռ մարած չէր երբ կոմսը դահլճին կողմէն թեթև շշուկ մը լսել կարծեց։

Այս առաջին շշուկէն կամ լաւ ևս ըսենք՝ այս առաջին ճռնչիւնէն ետև՝ երկրորդ մը ևս լսուեցաւ, ետքը երրորդ մը։

Չորրորդին՝ կոմսը ինչ ըլլալը հասկըցաւ։

Աներկիւղ և վարժ ձեռք մը ադամանդով ապակիին չորս կողմը կտրելու զբաղած էր։

Կոմսին սիրտը աւելի ուժգնութեամբ սկսաւ բաբախել։

Մարդիկ՝ որչափ և անցուցած վտանգներէն սրտերնին խստացած ըլլայ, որչափ և առջևնին եղած վտանգին ինչ ըլլալը գիտնան, իրենց սրտի բաբախումէն և մարմնոյ սարսուռէն միշտ կը հասկընան թէ երազին ու իրողութեան, խորհուրդին ու գործադրութեան մէջ ինչ ահագին տարբերութիւն կայ։

Այսու ամենայնիւ Մօնթէ-Քրիսթօ նշան մը ըրաւ Ալիին. հաւատարիմ ծառան վտանգը դահլճին կողմէն ըլլալը հասկընալով մէկ քայլով իւր տիրոջը մօտեցաւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ մեծ անհամբերութեամբ կ'ուզէր գիտնալ թէ ինչ և քանի թշնամիներու հետ է իւր գործը։

Գողին աշխատած պատուհանը ճիշդ այն պատուհանին դիմացը կը գտնուէր, ուրկից կոմսը դահլճին մէջ կը դիտէր։

Ուստի իւր նայուածքը դէպ 'ի այն պատուհանը յարեց։

Մթութեան մէջ թանձր ստուերի մը նկարիլը տեսաւ։

Ետքը ապակիներէն մէկը բոլորովին անթափանցելի եղաւ՝ դուրսէն թերթ մը թուղթ անոր փակցուածի պէս, և առանց իյնալու ճռնչեց։

Բացուած ծակէն ձեռք մը ներս մտաւ և պատուհանին նիգը կը փնտռէր։

Մանրերկրորդ մը ետքը՝ պատուհանը իւր ծխնեաց վրայ դարձաւ և մարդ մը ներս մտաւ։

Մարդը առանձին էր։

— Ահա աներկիւղ սրիկայ մը —, մրմնջեց կոմսը։

Այս միջոցին զգաց որ Ալի յուշիկ կերպով մը իւր ուսին կը դպչի։

Երեսը անոր կողմը դարձուց։

Ալի փողոցին վրայ նայող ննջարանին պատուհանը ցուցուց։

Մօնթէ-Քրիսթօ երեք քայլով այն պատուհանին մօտեցաւ։

Իւր հաւատարիմ ծառային ազնիւ զգացումները կը ճանչնար։

Իրօք՝ ուրիշ մարդ մը տեսաւ որ դրան մը քովէն զատուելով և բարձր քարի մը վրայ ելնելով կ'երևէր թէ կոմսին տան մէջ եղածները տեսնելու կը ջանար։

— Աղէկ, ըսաւ, երկու հոգի են եղեր. մէկը կը գործէ, միւսը կը հսկէ —։

Նշան ըրաւ Ալիին որ աչքը փողոցին մարդուն վրայէն չվերցընէ, և ինքը դահլճին մարդուն դարձաւ։

Ապակի կտրողը ներս մտեր ու թևերը դէպ 'ի առաջ երկարելով չորս կողմը ճանչնալու կ'աշխատէր։

վերջապէս ամէն բան աչքէ անցուցած երևցաւ։

Դահլճին մէջ երկու դուռ կար, երկուքին նիպերն ալ գրաւ։

Երբ ննջարանին դրան մօտեցաւ, Մօնթէ-Քրիսթօ կարծեց թէ ներս պիտի մտնէ, ուստի իւր ատրճանակներէն մէկը պատրաստեց. բայց միայն նիպերուն իրենց պղնձեայ օղակին մէջ մնանելուն ձայնը լսեց։

Ցայտնի էր որ զգուշութեան համար կ'ըլլար այս։

Կոմսին գրան ադապտերը հանելու նախազգուշութիւնը գիշերային այցելուն չտեսնելով, կրնար ինքզինքը իր տան մէջ կարծել և բոլորովին հանգիստ գործ ունենալ։

Իւր աշխատութեանը մէջ առանձին և ազատ ըլլալով մարդը իւր մեծ զրպանէն բան մը հանեց, որուն ինչ ըլլալը կոմսը չկրցաւ որոշել, սեղանի մը վրայ դրաւ և ուղղակի Թղթադարանին մօտեցաւ, փականքին տեղը շօշափեց, և նայեցաւ որ իւր ակնոցներուն հակառակ բանալին վրան չէր։

Սակայն ապակեհատը նախազգոյշ մարդ մ'էր և ամէն բան առաջէն գուշակեր էր։

Ծատ չանցաւ՝ կոմսը երկաթներու ընդհարում մը լսեց, որ սրտյակ մը ձգե բանալիներու շարժումէն կը գոյանար, զորոնք երկաթագործերը հետեւելին կը տանին երբ դուռ մը բանալու համար գիրերնք կանչեն, և որոնց գողերը գեղձանիվ անունը կու տան՝ անշուշտ պարզունակին և նիպին մէջ դարձած ժամանակ անոնց հանած ձայնէն զուարճութիւն մը զգալնուն համար։

— Ա՛հ, մրմնաց Մօնթէ-Քրիսթօ տհաճութեան ժպիտով մը, ուրեմն գող մ'է աս —։

Սակայն մարդը մեռութեան մէջ յարմար գործին չկրցաւ գտնել։

Ան տեղն սեղանին վրայ դրած առարկային դիմաց։

Զգուշալար մը սեղմեց, և անմիջապէս սիար լոյս մը եղաւ և առոր յօլացումը մարդուն ձեռաց և դէմքին վրայ զարկաւ։

— Ինչ կը սեմսեմ, ըսաւ յանկարծ Մօնթէ-Քրիսթօ զարմացման շարժումով մը նա քաշուելով, մը . . . —։

Ալի իւր կայինը վեր վերցուց։

— Տեղեդ մի շարժիր, ըսաւ անոր Մօնթէ-Քրիսթօ ցած ձայնով և կայինդ վար առ, ջենքի պէտք չունինք ալ —։

Ետքը՝ աւելի ցած ձայնով քանի մը խօսք աւելցուց, ըստ որում կոմսին զարմացման ձայնը՝ թէև սիար՝ բայց բաւական եղեր էր աշխատողին սարսուռ մը պատճառելու, որ հին յանահիչի վիրք մը մէջ անշարժ մնաց։

Կոմսը հրաման մը ըներ էր Ալիին, քանդի Կաւալիային ոտից ձայներուն վրայ քալելով հետացաւ և պատին խորշին մէջէն սև դիակ մը և եռանկիւնի դլխարկ մը հանեց։

Նոյն միջոցին՝ Մօնթէ-Քրիսթօ իւր վերարկուն, բանվորին դլխարկը արագօրօք հանեց և պատուհանին ծակէն ներս թափանցած լուսոյն կոմսին կուրծքին վրայ պողպատեայ օղակներով հիւսուած գիւրաթեք և բարակ զրնաւոր տեսնուեցաւ, որուն վերջինը այն Պաղդիոյ մէջ, ուր ալ գաշտին չվախցաւ, գուցէ Լուի ԺԴ. թագաւորը կրեց, որ իւր կուրծքին գաշտնի Հարուած մը ընդունելէ կը վախնար, բայց գլխին կացինի Հարուածով մը զարնուեցաւ։

Ա.յս պողպատեայ Հանդերձը կրծնաւորի երիտասարդ վերարկուին տակը անտեսանելի եղաւ, ինչպէս և կոմսին մազերն ալ կուլտակ կեղծամին տակը։

Եռանկիւնի դլխարկը կեղծամին վրայ դրուելով կոմսը արբայի փոխեց։

Ա.յսու ամենայնիւ մարդը ուրիշ ձայն չլսելով վերատին ոտք ելաւ, և Մօնթէ-Քրիսթոյի ծպտելու միջոցին՝ ուղղակի դէպ'ի Թղթադարանը գնաց, որուն նիպը իւր գիրքանիկին տակը ձուխելու սկսեր էր։

— Աղէկ, մրմնջեց կոմսը՝ անտարակոյս վստահ ըլլալով փականքին մէկ դաշտնիքին վրայ, որ անծանօթ էր դուռերը խաւտող վարպետ գողին. աղէկ, դեռ քանի մը վայրկեան պիտի աշխատիս —։

Եւ պատուհանին մօտեցաւ։

Բարձր քարին վրայ երկող մարդը վար իջեր էր, և միշտ փողոցին մէջ կը շրջէր. բայց զարմանալի բան, փոխանակ թէ Ջանը Էլիզէի և թէ Սէնթ-Օնօրէ արուարձանին կողմէն եկողները իր հոգը ընելու կոմսին տան մէջ պատահածները միայն դիտելու զբաղած կերեւէր, և իւր ամէն շարժումները յայտնի կը ցուցնէին որ դահլճին մէջ եղածները սեմսել կ'ուզէր։

Մօնթէ-Քրիսթօ յանկարծ ձեռքը ճակատին զարկաւ և լռիկ ծիծաղ մը իւր կիսաբաց շրթանց վրայ սահեցաւ։

Ետքը Ալիին մօտենալով

— Դուն հոս կեցիր, ըսաւ անոր ցած ձայնով, ու մութին մէջ պահուէ. ինչ ձայն որ լսես և ի՛նչ որ պատահի, չըլլայ որ ներս մանես և ինքզինքդ ցուցընես մինչև որ քու անունովդ ես զքեզ չկանչեմ —։

Ալի գլխովը նշան ըրաւ թէ իւր տիրոջ ըսածը հասկըցաւ և պիտի հնազանդի անոր։

Այն ատեն Մօնթէ-Քրիսթօ պահանոցի մը մէջէն վառուած մոմ մը հանեց, և փականքը բանալու համար գողին խիստ զբաղած միջոցին կամաց մը դուռը բացաւ և ձեռքի մոմը այնպէս բռնեց որ իւր երեսը բոլորովին լուսաւորեց։

Դուռը իւր ծխնեաց վրայ այնպէս կամաց դարձաւ, որ գողը անոր ձայնը չլսեց. սակայն մեծ զարմանքի մէջ մնաց երբ սենեակը յանկարծ լուսաւորուած տեսաւ։

Այն ատեն գլուխը դարձուց։

— Բարի իրիկուն, սիրելիդ իմ պարոն Քատրուս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, այս ժամուս հոս ի՛նչ գործ ունիս։

— Աբբայ Պիւզո՛նին —, գոչեց Քատրուս։

Եւ չկրնալով հասկընալ թէ ի՛նչ կերպով այն կրօնաւորը մինչև հոն եկեր էր, քանի որ ինքը դռները գոցեր էր, կեղծ բանալիներուն տրցակը ձեռքէն թողուց և ապշութեան մէջ անշարժ մնաց։

Կոմսը գնաց Քատրուսին և պատուհանին մէջ տեղը կեցաւ, այնպէս որ գողասարսափ գողին փախչելու միակ ճամբան կտրեց։

— Աբբայ Պիւզո՛նին, կրկնեց Քատրուս ապուշ նայուածքով մը կոմսին երեսը նայելով։

— Այո՛, նոյն ինքն աբբայ Պիւզոնին եմ, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ, և շատ ուրախ եմ որ ճանչցար զիս, սիրելի պարոն Քատրուս. այս յայտնի կը ցուցընէ որ լաւ յիշողութիւն մը ունինք, ըստ որում եթէ չեմ սխալիր՝ գրեթէ տասը տարի է որ զիրար տեսած չէինք —։

Կոմսին այս սրտի հանդարտութիւնը, հենդնութիւնը և զօրութիւնը Քատրուսի սիրտը թալկային սարսափով մը պաշարեց։

— Աբբա՛ն, աբբան, մրմռաց իւր բուռերը կնճռելով և ակռաները կափկափելով։

— Ուրեմն Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը գողնալու եկած ենք, ըսաւ կեղծ աբբան։

— Պարոն աբբայ, մրմռաց Քատրուս պատուհանին մօտենալու ջանալով, որուն առջին կոմսը անդթութեամբ գրաւեր էր, պարոն աբբայ, չեմ դիտեր . . . կ՚աղաչեմ հաւատացէք ինձ . . . կ՚երդնում. . . ։

— Այսու ամենայնիւ խորտակուած ապակի մը, շարունակեց կոմսը, գողի լապտեր մը, դեղձանիկներու տրձակ մը, բռնութեամբ կէս բացուած թղթադարանը յայտնի ապացոյցներ են —։

Քատրուս իւր փողկապովը կը խեղդուէր. պահուելու անկիւն մը և աներևութանալու ծակ մը կը փնտռէր։

— Էհ, պարոն մարդասպան, ըսաւ կոմսը, կը տեսնեմ որ ամենևին չփոխուեր ես։

— Պարոն աբբայ, քանի որ ամեն բան իմացաք, պէտք էք գիտնալ որ մարդասպանը ես չեմ, այլ լա Գարդոնթ. դատաստանին մէջ յայտնուեցաւ այս, ըստ որում միայն թիապարտութեան մատնուեցայ ես։

— Ուրեմն թիապարտութեանդ ժամանակը լրացուցի՞ր, ուր վերստին զրկուելու վիճակի մէջ կը տեսնեմ զքեզ։

— Ոչ, պարոն աբբայ, մէկը ազատեց զիս անկէ։

— Այդ մէկը մարդկային ընկերութեան աղէկ ծառայութիւն մը մատուցեր է։

— Ա՛հ, ըսաւ Քատրուս, թէև աղէկ խոստացած էի . . . ։

— Ուրեմն աքսորէն ազատեցա՞ր, ընդմիջեց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Ափսո՛ս, այո, ըսաւ Քատրուս տխրութեամբ։

— Եւ վերստին նոյն յանցանքնե՞րը կը գործես . . . եթէ չեմ սխալիր՝ այս ըրածդ Կրէվի հրապարակը պիտի տանի զքեզ։ Է՛հ, աւելի աղէկ, ի՞նչպէս կ՚ըսեն իմ երկրիս աշխարհականները։

— Պարոն աբբայ, ակամայ այս մեղքը գործելու ստիպուեցայ։

— Ամեն դատապարտեալները այդպէս կ'ըսեն ։

— Չքաւորութիւնը . . . ։

— Լռէ, ըսաւ Պիւզոնի արհամարհանօք, չքաւորութիւնը կրնայ ստիպել մարդս ողորմութիւն խնդրել, հացաղործի մը դռնէն հաց մը գողնալ, և չէ թէ գալ թղթադարան մը բռնութեամբ խորտակել այնպիսի տան մը մէջ, ուր կարծէիր թէ մարդ չկայ ։ Երբ Յովհաննէս ակնավաճառը քեզի թողուցած ադամանդիս համար քառասուն և հինգ հազար ֆրանք համրեց, չքաւորութենէ՞ն էր որ սպաննեցիր զան, որպէս զի թէ ադամանդը և թէ ստակը գրաւես ։

— Ներեցէք ինծի, պարոն աբբայ, ըսաւ Քատրուս. արդէն զիս անգամ մը ազատեցիք, այս անգամ ալ ազատեցէք ։

— Ի՞նչ սրտով ։

— Առանձի՞ն էք, պարոն աբբայ, հարցուց Քատրուս ձեռքը միացընելով, թէ զիս բռնել տալու համար պահուած զինուորներ ունիք ։

— Բոլորովին առանձին եմ, ըսաւ աբբան, և ես դարձեալ կը մեղքընամ քեզի, ու կը թողում որ մեկնիս ասկէ՝ իմ տկարութեամբս քու գլուխդ դալու դժբաղդութեանց թողլով զքեզ, միայն՝ եթէ ճշմարտութիւնը խոստովանիս ինծի ։

— Ահ, պարոն աբբայ, գոչեց Քատրուս ձեռքը միացընելով և քայլ մը Մօնթէ-Քրիսթոյին մօտենալով, ճշմարիտ կրնամ ըսել որ դուք իմ ազատիչս էք ։

— Ուրեմն կը հաստատես որ զքեզ թիապարտութենէ ազատեցին ։

— Ոհ, ատոր համար հաւատիս վրայ կ'երդնում, պարոն աբբայ ։

— Ո՞վ ազատեց զքեզ ։

— Անդղիացի մը ։

— Անունը ի՞նչ էր ։

— Լորտ Վիլմոր ։

— Կը ճանչնամ զան. կրնամ անորմէ խմանալ եթէ սուտ է ըսածդ ։

— Պարոն աբբայ, բոլորովին ճշմարիտ է ըսածս ։

— Այն Անդղիացին ուրեմն կը պաշտպանէ՞ր զքեզ ։

— Ոչ, զիս չէր պաշտպաներ, այլ երիտասարդ Քորսիացի մը, որ իմ շղթայակից ընկերս էր ։

— Այն երիտասարդ Քորսիացիին անունը ի՞նչ էր ։

— Պէնէտէթթօ ։

— Մկրտութեան անուն մ'է այդ ։

— Ուրիշ անուն չունէր. քանզի իւր մանկութեան ժամանակ դտնուեր է ։

— Ուրեմն այն երիտասարդը քու հե՞տդ փախաւ ։

— Այո՛ ։

— Ի՞նչ կերպով ։

— Թուլոնի մօտ՝ Սէն-Մանտրիէ կ'աշխատէինք. Սէն-Մանտրիէն կը ճանչնա՞ք ։

— Այո ։

— Կէսօրէն մինչև ժամը մէկ ամեն մարդու քնացած միջոցին . . . ։

— Թիապարտեալները կէս օրին կը քնանա՞ն. ուրեմն ի՞նչպէս մեղքընաս այն սրիկաները, ըսաւ աբբան ։

— Ի՞նչ, ըսաւ Քատրուս, միթէ շարունակ մարդս կրնա՞յ աշխատիլ. միթէ շո՞ւն է ։

— Բարեբաղդաբար շուները չեն աշխատիր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ։

— Երբ ամեն մարդ միջօրեայ քունի մէջ ընկղմած էր, մենք քիչ մը հեռացանք, մեր շղթաները Անդղիացիին մեզ տուած խարտոցովը ողոցեցինք և լողալով փախանք ։

— Եւ ի՞նչ եղաւ այն Պէնէտէթթօն ։

— Չեմ դիտեր ։

— Սակայն պէտք ես դիտնալ ։

— Ոչ, ստուգիւ չեմ դիտեր. Հիէր իրարմէ զատուեցանք ⊥ ։

Քատրուս իւր ըսածին ստուգութիւնը հաստատելու համար քայլ մը աւելի աբբային մօտեցաւ, որ միշտ հանդարտ և հետազօտիչ երևելով՝ անշարժ իւր տեղը մնաց ։

— Սո՛ւտ կը խօսիս, ըսաւ աբբայ Պիւզոնին անդիմադրելի իշխանական ձայնով մը ։

— Պարոն աբբայ . . . ։

— Սո՛ւտ կը խօսիս. այն երիտասարդը տակաւին քու բարեկամդ է, և դուցէ քեզ մեղսակից ըրած ես զան ։

— Ոհ, պարոն աբբայ . . . ։

— Թուլոնէն մեկնելէդ 'ի վեր ինչպէս ապրեցար, պատասխան տուր։

— Ինչպէս որ կրցայ։

— Սո՛ւտ կը խօսիս —, կրկնեց երրորդ անգամ աբբան աւելի հրամայական ձայնիւ։

Քատրուս ահաբեկեալ կոմսին երեսը նայեցաւ։

— Անոր տուած ստակովը ապրեցար, կրկնեց աբբան։

— Ստոյգ է, ըսաւ Քատրուս, Պէնէտէթթօ մեծ իշխանի մը զաւակ է եղեր։

— Ինչպէս կրնայ մեծ իշխանի մը զաւակն ըլլալ։

— Այո՛, մեծ իշխանի մը բնական զաւակը։

— Եւ այն մեծ իշխանին անունը ի՞նչ է։

— Կոմս Մօնթէ-Քրիսթոյ, այն անձը որուն տունը կը գանուինք հիմա։

— Պէնէտէթթօն Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին զաւա՞կն է կ՝ըսես, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ նոյնպէս ապշեալ։

— Անշուշտ, ինչո՞ւ կը զարմանաք. կոմսը կեղծ հայր մը գտեր է անոր, կոմսը ամիսը չորս հազար ֆրանք կու տայ և իւր կտակին մէջ հինգ հարիւր հազար ֆրանք կը թողու անոր։

— Ո հո՛, և այդ երիտասարդը ի՞նչ անուն կը կրէ, ըսաւ կեղծ աբբան, որ սկսեր էր գործը հասկընալ։

— Անտրէա Գավալգանթի կը կոչուի։

— Ուրեմն իմ Մօնթէ-Քրիսթօ բարեկամիս տունը եկող երիտասարդն է ըսածդ, որ օրիորդ Տանկլարի հետ պիտի ամուսնանայ։

— Ճիշդ ան է։

— Եւ դուն ի՞նչպէս կը համբերես, թշուառ, դուն որ անոր կեանքն ու վատ համբաւը կը ճանչնաս։

— Ինչո՞ւ ընկերիս յաջողութեանը մէջ արգելք ըլլամ անոր, ըսաւ Քատրուս։

— Իրաւունք ունիս. Պ. Տանկլարին իմացընելը քեզի չիյնար այլ ինծի։

— Մի՛ ընէք այդ բանը, պարոն աբբայ . . . ։

— Եւ ինչո՞ւ։

— Վասն զի մեր հացը կորսնցընել պիտի տաք։

— Եւ դուք կը կարծէք որ ձեզի պէս թշուառականներու հացը կորսնցընել չտալու համար ձեր նենգութեանց պաշտպանը և ձեր մեղաց մեղսակի՞ցը պիտի ըլլամ։

— Պարո՛ն աբբայ, ըսաւ Քատրուս աւելի մօտենալով։

— Ամեն բան պիտի ըսեմ։

— Որո՞ւ։

— Պ. Տանկլարին։

— Ո՛հ, գոչեց Քատրուս իւր բաճկոնին տակէն բոլորովին մերկ դաշոյն մը հանելով և կոմսին կուրծքին մէջ տեղը զարնելով, ոչ, պիտի չըսէք աբբայ —։

Որչափ մեծ եղաւ Քատրուսի զարմանքը երբ դաշոյնը փոխանակ կոմսին կուրծքին մէջ մխուելու՝ բթացեալ ետ դարձաւ։

Անմիջապէս կոմսը ձախ ձեռքովը մարդասպանին դաստակը բռնեց և այնպիսի ուժով մը պրկեց զայն որ դաշոյնը անոր պիրկ մատերուն մէջէն գետինը ինկաւ և Քատրուս իւր թևին ցաւէն ձայն մը հանեց։

Բայց կոմսը առանց անոր ձայնին ականջ դնելու՝ շարունակ աւազակին դաստակը կը պրկէր մինչև որ թևը ջախջախուելով՝ նախ ծնկան վրայ, ետքը՝ երեսն 'ի վայր գետինը գլորեցաւ։

Կոմսը ոտքը անոր գլխուն վրայ դնելով ըսաւ.

— Չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ ձեռքս չերթար գլուխդ ջախջախելու, դաւա՛ճան։

— Ոհ, ներեցէք, ներեցէք —, գոչեց Քատրուս։

Կոմսը իւր ոտքը քաշեց։

— Ո՛տք ելիր —, ըսաւ։

Քատրուս ոտք ելաւ։

— Ո՛վ Աստուած, այդ ի՞նչ դաստակ է, պարոն աբբայ, ըսաւ Քատրուս՝ մարմնեղէն աքծանով վիրաւորեալ թևը շոյելով. այդ ի՞նչ դաստակ ունիք։

— Լռէ. քեզի պէս վայրենի գազան մը նուաճելու համար Աստուած ինծի ոյժ կու տայ, որուն անունովը հիմա կը գործեմ. յիշէ միշտ, թշուառական, որ այս միջոցիս քու կենացդ խնայելս անգամ Աստուծոյ կամացը ծառայել է։

— Ո՛ւֆ, գոչեց Քառրուս յուսադին։

— Սա թուղթը և գրիչը ձեռքդ առ և ըսելիքներս գրէ։

— Գիր գրել չեմ գիտեր, պարոն արքայ։

— Սուտ կը խօսիս, առ սա գրիչը և գրէ —։

Քառրուս կոմսին բարձրադոյն զօրութենէն յաղթահարեալ նստաւ և գրեց.

«Պարոն, այն մարդը՝ որ ձեր տունը կ՚ընդունիք և՞որուն ձեր աղջիկը պիտի տաք, ինծի հետ Թուլոնի թիապարտութենէ փախած գերի մ՚է։

«39 թիւը կը կրէր ան և ես 38։

«Անունը Պէնեդէթթօ էր, սակայն իւր ծնողքը ամենևին չէին նալուն՝ իւր բուն անունն ալ չգիտեր»։

— Ստորագրէ, շարունակեց կոմսը։

— Ուրեմն գիս կորսնցընել կ՚ուզէք։

— Եթէ գքեզ կորսնցընել ուզէի, անմիտ, մինչև ամենէն մօտ պահապանդ խումբը քաշքշտելով կը տանէի գքեզ. ասկէ զատ՝ այս տունակը իւր տեղը գտած ժամուն՝ հաւանական է որ դուն վախնալու տեղ չունենաս. ստորագրէ ուրեմն —։

Քառրուս ստորագրեց։

— Հապա՛ն գրէ. Առ պարոն ակոտահ Տանկլաք, ակոնտաոտ։ Շոաքօ՛Անքլէն ֆոյոյք —։

Քառրուս հապա՛ն ալ գրեց։

Արբան տունակը առաւ։

— Հիմա, ըսաւ, ազատ ես, գնա։

— Ո՞ւրիկից։

— Ուրիկից որ եկար։

— Ուրեմն այս պատուհանէն դուրս պիտի երթամ։

— Մի՛թէ այս պատուհանէն ներս չմտար։

— Ինծի դէմ բան մը կը խորհի՛ք, պարոն արքայ։

— Ապուշ, ինչ պիտի խորհիմ։

— Ինչու՞ դուրը բանալ չէք սար։

— Ինչ պէտք է դռնապանը արթնցընել։

— Պարոն արքայ, ապահովցուցէք զիս որ սպանել չէք ուզեր։

— Աստուծոյ կամքը կը պաշտեմ։

— Երդում ըրէք ուրեմն որ իմաց ժամանակս գիս պիտի չզարնէք։

— Ցիմար և վատ մէկն ես եղեր դուն։

— Ուրեմն ինչ պիտի ընէք ինծի։

— Քեզի կը հարցընեմ մի՛թէ ինչ ընեմ. աշխատեցայ երջանիկ մարդ մը ընել զքեզ, և կը տեսնեմ որ մարդասպան մը կ՚ըլլաս։

— Պարոն արքայ, ըսաւ Քառրուս, վերջին փորձ մը ըրէք։

— Կը հաւանիմ, ըսաւ կոմսը. մնիկ ըրէ ուրեմն, պիտես որ ես խօսքիս վրայ կեցող մէկն եմ։

— Այո՛, ըսաւ Քառրուս։

— Եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս . . . ։

— Միայն մի՛թէ հարուածը ձեր կողմէ չուղղուի ինձ, ամենևին վախնալու տեղ չունիմ։

— Եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս, Թարիզէն մեկնէ, Գաղղիայէն հեռացիր, և ուր որ ըլլաս և երբեմն որ պարկեշտութեամբ կեանք մը վարես՝ փոքր ուռճիկ մը կը հայցընեմ քեզմէ. վասն զի եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս, այն ատեն . . . ։

— Այն ատեն ինչ, հարցուց Քառրուս սարսռալով։

— Այն ատեն պիտի հաւատամ որ Աստուած զողութիւն տուած է քեզ, ես ալ կը ներեմ։

— Ստուգիւ, մելամաղձիկ Քառրուս ետ քաշուելով, սարսափով կը մեռցընէք զիս։

— Աղէ, գնա՛ տակէ —, ըսաւ կոմսը մատովը պատուհանը ցուցընելով Քառրուսին։

Քառրուս այս խոստման վրայ ալ վստահ չեղած՝ սրունքը պատուհանէն անցուց և ոտքը սանդուխին վրայ կոխեց. բայց դողալով հոն կեցաւ։

— Էջիր —, ըսաւ արբան իւր բազուկները կուրծքին վրայ խաչաձև գնելով։

Քառրուս կամաց կամաց իւր երիվարը վարատեց և հասկըցաւ որ այս կողմէն վախնալու տեղ չունի, ու սիրտ վար իջնել։

Այն առեն կոմսը մոմով պատուհանին մօտեցաւ, որպէս զի Շանը-Էլիզէէն ամէն մարդ տեսնէ թէ մարդ մը պատուհանէ մը վար կ՚իջնէ և ուրիշ մէկը մոմը կը բռնէ։

— Ինչ կ՚ընէք, պարոն արբայ, ըսաւ Քատրուս. եթէ հիմա դիշերապահ պինուորները ասկէ անցնին . . . —։

Եւ մոմը մարելով իջնաւը շարունակեց. բայց միևչև որ պարտէզին հողը չոտիեց, իւր սիրտը բաւական չհանդարտեցաւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ննջարանը մտաւ վերտին, և իւր արագ հագուածքը պարտէզին վրայ շրջելով, նախ Քատրուսը տեսաւ, որ վար իջնալէն ետև՝ պարտէզին մէջ պտոյտ մը ըրաւ և պնաց իւր սանդուխը պատին ծայրը անկաց, որպէս զի իւր մնած կողմէն դուրս չելլնէ։

Եաքը կոմսը փողոցը նայելով մարդը տեսաւ, որ տղզահի պատին քովը վազեց և Քատրուսի իջնալու անկիւնին ետին պահուեցաւ։

Քատրուս կամաց կամաց սանդուխէն վեր ելաւ, և վերջին ոտքերուն հասնելով դլուխը որմին քովէն վրայէն երկնցուց և միւս կողմը նայեցաւ, որպէս զի ապահով ըլլայ թէ փողոցը ամենևին մարդ չկայ։

Փողոցին մէջ ոչ մարդ կար և ոչ ձայն կը լսուէր։

Էնվալիտի ժամացոյցը ժամը մէկ հնչեց։

Այն առեն Քատրուս պատին վրայ հեծաւ, սանդուխը վեր քաշեց, պատին վրայէն անցուց, եաքը անոր վրայէն սկսաւ իջնալ կամ լաւ ևս է ըսել երկու սիւներուն վրայէն վար սահիլ այնպիսի ճարպիւթեամբ մը, որ մարմնոյ այս կրթուխեան մէջ ունեցած սովորութիւնը կը յայտնէր։

Բայց անգամ մը զաւիվայրին վրայ ինքզինքը թողուէն ետև՝ ալ չկրցաւ կենալ. պարապ տեղը՝ կէս ճամբան հասած միջոցին մարդ մը տեսաւ որ սուսերին մէջ իւր վրայ կը յարձակէր, պարապ տեղը՝ իւր ոտքը դետինը կոխած միջոցին՝ տեսաւ որ թև մը բարձրացած էր իւր վրայ, ինքզինքը պաշտպանելու շարժուէն առաջ այն թևը այնպիսի կատաղութեամբ կռնակին մէջ տեղը զարկաւ որ Քատրուս սանդուխը ձեռքէն թողուց պոռալով.

— Օդնութեան հասէք —։

Գրեթէ անմիջապէս եաքը երկրորդ հարուած մը իւր կողին զարկաւ, Քատրուս դետինը լինալ պոռալով.

— Մարդասպանը բռնեցէք —։

Վերջապէս իւր դետինը դլորած միջոցին, ոտքը մաղերէն բռնեց և երրորդ հարուած մը կուրծքին իջեցուց։

Այս անգամ Քատրուս ուղեց վերտին պոռալ, բայց միայն հեծծեծանք մը հանել կրցաւ. իւր երիք վէրքերէն արեան երիք վտակներ կը հոսէին։

Մարդասպանը տեսնելով որ այնուհետև չէր պոռար, մաղերէն բռնելով դլուխը վեր վերցուց։

Քատրուսի աչերը դոցուեր էին և բերանը ծուռած։

Մարդասպանը զան մեռած կարծեց, դլուխը ձեռքին թողուց և աներևոյթ եղաւ։

Այն առեն Քատրուս անոր հեռանալը ղդալով իւր արմուկին վրայ եկաւ, և դաղտնի ձայնով մը իւր բոլոր ուժովը պոռաց.

— Բռնեցէք մարդասպանը, կը մեռնիմ, օդնութեան հասէք ինծի, պարոն արբայ, օդնութեան հասէք ինծի — ։

Այս վշտագին ձայնը դիշերուան սաուերին մէջ իւր արձագանդը հնչեց։

Գաղտնի սանդուխին դուռը, եաքը պարտէզին դուռն ալ բացուեցաւ, և Ալի ու իւր տէրը ճրադներով հասան։

ԳԼՈՒԽ Ե

ԱՍՏՈՒԾՈՑ ՁԵՌՔԸ

Քաարուս ողբմագին ձայնիւ շարունակ կը պոռար.

— Պարոն արքայ, օգնութեան հասէք, օգնութեան հասէք:

— Ինչ եղար, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Օգնութեան հասէք ինձ, կրկնեց Քաարուս. սպաննեցին զիս:

— Ահա հասանք. քաջալերութիւն:

— Ա՛հ, լմնցաւ. շատ ուշ հասաք. իմ մեռնելս միայն տեսնելու համար եկաք: Ո՛հ, ինչ հարուածներ ընդունեցի և որչափ արիւն կորսնցուցի — :

Ա յս ըսելով նուաղեցաւ:

Ալի և իր տէրը վիրաւորեալը բռնեցին և սենեակ մը տարին. ուր Մօնթէ-Քրիսթօ նշան մը ըրաւ Ալիին որ հանուեցընէ զան, և այն ատեն անոր ընդունած երեք սոսկալի վէրքերը տեսաւ:

— Ով Աստուած իմ, ըսաւ, քու վրէժխնդրութիւնդ երբեմն կ'ուշանայ, բայց կատեմ այն ատեն երկինքէն աւելի կատարեալը կ'ինջնե — :

Ալի ինչ ընելիքը հարցընելու համար իր տիրոջը երեսը նայեցաւ:

— Գնա թաղաւորի զործակալ Պ. Վիլլֆօրը գտիր, որ Սէնթ-Օնօրե արուարձանը կը բնակի և հոս կանչէ: Դռնապանին քովէն անցնելու առնդ՝ արթնցուր զան և ըսէ որ երթայ բժիշկ մը կանչէ — :

Ալի հնազանդեցաւ և կեղծ արբան միշտ նուաղեալ Քաարուսի հետ առանձին մնաց: Երբ ողբմալին աչքը բացաւ, կոմսը իրմէ քանի մը քայլ անդին նստած՝ խանդաղատութեան դէմքով անոր կը նայէր, և իր շուրթերը շարժելով կարծես աղօթք մը կը մրմնդային:

— Վիրաբոյժ մը բերել տուէք, պարոն արքայ, վիրաբոյժ մը, ըսաւ Քաարուս:

— Կանչելու համար մեզի դրկեցի, պատասխանեց արքան:

— Գիտեմ որ օգուտ մը պիտի չընէ կենացս, բայց կրնայ գուցէ քիչ մը այժ տալ ինձ, վասն զի կ'ուզեմ յայտարարութիւնս ընելու ժամանակ ունենալ:

— Ինչ բանի վրայ:

— Ձիս սպանողին վրայ:

— Ուրեմն կը ճանչնաս զան:

— Անշուշտ կը ճանչնամ. պէնէֆէթթօն էր:

— Այն երիտասարդ Քորսիացին:

— Նոյն ինքն:

— Ընկերդ:

— Այո՛, կոմսին տան յատակագիծը տալէն ետև՝ անտարակոյս յուսալով որ պիտի սպաննեմ զան և ինքը անոր ժառանգը պիտի ըլլայ, և կամ զիս սպաննելով ինձմէ պիտի ազատի, փողոցին մէջ ինձ սպասեց և սպաննեց զիս:

— Իմիշկը կանչելու ժամանակնին թաղաւորին դործակալն ալ պիտի կանչեն:

— Շատ ուշ պիտի հասնի, ըսաւ Քաարուս. կ'ըզգամ որ բոլոր արիւնս երակացս մէջէն կը պարպուի:

— Կեցիր քիչ մը —, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

Կոմսը գուրս ելաւ և հինգ վայրկեան ետքը սրուակով մը վերադարձաւ:

Ողեվարը, որուն անթարթ նայուածքը սոսկալի կ'երևէր, առանձին վերցուցած չէր իր աչքը այն գրան վրայէն, ուրկից բնազդմամբ կը գուշակէր թէ օգնութիւն մը պիտի գայ:

— Շո՛ւտ ըրէք, պարոն արքայ, շո՛ւտ ըրէք, ըսաւ. վերտին նուաղում մը կ'ըզգամ — :

Մօնթէ-Քրիսթօ անոր մօտեցաւ և վիրաւորելոյն մանիշակագոյն շրթանց վրայ երեք կամ չորս կաթիլ սրուակին պարունակած հեղուկէն կաթեցուց:

Քաարուս հառաչանք մը հանեց:

— Ո՛հ, ըսաւ, այդ հեղուկը կենդանութիւնն տուաւ ինձ. քիչ մը ևս . . . քիչ մը ևս կաթեցուր:

— Երկու կաթիլ ևս կրնայ սպաննել զքեզ, պատասխանեց արքան:

— Ո՛հ, ինչո՞ւ մէկը չգար որուն մատնեմ այն թշուառականը։

— Կ՚ուզե՞ս որ ըսածներդ գրեմ և դուն ստորագրես։

— Այո . . . այո . . . —, ըսաւ Քատրուս, որուն աչերը իւր մահուանէն ետև լուծելու վրէժին գաղափարէն կը փայլէին։

Մօնթէ-Քրիսթօ գրեց.

«Թուլոնի մէջ ինծի շղթայակից 59 թիւը կրող Քորսիացի Պէնէտէթթոյէն սպաննուելով կը մեռնիմ»։

— Շո՛ւտ ըրէք, շուտ ըրէք, ըսաւ Քատրուս, ալ պիտի չկրնամ ստորագրել —։

Մօնթէ-Քրիսթօ գրիչը Քատրուսին ներկայեց, որ իւր ոյժը ամփոփելով ստորագրեց և վերստին անկողնոյ վրայ ինկաւ ըսելով.

— Մնացածը դուք պատմեցէք, պարոն աբբայ, ըսէք որ ինքզինքը Անտրէա Գավալդանթի կ՚անուանէ, իշխանաց պանդոկը կը բնակի, և . . . ո՛հ, ո՛վ Աստուած իմ, ահա կը մեռնիմ —։

Եւ Քատրուս երկրորդ անգամ նուաղեցաւ։

Աբբան սրուակը անոր քթին բռնեց. վիրաւորեալը աչքը բացաւ։

Նուաղմանը մէջ վրէժխնդրութեան փափաքը ամենեւին իւր մտքէն ելած չէր։

— Այս ամենը պիտի ըսէք, այնպէս չէ՞, պարոն աբբայ։

— Այո, ասոնցմէ զատ ուրիշ բաներ ալ ունիմ ըսելու։

— Ի՞նչ բան։

— Պիտի ըսեմ թէ յուսալով որ կոմսը զքեզ պիտի սպաննէր՝ այս տան յատակագիծը քեզ տուաւ։ Պիտի ըսեմ թէ տոմսակաւ մը կոմսին առաջէն այս բանս իմացուցեր է, և թէ կոմսը բացակայ ըլլալով, ես ընկալայ այն տոմսակը, և քեզ սպասեցի։

— Եւ պիտի գլխատուի, այնպէս չէ՞, ըսաւ Քատրուս. կը խոստանա՞ք ինձ որ պիտի գլխատուի ան։ Այս յուսով կը մեռնիմ ես, և այս յոյսը պիտի օգնէ ինձ մեռնելու։

— Պիտի ըսեմ, շարունակեց կոմսը, թէ ետևէդ եկաւ, զքեզ լրտեսեց, և երբ այս տունէն դուրս ելնելդ տեսաւ, պատին անկիւնին քովը վազեց և պահուեցաւ։

— Ուրեմն այս ամենը տեսա՞ք դուք։

— Յիշէ քեզի ըսած խօսքերս. «Եթէ ողջամբ տունդ վերա-

դառնաս, պիտի հաւատամ որ Աստուած ներած է քեզ և ես պիտի ներեմ»։

— Եւ ինչո՞ւ չիմացուցիք ինձ, գոչեց Քատրուս իւր արմկան վրայ ելնելու ջանալով. ասկէ իջնելու ատենս սպաննուելիքս գիտէիք և ինչո՞ւ չիմացուցիք։

— Վասն զի Աստուծոյ արդարութիւնը Պէնէտէթթոյի ձեռաց մէջ կը տեսնէի, և ես Նախախնամութեան կամաց հակառակելով, սրբապղծութիւն մը ընել պիտի կարծէի։

— Աստուծոյ արդարութի՞ւն կ՚ըսէք, պարոն աբբայ. եթէ Աստուծոյ արդարութիւն մը կայ, դուք ամենէն աղէկ գիտէք որ շատ մարդիկ պէտք էին պատժուիլ և պատժուած չեն։

— Համբերութի՞ւն, ըսաւ աբբան այնպիսի ձայնով մը որմէ ոդեվարը գողաց. համբերութի՞ւն —։

Քատրուս զարմանօք անոր նայեցաւ։

— Ասկէ զատ, ըսաւ աբբան, Աստուած ամենուն կ՚ողորմի, ինչպէս որ քեզի ողորմեցաւ. դատաւորը ըլլալէն առաջ հայր մ՚է։

— Ուրեմն Աստուծոյ կը հաւատա՞ք դուք, ըսաւ Քատրուս։

— Եթէ մինչև հիմա անոր չհաւատալու դժբաղդութիւնն ունենայի, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, զքեզ տեսնելով պիտի հաւատայի —։

Քատրուս իւր կնճռած բուռերը դէպ ՚ի երկինք վերցուց։

— Մտիկ ըրէ, ըսաւ աբբան իւր ձեռքերը վիրաւորելոյն վրայ երկնցընելով՝ հրամայելու համար որ հաւատքը յարգէ. պատմեմ հիմա այն Աստուծոյ քեզ ըրած բարիքը, զոր քու վերջին վայրկենիդ մէջ չես ուզեր ճանչնալ. Աստուած քեզի առողջութիւն, ոյժ, ապահով գործ մը, բարեկամներ իսկ, վերջապէս այնպիսի կեանք մը տուաւ, որով մարդ մը խղճի հանդարտութեամբ ու բնական փափաքանաց գոհունակութեամբ կրնայ երջանիկ ըլլալ. փոխանակ Աստուծոյ այս պարգևները վայելելու, որոնք շատ քիչ անդամ այնչափ առատութեամբ կը շնորհէ, տես դուն ի՞նչ ըրիր, ինքզինքդ հեշտութեանց և արբեցութեան տուիր, և արբեցութեանդ մէջ ամենէն ընտիր բարեկամներէդ մէկը մատնեցիր։

— Օգնութեան հասէք ինծի, գոչեց Քատրուս. քահանայի պէտք չունիմ այլ բժշկի. գուցէ մահու չափ վիրաւորուած չեմ, գուցէ դեռ չմեռնիմ և գուցէ կարենան ազատել զիս։

— Այնպէս մահու չափ վիրաւորուած ես, որ եթէ բերած հեղուկէս երեք կաթիլը չկաթեցընէի՝ մինչև հիմա մեռած էիր։ Մտիկ ըրէ ուրեմն։

— Ո՛հ, ինչ տարօրինակ քահանայ մ՚էք դուք, որ մեռեալները փոխանակ մխիթարելու կը յուսահատեցընէք։

— Մտիկ ըրէ, շարունակեց աբբան. բարեկամդ մատնելէդ ետև՝ Աստուած սկսաւ չէ թէ պատժել զքեզ այլ իմաց տալ. չքաւորութեան մէջ ինկար և անօթեցար. ժամանակդ անցուցիր այնպիսի կեանքի մը փափաքելով, զոր ստանալու համար կրնայիր անցընել, և չքաւորութիւնդ պատճառ բռնելով արդէն կը մտածէիր մեղք մը գործելու, երբ Աստուած քեզի հրաշք մը ըրաւ, ու քու թշուառութեանդ մէջ իմ ձեռօքս հարստութիւն մը ղրկեց քեզի, թշուառ, այնպիսի մեծ հարստութիւն մը որ երբէք ստացած չէիր։ Բայց այս անակնկալ, անյուսալի և անլուր հարստութիւնը ստացած ժամուդ անդամ չբաւականացար, ուզեցիր կրկնապատկել զայն. ինչ միջոցաւ. սպանութեամբ մը։ Կրկնապատկեցիր զայն, և այն ատեն Աստուած զքեզ մարդկային արդարութեան առջև հանելով խլեց զայն քեզմէ։

— Հրէան մեռցընել ուզողը ես չէի, ըսաւ Քատրուս, լա Գարգոնթն էր։

— Այո՛, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, և Աստուած, որ միշտ ողորմած է, ներեց դատաւորներուդ որ խօսքերուդ դթան և կեանքդ ազատեն։

— Այո՛, ինչ մեծ շնորհք որ զիս մշանջենաւոր թիապարտութեան մատնեցին։

— Այսու ամենայնիւ, անիրաւ, այս շնորհքը քեզ եղած ժամանակը իբր շնորհք ընդունեցիր, քու վատ սիրադ, որ մահուան առջև կը գողար, մշանջենաւոր թիապարտութիւնը լսելով ուրախութենէն կը խայտար, ըստ որում ամեն թիապարտերուն պէս դուն ալ ըսիր. «Գերեզմանը դուռ չունի, բայց թիանոցը ունի»։ Եւ իրաւունք ունէիր. քանզի թիանոցին այս դուռը անյուսալի կերպով առջիդ բացուեցաւ. Անգղիացի մը, որ թիապարտութենէ երկու հոգի ազատելու ուխտ ըրած էր, Թուլոն այցելութեան կու

գայ. դիպուածը այնպէս կը բերէ որ այն երկու հոգին դուն ու քու ընկերդ ըլլաք. քեզի համար երկինքէն երկրորդ հարստութիւն մը կ՚ինչ. մի և նոյն ժամանակը ստակ և հանգստութիւն կը գտնես. դուն որ թիապարտի կեանք մը վարելու դատապարտուած էիր, ամեն մարդոց պէս կրնայիր կեանք մը վարելու սկսիլ. այն ատեն դուն, ով ապիրատ, երբորդ անդամ զԱստուած փորձելու կ՚ելնես։ Ունեցածս բաւական չէ ինձ, ըսիր, ինչ ատեն դուն մինչև այն օրը ունեցածէդ շատ աւելի ունէիր, և առանց պատճառի ու առանց բարուրանաց երրորդ մեղք մը գործեցիր։ Աստուած ձանձրացաւ քեզմէ և պատժեց —։

Քատրուս յայտնապէս կը ակարանար։

— Քիչ մը ջուր, ըսաւ, ծարաւի եմ, կը պապակիմ —։

Մօնթէ-Քրիսթօ բաժակ մը ջուր տուաւ անոր։

— Անօրէն Պէնէտէթթօ, ըսաւ Քատրուս բաժակը տալով, պիտի ազատիս դուն։

— Մարդ պիտի չազատի, ես եմ քեզի ըսողը, Քատրուս . . . Պէնէտէթթօն պիտի պատժուի։

— Ուրեմն դուք ալ պիտի պատժուիք, ըսաւ Քատրուս. ըստ որում ձեր քահանայութեան պարտքը չկատարեցիք . . . պէտք էիք չթողուլ Պէնէտէթթօն որ զիս սպաննէր։

— Ե՞ս, ըսաւ կոմսը այնպիսի ժպիտով մը որ մեռեալը սոսկումով սառեցուց, ե՞ս պէտք չէի թողուլ Պէնէտէթթօն որ զքեզ ըսպաննէր այն ժամուն որ կուրծքս ծածկող վերտ զրահին դէմ դաշոյնդ ջախջախեցիր . . . ։ Այո՛, եթէ զքեզ խոնարհ և զղջացած գտնէի, դուցէ արդիլէի Պէնէտէթթօն զքեզ սպաննելէ, բայց ես զքեզ դառող և արիւնախանձ տեսայ և թողուցի որ Աստուծոյ կամքը կատարուի։

— Ես չեմ հաւատար Աստուծոյ, գոչեց Քատրուս, և ոչ իսկ դուք կը հաւատաք . . . սուտ կը խօսիք . . . սուտ կը խօսիք . . . ։

— Լռէ, ըսաւ աբբան. վասն զի արեանդ վերջին կաթիլներն են որ կը թափես . . . ։ Ո՛հ, Աստուծոյ չե՞ս հաւատար, և Աստուծմէ հարուածելով կը մեռնիս . . . ։ Ո՛հ, չե՞ս հաւատար այն Աստուծոյ, որ ներելու համար միայն աղօթք մը, խօսք մը և ար-

տասուք մը կը խնդրէ . . . այն Աստուծոյ, որ կրնար մարդասպանին դաշոյնին այնպիսի ուղղութիւն մը տալ որ մէկ հարուածով զքեզ սպաննէր. բայց Աստուած քառորդ մը ժամանակ տուաւ քեզի որ զղջաս . . . : Արթնցիր քունէդ, թշուառ, և զղջա՛:

— Ոչ, ըսաւ Քատրուս, ոչ, չեմ զղջար. Աստուած չկայ, Նախախնամութիւն չկայ, այլ միայն դիպուած մ՚է աշխարհի մէջ:

— Նախախնամութիւն մը կայ, Աստուած մը կայ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, և ապացոյցը այն է որ դուն այդպէս անկողնոյ մէջ պառկած և յուսահատած կը դանուիս և զԱստուած կ՚ուրանաս, իսկ ես քու առջիդ կանգնած, հարուստ, երջանիկ, ողջ և առողջ կը դանուիմ, և ձեռքս միացուցած եմ այն Աստուծոյ առջև, որուն չհաւատալ կը ցուցընես, սակայն սրտիդ խորութեանը մէջ կը հաւատաս անոր:

— Բայց դուք ո՞վ էք, հարցուց Քատրուս իւր կիսամեռ աչքը կոմսին վրայ յարելով:

— Աղէկ նայէ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ մոմը առնելով և իւր երեսին մօտեցընելով:

— Աբբան . . . աբբայ Պիւզոնին էք . . . —:

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր դէմքը այլայլող կեղծամը դլխէն վերցուց, և իւր սև դեղեցիկ մազերը թողուց, որոնք այնպէս շնորհալի կերպով իւր դեղնած դէմքը կը շրջանակէին:

— Ո՛հ, ըսաւ Քատրուս ահաբեկ, եթէ այդ սև մազերը չունենայիք, պիտի ըսէի թէ դուք այն Անդղիացին էք, պիտի ըսէի թէ դուք լորտ Վիլմորն էք:

— Ես ոչ աբբայ Պիւզոնին եմ և ոչ լորտ Վիլմորը, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, աղէկ նայէ երեսս, նայուածքդ աւելի հեռուները տար, անցեալ ժամանակները միտքդ բեր —:

Կոմսին այս խօսքերուն մէջ մագնիսական զօրութիւն մը կար, որով ողորմելւոյն սպառած զդացումները վերջին անդամ կենդանութիւն մը առին:

— Ո՛հ, իրօք ինձ այնպէս կ՚երևի, ըսաւ Քատրուս, թէ զձեզ տեսած և ժամանակաւ ճանչցած եմ:

— Այո՛, Քատրուս, այո՛, դուն զիս տեսած ես, այո՛, և ճանչցած իսկ —:

— Բայց ո՞վ էք դուք, և ինչո՞ւ կը թողուք որ մեռնիմ երբ զիս տեսած և ճանչցած էք:

— Վասն զի անկարելի է որ ազատիս, Քատրուս, վասն զի ընդունած վէրքերդ մահացու են: Եթէ ազատել կարենայիր, Աստուծոյ զթութիւնը պիտի համարէի զայն, և հօրս դերեզմանին վրայ կ՚երդնում որ զքեզ՚ի կեանս և ՚ի զղջում կոչելու պիտի աշխատէի:

— Ձեր հօրը դերեզմանին վրայ կ՚ըսէք —, ըսաւ Քատրուս վերջին ոյժը ամփոփելով և քիչ մը վեր ելնելով, որպէս զի ամեն մարդոց ուիրական եղած այն երդումը ընող անձը աւելի մօտէն տեսնէ. — Է՛հ, ո՞վ էք դուք ուրեմն —:

Կոմսը անոր ճգնաժամին յառաջանալը ակնդէտ կը զննէր. հասկրցաւ որ կենդանութեան այս ոյժը վերջինն էր. ուստի ոգեվարին մօտեցաւ, և հանդարտ ու միանդամայն տխուր նայուածքով մը անոր նայելով

— Ես . . . , ըսաւ անոր ականջին, ... եմ —:

Եւ իւր հազիւ բացուած շուրթերը այնպիսի ցած ձայնով անուն մը արտասանեցին, զոր կոմսը կ՚երևէր թէ ինքն ալ լսելու կը վախնար:

Քատրուս, որ ծնդացը վրայ ելեր էր, թևերը երկնցուց, ետ քաշուելու փորձ մը ընելէն ետև՝ ձեռքը միացուց և իւր բոլոր ուժովը վեր վերցընելով

— Ո՛վ Աստուած, ո՛վ Տէր Աստուած, ըսաւ, ներէ՛ ինծի զքեզ ուրանալուս համար. այո՛, դուն տիեզերաց Աստուածն ես, երկնքի մարդոց հայրը և երկրի մարդոց դատաւորը: Աստուած իմ, ո՛վ Տէր, ո՛րչափ ժամանակ զքեզ ուրացայ, Աստուած իմ և Տէր, ներէ՛ ինծի, Աստուած իմ և Տէր, ընդունէ զիս —:

Եւ Քատրուս աչքը գոցեց և կռնակին վրայ ինկաւ վերջին ճիչ մը և վերջին հառաչանք մը հանելով:

Բերնէն և երեք մեծ վէրքերէն հոսած արիւնը անմիջապէս դադրեցաւ:

Քատրուս մեռեր էր:

— Մէկ —, ըսաւ կոմսը աչքը դիակին վրայ յարելով, որուն դէմքը արդէն այլագուներ էր այս սոսկալի մահուանէն:

Տասը վայրկեան ետքը՝ բժիշկը և թագաւորի գործակալը եկան՝ մէկը դռնապանին և միւսը Ալիին հետ, ու արբայ Պիւզոնին տեսան, որ մեռեալին քովը կ'աղօթէր։

ԳԼՈՒԽ Զ

ՊՈՇԱՆ

Տասն և հինգ օր շարունակ՝ այսպէս կոմսին տան մէջ տեղի ունեցած գողութեան այն յանդուգն փորձին խօսքը կ'ըլլար Բարիզի մէջ։ Պէնէտէթթօն իբր մարդասպան հաստատող յայտագրի մը՝ մեռեալը ստորագրեր էր։ Ոստիկանութեան ուշադրութիւնը հրաւիրուեցաւ մարդասպանը գտնելու համար ամեն միջոց 'ի գործ դնել։

Քաարուսի դաշոյնը, գողի լապտերը, բանալիներու տրցակը և զգեստները, բայց 'ի բաճկոնէն, որուն գտնուիլը անկարելի եղաւ, ոստիկանութեան յանձնուեցան, և մարմինը դիականց ծանօթարանը տարուեցաւ։

Կոմսը ամենուն կը պատասխանէր թէ իւր Օթէօյլի տունը գտնուած ժամանակը այս դէպքը պատահեր է և հետևաբար իւր ամեն դիտցածը արբայ Պիւզոնիէն լսածն էր, որ խիստ մեծ բարեբաղդութեամբ իրմէ խնդրեր էր որ այն իրիկունը իւր տունը անցընէ, որպէս զի իւր գրքատան մէջ ունեցած քանի մը թանկագին գրքերուն մէջէն խուզարկութիւններ ընէ։

Պէրթուչիօ միայն կը գունատէր ամեն անգամ որ Պէնէտէթթոյի անունը իւր առջևը կ'արտասանուէր, բայց ամենեին պատճառ մը չկար որ մէկը Պէրթուչիոյի դեղնութիւնը նշմարէր։

Վիլլֆօր գործուած ոճիրը հաստատելու համար կանչուելով, գործը իւր վրայ առեր էր և իրեն յանձնուած յանցաւորաց ամեն դատերուն մէջ 'ի գործ գրածին պէս մեծ եռանդեամբ դատաստանական խուզարկութիւններ կ'ընէր։

Բայց երեք շաբաթ անցան և ամենէն մանրաքնին հետազօտութիւնները յաջող վախճան մը չունեցան. ամեն մարդ սկսեր էր մոռնալ կոմսին տան մէջ տեղի ունեցած գողութեան փորձը և գողին իւր մեղսակցէն սպաննուիլը, ու ամենուն ուշադրութիւնը օրիորդ Տանկլարի հետ Անտրէա Գավալգանթի կոմսին մերձաւոր ամուսնութեան վրայ դարձաւ։

Այս ամուսնութիւնը գրեթէ երևան ելած էր, և երիտասարդը սեղանաւորին տունը իբր նշանած կ'ընդունուէր։

Պ. Գավալգանթիի հօրը գիր գրեր էին, ան ալ այս ամուսնութիւնը խիստ յարմար գտեր էր, բայց իւր պաշտօնին պատճառաւ Բարմայէն բացակայ ըլլալ չկրնալուն համար իւր վիշտերը կը յայտնէր և կ'իմացընէր որ հարիւր յիսուն հազար ֆրանք եկամուտին դրամագլուխը տալու կը հաւանի։

Այնպէս որոշուած էր որ երեք միլիոն ֆրանքը Տանկլարի քովը դրուի և սեղանաւորը զանոնք բանեցընելով շահը երիտասարդին տայ. քանի մը հոգի փորձեր էին երիտասարդին կասկածներ տալու իւր ապառնի աներին կացութեան հաստատութեանը վրայ, որ քանի մը ժամանակէ 'ի վեր հետզհետէ դրամական մեծ կորուստներ կը կրէր. սակայն երիտասարդը անշահասիրութեամբ և մեծ վստահութեամբ այն ամեն սնոտի խօսքերը մերժեց և անոր վրայ սեպուհին խօսք մը անգամ չխօսելու ազնուութիւնը ունեցաւ։

Անպուճն ալ Անտրէա Գավալդանթի կռմը չափազանց կը սիրէր։

Բայց օրիորդ Իւժէնի Տանկլար նոյն ակը չունէր. ամուսնութեան դէմ ունեցած իւր բնազդական ատելութեանը մէջ Անտրէային ընդունելութիւն տուեր էր իրը վիշտ մը Մորսէրֆը հեռացնելու. սակայն հիմա որ Անտրէա իրեն խիստ կը մօտենար, օրիորդը սկսեր էր յայտնի ատելութիւն մը ղդալ Անտրէայի համար։

Թերևս սեպուհը գիտած էր իւր աղջկան այս պաղութիւնը, բայց աղջկան կողմէն մայրին հաճոյք մը համարելով, չտհանել ձևացուցեր էր զայն։

Այսու ամենայնիւ Պոշանին խնդրած պայմանաժամը գրեթէ անցեր էր. սակայն Մորսէրֆի կրկեր էր Մօնթէ-Քրիսթոյի տուած խրատին յարդը ձանչնալ, քանզի կռմը յորդորեր էր զինքը թողլ որ գործը ինքնին խափանուի. զօրապետին վրայ հրատարակուած յայտարարութիւնը մէկը նորոգած չէր, և Եահնեայի բերդը մնառղ պաշտօնատարը՝ առնախալայ աշխոյը բաղմղ աղնիւ կռմին ըլլալը մէկը չէր յայտնած։

Անտրէա այն գործին մէջ նուաղ նախատուած չէր, վասն զի անշուշտ իւր սիրոյ վիրաւորող այն քանի մը տողերուն մէջ զինքը անպատուելու դիտաւորութիւն մը կար. բայց յայսմանէ Պոշանին խօսակցութիւնը վերջացնելուն կերպը իւր սրտին մէջ դառն յիշատակ մը թողուցեր էր։ Ուսոի իւր մտաց մէջ այս անհամարատութեան դաղափարը կը գրկէր, որուն բուն պատճառը իւր վիճաներէն իսկ դաղտնի պահել կը յուսար, եթէ Պոշան անհամարատութեան առաջարկութիւնը ընդունէր։

Իսկ Պոշան Անտրէայի բրած այցելութենէն 'ի վեր աներևոյթ եղեր էր, և զինքը հարցնողներուն կը պատասխանէին թէ քանի մը օրուան ճամրորդութիւն ընելու համար բայակով կը գտնուի։

Բայց ո՛ր կը գտնուէր. մէկը չէր գիտեր։

Առտու մը Անտրէայի անհնհկասնը զինքը արթնցնելով Պոշանին գալուստը իմացուց։

Անտրէա աչքերը չփելով հրամայեց որ գետնայարկի ճխարան գահլէին մէջ Պոշանը սպասեցնեն, ու ինքը զգեստները հագաւ և վար իջաւ։

Պոշան գահլէին երկայնութեամբը կը պտըտէր. երբ Անտրէա ետաւ՝ կանգ առաւ։

— Առանց սպասելու ինծի, որ այսօր ձեզ այցելութիւն մը ընել կը յուսայի, անձամբ առնս ներկայանալու վիշտ ունեցայ մը կ'երևի, պարոն, ըսաւ Անտրէա. ըսէք շուտով, երկընդմէ ձեռքս ըսելով. Պոշան, յանդգնքիդ խոսաովանեցէք և բարեկամիդ մի կորնցընէք, թէ՝ պարզապէս հարցնեմ. ո՞ր վնասը կ'ընտրէք։

— Անտրէա, ըսաւ Պոշան այնպիսի տխրութեամբ մը, որ երիտասարդը ապշեցուց, նստինք առաջ և խօսինք։

— Ընդ հակառակն, պարոն, ինձ կերևի թէ նստելէն առաջ պատասխան մը ունիք տալու։

— Անտրէա, ըսաւ օրագրապետը, այնպիսի պարագաներ կան, որոնց դժուարութիւնը ձիշդ պատասխանին մէջն է։

— Հարցումս կրկնելով ձեր պատասխանը կը դիւրացնեմ ես, պարոն. Ծօղուածը յիտս պիտի կոչէք թէ ոչ։

— Մորսէրֆ, մարդս պէտք չէ բաւականանալ այս կամ ոչ պատասխանելու այն հարցումներուն, որոնք զօրապետ տեղակալ և Գաղղիոյ տաճնակալ Գ. Մորսէրֆի կռմին պէս մարդու մը պատկառոյն, ընկերային կացութեանը և կիրառքը կը նկատեն։

— Ուրեմն ինչ ընել պէտք է։

— Ինչ որ ես ըրի, Անտրէա. ստակը, ժամանակը և յոդնութիւնը բան մը չեն երեխը մարդուս երբ խնդիրը զօրոը ընտանիքի մը համրաւոյն և շահուցը վրայ է. բանեկամի մը հետ 'ի մահ մենամարտութիւն մը ընդունելու համար հատանգաւոր թիւններ պէտք չեն, այլ սատուգութիւններ. երբ սուրբ կամ տարձանակիս բլթամը այնպիսի մարդու մը վրայ գ.ըշեմ, որուն ձեռքը երեք տարիէ 'ի վեր սեղմած եմ, պէտք եմ գոնէ գիտնալ թէ ինչ պատճառ այսպիսի բան մը կ'ընեմ, որպես զի ես նպիսի հանդարտ սրտով և անխռով խղճմտանքին վրայ նետուիմ, որոնց մարդս պէտք ունի երբ իւր բաղուկը իւր կեանքը պիտի ազատէ։

— Եաքը, եաքը, հարցուց Մորսէրֆ անհամբերութեամբ, վերջապէս ինչ ըսել կ'ուզէք։

— Ըսել կ՚ուզեմ թէ Եանեայէն կու գամ։

— Դո՞ւք Եանեայէն կու գաք։

— Այո՛, ես։

— Անկարելի է։

— Սիրելիդ իմ Ալպէր, ահա անցագիրս. քննեցէք Ճենովայի, Միլանի, Վենետիկի, Թրեստի, Սելվինոյի և Եանեայի տեսադրոշմերը։ Հասարակապետութեան և երկու միւս տէրութեանց դրոշմերուն կը հաւատա՞ք —։

Ալպէր իւր նայուածքը անցագրին վրայ շրջելէն ետև՝ զարմանքով Պոշանին վրայ դարձուց։

— Եա՞նեա գացիք, ըսաւ։

— Ալպէր, եթէ դուք օտարական մը, անծանօթ մը կամ այն Անգղիացւոյն պէս պարզ լորտ մը ըլլայիք, որ երեք կամ չորս ամիս առաջ ինձմէ իրաւունք փնտռելու եկաւ, և ես ազատելու համար սպաննեցի զան, կը հասկընա՞ք՝ այնչափ հոգս չէի ըներ. բայց ես տեսայ որ ակնածութեան պարտք մը ունէի կատարելու. ուստի ութ օր ճամբայ ըրի երթալու և ութ օր ալ գալու համար. ասկէ զատ չորս օր քառասնօրավայրը կեցայ և քառասուն և ութ ժամ Եանեա. ասով ճիշդ երեք շաբաթ կ՚ընէ. այս գիշեր Բարիզ հասայ, և ահա հիմա ձեզ եկայ։

— Տէր Աստուած, այս ո՛րչափ շրջասացութիւններ կ՚ընէք, Պոշան, և ո՛րչափ կ՚ուշացընէք սպասած խօսքս ըսելու։

— Վասն զի ստուգիւ, Ալպէր . . .։

— Կ՚երևի թէ կ՚երկմտիք։

— Այո՛, կը վախնամ։

— Ձեր թղթակցին զձեզ խաբելը խոստովանելո՞ւ կը վախնաք. ո՛հ, անձնասիրութիւննիդ մէկ դի թողուցէք, Պոշան, ձեր աներկիւղութիւնը չկրնար կասկածելի ըլլալ։

— Ո՛հ, այդ չէ պատճառը, մրմնջեց օրագրապետը. ընդ հակառակն . . . —։

Ալպէրի գոյնը սոսկալի կերպով նետեց. խօսելու փորձ փորձեց, բայց ձայնը շուրթերէն դուրս չկրցաւ ելնել։

— Բարեկամ, ըսաւ Պոշան խիստ խանդաղատալի ձայնով մը,

հաւատացէք որ երջանիկ պիտի ըլլայի եթէ ձեր ներողութիւնը խնդրելու գայի, և այդ ներողութիւնը յօժարութեամբ պիտի խնդրէի. բայց, աւա՛ղ. . .։

— Ի՞նչ ըսել կ՚ուզէք։

— Ըսել կ՚ուզեմ թէ հրատարակութիւնը ստոյգ է, բարեկամ։

— Ի՞նչպէս, ուրեմն այն Գաղղիացի պաշտօնատարը . . .։

— Այո՛։

— Այն Ֆէրնա՞նը։

— Այո՛։

— Իւր տիրոջ բերդը մատնող այն նենգաւո՞րը . . .։

— Ներեցէք ինձ ըսելու, բարեկամ, թէ քու հայրդ էր ան —։

Ալպէր սոսկալի շարժում մը ըրաւ Պոշանին վրայ յարձակելու համար. բայց օրագրապետը աւելի քաղցր նայուածքով մը քան թէ իւր երկնցուցած ձեռքովը արգիլեց զան։

— Տեսէք, բարեկամ, ըսաւ ծոցէն թուղթ մը հանելով, ահա ապացոյցը —։

Ալպէր թուղթը բացաւ. Եանեայի չորս անուանի բնակչաց վկայագիրն էր այն, որոնք կը հաստատէին թէ Թէբէ-տէլէնի Ալիբաշային ծառայութեանը տակ գտնուող Ֆէրնան Մոնտէկօ վարժիչ հարիւրապետը երկու հազար քսակ դրամ ընդունելով Եանեայի բերդը մատնեց։

Ստորագրութիւնները հիւպատոսէն վաւերացեալ էին։

Ալպէր դեղևելով ուժասպառ թևաթոռի մը վրայ ինկաւ։

Այս անգամ տարակուսելու տեղ չկար. իւր ընտանեաց անունը կատարեալ յիշուած էր։

Ուստի վայրկեան մը անձայն և տխուր լռութենէ ետև՝ իւր սիրտը ուռեցաւ, պարանոցին երակները ընդարձակուեցան, և արտասուաց հեղեղ մը իւր աչերէն հոսեցաւ։

Պոշան, որ խորին արդահատութեամբ երիտասարդին երեսը նայեր էր, սաստիկ վշտակցութեամբ անոր մօտենալով ըսաւ։

— Ալպէր, հիմա միաքս հասկըցաք, այնպէս չէ՞։ Ուզեցի ամեն բան անձամբ տեսնել և քննել, յուսալով որ ստանալու տեղեկութիւններս ձեր հօրը համար նպաստաւոր պիտի ըլլան, և ես

պիտի կարենամ անոր իրաւունքը պաշտպանել։ Բայց ընդ հակառակին՝ առած տեղեկութիւններս կը հաստատեն որ այն վարժիչ պաշտօնատարը, այն Գէրնան Մոնտէկօն, որ Ալի-քաշային ընդհանուր հաւատարմի տիտղոսը ընդուներ է, բուն կամ Գէրնան սը Մոնտէքին է. այն ատեն ձեր բարեկամից կարդը ընդունելու համար ինձ ըրած պատիւիդ յիշելով վերադարձայ և ձեր քովը վաղեցի եկայ —։

Ալպէրը միշտ իր թևաթոռին վրայ երկնցած՝ երիտ ձեռքը աջակը վրայ բռներ էր, որպէս թէ կ'ուզէր արդիլել այն լոյսը որ մինչև իրեն կը հասնէր։

— Վաղեցի եկայ, շարունակեց Պռշան, որպէս զի ըսեմ ձեզ, Ալպէր, թէ մեր ծնողաց յանցանքը այս գործելու և անպարծելի թեան ժամանակներուն մէջ իրենց զաւակաց վրայ չէն կրնար լիցնալ։ Ալպէր, շատ քիչ մարդիկ կան որոնք առանց իրենց դիտումնաւոր համաղեսաը կամ գաղտագրի պատմութեանը տալի կամ արեան բիծով արատաւորելու՝ մեր մանկութեան ժամանակ պատահած այն յեղափոխութիւնները անցընեն։ Ալպէր, հիմա որ ամեն ապացոյցներն ունիմ, հիմա որ ձեր գաղտնիքը տէրն եմ, ձեզի չիրնար բռնադատել զիս այնպիսի կեղծիք ընելու, որուն համար ամբաստանուիլ եմ որ ձեր խնդիրը մեզ մը գործածի պէս պիտի տեղադրէ դէպ, բայց ես հիմա այնպիսի բան մը պիտի առաջարկեմ որ գուք չէիք կրնար ինձմէ պահանջել։ Կ'ուզէք որ անհետացընեմ այն ապացոյցները, յայտարարութիւնները և վկայութիւնները, որոնք միայն իմ ձեռքս կը գտնուին. կ'ուզէք այն քսակիկը գաղտնիքը իմ և ձեր մէջը մնայ։ Պատրաստ վրայ կը խոստանամ որ երբէք բնաւ պիտի չհանեմ. ըսէք, կ'ուզէք, Ալպէր. ըսէք, կ'ուզէք, բարեկամ —։

Ալպէրը Պռշանին պարանոցը նետուեցաւ։

— Ո՛հ, ազնիւ սիրտ, գոչեց։

— Ահա առէք —, ըսաւ Պռշան Թղթերը Ալպէրին ներկայացընելով։

Ալպէր գողգոջուն ձեռօք յափշտակեց զանոնք, ծռմռտկեց, և պատռեցմանց. բայց վախնալով որ Թղթին մէկ փոքրագոյն մասնիկը հողին տարուելով օր մը պիտի վերադառնայ իր ձակտին

գաղտնաբերել. գլանիկներու համար միշտ վառ կեցած մոմին մօտեցաւ, և ամենէն փոքրիկ կտորն ալ այրեց։

— Սիրելի բարեկամ, ազնիւ բարեկամ, մրմռաց Ալպէր Թղթերը այրելու առեն։

— Այս ամենը անհաճոյ երազի մը պէս թող մոռցուի, սեպհական Թղթին վրայ ընթացող վերջին կայծերուն պէս թող մարի և այս լռիկ մոխիրներէն եղնող վերջին մխին պէս անհետանայ։

— Այո՛, այո՛, ըսաւ Ալպէր, և միայն մշանջենաւոր բարեկամութիւն մը թող մնայ, զոր իմ ազատչիս կ'ապահովեմ, այնպիսի բարեկամութիւն մը, որ իմ զաւակներս ձեր զաւակաց հաղորդեն, այնպիսի բարեկամութիւն մը, որ միշտ յիշեցընէ ինձ Թէ երկայացս արիւնը, մարմնոյս կեանքը և անուանս պատիւը ձեզ պարտաւոր եմ. ըստ որում եթէ այսպիսի բան մը յայտնուէր, ո՛հ, Պռշան, ձշմարիտ կ'ըսեմ որ ուղեղս կը ճաթեցընէի, և կամ, ո՛հ, խնդմ մայրս, ըստ որում անշուշտ պիտի չուզէի նոյն հարուածով մայրս ալ սպաննել, և կամ իմ հայրենի երկրէս հեռանալ պէտք էի։

— Սիրելիդ իմ Ալպէր —, ըսաւ Պռշան։

Բայց երիտասարդը այն յեղակարծ և զոգոյս կնճռ ուրախութիւնը շուտով Թոթափելով, աւելի խորին տրամախոհութեան մէջ ինկաւ վերստին։

— Ինչ կ'ըլլաք, բարեկամ, ըսաւ Պռշան, ուրիշ ինչ ունիք։

— Սիրտս զրեթէ կարուած է, Պռշան. Հօր մը անարատ անուան իր որդւոյն աղտած յարդանքին, վատահութենէն և հայրատութենէն մանրերիրորդի մը մէջ չբաժնուիր մարդ։ Ո՛հ, Պռշան, Պռշան, հիմա ես ինչպէս իմ հօրս քովը պիտի երթամ. . . . Պիտի հեռացընեմ ձակատս երբ իր շրթները անոր մօտեցընէ, և ձեռքս երբ իր ձեռքին դպչի։ Ո՛հ, Պռշան, ինչ Թշուառ մարդ մ'եմ եղեր ես. մայր իմ, ողբալի մայր իմ, ըսաւ Ալպէր իր արտասուօք Թրջած աչերուն միջոցին իր մօրը կնդանապրին նայելով. արդարի վշտացած պիտի ըլլաս եթէ այս բանս խնայած ես։

— Քաջալերութիւն, բարեկամ, ըսաւ Պռշան անոր երիտ ձեռքէն բռնելով։

— Բայց ձեր օթոցին մէջ հրատարակուած առաջին յայտարա-

բութիւնը ո՞ւրկից եկած է, գոչեց Ալպէր. այս ամենուն ետին անծանօթ ատելութիւն մը և աներևոյթ թշնամի մը կայ:

— Այդ աւելի մեծ պատճառ մ'է սիրտ առնելու, Ալպէր, ըսաւ Պոշան. ձեր դիմաց վրայ այլայլութեան հետք մը մի՛ թողուք. ձեր վիշտերը սրտերնուդ մէջ պահեցէք, ինչպէս որ ամպերը իրենց մէջը կը պահեն աւերն ու մահը, որոց մահաբեր դաղտնիքը միայն մրրիկը ծագած ժամանակը կը հասկը ցուի: Ուստի, բարեկամ, ձեր ոյժը փոթորիկը պայթելու վայրկենին պահեցէք:

— Բայց կը կարծէք որ ասոնց վերջը եկած չէ՞ տակաւին, ըսաւ Ալպէր ահաբեկ:

— Ես չեմ կարծեր, բարեկամ, բայց վերջապէս ամեն բան կարելի է: Աղէկ միտքս եկաւ:

— Ի՞նչ բան, հարցուց Ալպէր տեսնելով որ Պոշան կ'երկմտէր:

— Օրիորդ Տանկլարի հետ անշուշտ պիտի ամուսնանա՞ք:

— Ի՞նչ մտօք կը հարցընէք այդ բանը ասանկ ժամանակ, Պոշան:

— Վասն զի իմ կարծեօքս այն ամուսնութեան լուծումը կամ կատարումը այս միջոցիս մեր միտքը զբաղեցընող խնդրոյն հետ կապակցութիւն ունի:

— Ի՞նչպէս, ըսաւ Ալպէր բարկութենէն իւր ճակատը բորբոքելով, ուրեմն կը կարծէք որ Պ. Տանկլար . . . :

— Ձեր ամուսնութեան ի՞նչ վիճակի մէջ ըլլալը միայն կը հարցընեմ. դուք իմ խօսքերս ուրիշ մտօք մի՛ առնուք, և մեծ կարևորութիւն մը մի՛ տաք անոնց:

— Այն ամուսնութիւնը լուծուեցաւ, ըսաւ Ալպէր:

— Աղէկ —, ըսաւ Պոշան:

Եղքը տեսնելով որ երիտասարդը իւր տխրութեան մէջ պիտի իյնայ վերստին:

— Ստուգիւ, Ալպէր, ըսաւ, հաւատացէք ինծի, դաղտնիքը իմանաչու վրայ ենք. կառքով կամ ձիով անտառի շրջագայութիւնը կրնայ ձեր տխրութիւնը փարատել, որմէ ետև կ'երթանք տեղ մը ճաշելու, և դուք ձեր գործին կը դառնաք ու ես իմ գործիս:

— Յօժարութեամբ, ըսաւ Ալպէր, ոտքով կ'երթանք, կարծեմ քիչ մը յոգնութիւնը կրնայ օգուտ ընել ինձ:

— Թող այնպէս ըլլայ —, ըսաւ Պոշան:

Եւ երկու բարեկամները հետիոտն դուրս ելան, ու ծառուղին զարկին: Մատըլէնի առջև հասնելով:

— Կեցիք, քանի որ ճամբանուս վրան է, ըսաւ Պոշան, եկէք քիչ մը Պ. Մօնթէ-Քրիսթօն տեսնելու երթանք, ան կը զուարճացընէ զմեզ. մտքերը հանդարտեցընող զարմանալի մարդ մ'է և երբէք հարցուփորձ չըներ. իմ կարծեօքս հարցուփորձ չընող մարդիկ ամենէն աղէկ մխիթարողներն են:

— Շատ աղէկ, ըսաւ Ալպէր, երթանք, ես կը սիրեմ զան —:

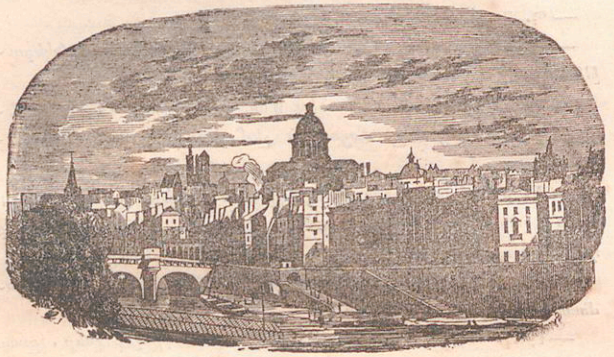

ԳԼՈՒԽ Է

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Մօնթէ-Քրիսթօ երկու երիտասարդները միատեղ տեսնելով ուրախութեան ձայն մը հանեց:

— Ա՛հ, ըսաւ, ուրեմն կը յուսամ թէ ամեն բան վերջացած, յայտնուած և կարգի դրուած է:

— Այո՛, ըսաւ Պոշան. անպատեհ տարաձայնութիւններ էին որոնք ինքնին խափանուեցան և հիմա եթէ նորոգուին առաջին հակառակողը ես պիտի ըլլամ. ուստի գոցենք այս խօսքերը:

— Ալպէր կրնայ հաստատել ձեզ, կրկնեց կոմսը, որ ես իրեն այս խրատը տուի։ Տեսէք, պարոններ, կարծեմ երբէք այսպիսի անտանելի առտու մը անցուցած չէի։

— Ինչ կ'ընէք, ըսաւ Ալպէր. կարծեմ ձեր թղթերը կարդի կը դնէք։

— Ոչ. փառք Աստուծոյ թղթերս հիանալի կարգի մը մէջ կը գտնուին միշտ, որովհետև ես թղթեր չունիմ, այլ Պ. Գավալ-գանթիին թղթերն են։

— Պ. Գավալգա՞նթիին, հարցուց Պոշան։

— Այո՛, չէք դիտեր այն երիտասարդը, զոր կոմսը ընկերութեանց մէջ կը մտցընէ, ըսաւ Մորսէրֆ։

— Կը սխալիք, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ. ես երբէք մէկը ընկերութեանց մէջ մտցուցած չեմ, նոյնպէս և Պ. Գավալ-գանթին ալ։

— Եւ իմ տեղս օրիորդ Տանկլարի հետ պիտի ամուսնանայ. այս բանս, շարունակեց Ալպէր ժպտելու ջանալով, ինչպէս որ կրնաք կարծել, սիրելիդ իմ Պոշան, չափազանց կը վշտացընէ զիս։

— Ի՛նչպէս, Գավալգանթին օրիորդ Տանկլարի՞ հետ պիտի ամուսնանայ, հարցուց Պոշան։

— Ըսէք մեզի, միթէ Բարիզի մէջ եղածները չէ՞ք լսեր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, դուք որ օրագրապետ մ'էք և Բ[illegible]ի ամուսինը։ Բոլոր Բարիզի մէջ ասկէ զատ ուրիշ խօսք չկայ։

— Եւ այս ամուսնութիւնը դո՞ւք կատարեցիք, կոմս, հարցուց Պոշան։

— Ե՞ս. ո՛հ, լռեցէ՛ք, պարոն խմբագիր, այդպիսի խօսքեր բերաննիդ մի՛ առնուք. ե՞ս ամուսնութիւն մը կատարեմ։ Ո՛չ, դուք չէք ճանչնար զիս. ընդ հակառակն բոլոր կարողութեամբս դէմ դրի, և առաջարկութիւնն անդամ ընել մերժեցի։

— Ո՛հ, կը հասկընամ, ըսաւ Պոշան, մեր Ալպէր բարեկամին համար, այնպէս չէ՞։

— Ինծի՞ համար, ըսաւ երիտասարդը, ոչ, չեմ հաւատար. կոմսը թող բարեհաճի հաստատել որ ընդ հակառակն միշտ աղաչեցի զինքը որ այս ամուսնութիւնը լուծէ, ինչպէս որ բարեբաղդաբար

լուծուեցաւ։ Կոմսը չուզեր որ իրեն շնորհակալ ըլլամ, հոգ չէ, ես ալ նախնեաց պէս անձանօթ Աստուծոյ սեղան մը կը կանգնեմ։

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, այն գործին մէջ ամենեին միջամտութիւն չունիմ, քանզի թէ աներին և թէ երիտասարդին հետ սիրով չեմ. միայն օրիորդ Էօժէնին, որուն նոյն ամուսնութեան խորին միտում մը ունենալը չեմ կարծեր, տեսնելով որ ես իւր սիրելի ազատութիւնը կորսնցընել տալու տրամադիր չեմ, համակրութիւն մը կը ցուցընէ ինձ։

— Ուրեմն այս ամուսնութիւնը կատարուելու վրա՞յ է կ'ըսէք։

— Այո՛, ըրած դիտողութիւններուս հակառակ։ Ես այն երիտասարդը չեմ ճանչնար, ամեն մարդ աղէկ ընտանիքէ և հարուստ կը կարծէ զան, բայց ես այս խօսքերը պարզ տարաձայնութիւններ կը համարիմ, և այս ամենը մի առ մի Պ. Տանկլարին յիշեցի, սակայն սեղանաւորը իւր Լուքքացիին յարեր մնացեր է։ Մինչև անդամ այնպիսի պարագայ մը պատմեցի, որ ըստ իս աւելի ծանր էր. երիտասարդը իւր մանկութեան ժամանակ՝ շատ աղէկ չեմ դիտեր՝ կամ Պոհեմիացիներէ դողցուեր կամ իւր դաստիարակին ձեռօք աներևոյթ եղեր է։ Սա միայն դիտեմ որ իւր հայրը տասը տարի կորսնցուց զան. ի՞նչ ըրաւ թափառական կենաց այն տասը տարիներուն մէջ, Աստուած միայն դիտէ։ Այս դիտողութիւններէս մէկն ալ ազդեցութիւն չըրաւ։ Աղաչեցին զիս որ գնդապետին գրեմ և անոր վերաբերեալ թղթերն ուղեմ. և ահա այս թղթերը անորն են, որոնք իրենց տեղը կը դրկեմ բայց Պիղատոսի պէս ձեռքս լուալով։

— Օրիորդ ա՛Արմիյլին ի՞նչ աչքով կը նայի ձեզ, հարցուց Պոշան, դուք որ իւր աշակերտուհին կորսնցընել տալու պատճառ կ'ըլլաք։

— Շիտակը աղէկ չեմ դիտեր. բայց կ'երևի թէ Իտալիա կ'երթայ։ Տիկին Տանկլար անոր վրայօք ինձ խօսեցաւ և թատրոնի անօրէններու վրայ յանձնարարական նամակներ խնդրեց. և ես քանի մը խօսք գրեցի Վալ թատրոնի անօրէնին, որ սակաւ ինչ երախտապարտ է ինձ։ Բայց դուք ի՞նչ ունիք, Ալպէր. բոլորովին տխուր կ'երևիք. արդեօք օրիորդ Տանկլարին գաղտնապէս սիրահարա՞ծ էք։

— Գուցէ առանց իմ գիտնալուս —, ըսաւ Ալպէր տխրութեամբ ժպտելով։

Պոշան նկարները կը զննէր։

— Բայց վերջապէս ամեն անգամուան պէս չէք, Ալպէր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. ըսէք ի՞նչ ունիք։

— Գլխագարութիւն մը ունիմ, ըսաւ Ալպէր։

— Ես խիստ ընտիր դեղ մը պիտի առաջարկեմ ձեզ, սիրելիդ իմ դերակոմս, այնպիսի դեղ մը որ ինձ յաջողած է ամեն անգամ որ ձանձրութիւն մը զգամ։

— Ի՞նչ դեղ է այդ, հարցուց երիտասարդը։

— Տեղափոխութիւնը։

— Ստոյգ կ՚ըսէք, ըսաւ Ալպէր։

— Այո՛. և ահա ճիշդ այս միջոցիս սաստիկ ձանձրութիւն մը զգալով, ճամբորդութիւն մը ընել կ՚ուզեմ. կ՚ուզէք միատեղ ընենք։

— Ձանձրութի՞ւն մը կ՚ըզգաք, կոմս, ըսաւ Պոշան, և ինչո՞ւ համար։

— Կը տեսնեմ որ ուզածնուդ պէս կը խօսիք, կ՚ուզէի որ ձեր տան մէջ ալ դատաստանական քննութիւն մը ըլլար։

— Ի՞նչ դատաստանական քննութիւն։

— Պ. տը Վիլլֆօրի մեր սիրելի մարդասպանը գտնելու համար ըրած քննութիւնը. կ՚երևի թէ թիապարտութենէ փախած սրիկայ մ՚է։

— Այո՛, ստոյգ է, ըսաւ Պոշան, այս եղելութիւնը օրագիրներու մէջ կարդացի։ Քատրուս ի՞նչ մարդ է։

— Քատրուս . . . գաւառաբնակ մէկը կ՚երևի. Պ. տը Վիլլֆօր Մարսիլիա եղած ժամանակը անոր վրայ խօսուիլը լսեր է, և Պ. Տանկլար ալ զան տեսած ըլլալը կը յիշէ։ Հետևաբար թագաւորի Պ. գործակալը գործը եռանդեամբ իւր վրայ առած է, և ոստիկանութեան գործակալը վերջին աստիճան ջանքեր կ՚ընէ չարագործը երևան հանելու, և այս պատճառաւ տասն և հինգ օրէ ՚ի վեր Բարիզի և շրջակայից մէջ գտնուած ամեն աւազակները հոս կը զրկեն, որպէս զի Քատրուսի սպանիչը ճանչնամ։ Եթէ այսպէս շարունակուի՝ Գաղղիոյ մէջ գող մը կամ մարդասպան մը պիտի չգտնուի,

որ տանս յատակագիծը իւր մատին ծայրովը չճանչնայ. ուստի ես ալ որոշեցի տունս բոլորովին անոնց թողուլ և կարելի եղածին չափ հեռանալ ասկէ։ Հետս եկէք, դերակոմս, միատեղ երթանք։

— Յօժարութեամբ կու գամ։

— Ուրեմն որոշուած է։

— Այո՛, բայց ո՞ւր երթալու համար։

— Արդէն ըսի, ուր որ օդը մաքուր է, ձայները հանդարտած են, և ուր որչափ և հպարտ ըլլայ մարդ, իւր նուաստութիւնն ու փոքրկութիւնը կ՚ըզգայ։ Այս նուաստութիւնը սիրելի է ինձ, որ Օգոստոս կայսեր պէս տիեզերաց տէր կ՚անուանեն զիս։

— Բայց վերջապէս ո՞ւր պիտի երթաք։

— Դէպ ՚ի ծովը. դերակոմս, դէպ ՚ի ծովը. ի՞նչ ընեմ ես նաւաստի եմ. մանկութեանս մէջ ծերունի Ովկիանը իւր բազկացը մէջ և գեղանի Ամփիտրիտ իւր կուրծքին վրայ զիս որորած է. մէկին կանաչ վերարկուին և միւսին կապոյտ զգեստին հետ խաղացած եմ. սիրուհի մը սիրելու չափ ծովը կը սիրեմ, և երբ երկար ատեն անոր երեսը չտեսնեմ, կեանքէս կը ձանձրանամ։

— Շատ աղէկ, երթանք, կոմս։

— Դէպ ՚ի ծո՞վը։

— Այո՛։

— Կ՚ընդունի՞ք։

— Կ՚ընդունիմ։

— Ուրեմն կ՚իմացընեմ, դերակոմս, որ այս իրիկուն տանս մէջ ճանապարհորդութեան այնպիսի կառք մը պիտի պատրաստուի, որուն մէջ անկողնոյ պէս կրնայ մարդ երկննալ։ Այս կառքը սուրհանդակի չորս ձիերէ լծուած պիտի ըլլայ։ Պ. Պոշան, չորս հոգւոյ տեղ կայ, կ՚ուզէ՞ք մեզի հետ գալ։

— Շնորհակալ եմ, դեռ նոր ծովէն կու գամ։

— Ի՞նչպէս, նոր ծովէ՞ն կու գաք։

— Գրեթէ այո՛, Պորոմէ կղզիները փոքրիկ ճամբորդութիւն մը ըրի։

— Հոգ չէ, դուք ալ եկէք, ըսաւ Ալպէր։

— Ոչ, սիրելիդ իմ Մորսէրֆ, պէտք էք հասկընալ որ երբ

կը մերժեմ, պատճառը այն է որ դալս անկարելի է: Ասկէ զատ, անհրաժեշտ պէտք է, յաւելցուց Պոշան ձայնը ցածցընելով, որ ես Բարիզ մնամ, եթէ միայն օրագրի տուփը դիտելու համար իսկ ըլլայ:

— Ո՛հ, բարի և ազնիւ բարեկամ, ըսաւ Ալպէր. այո՛, իրաւունք ունիք, դիտեցէք, հսկեցէք, Պոշան, և ջանացէք գտնել այն թշնամին, որ այն յայտարարութիւնը 'ի լոյս հանեց —:

Ալպէր և Պոշան իրարմէ բաժնուեցան:

Իրարու ձեռքը սեղմած միջոցին լռութեամբ այնպիսի զգացումներ կը յայտնէին իրարու, զորոնք շուրթերնին օտարականի մը առջև արտայայտել չէին ուզեր:

— Ազնիւ երիտասարդ մ'է Պոշան, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ օրագրապետին մեկնելէն ետև, այնպէս չէ՞, Ալպէր:

— Ո՛հ, այո՛, արիասիրտ մէկն է, կը խոստովանիմ. ուստի ես ալ բոլոր սրտովս կը սիրեմ զան: Բայց հիմա որ առանձին ենք, ըսէք՝ ո՞ւր պիտի երթանք, թէև ինձ համար անտարբեր է:

— Նորմանտիա, եթէ ուզէք:

— Շատ աղէկ. բոլորովին դիւղի մէջ պիտի ըլլանք, այնպէս չէ՞: Ընկերութիւններ, դրացիներ պիտի չունենանք:

— Միայն վազցընելու համար ձիեր, որսորդութեան համար շուներ, և ձուկ որսալու համար նաւակ մը պիտի ունենանք:

— Ինձ պէտք եղածներն ալ ատոնք են. երթամ մօրս իմացընեմ, և ձեր հրամանին պատրաստ եմ:

— Բայց, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, պիտի թողո՞ւն զքեզ:

— Ինչ բան:

— Նորմանտիա դալու:

— Ինծի՞. բայց միթէ ես ազատ չե՞մ:

— Գիտեմ, առանձին ձեր ուզած տեղը երթալու համար ազատ էք, ըստ որում Իտալիոյ մէջ ձեզ հանդիպեցայ:

— Ետքը՞:

— Բայց կոմս Մօնթէ-Քրիսթոյ կոչուած մարդո՞ւն հետ:

— Կարճ յիշողութիւն ունիք, կոմս:

— Ինչպէս:

— Մօրս ձեր վրայ ունեցած բոլոր համակրութիւնը չպատմեցի՞ ձեզ:

— Շատ անդամ կինը փոփոխական է, ըսաւ Ֆրանսուա Ա. կինը ծովու ալիք է, ըսաւ Շէքսբիյր. մէկը մեծ թագաւոր մ'էր, և միւսը մեծ բանաստեղծ մը, և երկուքն ալ կինը աղէկ ճանչնալու էին:

— Կինը, այո՛. բայց իմ մայրս ան կինը չէ, այլ կին մ'է:

— Ներեցէք ողորմելի օտարականի մը երբ ձեր լեզուին ամեն նուրբ ասութիւնները կատարելապէս չհասկընայ:

— Ըսել կ'ուզեմ թէ մայրս իւր զգացմանց մէջ ադահ է, բայց երբ զանոնք կը շնորհէ, մշտնջենաւոր կ'ըլլան անոնք:

— Ստոյգ կ'ըսէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ հառաչելով, և կը կարծէք թէ ինծի համար կատարեալ անտարբերութենէ տարբեր զգացում մը ունենալու կը բարեհաճի:

— Մտիկ ըրէք, արդէն ըսի և դարձեալ կը կրկնեմ, ըսաւ Մորսէրֆ, ստուգիւ պէտք է որ խիստ զարմանալի և դերազանց մարդ մը ըլլաք:

— Ինչե՞ր կ'ըսէք:

— Այո՛. քանզի մայրս չէ թէ հետաքրքրութեամբ այլ համակրական զգացմամբ յափշտակուած է ձեզի համար: Երբ առանձին ըլլանք, միայն ձեր խօսքը կ'ընենք:

— Եւ չ՞զգուշացըներ զձեզ որ Մանֆրէտի մը վրայ վստահ չըլլաք:

— Ընդ հակառակն մայրս կ'ըսէ ինձ. «Մորսէրֆ, կոմսը ազնիւ մէկը կ'երևի ինձ, աշխատէ որ անոր բարեկամութիւնը շահիս» —:

Մօնթէ-Քրիսթօ աչերը դարձուց և հառաչանք մը հանեց:

— Ուստի կրնաք հասկընալ, շարունակեց Ալպէր, որ փոխանակ ընելու ճամբորդութեանս դէմ դնելու, ուրախութեամբ հաւանութիւն պիտի տայ. ըստ որում իւր ամեն օրուան ինծի ըրած յանձնարարութիւններուն կատարուիլը պիտի տեսնէ:

— Գացէք ուրեմն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, իրիկունը նորէն տեսնուինք. ժամը հինգին հոս գտնուեցէք, կէս գիշերին կամ ժամը մէկին հոն կը հասնինք:

— Ո՞ւր, Թրէբո՞ր։

— Թրէբոր կամ շրջականները։

— Քառասուն և ութ մղոն տեղը ութ ժամուան մէջ պիտի հասնի՞նք։

— Դարձեալ շատ է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Ճշմարիտ, սքանչելիքներ գործող մարդ մ՚էք, և դուք պիտի կրնաք ոչ միայն երկաթուղիները անցնելու, որ խիստ դժուարին բան չէ մանաւանդ Գաղղիոյ մէջ, այլ և հեռագրէն ալ աւելի շուտ երթալու։

— Եւ որովհետև եօթը կամ ութ ժամ պէտք է հոն հասնելու համար, ճիշդ ժամանակին եկէք։

— Անհոգ եղիք, մինչև ժամը հինգ երթալու պատրաստութիւնները տեսնելէ զատ գործ չունիմ։

— Ուրեմն ժամը հինգին հոս պիտի ըլլաք։

— Այո՛, ժամը հինգին —։

Ալպէր մեկնեցաւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ ժպիտով մը գլխովը բարևելէն ետև՝ վայրկեան մը մտախորհ և խորին մտմտուքի մէջ ընկղմածի պէս երևցաւ։

Վերջապէս գոգցես իւր մտմտուքը ցրուելու համար ձեռքը ճակատին տանելով, զանգակին մօտեցաւ և երկու անգամ հնչեցուց։

Երկրորդ հարուածին Պէրթուչիօ ներս մտաւ։

— Պ. Պէրթուչիօ, ըսաւ կոմսը, ոչ վաղը և ոչ միւս օրը, ինչպէս որ ՚ի սկզբան կը մտածէի, այլ այս իրիկուն պիտի մեկնիմ դէպ ՚ի Նորմանտիա. ասկէ մինչև ժամը հինգը պէտք եղածէն աւելի ժամանակ ունիս. առաջին կայարանին ձիապաններուն իմաց տուր որ Պ. Մորսէրֆն ալ ինձ պիտի ընկերանայ. դնա՛ —։

Պէրթուչիօ հնազանդեցաւ և ձիադարման սպասաւոր մը Բոնթուազ վազեց իմացընելու համար որ ճիշդ ժամը վեցին սուրհանդակի կառքը անկէ պիտի անցնի։

Բոնթուազի ձիապանը յաջորդ կայարանին սպասաւոր մը դրկեց, և վեց ժամ ետքը ճամբուն վրայ սահմանուած բոլոր կայարաններէն պատրաստ գտնուեցան։

Կոմսը մեկնելէն առաջ Հայտէի սենեակը գնաց, իւր ո՛ւր երթալը իմացուց և բոլոր տունը անոր հրամանացը յանձնեց։

Ալպէր որոշուած ժամանակին եկաւ։

Ճամբորդութիւնը, որ ՚ի սկզբան տխուր կ՚երևէր, քիչ մը ետքը արագընթացութեան ֆիզիգական ազդեցութենէն զուարճալի եղաւ։

Մորսէրֆ այսպիսի արագընթաց ճամբորդութեան մը վրայ գաղափար մը չունէր։

— Ստուգիւ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, դուք ուզածնուդ պէս չէք կրնար ճանապարհորդութիւններ ընել ձեր սուրհանդակներով, որոնք ժամուան մը մէջ երկու մղոն կ՚առնուն և այնպիսի յիմարական օրէնք մը ունին որ ճանապարհորդ մը առանց ներումն խնդրելու ուրիշ ճանապարհորդէ մը առաջ չկրնար անցնիլ. այս կերպով հիւանդ կամ վէս ճանապարհորդ մը արտօնութիւն ունի իւր ետին շղթայել քաջառողջ և զուարթ ճանապարհորդներ. իսկ ես այդ անտեղութենէ ազատ եմ իմ սուրհանդակովս և ձիերովս ճանապարհորդելով. այնպէս չէ՞, Ալի —։

Եւ կոմսը գլուխը դռնակէն դուրս հանելով՝ գրգռիչ ձայն մը հանեց, որմէ ձիերը կարծես թևաւորեցան։

Այնուհետև չէին ընթանար այլ կը թռչէին։

Կառքը ճամբուն քարայատակին վրայէն կայծակի պէս կը սահէր, և ամեն մարդ այս հրաձակ օդերևոյթին անցնելը տեսնելու համար կը կենային։

Ալի իւր տիրոջ այս ձայնը կրկնելու ատեն կը ժպտէր իւր սպիտակ ակռաները ցուցընելով, հուժկու ձեռացը մէջ փրփրապատ երասանակները սեղմելով, և ձիերը խթելով, որոնց դեղեցիկ բաշերը հողմէն ցրուած էին. Ալի՝ անապատի զաւակը իւր տարրին մէջ կը գտնուէր, և իւր սև դէմքովը, հրացայտ աչօքը, ձիւնափայլ պուրնուզովը, իւր հանած փոշւոյ մրրկին մէջ՝ խաւարի ոգին և փոթորկի չաստուածը կ՚երևէր։

— Ահա զուարճութիւն մը զոր ես չէի ճանչնար, ըսաւ Մորսէրֆ, այսինքն արագընթացութեան զուարճութիւնը —։

Եւ իւր ճակտին վրայէն տխրութեան վերջին ամպերը ցրուեցան, կարծես թէ իրենց ճեղքած օդը այն ամպերը իւր հետը կը տանէր։

— Բայց ո՞ւր կը գտնէք այսպիսի ձիեր, հարցուց Ալպէր. յատուկ ձեզի՞ համար զուգել կու տաք։

— Ճիշդ այդպէս, ըսաւ կոմսը. վեց տարի առաջ Հունկարիոյ մէջ՝ սրընթացութեամբը անուանի մատակախաղ ձի մը գտայ, և չեմ գիտեր քանիի գնեցի զայն. Պէրթուչիօն վճարեց: Նոյն տարին՝ երեսուն և երկու զաւակ ունեցաւ. հիմա պիտի տեսնենք բոլոր այն ձիերը, որոնք մի և նոյն հօր սերունդն են. ամենքն ալ ասոնց կը նմանին, սև, առանց բիծ մը ունենալու բաց 'ի ճակտին վրայ աստղաձև նշանէն. վասն զի այս առանձնաշնորհ ձիուն համար խիստ ընտիր մատակ ձիեր կ'ընտրէին, ինչպէս որ Բաշայի մը սիրուհիները կ'ընտրեն:

— Խիստ հիանալի են . . . բայց ըսէք, կոմս, այս ամեն ձիերը ի՞նչ կ'ընէք:

— Կը տեսնէք, ճամբորդութիւն կ'ընեմ:

— Բայց շարունակ ճամբորդութի՞ւն պիտի ընէք:

— Երբ ալ պէտք չունենամ անոնց, Պէրթուչիօն պիտի վաճառէ զանոնք, որ կը պնդէ թէ երեսուն կամ քառասուն հազար ֆրանք պիտի շահի անոնց վրայ:

— Բայց Եւրոպիոյ մէջ այնչափ հարուստ թագաւոր մը չկայ որ զանոնք գնէ:

— Այն ատեն Արևելեան որ և է պարզ եպարգոսի մը կը ծախէ, որ անոնց գինը հատուցանելու համար իւր գանձը կը պարպէ և զայն վերստին լեցնելու համար իւր հպատակաց ներբաններուն գաւազանի հարուածներ իջեցնել կու տայ:

— Կոմս, կ'ուզէք որ միտքս եղածը ձեզ հաղորդեմ:

— Այո՛:

— Կը մտածեմ թէ ձեզմէ ետքը Պ. Պէրթուչիօ Եւրոպիոյ ամենէն հարուստը պիտի ըլլայ:

— Կը սխալիք, դերակոմս. եթէ Պէրթուչիոյի գրպանները դարձընէք, կէս ֆրանք արժողութիւն ունեցող ստակ մը պիտի չգտնէք:

— Ի՞նչ պատճառաւ, հարցուց երիտասարդը. ուրեմն նորերևոյթ մարդ մ'է Պ. Պէրթուչիօն, ո՛հ, սիրելիդ իմ կոմս, ձեր հրաշքները աւելի առաջ մի՛ մղէք, կանխաւ կ'իմացընեմ որ չպիտի հաւատամ ալ:

— Ամենևին հրաշքներ չեն ըրածներս, Ալպէր, այլ հաշիւներ

և քիչ մը խելք: Ըսէք ինծի գործակատար մը ինչո՞ւ կը գողնայ:

— Միթէ հարցընելո՞ւ բան է այդ, իր բնութիւնն է կարծեմ, ըսաւ Ալպէր. գողնալու համար կը գողնայ:

— Ես ալ կ'ըսեմ որ գուք կը սխալիք. գործակատարը կը գողնայ, վասն զի կին մը, զաւակներ, և իւր ընտանիքին ու իրեն համար փառասիրական փափաքներ ունի. վասն զի մանաւանդ հաստատ չգիտեր թէ միշտ իւր տիրոջ քովը պիտի մնայ, և իրեն ապագայ մը պատրաստել կ'ուզէ: Գիտցէք ուրեմն որ Պ. Պէրթուչիօն առանձին է աշխարհիս մէջ. առանց հաշիւ տալու՝ ուզածին չափ ստակ կ'առնու. վասն զի ապահով է որ միշտ իմ քովս պիտի մնայ:

— Ի՞նչ պատճառաւ:

— Վասն զի անորմէ աւելի աղէկը պիտի չկրնամ գտնել:

— Կը տեսնեմ որ հաւանականութեանց մէջ կը դեգերիք:

— Ամենևին. ընդ հակառակն ստուգութեանց մէջ կը գտնուիմ. ինծի համար այն է բարի ծառայ, որուն կենացը և մահուան վրայ իշխանութիւն ունիմ:

— Եւ Պէրթուչիոյի կենացը և մահուան վրայ իշխանութի՞ւն ունիք դուք, հարցուց Ալպէր:

— Այո՛ —, պատասխանեց կոմսը պաղութեամբ:

Այնպիսի բառերկան, որոնք խօսակցութիւնը զոգցես երկաթեայ դուռով մը կը գոցեն. կոմսին այսն այն բառերէն մէկն էր:

Ճամբորդութեան մնացեալ ժամերը նոյն արագընթացութեամբ անցան:

Ութ կայարաններու. բաժնուած երեսուն և երկու ձիերը ութ ժամուան մէջ քառասուն և եօթը մղոնը առին:

Կէս գիշերը անցած էր երբ գեղեցիկ պարտէզի մը առջև հասան:

Դռնապանը ոտքի վրայ կանգնած և վանդակապատ դուռը բաց բռնած էր:

Վերջին կայարանին ձիապանը կոմսին գալուստը անոր իմացուցեր էր:

Առտուան ժամը երկուք ու կէսն էր:

Մորսէրֆ իրեն համար յատկացած սենեակները գնաց, ուր պատ-

բաստ գտաւ ընթրիք մը և լուացուելու համար ամեն պէտք եղածները։

Ճամբան կառքին ետին նստող ծառան իրեն կը ծառայէր։

Պաթիսթէն, որ կառքին առջևի նստարանին վրայ նստած էր, կոմսին կը ծառայէր։

Ալպէր լուացուելէ ետև ընթրեց և պառկեցաւ։

Բոլոր գիշերը՝ կառքին մելամաղձային ձայնը և տատանումը զինքը պաշարած էին։

Անկողնէն ելած ժամանակը ուղղակի պատուհանին քովը գնաց, բացաւ զայն և իւր առջևը փոքր պատշգամբ մը տեսաւ, որուն դիմացը ծովը՝ այսինքն անբաւութիւնը կը գտնուէր, և ետին՝ անտառակի մը քովը գեղեցիկ պարտէզ մը։

Բաւական մեծութեամբ խորշի մը մէջ միայարկ փոքր նաւ մը կը տատանէր նեղ ողնով, բարձր կայմերով և Մօնթէ-Քրիսթոյի զինանշանները կրող գրոշակով մը։ Այս զինանշանները, որոնք կապոյտ ծովու մը վրայ ոսկի լեռ մը, և անոր գլխաւոր ծայրը խաչ մը կը ներկայացընէին, կրնային միանգամայն ակնարկութիւն ընել թէ իւր անուան, որ Գողգոթան կը յիշեցընէր և Յիսուս իւր չարչարանօքը ոսկիէն աւելի թանկագին լեռ մը ըրաւ զայն, և թէ այն անարգ խաչին, զոր իւր աստուածային արեամբը նուիրագործեց. ասկէ զատ՝ այն զինանշանները այս գաղտնի մարդուն անցեալին մթութեանց մէջ թաղուած տառապանքը և վերակենդանութիւնը կը յիշեցընէին։

Երկկայմ նաւուն բոլորտիքը մերձաբնակ ձկնորսներու բազմաթիւ նաւակներ կային, որոնք իրենց թագուհւոյն հրամանները կատարելու սպասող խոնարհ հպատակներ կ՚երևէին։

Հոն, ինչպէս նաև Մօնթէ-Քրիսթոյի կեցած ամեն տեղերը, եթէ երկու օր իսկ կենալ ուզէր, ամեն բան վերջին խնամքով աղէկ կարգադրուած և անօրինուած էր, այնպէս որ կեանքը զուարճալի կ՚ըլլար հոն։

Ալպէր իւր նախասենեկին մէջ երկու հրացան և որսորդութեան ամեն պէտք եղածները գտաւ։

Գեանայարկին մէջ սենեակ մը նուիրուած էր այն ամեն հնարա-

գիւտ գործիներուն, զորոնք երևելի որսորդ Անդղիացիները, ըստ որում համբերող և անդործ են, չկրցան փորձով սորվող Գաղղիացի որսորդներուն ընդունել տալ։

Բոլոր օրը այս տարբեր կրթութիւններով անցաւ, որոնց մէջ թէև Մօնթէ-Քրիսթօ կը գերազանցէր։

Պարտէզին մէջ երկոտասնեակ մը փասեան սպաննեցին, և վտակներուն մէջէն նոյնչափ կարմրախայտ ձուկեր որսացին. ծովին վրայ նայող հովանոցի մը մէջ ճաշեցին, և գրքատան մէջ թէյ խմեցին։

Երրորդ օրուան իրիկունը՝ Ալպէր այս տեսակ կեանքէն սաստիկ յոգնած, որ Մօնթէ-Քրիսթոյին խաղալիկ մը կ՚երևէր, պատուհանին մօտ թևաթոռի մը վրայ քնացաւ, ինչ ատեն կոմսը տանը մէջ շինելու ջերմանոցի մը յատակագիծը կը շինէր իւր ճարտարապետին հետ. յանկարծ ճամբուն քարերը ջախջախող ձիու մը ոտից ձայնը երիտասարդը քունէն արթնցուց։

Ալպէր պատուհանէն նայեցաւ, և խիստ անհաճոյ զարմանքով մը տան գաւթին մէջ իւր սենեկապանը տեսաւ, զոր իւր հետը բերել չուզեր էր Մօնթէ-Քրիսթոյին նեղութիւն չտալու համար։

— Ֆլօրանթէն, ինչո՞ւ եկար, գոչեց իւր թևաթոռին վրայէն ցատկելով. արդեօք մայրս հիւա՞նդ է —։

Եւ դէպ՝ ի սենեկին դուռը նետուեցաւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ անոր ետևէն նայեցաւ, և տեսաւ որ Ալպէրի ծառան շնչասպառ եղած՝ իւր ծոցէն կնքեալ փոքր ծրար մը հանեց։

Այս ծրարին մէջ լրագիր մը և նամակ մը կար։

— Որմէ՞ է այս նամակը, հարցուց Ալպէր շուտով։

— Պ. Պոշանէն, պատասխանեց Ֆլօրանթէն։

— Ուրեմն Պոշա՞ն զքեզ հոս զրկեց։

— Այո՛, պարոն. զիս իւր տունը կանչեց, ճամբորդութեանս պէտք եղած ստակը տուաւ, սուրհանդակի ձի մը բերել տուաւ և խօսք առաւ ինձմէ որ ճամբան ամենևին չկենամ մինչև որ տիրոջս քովը հասնիմ. տասն և հինգ ժամուան մէջ մինչև հոս եկայ —։

Ալպէր սարտուալով նամակը բացաւ։

Առաջին տողերը կարդալով՝ ձայն մը հանեց և լրագիրը յափշտակեց յայտնի գողգոջիւնով մը։

Ցանկարծ աչքը մթագնեցան, սրնդաց ոյժը կտրեցաւ, և դետինը իյնալու մօտ Ֆլօրանթէնին կռթընեցաւ, որ իւր բազուկը երկնցընելով բռնեց զան:

— Խեղճ երիտասարդ, մրմնջեց Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի ցած ձայնով մը, որ հազիւ թէ ինքը կրցաւ ըսել. ուրեմն ստոյգ է այն խօսքը թէ հարց յանցանքը զաւակաց վրայ պիտի իյնայ մինչև երեք և չորս սերունդ —:

Այն միջոցին Ալպէր իւր ոյժը ամփոփելով նամակը շարունակեց, քրտնաթոր մազերը վեր վերցուց և նամակն ու օրագիրը ծռմռակելով,

— Ֆլօրանթէն, ըսաւ, ձիդ կրնայ վերստին Բարիզ վերադառնալ:

— Սուրհանդակի հաշմոտ մատաղաձի մ'է, տէր իմ:

— Մեկնած ժամանակդ տունը ինչ վիճակի մէջ էր:

— Տունը հանդարտ էր. բայց Պ. Պոշանին քովէն դարձած ժամանակս տիկինը արտասուաց մէջ գտայ, ձեր երբ վերադառնալը հարցընելու համար զիս կանչել տուեր էր: Այն ատեն ըսի անոր թէ Պ. Պոշանին կողմէն զձեզ կանչելու կ'երթամ: Իւր առաջին շարժումը կ'ուզէր արգիլել զիս. բայց վայրկեան մը մտածելէն ետև՝ Գնա, Ֆլօրանթէն, ըսաւ, և թող վերադառնայ:

— Այո, մայր իմ, այո, ըսաւ Ալպէր, անհոգ եղիր, պիտի վերադառնամ, վայ այն անորէնին . . . : Բայց ամեն բանէ առաջ պէտք է որ մեկնիմ —:

Եւ դէպ 'ի այն սենեակը վերադարձաւ, ուր Մօնթէ-Քրիսթօն թողուցեր էր:

Այնուհետև մի և նոյն մարդը չէր, հինգ վայրկեանը բաւական եղեր էին Ալպէրին տխուր այլայլութիւն մը պատճառելու:

Իւր սովորական վիճակին մէջ դուրս ելնելով այլայլեալ ձայնով կը վերադառնար. իւր դիմաց վրայ ջերմնային կարմրութիւն մը պատեր էր, կապուտացեալ արտևանանց տակը իւր աչքը կը փայլէր, և իւր քալուածքը արբած մարդու մը քայլերուն պէս կը գեղևէր:

— Կոմս, ըսաւ, շնորհակալ եմ ձեր հիւրասիրութենէն. կ'ուզէի աւելի երկար ժամանակ վայելել զայն, սակայն պէտք եմ Բարիզ վերադառնալ:

— Ինչ դիպուած պատահեցաւ:

— Մեծ դժբաղդութիւն մը. բայց հրաման տուէք ինձ որ մեկնիմ, կեանքէս աւելի թանկագին գործի մը վրայ է խնդիրը: Ամենևին հարցուփորձ մի ընէք, կոմս, կ'աղաչեմ, բայց ձի մը կ'ուզեմ:

— Ախոռներս ձեր հրամանին տակն են, դերակոմս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. բայց ձիով ճամբորդութիւն ընելով սաստիկ պիտի յոգնիք. կառքերէս մէկը պատրաստել տուէք:

— Ո՛չ, շատ ժամանակ պիտի անցնի. ասկէ զատ ձեր ինծի համար վախցած յոգնութեան պէտք ունիմ. քանզի օդուտ պիտի ընէ ինձ —:

Ալպէր գնտակէ մը զարնուած մարդու մը պէս իւր բոլորտիքը դառնալով քանի մը քայլափոխ առաւ և գնաց դրան քով աթոռի մը վրայ նստաւ:

Մօնթէ-Քրիսթօ Ալպէրի այս երկրորդ տկարութիւնը չտեսաւ. քանզի պատուհանին առջևն էր և կը պոռար.

— Ալի, շուտով ձի մը պատրաստել տուր Պ. տը Մորսէրֆի համար, որ մեկնելու կ'աճապարէ —:

Այս խօսքերը Ալպէրի կենդանութիւն տուին:

Դռնէն դուրս նետուեցաւ, և կոմսը անոր ետևէն գնաց:

— Շնորհակալ եմ, մրմռաց երիտասարդը ձիուն թամբին վրայ ցատկելով: Ֆլօրանթէն, կրցածիդ չափ շուտով ետևէս եկու: Ճամբան ձիս փոխելու համար հրամանի մը պէտք ունիմ, կոմս:

— Ամենևին. հեծած ձիդ յանձնելով, անմիջապէս ուրիշ ձի մը կը թամբեն —:

Ալպէր ճամբայ ելնելու մօտ կեցաւ:

— Գուցէ այսպէս մեկնիլս տարօրինակ և յիմարական երևի ձեզ, ըսաւ երիտասարդը. քանզի չէք հասկընար թէ ինչպէս օրագրի մը մէջ հրատարակուած քանի մը տողերը կրնան մարդ մը յուսահատութեան մէջ ձգել. ահա, յաւելցուց Ալպէր, առէք այս օրագիրը և կարդացէք զայն, միայն թէ կը խնդրեմ որ մեկնելէս ետև կարդաք, որպէս զի շառագնիլսչտեսնէք —:

Եւ կոմսին լրագիրը գետնէն առնելու միջոցին՝ Ալպէր իւր կոշիկներուն կապել տուած խթանները ձիուն փորին մխեց. անասունը զարմանալով այն հեծեալին վրայ, որ կը կարծէր թէ իրեն հետ այս կերպով վարուելու պէտք ունի. նետի պէս մեկնեցաւ:

Կոմսը խորին արգահատութեան զգացմամբ իւր նայուածքը երիտասարդին վրայէն չվերցուց և մինչև որ Ալպէր բոլորովին աներեւոյթ չեղաւ, իւր աչքը օրագրին վրայ չդարձուց, և անոր մէջ հետևեալը կարդաց.

«Եանեայի կառավարիչ Ալի-բաշային ծառայութեան տակն եղող այն Գաղղիացի պաշտօնատարը, որուն վրայ ասկէ երեք շաբաթ առաջ Էմբարսիալ լրագիրը կը խօսէր, ոչ միայն Եանեայի բերդը յանձնեց, այլ և իւր բարերարը Տաճկաց ծախեց. իրօք այն միջոցին Ֆէրնան կը կոչուէր, ինչպէս ըսաւ մեր յարգոյ պաշտօնակիցը. բայց այն ժամանակէն ետև՝ իւր մկրտութեան անուան վրայ ազնուականութեան տիտղոս մը և երկրի անուն մը աւելցուցած է:

«Այսօր Պ. կոմս տը Մորսէրֆ կ՚անուանի, և Ատենակալաց ժողովին մէջ կը բազմի»:

Ուրեմն այն սոսկալի գաղտնիքը, զոր Պոշան այնչափ ազնուութեամբ ծածկել կ՚աշխատէր, զինեալ ուրուականի մը պէս վերստին երևան կ՚ելնէր, և ուրիշ լրագիր մը անգթութեամբ տեղեկութիւններ ստանալով, Ալպէրին Նորմանտիա մեկնած օրին հետևեալ օրը այն քանի մը տողերը հրատարակեր էր, որոնք՝ քիչ մնաց՝ ողորմելի երիտասարդը պիտի խենթեցընէին:

ԳԼՈՒԽ Ը

ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

Առտուան ժամը ութին Ալպէր կայծակի պէս Պոշանի տունը հասաւ:

Սենեկապանին արդէն իմաց տրուեր էր: Մորսէրֆը իւր տիրոջ սենեակը տարաւ, որ լոգարանէն դեռ նոր ելեր էր:

— Ի՞նչ լուր, ըսաւ Ալպէր:

— Ի՞նչ լուր կ՚ուզէք, խեղճ բարեկամ, պատասխանեց Պոշան. ես ձեզ կ՚ըսպասէի:

— Ահա եկայ. Պոշան, զձեզ անկեղծ և ազնուասիրտ անձ մը ճանչնալովս չեմ կրնար ըսել թէ դուք ո՛ր և է մէկու խօսեցաք. ոչ, բարեկամ, մանաւանդ որ ձեր ինձ ղրկած նամակը ձեր սէրը կ՚երաշխաւորէ ինձ: Ուստի այսպիսի յառաջաբաններով ժամանակնիս չկորսնցընենք. այս նոր հարուածին ո՛ր կողմէ գալուն վրայ գաղափար մը ունի՞ք:

— Հիմա երկու խօսք պիտի խօսիմ ձեզ անոր վրայօք:

— Այո՛. բայց նախ պէտք էք, բարեկամ, այն գարշելի մատնութեանը պատմութեան մանրամասն տեղեկութիւնները պատմել ինծի —:

Եւ Պոշան ամօթահար և վշտացեալ երիտասարդին այս հետևեալ եղելութիւնները պատմեց, որոնք իրենց ամեն ճշգութեամբը հոս կը կրկնենք:

Նախընթաց օրուան առտուն՝ ուրիշ օրագրի մը մէջ յօդուածը հրատարակուեր էր, և գործը աւելի ծանր երևցընողը այնպիսի օրագրի մը մէջ հրատարակուիլն էր, որ խիստ ծանօթ ըլլալուն պաշտօնական օրագիր մը կ՚երևէր:

Պոշան իւր նախաճաշը կ՚ընէր երբ այն յօդուածը աչքին զարկաւ:

Անմիջապէս կառք մը բերել տուաւ, և իւր նախաճաշը վերջացընելէն առաջ՝ լրագրապետին քովը վազեց գնաց:

Թէև ամբաստանեալ օրագրին անօրէնին քաղաքական սկզբանց բոլորովին հակառակ պաշտօն մը իւր վրայ առած էր Պոշան, բայց ինչպէս երբեմն և գրեթէ շատ անգամ կը պատահի, խմբագիրը իւր մտերիմ բարեկամն էր։

Անոր սենեակը մտած միջոցին՝ օրագրին անօրէնը իւր օրագիրը ձեռքը բուներ էր և կ՚երևէր թէ զբաղմունքի մը կ՚ըլլար բռնուած։ Գրասեղանին վրայ գրուած յօդուածը կարդալու։

— Քանի որ օրագիրը ձեռքերնիդ բռնած էք, բարեկամ, ըսաւ Պոշան, պէտք չունիմ ըսելու թէ հոս գալուս պատճառը ինչ է։

— Արդեօք եղէգի շաքար շինողներուն կողմնակից էք, հարցուց պաշտօնական օրագրին անօրէնը։

— Ոչ, պատասխանեց Պոշան, այդ գործին վրայօք տեղեկութիւն անգամ չունիմ. այլ ես ուրիշ բանի մը համար եկած եմ։

— Եւ ինչ բանի համար եկած էք։

— Մորսէրֆի յօդուածին համար։

— Ա՛հ, այո՛, հետաքրքրական յօդուած մը չէ։

— Այնպէս հետաքրքրական է որ կարծեմ թէ անուանարկութիւն մը ընելու վտանգին մէջ կ՚իյնաք, և խիստ վտանգաւոր պատ մը կը հրաւիրէք ձեր վրայ։

— Ամենևին. նոյն յօդուածին հետ պաշտպանութեան համար պէտք եղած ամէն զրուցիւններն ալ ստացած ենք, և մենք կատարեալ համոզուած ենք որ Պ. ոը Մորսէրֆ հանգարտ տեղը պիտի նայի. մենք աւելի մեր երկրին ծառայութիւն մը ընել ուզեցինք քան թէ անոր եղած անարժան պատիւը ամբաստանել—։

Պոշան ապարան մնայ։

— Բայց ձեզ այդպիսի լաւ տեղեկութիւններ տուողը ով է, հարցուց վերջապէս. վասն զի իմ օրագիրս, որ ամենէն առաջ ուշադրութիւնները արձնցուց, ապացոյցներ չունենալուն ստիպուեցաւ լռել։ Այսու ամենայնիւ մենք ձեզմէ աւելի կ՚ուզենք Պ. ոը Մորսէրֆին դաղտնիքը երևան հանել. ըստ որում Գաղղիոյ տեհնակալ է, և մենք Գաղղիոյ տեհնակալաց ժողովին հակառակ ենք։

— Մենք եաևէ չենք ուզեր այս գայթակղութիւն տուողը ըլլանելու,

այլ ան եկաւ ըսել։ Երեկ մարդ մը եանեայէն եկաւ ասոր արձանագիրերը հետը բերելով, և երբ մենք կ՚երկմտէինք ամբաստանութիւնը հրատարակելու, մարդը խմացուց մեզ որ եթէ մենք մերժենք, յօդուածը ուրիշ օրագրի մը մէջ պիտի հրատարակուի։ Գիտէք, Պոշան, թէ երևելի լուր մը հաղորդելը ինչ ըսել է, ուստի մենք ալ չուզեցինք այն առիթը կորնցընել։ Իրօք տրուած հարուածը սոսկալի է, և մինչև եւրոպիոյ ծայրը անոր արձագանքը պիտի հնչէ —։

Պոշան հասկցաւ որ գլուխը խոնարհեցընելէն ուրիշ բան չէր կրնար ընել, և յաւսահատութեամբ դուրս ելաւ Մորսէրֆին տուրս հանդակ մը գրկելու համար։

Բայց Պոշան չկրցեր էր ամէն բան գրել, ըստ որում մեր հիմա պատմելու եղելութիւնները տուրհանդակին մեկնելէն ետև պատահեցան. նոյն օրը՝ Ատենակալաց ժողովին մէջ մեծ յուզմունք մը տեղի ունեցեր էր և մեծ իրարանցում մը կը տիրէր այս քարձր պաշտօնակալաց խմբեակներուն մէջ, որոնք սովորաբար հանդարտ կ՚ըլլային։

Իւրաքանչիւր ոք գրեթէ ժամանակէն առաջ եկեր էր և այն աղէտալի եղելութեան վրայ կը խօսակցէր, որ հասարակաց ուշադրութիւնը պիտի արթնցընէր և իրենց պատկառելի ժողովին ամենէն ծանօթ անդամից մէկուն վրայ պիտի յարէր։

Ոմանք ցած ձայնով այն յօդուածը կը կարդային, ոմանք մեկնութիւններ կու տային, այլք եղելութիւնները հաստատող պատմութիւնները իրարու կը պատմէին։

Մորսէրֆի կոմսը իւր պաշտօնակիցներուն սիրելի չէր։

Բաղդին յաջողութեամբը յաւադութիւն հասնող մարդոց պէս Մորսէրֆ իւր աստիճանին մէջ հաստատ մնալու համար սաստիկ էր չափազանց զգուշութիւն մը ցուցընել։

Բարձր պետական պաշտօնեաները անոր վրայ կը ծիծաղէին։

Տաղանդաւորները կ՚ատէին զան։

Միջակութեան մարդիկ բնազդմամբ կը նախատէին զինքը։

Կոմսը զոհ ըլլալու յաւալի վիճակին հասեր էր։

Երբ սիրոյ մատը անոր զոհուելուն օրը նշանակեց, իւրաքանչիւր ոք անոր դէմ բողոքելու ձայները բարձրացուց։

Միայն տը Մորսէրֆ կոմսը բան մը իմացած չէր ։

Անուանարկութեան յօդուածը պարունակող լրագիրը չէր ընդուներ, ու նոյն առտուն նամակներ գրելով և ձի մը վարժեցընելով անցուցեր էր ։

Ուստի իւր սովորական ժամուն կառքը մանելով, կոկոզավիզ գլխով, սէգ նայուածքով և ամբարտաւան քալուածքով խորհրդարանին առջևը կառքէն իջաւ, և առանց նուիրակներուն երկմտութեանը ու իւր պաշտօնակիցներուն կէս բարևներուն ուշադրութիւն ընելու սրահը մտաւ ։

Ատեանը արդէն կէս ժամէ 'ի վեր բացուեր էր ։

Թէև կոմսը՝ ինչպէս ըսինք՝ եղածներէն տեղեկութիւն չունենալով, իւր կերպարանքն ու քալուածքը ամենեին չփոխեր էր. բայց իւր կերպարանքն ու քալուածքը սովորականէն աւելի դուռող երեւոյթ մը ունէին և այն միջոցին իւր ներկայութիւնը այնչափ ամբարտաւան երևցաւ իրենց պատուոյն նախանձախնդիր եղող այն ժողովոյ անդամոց, որ ամեն մարդ անոր անպատշաճ շարժումները յայտնի տեսան, ոմանք իրենց դէմ խրոխտում մը կարծեցին և ոմանք՝ նախատինք մը ։

Յայտնի կ'երևէր որ բոլոր Ատեանը բանակռուութիւնը սկսելու մեծ եռանդ մը կը ցուցընէր ։

Ամենուն ձեռքը ամբաստանիչ օրագիրը կը տեսնուէր ։

Բայց իւրաքանչիւր ոք ամեն անդամուան պէս յարձակման պատասխանատուութիւնը իւր վրայ առնելու կ'երկմտէր ։

Վերջապէս պատուաւոր ատենակալներէն մէկը, որ տը Մորսէրֆ կոմսին յայտնի թշնամին էր, այնպիսի վսեմութեամբ մը բեմը ելաւ, որով կ'իմացընէր թէ սպասուած ժամը հասած է ։

Սարսափելի լռութիւն մը տիրեց ։

Մորսէրֆ միայն չէր դիտեր այն խորին ուշադրութեան պատճառը, որ ամեն մարդ այնպիսի ատենաբանի մը կը մատուցանէր, որուն այնչափ հաճութեամբ միտ դնելու միշտ սովորութիւն չունէին ։

Կոմսը սրտի հանդարտութեամբ մտիկ ըրաւ այն յառաջաբանը, որուն մէջ ատենաբանը կը ցուցընէր թէ ըսելու խօսքերը Ատենակալաց ժողովին համար այնչափ ծանր, այնչափ նուիրական և այն-

չափ կարևոր էին, որ իւր պաշտօնակիցներուն բոլոր ուշադրութիւնը կը հրաւիրէր ։

Եանեայի և Ֆէրնան հարիւրապետի անունը արտասանուելուն պէս՝ կոմսը, այնպէս սոսկալի կերպով դունատեցաւ որ ժողովին մէջ ընդհանուր շշունչ մը տիրեց և բոլոր նայուածքները կոմսին վրայ դարձան ։

Բարոյական վէրքերը այն յատկութիւնը ունին որ կը պահուին բայց չեն գոցուիր. միշտ վշտալի են, դպչելուդ պէս արիւն հոսելու պատրաստ կը դտնուին և սրտին մէջ զգալի և բաց կը մնան ։

Լռութիւնը ամենուն վրայ կը տիրէր. յօդուածը ամբողջ կարդացուեցաւ, որմէ ետքը ընդհանուր շշունչ մը տեղի ունեցաւ մինչև որ ատենաբանը վերստին իւր խօսքը շարունակեց. ամբաստանեալը իւր խիղճը յառաջ բերաւ և հաստատեց թէ ոչափ դժուար կացութեան մը մէջ կը դտնուի ։ Պ. տը Մորսէրֆին և նոյն իսկ ատեանին պատիւը կը պահանջէր որ ինքզինքը պաշտպանէր այն բանակռուութեան մէջ որ իւր անձնական պատուոյն վրայ կը յարձակէր ։ Վերջապէս իւր խօսքը վերջացուց խնդրելով որ հրաման ըլլայ քննութիւն մը ընելու առանց ժամանակ անցընելու, որպէս զի կարող ըլլան զրպարտութիւնը մեծնալէն առաջ երևան հանել, և զայն պատժելէն ետև՝ Պ. տը Մորսէրֆը իւր այն կացութեան մէջ կը վերահաստատեն, որով այնչափ երկար ժամանակէ 'ի վեր զինքը պատուած էին ։

Մորսէրֆ այն անսահման և անյուսալի աղէտքին մէջ այն աստիճան յաղթահարեալ և ահաբեկեալ էր, որ ապուշ նայուածքով իւր պաշտօնակիցներուն երեսը նայելով հազիւ կարող եղաւ քանի մը խօսք կակազելու ։

Այս երկչոտութիւնը, որ կրնար միանգամայն անմեղին զարմանքէն կամ յանցաւորին ամչնալէն յառաջ գալ, ոմանց համակրութիւնը ստանալու պատճառ եղաւ ։

Ճշմարիտ ազնուասիրտ մարդիկ միշտ պատրաստ են գթալու, երբ իրենց թշնամւոյն թշուառութիւնը իրենց ատելութեան սահմանները կը դերազանցէ ։

Նախագահը քննութեան առաջարկութիւնը ձայնի առաւելու-

թեան ենթարկեց. քուէարկութիւն ըրին և որոշուեցաւ որ քննութիւնը տեղի ունենայ:

Հարցուցին կոմսին թէ ո՛րչափ ժամանակի պէտք ունի ինքզինքը արդարացընելու համար:

Այն սոսկալի հարուածէն ետև եղած այս թոյլտուութեան վրայ Մորսէրֆ շունչ առնելով սկսաւ իւր ոյժը ամփոփել:

— Ատենակալ պարոնայք, պատասխանեց ամբաստանեալը, երկար ժամանակի հարկ չկայ այնպիսի յարձակում մը հերքելու, որ այս միջոցիս ինծի դէմ կ՚ուղղուի անծանօթ և ստուերին մէջ պահուող անտարակոյս աննշան թշնամիներէ, այլ պէտք է իսկոյն գործ տեսնել, կայծակի մը հարուածով պէտք եմ պատասխանել այն փայլակին որ վայրկեան մը շլացուց զիս. փոխանակ ինքզինքս այս կերպով արդարացընելու, ինչո՞ւ չհրամայուիր ինձ որ արիւնս թափեմ որպէս զի փորձով ցուցընեմ իմ պաշտօնակցացս թէ ես արժանի եմ անոնց հաւասար քալելու —:

Այս խօսքերը ամբաստանելոյն համար նպաստաւոր ազդեցութիւն մը ըրին:

— Ուստի կը խնդրեմ, շարունակեց Մորսէրֆ, որ քննութիւնը կարելի եղածին չափ շուտով տեղի ունենայ, և ես այն քննութեան պէտք եղած ամեն վկայագիրերը պատրաստ եմ Ատեանին մատակարարելու:

— Ի՞նչ օր կ՚որոշէք, հարցուց նախագահը:

— Այսօր պատրաստ կը գտնուիմ Ատեանին ներկայանալու —, պատասխանեց կոմսը:

Նախագահը զանգակը հնչեցուց:

— Ատեանը համամի՞տ է, ըսաւ, որ քննութիւնը այսօր տեղի ունենայ:

— Այո՛ —, պատասխանեցին միաբերան ամեն ժողովականները:

Մորսէրֆի ներկայացընելու վկայագիրերը քննելու համար տասներկու անդամներէ յանձնաժողով մը կազմեցին, և որոշեցին որ անոր առաջին նիստը իրիկուան ժամը ութին Ատեանին դիւանին մէջ տեղի ունենայ: Եթէ քանի մը նիստ ընել հարկ ըլլար, նոյն ժամուն և նոյն դիւանին մէջ տեղի պիտի ունենար:

Այս որոշումէն ետև՝ Մորսէրֆ մեկնելու հրաման խնդրեց. քանզի այն վկայագիրերը փնտռելու պիտի երթար, որոնք իւր խորամանկ և աննուաճելի բնութեամբը գուշակած այն փոթորկին դէմ դնելու համար երկար ժամանակէ ՚ի վեր պատրաստած էր:

Մեր պատմած այս ամեն եղելութիւնները Պոշան երիտասարդին մի առ մի պատմեց, միայն թէ իւր պատմութիւնը մերինին վրայ այն առաւելութիւնն ունէր որ մեր պատմածը մեռեալ իրերու պաղութիւնն ունէր, իսկ Պոշան կենդանի իրերը յուզմամբ կը պատէր:

Ալպէր սարսռալով մտիկ ըրաւ անոր՝ մերթ յուսալով, մերթ սրտմտելով, և մերթ ամչնալով. քանզի Պոշանին մտերմական ազդարարութենէն զիտէր որ իւր հայրը յանցաւոր էր, և իւրովի կը հարցընէր թէ ի՞նչպէս պիտի կարենայ իւր անմեղութիւնը ապացուցանել, քանի որ յանցաւոր էր:

Մինչև այս տեղը հասնելով Պոշան լռեց:

— Ետքը՞, հարցուց Ալպէր:

— Ե՞տքը կը հարցընէք:

— Այո՛:

— Հետևութի՞ւնը կ՚ուզէք գիտնալ, բարեկամ. բայց ձեր այդ խնդիրքը անտանելի պարտաւորութեան մը կը բռնադատէ զիս:

— Հետևութիւնը անշուշտ պէտք է որ գիտնամ, բարեկամ, և աւելի կ՚ուզեմ ձեր բերանէն իմանալ քան թէ ուրիշին բերանէն:

— Ուրեմն, կրկնեց Պոշան, ձեր ոյժը ամփոփեցէք, Ալպէր. երբէք այսչափ ոյժի պէտք պիտի չունենաք —:

Ալպէր իւր ձեռքը Ճակտին տարաւ, որպէս զի ստուգէ թէ իւր ոյժը տե՞ղն է՝ իւր կեանքը պաշտպանելու պատրաստուող այնպիսի մարդու մը պէս, որ իւր զրահը կը փորձէ և իւր սուրին երկաթը կուրծքին վրայ կը ծռէ:

Կ՚ըզգար որ իւր ոյժը տեղն էր, քանզի իւր ջերմը ուժգնութիւն կը կարծէր:

— Շարունակէ, ըսաւ:

— Իրիկուն եղաւ, շարունակեց Պոշան, բոլոր Բարիզ ըլլալու քննութեան կ՚ըսպասէր. շատերը կը պնդէին թէ ձեր հայրը ներկայանալուն պէս ամբաստանութիւնը պիտի հերքէ. շատերն ալ կ՚ը-

սէին թէ կոմսը պիտի չներկայանայ. ստուդողներ կային թէ անոր Պրիւսել մեկնիլը տեսան, և ոմանք իսկ ոստիկանութեան դացին հարցնելու թէ արդեօք կոմսին իւր անցագիրներն առնելը ստոյգ է:

«Ճշմարիտ կ'ըսեմ, շարունակեց Պոշան, բոլոր կրցածս ըրի որպէս զի ձեր հօրը քննութեան գաղտնապէս ունկնդիր ըլլալու համար հրաման ստանամ յանձնաժողովին անդամոց մէկէն, որ իմ բարեկամս էր:

«Ժամը եօթին նոյն երիտասարդ ատենակալը եկաւ զիս առաւ ու հետը դիւանատունը տարաւ, ուր դեռ մէկը եկած չէր. նուիրակի մը պատուիրեց որ զիս օթեակի մը մէջ փակէ, ուր սիւնի մը ետին և կատարեալ մթութեան մէջ պահուեցայ:

«Այս օթեակին մէջէն ապահով էի որ բացուելու սոսկալի տեսարանը պիտի տեսնէի և յանձնաժողովին ըրած քննութիւնը պիտի լսէի:

«Ճիշդ ժամը ութին ամեն անդամները եկեր էին:

«Պ. տը Մորսէրֆ ժամը ութին վերջին հարուածին ներս մտաւ:

«Ձեռքը քանի մը թղթեր բռնած էր և իւր դէմքը հանդարտ կ'երևէր:

Իւր սովորութեան հակառակ՝ քալուածքը պարզ էր, հագուստը անպաճոյճ և անզարդ, և հին զինուորականի պէս՝ վարէն մինչև վեր կոճկուած թիկնոց մը հագած էր:

«Իւր ներկայութիւնը խիստ լաւ ազդեցութիւն մը պատճառեց:

«Յանձնաժողովին դիտաւորութիւնը անոր թշնամութիւն ընել չէր, և անդամներէն շատերը կոմսին քովը եկան և ձեռքը թոթվեցին»:

Ալպէրի սիրտը այս մանրամասն պատմութեան վրայ կը ճմլէր, սակայն իւր վշտացը մէջ երախտագիտութեան զգացում մը զգաց:

«Եթէ կարելի ըլլար՝ իւր հօրը պատուոյն այնպիսի մեծ տագնապին մէջ՝ յարդանաց այն նշանը անոր տուող անձերը կ'ուզէր համբուրել:

«Այն միջոցին՝ նուիրակ մը ներս մտաւ և նախագահին նամակ մը յանձնեց:

«— Խօսքը ձեզ տրուած է, Պ. տը Մորսէրֆ —, ըսաւ նախագահը միանդամայն նամակին կնիքը քակելով:

«Կոմսը սկսաւ ինքզինքը ջատագովել, և Ճշմարիտ կ'ըսեմ, Ալպէր, շարունակեց Պոշան, որ տարօրինակ ճարտարաբանութեամբ և յաջողութեամբ խօսեցաւ:

«Այնպիսի վկայագրեր ունէր, որոնք կ'ապացուցանէին թէ Եանեայի կուսակալը մինչև իւր վերջին ժամը զինքը պատուեր էր իւր վստահութիւնը շնորհելով, ըստ որում նոյն ինքն կայսեր հետ ըլլալու կենաց կամ մահուան բանագնացութիւնը իրեն յանձներ էր:

«Իւր հրամանատարութեան նշան՝ մատնին ցուցուց, որով Ալի-բաշան սովորաբար իւր նամակները կը կնքէր, և իրեն յանձներ էր զայն, որպէս զի իր դարձին՝ օրուան կամ գիշերուան ո՛ր ժամուն որ ըլլար, և եթէ ինքը կանանոցին մէջ իսկ գտնուէր, անոր միջոցաւ կարենար մինչև իւր քովը գալ:

«Դժբաղդաբար, ըսաւ, բանագնացութիւնը յաջող ելք մը չունեցաւ, և երբ ինքը իւր բարերարը պաշտպանելու վերադարձաւ, արդէն մեռեր էր ան:

«Սակայն, ըսաւ կոմսը, Ալի-բաշային իւր վրայ ունեցած վստահութիւնը այնչափ մեծ էր, որ մեռնելու ատենը իւր սիրուհին ու աղջիկը իրեն յանձներ էր»:

Ալպէր այս խօսքերէն սարսռաց. ըստ որում Պոշանին խօսեցած ժամանակը Հայտէի պատմած բոլոր պատմութիւնը իւր միտքը կու գար. երիտասարդը աղէկ կը յիշէր այն պատգամաւորութեան և մատնիին վրայ դեղանի Յոյն կնոջ ըսածները, և թէ ինչ կերպով Հայտէ ծախուելով գերի տարուեր էր:

— Կոմսին ատենախօսութիւնը ի՞նչ ազդեցութիւն ըրաւ, հարցուց Ալպէր սրտի անձկութեամբ մը:

— Ճշմարիտ կ'ըսեմ որ իմ սիրտս միանդամայն բոլոր յանձնաժողովին անդամոց սիրտը շարժեց, ըսաւ Պոշան:

«Այսու ամենայնիւ նախագահը իւր աչքը բերուած նամակին վրայ տարաւ անհոգութեամբ. բայց առաջին տողերը կարդալով իւր ուշադրութիւնը արթնցաւ:

«Մինչև վերջը կարդաց զայն, երկրորդ անդամ աչքէ անցուց, և նայուածքը Պ. տը Մորսէրֆին վրայ դարձընելով

«— Պարոն կոմս, ըսաւ, հիմա մեզ ըսիք թէ Եանեայի կառավարիչը իւր կինն ու աղջիկը ձեզ յանձնեց:

— Այո՛, պարոն, պատասխանեց Մորսէրֆ, սակայն բաղդը ինչպէս ամեն պարագայի մէջ՝ այս անգամ ալ զիս կը հալածէր։ Ի դարձիս՝ Վասիլիքին և անոր Հայտէ աղջիկը աներևոյթ եղեր էին։

«— Կը ճանչնայի՞ք զանոնք։

«— Բաշային հետ ունեցած մտերմութիւնս և հաւատարմութեանս վրայ անոր ունեցած վստահութիւնը ներեցին ինձ որ քսան անգամէն աւելի տեսնեմ զանոնք։

«— Անոնց ի՞նչ ըլլալնուն վրայ դաղափար մը ունի՞ք։

«— Այո՛, պարոն. ինձ ըսին թէ իրենց վիշտէն և գուցէ իրենց թշուառութենէն մեռան։ Ես հարուստ չէի, ու կեանքս մեծ վտանգի մէջ ըլլալուն՝ 'ի մեծ ցաւ սրտիս՝ չկրցայ զանոնք փնտռել —։

«Նախագահը աննշմարելի կերպիւ յօնքը կնճռեց։

«— Պարոնայք, ըսաւ, Պ. տը Մորսէրֆ կոմսին եղած հարցմանց պատասխանները լսեցիք և իմացաք։ Պ. կոմս, ձեր պատմածը ստուգելու համար վկայ մը կրնա՞ք ցուցընել։

«— Ափսո՛ս, ոչ, պարոն, պատասխանեց կոմսը. բաշան շրջապատող և անոր պալատին մէջ զիս ճանչցող անձերը կամ մեռած են և կամ ցրուած. իմ հայրենակիցներէս կարծեմ միայն ես այն ահռելի պատերազմէն ազատեցայ. միայն Ալի-բաշայի նամակներն ունիմ, զորոնք ձեր աչաց առջև դրի, միայն անոր մատնին՝ որ իւր կամացը առհաւատչեայն է՝ իմ ձեռքս կը գտնուի և ահա այս է։ Վերջապէս ամենէն հա՞մոզիչ փաստս, զոր կրնամ յառաջ բերել, իմ պատուոյս և զինուորական կենացս ամբծութեանը դէմ եղած անանուն յարձակման վկայութիւն մը չըլլալն է —։

«Բոլոր ժողովին մէջ հաճութեան մրմունջ մը լսուեցաւ։

«Այն միջոցին, Ալպէր, եթէ արգելք մը չպատահէր, ձեր հայրը դատը շահած էր։

«Միայն կը մնար ձայնից առաւելութեան դիմել, երբ նախագահը սկսաւ խօսիլ.

«— Պարոնայք, ըսաւ, և դուք, պարոն կոմս, կարծեմ թէ յօժարութեամբ ականջ պիտի դնէք վկայի մը, որ ինքնին եկած է և իւր խօսքին նայելով՝ խիստ մեծ ծառայութիւն մը պիտի ընէ. կոմսին ըսածներուն վրայ տարակոյս չունինք որ այս վկայն մեր պաշ-

տօնակցին կատարեալ անմեղութիւնը ապացուցանելու պիտի ներկայի։ Ահա այն նկատմամբ ընդունած նամակս. կը փափաքի՞ք որ կարդամ զայն թէ մէջ տեղէն վերցընեմ և այս միջնարգելքին ականջ չդնենք —։

«Պ. տը Մորսէրֆ գունատեցաւ, ձեռքը կնճռեց և բռնած թղթերուն ծռմռակելուն ձայնը լսուեցաւ։

«Յանձնաժողովին պատասխանը նամակին ընթերցումը կը պահանջէր։

«Իսկ կոմսը մտախորհ մնացեր էր, քանզի յայտնելու կարծիք մը չունէր։

«Հետևաբար նախագահը յետագայ նամակը կարդաց։

«Պարոն նախագահ,

«Զօրապետի տեղակալ Պ. տը Մորսէրֆ կոմսին Եպիւռոսի և Մակեդոնիոյ մէջ ունեցած վարքը քննելու համար կազմուած քննութեան յանձնաժողովոյն կրնամ խիստ ստոյգ տեղեկութիւններ մատակարարել»։

«Նախագահը քիչ մը կեցաւ։

«Տը Մորսէրֆ կոմսին գոյնը նետեց։

«Նախագահը նայուածքով ունկնդիրներուն կամքը հարցուց։

«— Շարունակեցէք —, գոչեցին ամեն կողմէն։

«Նախագահը շարունակեց.

«Ալի-բաշային մահուան ականատես եղած, և անոր վերջին վայրկեաններուն մէջ քովը գտնուած եմ։

«Ես գիտեմ Վասիլիքիին և Հայտէին ի՞նչ ըլլալը։

«Յանձնաժողովին հրամանին կ՚ըսպասեմ և կը խնդրեմ իսկ որ ինձ ունկնդրութիւն ընէ։

«Այս տոմսակը ձեզ յանձնուած միջոցին Խորհրդարանին դաւթին մէջ պիտի գտնուիմ»։

«— Եւ ո՞վ է այդ վկան, կամ գոգցես այդ թշնամին, հարցուց

կոմսը այնպիսի ձայնիւ մը, որուն մէջ իւր խորին այլայլութիւնը դիտելը շատ դիւրին էր:

«— Հիմա կ'իմանանք, պարոն, պատասխանեց նախագահը: Յանձնաժողովը համամի՞տ է վիպային ունկնդրութիւն ընելու:

«— Այո՛, այո՛ —, ըսին միաբերան ամեն ձայները:

«Նուիրակը ներս կանչուեցաւ:

«— Նուիրակ, ըսաւ նախագահը, գաւթին մէջ սպասող մէկը կա՞յ:

«— Այո՛, պարոն նախագահ:

«— Ո՞վ է այդ անձը:

«— Ծառայի մը ընկերութեամբ կին մ'է —:

«Իւրաքանչիւր ոք իրարու երես նայեցան:

«— Ներս մտցուր այդ կինը —, ըսաւ նախագահը:

«Հինգ վայրկեան ետքը նուիրակը վերադարձաւ:

«Ամեն մարդ իւր աչքը դէպ 'ի դուռը ուղղած էր, և ես իսկ, ըսաւ Պոշան. ես ալ ամենուն անհամբերութեան և անձկութեան մասնակից էի:

«Նուիրակին ետևէն կին մը կը քալէր այնպիսի մեծ քողով մը ծածկուած, որ բոչորովին կը շրջապատէր զան:

«Այն քողին վրայէն երևցած մարմնոյ ձևէն և անորմէ բուրած անուշահոտութենէն նորատի և շնորհալի կնոջ մը ներկայութիւնը կը գուշակուէր:

«Նախագահը աղաչեց անծանօթ կինը որ իւր քողը վերցընէ, և այն ատեն տեսան որ այն կինը յոյնի զգեստ հագած էր. ասկէ զատ՝ հիանալի գեղեցկութիւն մը ունէր»:

— Ո՛հ, ըսաւ Ալպէր, ան է:

— Ո՞վ, հարցուց Պոշան:

— Այո՛, Հայտէն է:

— Ո՞վ ըսաւ:

— Ափսո՛ս, այնպէս կը գուշակեմ: Բայց շարունակեցէք, Պոշան, կ'աղաչեմ. կը տեսնէք որ հանդարտութեամբ և արիութեամբ մտիկ կ'ընեմ: Կարծեմ թէ ալ վերջին կը մօտենաք:

— Պ. տը Մորսէրֆ սոսկումով խառն զարմանքով մը այն կնոջ

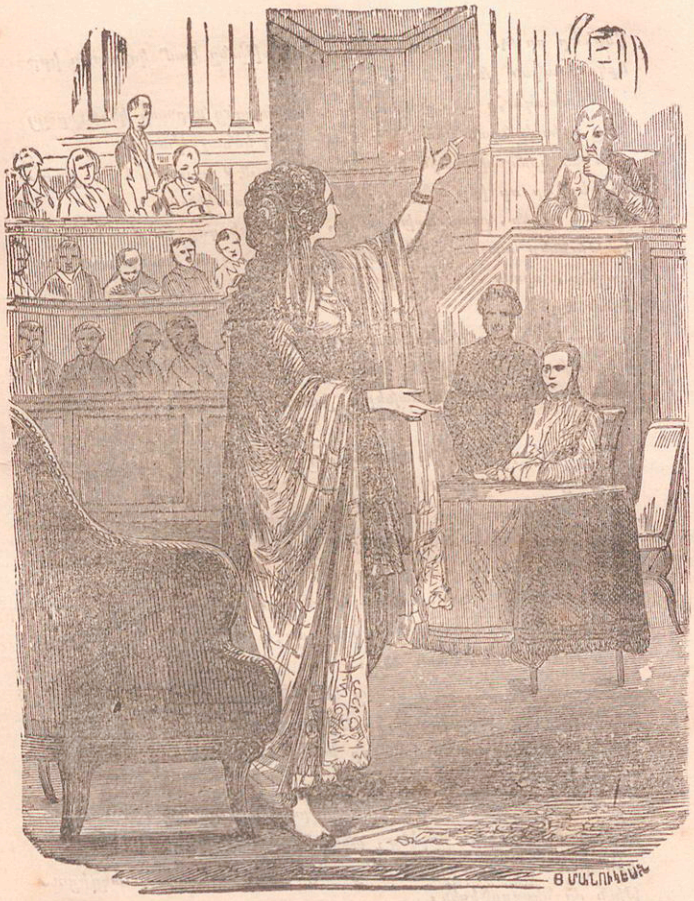

երեսը կը նայէր, շարունակեց Պոշան: Բրան համար կենաց կամ մահուան գատակնիքը պիտի ելնէր այն հիանալի բերանէն. իսկ միւսներուն համար այս դէպքը այնչափ տաքօրինակ և հետաքրքրական

կ'երևէր որ Պ. տը Մորսէրֆին ազատութիւնը կամ կորուստը իբր երկրորդական խնդիր մը կը կարծէին։

«Նախագահը ձեռքովը աթոռ մը ներկայեց նորատի կնոջ, բայց կինը գլխովը նշան ըրաւ թէ ոտքի վրայ կենալ կ'ուզէ։

«Իսկ կոմսը վերստին իւր թեւաթոռին մէջ նետուեր էր, յայտնի կ'երևէր որ իւր սրնգաց վրայ չէր կրնար կենալ։

«— Տիկին, ըսաւ նախագահը, Եանեայի գործին վրայ տեղեկութիւններ տալու համար յանձնաժողովին գրած նամակնիդ կարդացինք, որուն մէջ կ'ըսէիք թէ այն դէպքերուն ականատես վկայ եղած էք։

«— Եւ ստուգիւ ականատես եղած եմ, պատասխանեց անծանօթ կինը այնպիսի ձայնով մը որ հիանալի տխրութեամբ մը տպաւորուած էր և արևելեան ձայներու յատուկ եղած քաղցր հնչիւն մը ունէր։

«— Սակայն, կրկնեց նախագահը, ներեցէք ինձ որ ըսեմ թէ դուք այն ատեն խիստ փոքր էիք։

«— Չորս տարեկան էի ես. բայց որովհետև պատահած դէպքերը ինծի համար մեծ կարևորութիւն մը ունէին, անոնց ամենափոքր մասը անգամ մոքէս ելած չէ։

«— Բայց ի՛նչ կարևորութիւն կրնան ունենալ ձեզ այն դէպքերը, և դուք ո՞վ էք որ այնպիսի մեծ աղէտ մը այդպիսի խորին տպաւորութիւն մը պատճառէ ձեզ։

«— Խնդիրը իմ հօրս կենաց կամ մահուան վրայ էր, պատասխանեց նորատի աղջիկը, և ես Հայտէ կը կոչուիմ՝ Եանեայի կառավարիչ Ալի-բաշային և անոր խիստ սիրելի կնոջ Վասիլիքիին աղջիկը —։

«Պարկեշտ միանգամայն և սէգ կարմրութիւնը, որ նորատի կնոջ այտերը ծիրանեգոյն ներկեց, անոր նայուածքին հուրը և գաղտնիքին վսեմութիւնը ժողովին անդամոց վրայ անպատմելի ազդեցութիւն մը ներգործեցին։

«Եթէ կայծակը կոմսին առջևը իյնալով իւր ոտից տակը անդունդ մը բանար, ամբաստանեալը այն աստիճան ինքզինքը պիտի չկորսնցընէր։

«— Տիկին, կրկնեց նախագահը յարգանօք խոնարհութիւն մը ընելէ ետև։ ներեցէք ինձ որ պարզ հարցում մը ընեմ և այն չէ թէ տարակոյս մը ունենալուս համար, և այս հարցումը վերջինը պիտի ըլլայ. կրնա՞ք ձեր ըսածին ստուգութիւնը հաստատել։

«— Այո՛, պարոն, կրնամ, ըսաւ Հայտէ իւր քողին տակէն քաղցր հոտերով բուրուած սնդուսեայ ծրար մը հանելով. ահա իմ ծննդեանս վկայագիրը, զոր հայրս գրած է և իւր գլխաւոր պաշտօնատարները ստորագրած են. և իմ ծննդեանս վկայագրին հետ ահա մկրտութեանս վկայագիրն ալ, քանզի հայրս հաւանութիւն տուած էր որ ես մօրս հաւատքին մէջ մեծնամ, և իմ վկայագիրս Մակեդոնիոյ ու Եպիւռոսի եպիսկոպոսապետին կնիքովը վաւերացած է. ահա վերջապէս այն վաճառագիրը (անտարակոյս այս ամենէն կարևորն է), որով ես և մայրս Էլ-Գոպիր անուն Հայ վաճառականի մը ծախուեցանք այն Գաղդիացի պաշտօնատարէն, որ Դրան հետ իւր անիրաւ սակարկութեանը մէջ՝ իբր 'ի բաժին իւր աւարին՝ իւր բարերարին աղջիկն ու կինը իրեն պահելով, հազար քսակի ծախեց, այսինքն գրեթէ չորս հարիւր հազար ֆրանքի —։

«Կանաչագոյն դեղնութիւն մը տը Մորսէրֆ կոմսին այտերը պատեց, և իւր աչքերը արեամբ ներկուեցան այն ահռելի ոճրագործութիւնները լսելով, որոնք ժողովին անդամները տխրագին լռութեամբ մտիկ կ'ընէին։

«Հայտէ միշտ անխռով կ'երևէր, բայց իւր հանդարտութեան մէջ՝ բարկութեան մէջ եղողէ մը աւելի սպառնագին կ'երևէր. արաբերէն լեզուաւ գրուած իւր վաճառագիրը նախագահին ներկայացուց։

«Թարգմանը բարձր ձայնիւ վաճառագիրը կարդացած ժամանակը՝ ատենակալներէն մէկը, որ Եգիպտոսի փառաւոր պատերազմին ատեն արաբերէն լեզուն աղէկ սորված էր, անոր ընթերցումը մագաղաթեայ վաճառագրին վրայ կը դիտէր։

«Ստորագրեալս Էլ-Գոպիր, Նորին Բարձրութեան կանանոցին մատակարարը և աղախիններու վաճառականը, այսու գրութեամբ կը հաստատեմ որ Վեհափառ կայսեր յանձնելու համար Մօնթէ-

Քրիսթոյ կոմս Գաղղիացի իշխանէն հազար քսակի արժողութեամբ զմրուխտ մը ընկալայ 'ի փոխարէն տասն և մէկ տարեկան քրիստոնեայ նորատի աղախնի մը՝ Հայտէ անուն, որ Եանեայի կուսակալ Թէբէ-տէլէնի հանդուցեալ Ալի-բաշային և անոր Վասիլիքի սիրուհւոյն աղջիկն է, և ես եօթը տարի առաջ անոր մօրը հետ, որ Կոստանդնուպօլիս հասած օրը մեռաւ, Ալի-բաշային ծառայութեան մէջ գտնուող Ֆէրնան Մոնտէկօ անուն Գաղղիացի հարիւրապետէ մը գնեցի զան։

«Կը հաստատեմ որ վերոյիշեալ վաճառումը հազար քսակով կատարուեցաւ Նորին Բարձրութեան հաշուոյն համար, որմէ հրաման ստացած էի։

«Գրեալ 'ի Կոստանդնուպօլիս Նորին Բարձրութեան հրամանաւ 'ի թուականին Տաճկաց 1247։

«Սորագրեալ ԷԼ-ԳՈՊԻՐ»

«Ներկայ վաճառագրիս հաստատութեանը և ստուգութեանը համար կայսերական կնիքով պիտի վաւերացուի այն, զոր վաճառողը դնել տալու կը պարտաւորի»։

«Վաճառականին ստորագրութեան քովը իրօք կայսեր կնիքը կը տեսնուէր։

«Այս ընթերցման և այս տեսարանին սոսկառիթ լռութիւն մը յաջորդեց. կոմսը միայն նայուածք մը ունէր, և այն նայուածքը ակամայ Հայտէի վրայ յարելով բոցավառ և արիւնալի կ'երևէր։

«— Տիկին, ըսաւ նախագահը, միթէ կարելի է Մօնթէ-Քրիսթոյին հարցընելով տեղեկութիւն ստանալ, որ կարծեմ Բարիզի մէջ և ձեր քովը կը գտնուի։

«— Պարոն, պատասխանեց Հայտէ, Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը, որ իմ երկրորդ հայրս է, երեք օրէ 'ի վեր Նորմանտիա կը գտնուի։

«— Ուրեմն, տիկին, ըսաւ նախագահը, ո՞վ խրատեց զձեզ որ այս ընթացքը բռնէք, որուն համար ատեանս շնորհապարտ է ձեզ, և ձեր ծնունդն ու թշուառութիւնները մտածելով՝ խիստ բնական կը գտնէ զայն։

«— Պարոն, պատասխանեց Հայտէ, իմ պատիւս և վիշտերս խրատեցին զիս որ այս ընթացքը բռնեմ։ Թէպէտ քրիստոնեայ եմ, թող ներէ ինձ Աստուած, բայց միշտ մտածեցի մեծանուն հօրս վրէժը լուծել։ Ուստի երբ Գաղղիոյ հողը կոխեցի, և երբ իմացայ որ այն նենգաւորը Բարիզի մէջ կը բնակի, աչքս ու ականջներս անընդհատ բաց թողուցի։ Ես իմ ազնիւ պաշտպանիս տանը մէջ առանձնացեալ կ'ապրիմ, կը սիրեմ այս կեանքը, վասն զի ստուերն ու լռութիւնը հաճելի են ինծի, որոնց մէջ միտքս ամփոփելով և խորհրդածութիւններ ընելով կ'ապրիմ։ Պ. Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը հայրական խնամքով կը խնամէ զիս, և աշխարհիս մէջ պատահած անցքերը ինձ անծանօթ չեն, միայն թէ հեռուէն կ'ըստանամ անոնց ձայնը։ Ամեն օրագիրները կը կարդամ, ինչպէս որ նոր հրատարակուած ամեն գրքերը ու երաժշտութեան եղանակաց տետրերը կ'ընդունիմ, և անտարբերութեամբ ուրիշներուն կենաց պատմութիւնը կարդալու ատենս՝ Ատենակալաց ժողովին մէջ այս առտու պատահածը և այս իրիկուն տեղի ունենալիքը իմացայ . . . ուստի այն նամակը գրեցի։

«— Ուրեմն, հարցուց նախագահը, Պ. Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը ձեր ըրածէն ամենևին տեղեկութիւն չունի՞։

«— Ամենևին, պարոն, և ես այս գործիս մէջ միայն մէկ բանէ կը վախնամ, որ չըլլայ թէ կոմսը ըրածս լսելով դժկամակի։ Այսու ամենայնիւ՝ երջանիկ կը համարիմ ես այս օրս, շարունակեց նորատի աղջիկը իւր բոցավառ աչերը դէպ 'ի երկինք վերցընելով, որ վերջապէս հօրս վրէժը լուծելու առիթը կը ներկայացընէ ինձ—։

«Պ. տը Մորսէրֆ նորատի աղջկան հասնելէն 'ի վեր խօսք մը չարտասաներ էր. իւր պաշտօնակիցները անոր երեսը կը նայէին և անտարակոյս կնոջ մը շնչովը կորսնցուցած բարեբաղդութեանը վրայ կը ցաւէին. իւր դժբաղդութիւնը աղէտալի գիծերով իւր դիմաց վրայ կը նկարուէր։

«— Պ. տը Մորսէրֆ, ըսաւ նախագահը, այս տիկինը Եանեայի կուսակալ Թէբէ-տէլէնի Ալի-բաշային աղջիկն ըլլալը կը վկայէք։

«— Ոչ, ըսաւ Մորսէրֆ ոտք ելնելու ջանալով, իմ թշնամիներէս լարուած որոգայթ մը կը համարեմ զան—։

«Հայտէ, որ դրան կողմէն մարդու մը սպասելու 'պէս՝ աչերը այն կողմը յարեր էր, յանկարծ գլուխը դարձուց, և կոմսը ոտքի վրայ կանգնած տեսնելով, սոսկումի ձայն մը հանեց։

«— Զիս չե՞ս ճանչնար, ըսաւ. բայց ես կը ճանչնամ զքեզ. դուն Ֆէրնան Մոնտէկօ անուն այն Գաղղիացի պաշտօնատարն ես, որ աղնիւ հօրս զօրքերը կը վարժէիր։ Դուն ես այն անձը որ Եանեայի բերդերը մատնեցիր. դուն ես այն անձը, որ կայսեր հետ քու բարերարիդ կենաց կամ մահուան վրայ բանագնացութիւն ընելու համար Կոստանդնուպօլիս դրկուեցար, և կեղծ հրովարտակ մը բերիր, որուն մէջ կայսրը կատարեալ թողութիւն կը շնորհէր. դուն ես այն անձը, որ այս հրովարտակին շնորհիւը բաշային ձեռքէն այն մատնին ստացար, զոր Սէլիմ տեսնելով քեզ պիտի հնազանդէր. դուն ես այն անձը, որ զիս ու մայրս Էլ-Գոպիր վաճառականին ծախեցիր. դաւաճան, դաւաճան, դաւաճան, տիրոջդ արիւնը տակաւին ճակտիդ վրայ կը կրես. տեսէք ամենքդ ալ —։

«Այս խօսքերը ճշմարտութեան այնպիսի յուզմամբ արտասանուեցան, որ ամենուն նայուածքը կոմսին ճակատին վրայ դարձան, և նոյն ինքն կոմսը Ալի-բաշային տակաւին դաղջ արիւնը գոգցես իւր ճակտին վրայ զգալով ձեռքը անոր վրայ տարաւ։

«— Ուրեմն Պ. տը Մորսէրֆին նոյն Ֆէրնան Մոնտէկօ պաշտօնատարն ըլլալը հաստատ կը վկայէք։

«— Ի՞նչպէս չէ, դոչեց Հայտէ. ո՛հ, մայրս միշտ կ՚ըսէր ինձ. «Ազատ էիր դուն, հայր մը ունէիր զոր կը սիրէիր, և գրեթէ թագուհի ըլլալու վիճակեալ էիր. բայց աղէկ նայէ սա մարդը. ան է զքեզ դերի ընողը, այս մարդն է որ հօրդ գլուխը ցիցի մը ծայրը անցուց, այս մարդն է որ զմեզ ծախեց և մատնեց։ Աղէկ նայէ անոր աջ ձեռքը, որ մեծ վէրք մը ունի. եթէ անոր դիմաց գծագրութիւնը մոռնաս, անոր ձեռքէն կրնաս ճանչնալ զան, որուն մէջ Էլ-Գոպիր վաճառականին ոսկիները մի առ մի թափեցան»։ Զան կը ճանչնամ կ՚ըսէք, ո՛հ, թող ըսէ հիմա թէ զիս չճանչնար —։

«Հայտէի ամեն մէկ խօսքը դաշոյնի մէկ մէկ հարուածի պէս Մորսէրֆի սրտին վրայ կ՚իյնար և իւր ուժին մէկ մասը կը նուազեցնէր,

վերջին խօսքերուն վրայ՝ յանկարծ և ակամայ իւր վիրաւորեալ ձեռքը կուրծքի մէջ պահեց, և տխուր յուսահատութեան մէջ ընկղմեալ վերստին թևաթոռին վրայ ինկաւ։

«Հիւսիսային բռնաշունչ հողմով ծառէն ինկած տերևներուն ցիրուցան եղածին պէս այս տեսարանը ժողովականներուն մտքերը մրրկայոյզ շրջեց։

«— Պ. կոմս տը Մորսէրֆ, ըսաւ նախագահը, մի՛ վհատիք, պատասխան տուէք. Ատենակալաց ժողովին դատաստանը բարձր է, և չթողուր որ ձեր թշնամիներէն յաղթահարիք առանց անոնց հետ վիճելու միջոցները ձեզ տալու։ Կ՚ուզէք որ վերստին քննութեան ժողով մը ըլլայ, կ՚ուզէք որ ատեանին անդամներէն երկու հոգիի հրաման ընեմ որ դէպ 'ի Եանեա ճամբորդութիւն ընեն. խօսեցէք —։

«Մորսէրֆ ամենևին պատասխան չտուաւ։

«Այն ատեն յանձնաժողովին բոլոր անդամները գոգցես սոսկումով մը իրարու երես նայեցան։

«Կոմսին ուժգին և բուռն բնութիւնը ամենուն յայտնի էր։

«Այս մարդուն պաշտպանութիւնը ջնջելու համար աւելի նուաստացուցիչ միջոց մը պէտք էր։

«Պէտք էր վերջապէս մտածել որ քունի նմանող այս լռութեան այնպիսի զարթում մը պիտի յաջորդէր, որ կայծակի պիտի նմանէր։

«— Վերջապէս ըսէք, ըսաւ նախագահը, ի՞նչ կ՚որոշէք։

«— Ոչ ինչ, ըսաւ կոմսը ցած ձայնով և ոտք ելնելով։

«— Ուրեմն Թէբէ-տէլէնի Ալիին աղջկան պատմածները ստոյգ ճշմարտութիւններ են, հարցուց նախագահը. ուրեմն այս կինը ստուգիւ այն սոսկալի վկայն է, որուն շատ անգամ յանցաւորը չհամարձակիր ՈՉ պատասխանել։ Ուրեմն ամբաստանեալ ամեն գործերուն ստուգապէս հեղինակն էք —։

«Կոմսը իւր բոլորտիքը այնպիսի նայուածք մը շրջեց, որուն յուսահատ տպաւորութիւնը վագրերուն դութն անգամ կրնար շարժել, բայց դատաւորաց սիրտը չկրցաւ շարժել։

«Ետքը աչերը դէպ 'ի գմբէթը վերցուց, բայց շուտով անոր վրայէն ալ դարձուց զանոնք գոգցես վախնալով որ չըլլայ թէ գմբէ-

թը ճեղքուելով երկնից ատեանը բացուի, և երկնային դատաւորին առջևն ելնէ։

«Այն ատեն զինքը խեղդող կոճկուած զգեստին կոճակները բիրտ շարժումով մը քաշելով քակեց և տխուր յիմարի մը պէս սրահէն դուրս ելաւ. վայրկեան մը իւր քայլերուն արձագանքը ձայնատու կամարին տակը աղէտագին հնչեց, և անմիջապէս ետքը կառքի մը անիւներու ձայնը լսուեցաւ, և իրենց կամարակապ սրահը դղրդեց։

«— Պարոնայք, ըսաւ նախագահը երբ սրահին մէջ լռութիւնը տիրեց, Պ. աը Մորսէրֆ կոմսը ուխտադրուժ, մատնիչ և անարժան ճանչցուած է։

«— Այո —, պատասխանեցին միաբերան քննութեան յանձնաժողովին անդամները։

«Հայտէ նիստին մինչև վերջը ներկայ գտնուեցաւ, և առանց իւր դիմաց գծերը ուրախութիւն կամ գթութիւն մը յայտնելու՝ կոմսին դատավճռոյն տրուիլը լսեց։

«Այն ատեն քողը իւր դիմաց վրայ իջեցընելով, հանդիսաւոր կերպով խորհրդականները բարևեց և Վիրգիլիոսի տեսած դիցուհիներուն քալուածքովը դուրս ելաւ։

ԳԼՈՒԽ Թ

ՄԵՆԱՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԳՐԳԻՌԸ

Այն ատեն, շարունակեց Պոշան, սրահին առանձնութեան և մթութեան միջոցին կարող եղայ առանց տեսնուելու անկէ մեկնելու։

«Ինձ առաջնորդող նուիրակը դրան առջև կ՚ըսպասէր. նրբագաւիթներուն մէջէն անցընելով՝ մինչև Վօժիրար փողոցին վրայ բացուող փոքր դուռը տարաւ զիս։

«Սիրտս կարուած և միանգամայն սքանչացած դուրս ելայ. ներեցէք այս կերպ խօսելուս, Ալպէր, ըստ որում ձեզ մտածելով սիրտս կտրեցաւ, սակայն իւր հօրը վրէժը լուծող այն նորատի աղջկան ազնուութեան վրայ ալ սքանչացայ։ Ճշմարիտ կ՚ըսեմ, Ալպէր, որ և է կերպով որ այն գաղտնիքը երևան ելած ըլլայ, ես կը հաստատեմ որ թշնամիի մը կողմանէ ելած է, բայց այն թշնամին Նախախնամութեան գործակատարն է —»։

Ալպէր գլուխը երկու ձեռացը մէջ բռնած էր. ամշնալէն կարմրած և արտասուօք թրջուած դէմքը վեր վերցընելով և Պոշանին թևը բռնելով՝

— Բարեկամ, ըսաւ, իմ կեանքս վերջացած է. միայն գործ մը կը մնայ ինձ ընել, և այն՝ չէ թէ ձեզի պէս ըսել թէ Նախախնամութեան կողմանէ եկած է ինձ այս հարուածը, այլ փնտռել այն անձը որ այս թշնամութիւնը կ՚ընէ ինձ, և երբ ճանչնամ զան՝ պէտք է որ սպաննեմ և կամ այն մարդը պէտք է որ զիս սպաննէ. ուստի ձեր բարեկամութեան վրայ կը վստահիմ, Պոշան, եթէ սակայն եղած նախատինքը բարեկամութիւն մը թողուց ձեր սրտին մէջ։

— Նախատինք կ՚ըսէք, բարեկամ, և ի՞նչ բանի մէջ այս դըժբաղդութիւնը ձեզ նախատինք կրնայ բերել, ամենևին, փառք Աստուծոյ, անցան այն ժամանակները, որ մարդիկ առանց մտածելու զաւակները իրենց հարց գործերուն պատասխանատու կ՚ընէին։ Յի-

չնչէք ձեր անցեալ կեանքը, Ալպեր, սույգ է որ դեռ երիտասարդ էք, բայց երբէք դեղեցիկ օրուան մը արշալոյսը ձեր արեւելքին ուելի պայծառ եղած է. ոչ, Ալպեր, հաւատացէք ինծի. երիտասարդ և հարուստ էք, հեռացէք քիչ մը ժամանակ Գաղղիայէն. այս յուզիչ և փոփոխական մեծ Բաբելոնի մէջ ամէն բան շուտուզ կը մոռցուի. ետուս իշխանուհւոյ մը հետ ամուսնանալով երեք կամ չորս տարիէն կը վերադառնաք, և ամենէն սիրուն մարդէն պիտի չանչնին թէ երբեմ ինչ պատահեցաւ, ուրշի ևս առաւել տասկէ տասն ու վեց տարի առաջ պատահածը։

— Ընդհակառակ եմ, սիրելիդ իմ Պոշան, չնորհակալ եմ ձեր սրտի աղնուութենէն, որ այս խօսքերս ձեզ խօսեցընել կու տայ, բայց ես այդպէս չպիտի ընեմ։ Իմ փափաքս ըսի ձեզ, և հիմա եթէ պէտք ըլլայ՝ ֆոֆոֆ բառը կոֆ բառի պիտի փոխեմ։ Այս դործը ինձ նկատելուն, անշուշտ ես ձեզմէ տարբեր աչօք կը նայիմ անոր։ Ձեզ երկայնին ազրիւբէ մը բղխած երեցածը ինձ նուազ վշխա ազրիւբէ մը բղխած կ'երևի։ Ճշմարիտ կ'ըսեմ՝ Նախախնամութիւնը բարերաղդաբար այս ամէն պատահածներուն մէջ գործ չունի. քանզի երկնային վարձուց և պատժոց անտեսանելի և անշօշափելի պատասխանուին տեղ՝ այնպիսի շօշափելի և տեսանելի էակ մը պիտի դանեմ, որմէ, ահ, այո, կ'երդնում որ ամէն մը ի վեր կրած նեղութեանցս վրէժը պիտի լուծեմ։ Հիմա, կը կրկնեմ ձեզ, Պոշան, վերստին մարդկային և նիւթական կենաց մէջ կ'ուղեմ մտնել, և եթէ դուք ձեր խօսքին համեմատ տասկէ իմ բարեկամս էք, օդնեցէք ինձ որ այս հարուածը տուող ձեռքը դտնեմ։

— Շատ աղէկ, ըսաւ Պոշան. դուք կ'ուզէք որ նախախնամութեան գործը մարդոց տամ, թող այնպէս ըլլայ. եթէ ձեր թշնամին դտնելու պիտի աշխատիք, ես ալ ձեզի հետ կ'աշխատիմ, և ես պիտի դտնեմ զան. քսան որում ձեր պատուոյն չափ իմ պատիւս ալ կը պահանջէ որ դտնենք զան։

— Ուրեմն, Պոշան, առանց ժամանակ անցընելու մեր խորհրդակցութեան սկսինք։ Յապաղման ամէն մէկ վայրկեանը ինձ համար չարիեճական անհամար տանջանքներ անպատճառ ենթադրել կու տայ, դուք չուսայ իսկ որ պիտի չպատժուի. պատուոյս վրայ կ'երդնում որ իւր ակնկալութեանը մէջ կը սխալի։

— Մտիկ ըրէք ուրեմն, Մորսերքի։

— Ա՛հ, Պոշան, կը տեսնեմ որ դուք տեղեկութիւն ունիք. ստուգիւ կը կենդանացընէք զիս։

— Շեմ ըսեր թէ ստուգութիւն մ'է, Ալպեր, բայց գոնէ մեծ թեան մէջ լոյս մը կ'երևի ինձ. այս ըլլալին հետևելով գուցէ մեր նպատակին հասնինք։

— Ըսէք, աղէկ կը տեսնէք որ անհամբերութենէս կ'եռամ։

— Նախ և այէն վերադարձիս ձեզ պատմել չուզածս հիմա ըսեմ ձեզ։

— Ըսէք։

— Եթէ դտնուած ժամանակս տեղեկութիւններ ստանալու համար բնականաբար քաղաքին առաջին տեղատուորին դրատունը դայի. բերանէս ելած առաջին խօսքին՝ ձեր հօրը անունը տալէս խոչ առաջ տեղատուորը ինձ ըսաւ։

«— Ա՛հ, հասկըցայ ինչ պատճառի համար եկած էք։

«— Ինչպէս, ինչ պատճառի համար։

«— Ասկէ հապիւ տասն և հինգ օր առաջ մի և նոյն խնդրոյն վրայ մէկը տեղեկութիւն խնդրեց ինձմէ։

«— Ա՛վ։

«— Բարիզի տեղատուորմը, որ իմ թղթակիցս է։

«— Անոր անունը ինչ է։

«— Պ. Ցանկլեր »։

— Պ. Ցանկլերը, դոչեց Ալպեր. ահ, ստուգիւ ան է որ այնչափ երկար ժամանակէ ի վեր իւր նախանձոտ ատելութեամբը խեղճ հօրս եաևէն ինկած է, և ինքզինքը ժողովրդապէտ կեղծելով չկրնար մտածել որ ան Մորսերքի կոմսը Գաղղիոյ ատենական ըլլայ. ատով մէկ ապացոյցը մեր ամուսնութեան առանց պատճառի եա ըլլալն է. այո, անտրմէ ուրիշ մէկը չէ։

— Նախ տեղեկացէք, Ալպեր, շուտով մի զրդռուիք. նախ տեղեկացէք, կ'ըսեմ, և եթէ գործը ստուգուի . . .

— Ա՛հ, այո, եթէ գործը ստուգուի, դոչեց երիտասարդը, բոլոր կրած նեղութեանցս փոխարէնը պիտի լուծեմ։

— Հպատաշխէք, Մորսերքի, արդէն ծերացած է ան։

— Ընտանեացս պատուոյն ակնածութիւն ըրածին չափ ես ալ իմ տարիքին պիտի ընեմ. եթէ հօրս թշնամին էր, ինչո՞ւ չսպաննեց զան: Ո՛չ, ըսա որում մարդու մը գիմային երկնելն վախցաս:

— Ալպէր, չեմ գաղտպարտեր ղձեղ. բայց չեմ ուզեր որ անխորհուրդ կերպով գործ սեմնէք. Ալպէր, խոհեմութիւն պէտք է:

— Ո՛չ, մի՛ վախնաք, Պոշան, մանաւանդ որ գուք հետս պիտի գաք, հանդիսաւոր գործերը պէտք է վկաներու առջև կատարել: Եթէ դիշեր չեղած Պ. Տանկլարի յանցաւոր ըլլալը յայտնուի, պէտք է որ Պ. Տանկլար ապրելէ դադրի և կամ ես մեռնիմ: Մի՛ զբաղնաք, Պոշան, վասն զի իմ պատուոյս հանդիսաւոր յուշարկաւորութիւն մը ընել կ'ուզեմ:

— Ուրեմն եթէ այդպիսի դիտաւորութիւններ ունիք, Ալպէր, պէտք է որ խոհոյն՝ի գործ դնէք զանոնք: Կ'ուզէ՞ք Պ. Տանկլարի տունը երթալ. քալեցէք երթանք — :

Ծուռով վարձու կառք մը բերել տուին, և սեղանաւորին տունը մնալու տանն՝ անոր գրան առջևը Պ. Ընարէա Գավալղանթիի կառքն ու ծառան տեսան:

— Ո՛չ, բաղդաւոր եմ եղեր, ըսաւ Ալպէր տխրագին ձայնով մը. եթէ Պ. Տանկլար հետս կուռիլ չուզէ, անոր փեսայացուն կ'ըսպաննեմ: Գավալղանթի մը անշուշտ կուռիլը չմերժեր — :

Երիտասարդին գալուստը սեղանաւորին իմաց տուին, որ առջի իրիկունը պատահածները իմացած ըլլալով, Ալպէրի անունը լսելուն պէս՝ հրամայեց որ ներս չընդունուին: Սակայն խիստ ուշ էր, քանզի երիտասարդը, որ սպասաւորին եռանդն կը մտանար, եղած հրամանը լսելով, գուռը բռնութեամբ հրեց և Պոշանին հետ միասին սեղանաւորին դահլիճը մտաւ:

— Բայց, պարոն, գոչեց Տանկլար, միթէ մարդ իր տանը մէջ տէր չէ՞ իր ուզած անձը ընդունելու կամ չուզածը մերժելու. կներեք միթէ ինքզինքիդ բռնութիւն մեր՞ցեր էք:

— Ոչ, պարոն, ըսաւ Ալպէր պաղութեամբ, այնպիսի պարագաներ կան, և գուք այն պարագաներէն մէկուն մէջ կը գտնուիք, որ մարդս առանց վատ երևելու (ազատ էք այս կերպով ինքզինքնիդ պաշտպանելու), չկրնար իր տանը մէջ դանուիլը պահել գոնէ քանի մ'անձերէ:

— Բայց ինչ կ'ուզէք ինձմէ, պարոն:

— Ժամադրութիւն մը, ըսաւ Մորսէրֆի առանց ուշադրութիւն ընել ձևացընելու Գավալղանթիին, որ կրակարանին կռթներ էր, ժամադրութիւն մը կ'առաջարկեմ ձեզ առանձնացեալ անկիւն մը, ուր տասը վայրկեան ազատ ըլլալք կենալու, և ուրիշ բան չեմ խնդրեր. մեր երկուքէն մէկը աներևներուն մէջ պէտք է որ պլլըվի — :

Տանկլարի գոյնը նետաց:

Գավալղանթի շարժում մը ըրաւ, և Ալպէր երիտասարդին կողմը դարձաւ:

— Ո՛չ, եկէք գուք եթէ կ'ուզէք, պարոն կոմս, գուք պրեթէ ընտանիքէն կը սեպուիք և իրաւունք ունիք պալու, և ես այս կերպ ժամադրութիւնները ամէն ընդունողներուն պատրաստ եմ ընելու — :

Գավալղանթի ապուշ նայուածքով Տանկլարի երեսը նայեցաւ, որ իր այժր ամիսփելով ոտք ելաւ և երկու երիտասարդներուն մէջ տեղը մտաւ:

Անարէայի վրայ Ալպէրի ըրած յարձակումը սեղանաւորին կարծիքը փոխեր էր, և կը յուսար թէ Ալպէրի այցելութիւնը՝ի սկզբան իր յուսացածէն տարբեր պատճառ մը ունէր:

— Եթէ պարոնը ձեզմէ նախապատիւ համարելուս համար անոր հետ կուռելու եկած էք, ըսաւ Տանկլար Ալպէրին, կ'իմացընեմ որ թաղաւորի գործակալին առջևը տեսնուելու գործ մ'է այս:

— Կը սխալիք, պարոն, ըսաւ Մորսէրֆի տխուր ժպիտով մը, ես ամենևին ամուսնութեան խօսքը չըրի, և միայն այն պատճառաւ Պ. Գավալղանթիին ուղղեցի իմ խօսքս, ըստ որում ինձ այնպէս երևցաւ թէ վայրկեան մը մեր վիճաբանութեան միջամտելը լալու դիտաւորութիւն ունի: Եւ ստոյգ ես այսօր ամենուն հետ կռիւ կը փնտռեմ, բայց անհոգ եղիք, Պ. Տանկլար, յաւաջաւորութիւնը ձերն է:

— Պարոն, պատասխանեց Տանկլար՝ բարկութենէն և երկիւղէն դունատած, կ'իմացընեմ ձեզի որ երբ Նամբուս վրայ կատաղի դոմիւռ մը պատահի, կ'ըսպաննեմ զան. այս կերպով յանցանք մը չգործելէ զատ՝ մարդոց ծառայութիւն մը ընել կը յուսամ: Արդ եթէ գուք կատաղած էք, և գլխս խածնել կը ջանաք, կ'իմա-

ցընեմ որ առանց դժալու կ'ըսպանեմ զձեզ։ Զարմանալի բան, յանցանքը իմն է երբ ձեր հայրը կ'անպատուեմ։

— Այ՛, Թշուառական, դուշդ Մորսերվի, քուկիդ է յանցանքը — ։ Տանկլար քալ մը ևս քաշուեցաւ ։

— Յանցանքը իմն է, կ'ըսէք, բայց ուրեմն խնդրելիքեր էք դուք ։ Մինչեւ յուսադ պատմութիւնը պիտի ես. բոլոր այն քաղաքները Ճանապարհորդողը ես եմ. և մինչ ես էի հօրդ խրատ տուողը որ Եանեայի ըերդերը ծախէ, ու մասնէ զանոնք . . . ։

— Լռեցէք, ըսաւ Ալպեր կամաց ձայնով մը. ոչ, ուղղակի կերպով դուք չէիք այն շշուկը հանողը և այն դժբաղդութիւնը պատճառողը, բայց դուք էիք կեղծաւորութեամբ զրկիս տուողը ։

— Ես ։

— Այ՛, դուք. յայտարարութիւնը ուրկից եկած է ։

— Կարծեմ թէ օրագիրը Եանեայէն եկած ըլլալը խմացուց ։

— Ո՛վ զրեց Եանեա ։

— Եանեա ։

— Այ՛, հօրս վրայ տեղեկութիւններ հարցընելու համար Եանեա ոմն նամակ զրեց ։

— Կարծեմ թէ ամեն մարդ կրնայ Եանեա նամակ զրել ։

— Այսու ամենայնիւ միայն մէկ անձ մ'է զրողը ։

— Միայն մէկ անձ մ'է ։

— Այ՛, և այն անձը դուք էք ։

— Այ՛, ես զրեցի. ինձ այնպէս կ'երեւի թէ երբ մէկը իւր աղջիկը երիտասարդի մը հետ ամուսնացնել կ'ուզէ, կրնայ այն երիտասարդին ընտանեացը վրայ տեղեկութիւններ հարցընել. ոչ միայն իրաւունք այս այլ և պարտք մը ։

— Գիտնալով անկէ զալիք պատասխանը, ըսաւ Ալպէր, այն նամակը զրեցիք ։

— Ես, ո՛չ, կ'երդնում, զուշդ Տանկլար այնպիսի վստահութեամբ և անհասկացութեամբ մը, որ զուշդ աւելի իւր երեխային կը յանձնաբար քան թէ երիտասարդին համար իւր սրտին մէջ ղպացած համակրութիւնէն. կ'երդնում որ ամենևին մտքէս չէր անցներ Եանեա նամակ զրել. մինչ ես Ալի-քաշալի դէպքը պիտի էի ։

— Ուրեմն մէկը զրգռեց զձեզ, որ այն նամակը զրէք ։

— Անշուշտ ։

— Մէկը զրգռեց զձեզ կ'ըսէք ։

— Այ՛ ։

— Ո՛վ. . . ըսէք . . . շուտ ըրէք ։

— Զարմանալու բան չկայ. ձեր հօրը անցեալին վրայ խօսեցած ժամանակս՝ կ'ըսէի թէ անոր հարստութեան աղբիւրը անձանօթ մնացած էր միշտ ։ Մէկը հարցուց ինձ թէ ձեր հայրը իւր հարստութիւնը ուր տուացած է. Յունտասանի մէջ պատասխանեցի ։ Ուրեմն Եանեա զրեցէք, ըսաւ ինձ ։

— Եւ ձեզ այդ խրատը տուողը ո՛վ է ։

— Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը, ձեր բարեկամը ։

— Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը ձեզ ըսաւ որ Եանեա այն նամակը զրէք ։

— Այ՛, և ես զրեցի. կ'ուզէք ընդունած նամակս տեսնել, կը յուսընեմ — ։

Ալպէր և Պաշան իրարու երես նայեցան ։

— Պարոն, ըսաւ այն առեն Պաշան, որ դեռ բերանը բացած չէր. կարծեմ թէ այնպիսի մէկը կ'ամբաստանէք որ հիմա Բարիզէն բացակայ է և այս միջոցիս չկրնար ինքզինքը արդարացնել ։

— Ամենևին մէկը չեմ ամբաստաներ, պարոն, ըսաւ Տանկլար, այլ հոգածը կը պատմեմ. ձեզի ըսածս պ. Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին առջևն ալ կրնամ կրկնել ։

— Ինչ պատասխան ընդունելիդ կոմսը դիտէ ։

— Ստացած պատասխանս յուսալի անոր ։

— Հօրս մերտութեան անունը Փէրնան և ընտանեացս անունը Մոնտէիօ ըլլալը դիտէը ։

— Այ՛, շատ ժամանակ առաջ անոր ըսած էի ։ Ինչ որ ուրիշը իմ տեղս պիտի ընէր, ես զուշդ անկէ ալ շատ աւելի պահաս ըրի ։ Այս պատասխանին հետևեալ օրը՝ երբ ձեր հայրը Մօնթէ-Քրիսթոյէն խրատուած եկաւ պաշտօնական կերպիս ուղևորու, ինչպէս որ զործը վերջացնել ուզողը այսպէս կ'ընէ, ես մոռցայ, սպրդէ, բայց առանց բացատրութիւն մը տալու և առանց

շշուկ մը հանելու։ Եւ ինչու՞ շշուկ մը հանէի. Պ. տը Մորսէրֆին պատիւը կամ անպատուութիւնը ինծի ի՞նչ կը նկատէ։ Այս բանս ոչ արժէթզթոց գինը կրնար ցածցընել և ոչ բարձրացընել —։

Ալպէր զգաց որ կարմրութիւնը մինչև իւր ճակատը բարձրացաւ. ամենևին տարակոյս չկար, Տանկլար դձձութեամբ բայց այնպիսի մարդու մը ստուգութեամբ ինքզինքը կը պաշտպանէր, որ եթէ ոչ բոլոր ճշմարտութիւնը, գոնէ ճշմարտութեան մէկ մասը կ՚ըսէ և այն չէ թէ խիղճ ընելուն այլ վախնալուն համար։

Մորսէրֆի փնտռածն ի՞նչ էր։

Տանկլարին կամ Մօնթէ-Քրիսթոյին իրարմէ նուազ կամ աւելի յանցաւոր ըլլալնին չէր, այլ թեթև կամ ծանր թշնամանաց պատասխանող և իրեն հետ կռուող մարդ մը կը փնտռէր, և յայտնի կ՚երևէր որ Տանկլար չպիտի կռուէր։

Ասկէ զատ իւր մոռցած և չդիտած բաները իւր աչքին և մտքին առջևը կը ներկայէին։

Մօնթէ-Քրիսթօ ամեն բան գիտէր, ըստ որում Ալի-բաշային աղջիկը գներ էր։

Ամեն բան գիտնալովը Տանկլարին յորդորեր էր որ Եանեա նամակ գրէ։

Այն նամակին պատասխանը կարդալէն ետև՝ Հայտէի ներկայացուելու համար Ալպէրին յայտնած փափաքը ընդուներ էր. երբ Հայտէի առջևը ելաւ, կոմսը թողուցեր էր որ Ալիին մահուան վրայ խօսք բացուի՝ ամենևին չընդդիմանալով Հայտէի պատմած պատմութեանը. բայց անտարակոյս անոր հետ յունարէն լեզուաւ խօսեցած քանի մը խօսքերուն մէջ այնպիսի խրատներ տուած էր, որով Մորսէրֆ չկրցեր էր իւր հայրը ճանչնալ. բաց յայտմանէ՝ միթէ Մորսէրֆին չաղաչեր էր որ Հայտէին առջևը իւր հօր անունը չարտասանէ։

Վերջապէս Ալպէրը Նորմանտիա տարեր էր այն միջոցին որ աղէկ գիտէր թէ այն մեծ տարաձայնութիւնը պիտի հրատարակուէր։

Ամենևին տարակուսելու տեղի չէր մնար. այս ամենը հաշիւով եղած էր, և Մօնթէ-Քրիսթօ իւր հօրը թշնամիներուն հետ համամիտ էր։

Ալպէր Պոշանը անկիւն մը տարաւ և իւր բոլոր այս խորհուրդները անոր հաղորդեց։

— Իրաւունք ունիք, ըսաւ օրագրապետը. Պ. Տանկլար այս պատահած դէպքին մէջ բիրտ և պարզ գործիք մը եղած է. Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսէն պէտք է բացատրութիւն խնդրել —։

Ալպէր Տանկլարի կողմը դառնալով

— Պարոն, ըսաւ անոր, ես առժամանակեայ կերպիւ կը մեկնիմ. միայն կը մնայ ինձ հաւաստել եթէ ձեր ըրած ամրաստանութիւնը ճշմարիտ է և զայն ստուգելու համար ուղղակի Մօնթէ-Քրիսթոյի տունը կ՚երթամ —։

Եւ սեղանաւորը բարևելով Պոշանին հետ դուրս ելաւ առանց Գավալգանթիին ուշադրութիւն ընելու։

Տանկլար մինչև դուռը անոնց ընկերացաւ, ուր Ալպէրին վերստին ապահովցուց որ Պ. կոմս տը Մորսէրֆին դէմ ամենևին անձնական ատելութեան պատճառ մը չունի։

ԳԼՈՒԽ Ժ

ԹՇՆԱՄԱՆՔԸ

Սեղանաւորին դրան առջին Պոշան Մորսէրֆը կեցուց։

— Մտիկ ըրէք ինծի, ըսաւ անոր. քիչ մը առաջ Պ. Տանկլարի տունը ձեզ ըսի թէ Մօնթէ-Քրիսթօէն պէտք էք բացատրութիւն խնդրել։

— Այո՛, և հիմա անոր տունը կ՚երթանք։

— Վայրկեան մը սպասեցէք, Մորսէրֆ. կոմսին տունը երթալնէդ առաջ մտածեցէք։

— Ի՞նչ բանի մտածեմ։

— Ձեր բռնելու գործին ծանրութեանը։

— Միթէ Պ. Տանկլարի տունը երթալէն աւելի՞ ծանր է։

— Այո՛, Պ. Տանկլար արծաթապաշտ մարդ մ՚է, և գիտէք աղէկ որ արծաթապաշտ մարդիկ իրենց դրամագլխին յարգը աղէկ գիտնալնուն՝ այնչափ գիւրութեամբ չեն կռուիր։ Ընդ հակառակն միւսը ազնուական մ՚է, գոնէ այնպէս կ՚երևի. բայց ազնուական երևոյթին տակը չէ՞ք վախնար չարագործի մը հանդիպելու։

— Միայն մէկ բանէ կը վախնամ. չըլլայ թէ կռուիլը մերժէ։

— Ո՛հ, անհոգ եղիք, ըսաւ Պոշան. կոմսը կռուելէ չփախչիր. ես ալ մէկ բանէ կը վախնամ, որ շատ աղէկ կռուիլ գիտէ. զգուշացէք, Ալպէր։

— Բարեկամ, ըսաւ Մորսէրֆ ժպիտով մը, իմ ուզածս ալ ատ է. և ես խիստ երջանիկ պիտի ըլլամ եթէ հօրս համար ես սպաննուիմ, որով երկուքս ալ կ՚ազատինք։

— Այն ատեն ձեր մայրն ալ պիտի մեռնի։

— Ողորմելի՛ մայր իմ, ըսաւ Ալպէր ձեռքը աչացը վրայ տանելով. գիտեմ որ պիտի մեռնի, բայց աւելի աղէկ է որ այս վիշտով մեռնի քան թէ ամօթով։

— Հաստատ որոշա՞ծ էք, Ալպէր։

— Այո՛։

— Քալեցէք ուրեմն. բայց կը կարծէ՞ք որ զինքը տունը գտնենք։

— Ինձմէ քանի մը ժամ ետքը ճամբայ պիտի ելնէր և անշուշտ հիմա վերադարձած է —։

Կառքը հեծան և հրամայեցին կառավարին որ Շանզ-Էլիզէի թիւ 30 տունը տանի զիրենք։

Պոշան կ՚ուզէր առանձին ելնել, բայց Ալպէր գիտողութիւն ըրաւ որ այս գործը հասարակ կանոնէն դուրս ելած ըլլալուն՝ կը ներէր իրեն որ մենամարտութեան սովորական կարգէն շեղի։

Երիտասարդը իւր ըրած գործերը այնպէս նուիրական կը համարէր որ Պոշան անոր կամքը կատարելու պատրաստ գտնուելէն ուրիշ բան չէր ըներ։

Ուստի Մորսէրֆին խօսքին համոզուեցաւ և անոր ընկերանալու զոհ եղաւ։

Ալպէր մէկ ոստիւնով դռնապանին սենեկէն մինչև սանդուխը գնաց։

Պաթիսթէն իրենց առջևն ելաւ։

Կոմսը իրօք նոր հասեր էր, բայց լոգարանին մէջ գտնուելով արգիլեր էր որ ո՛ր և է մէկը ներս չընդունին։

— Լոգարանէն ետև ի՞նչ պիտի ընէ, հարցուց Մորսէրֆ։

— Պիտի ճաշէ։

— Ճաշէ՞ն ետև։

— Ժամ մը պիտի ննջէ։

— Ետքը՞։

— Ետքը Օբէրային պիտի երթայ։

— Սոյգ գիտե՞ս, հարցուց Ալպէր։

— Այո՛, պարոնը հրամայեց որ ճիշդ ժամը վեցին ձիերը պատրաստ ըլլան։

— Շատ աղէկ, ըսաւ Ալպէր, այսչափ գիտնալը բաւական է —։

Ետքը Պոշանին դառնալով

— Եթէ գործ մը ունիք տեսնելու, Պոշան, շուտով կատարեցէք, եթէ այս իրիկուն ժամադրութիւն մը ունիք՝ վազուան թողուցէք։ Անշուշտ Օբէրային կ՚ըսպասեմ ձեզ. եթէ կրնաք՝ Շաթօ-Ռընօն հետերնիդ բերէք —։

Պոշան բաժնուելու հրամանը ընդունելուն պէս՝ խոստանալէն ետև որ ժամը ութին քառորդ մնալով պիտի գայ զինքը առնելու, Ալպէրէն զատուեցաւ։

Ալպէր իւր սենեակը մտնելով Ֆրանզին, Տըպրէին և Մորէլին տոմսակներ գրեց և նոյն իրիկունը Օբէրայի թատրոնը զիրենք տեսնելու բաղձանքը յայտնեց։

Ետքը իւր մօրը քովը վազեց, որ առջի իրիկուան պատահածները լսելէն 'ի վեր՝ սենեկի մը մէջ փակուելով մարդ ներս չէր ընդուներ։

Ալպէր զան անկողնոյ մէջ գտաւ, քանզի հրապարակաւ եղած այն նախատինքը խորին վիշտեր պատճառեր էր անոր։

Ալպէրի ներկայութիւնը յուսացուած ազդեցութիւնը պատճառեց Մէրսէտէսին։

Ողորմելի կինը իւր որդւոյն ձեռքը սեղմեց և սկսաւ հեծկլտալով լալ։

Սակայն թափած արտասուքը իւր սիրտը կ'ըսփոփէին։

Ալպէր վայրկեան մը ոտքի վրայ և լռիկ մնաց իւր մօրը քով։

Անոր տժգոյն դէմքէն և կնճռած յօնքէն յայտնի կ'երևէր որ վրէժխնդրութեան որոշումը երթալով աւելի հաստատութիւն կ'առնուր իւր սրտին մէջ։

— Մայր իմ, ըսաւ Ալպէր, Պ. տը Մորսէրֆ թշնամի մը ունի՞ և դուն կը ճանչնա՞ս զան —։

Մէրսէտէս սարսռաց։

Կինը դիտեց որ երիտասարդը հայրս չըսաւ, այլ պարոն տը Մորսէրֆ։

— Սիրելիս, ըսաւ Մէրսէտէս, հօրդ կացութեան մէջ գտնուող մարդիկ շատ թշնամիներ կ'ունենան, զորոնք իրենք չեն ճանչնար։ Բայց աղէկ դիտես որ ճանչցուած թշնամիները նուազ վտանգաւորներն են։

— Այո՛, դիտեմ. ես ալ քու խելացիութեանդ կը դիմեմ, մայր իմ. դուն այնպիսի անհամեմատ կին մ'ես որ ամեն բան կը հասկընաս։

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ մեր տուած պարահանդիսին իրիկունը դուն դիտեցիր որ Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն մեր տան մէջ բան մը ուտել չուզեց —։

Մէրսէտէս դողդղալով իւր ջերմակէզ բազկին վրայ ելաւ։

— Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն կ'ըսես, գոչեց, և ի՞նչ յարաբերութիւն ունի մեր գործը անոր հետ։

— Գիտես, մայր իմ, Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն գրեթէ արևելեան մարդ մ'է, և Արևելցիք վրէժխնդրութեան բոլոր ազատութիւննին պահելու համար՝ իրենց թշնամեաց տան մէջ ոչ կ'ուտեն և ոչ կը խմեն։

— Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն մեր թշնամի՞ն կ'անուանես, Ալպէր, կրկնեց Մէրսէտէս իւր վրայ ծածկուած սաւանէն աւելի գունատելով. և ո՞վ ըսաւ քեզ այդ բանը. խենթեցե՞ր ես դուն, Ալպէր. Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն մեր հետը միշտ քաղաքավարութեամբ վարուեցաւ։ Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն քու կեանքդ ազատեց. դուն մեզ ներկայացուցիր զան. ո՛հ, կ'աղաչեմ, զաւակս, եթէ այդպիսի գաղափար մը ունիս, հեռացուր մտքէդ. և եթէ յանձնարարութիւն մը կամ աղաչանք մը ունիմ քեզ ընելու, կը խնդրեմ որ անոր հետ աղէկ վարուիս։

— Մայր իմ, կրկնեց երիտասարդը տխուր նայուածքով մը, այդ մարդը պաշտպանելու համար անշուշտ ապացոյցներ ունիս։

— Ե՞ս, գոչեց Մէրսէտէս՝ իւր դեղնելուն չափ արագութեամբ կարմրելով և գրեթէ անմիջապէս ետքը առաջուանէ աւելի դեղնելով։

— Այո՛, անտարակոյս, կրկնեց Ալպէր, և քու ունեցած ապացոյցդ այն է որ այն մարդը չկրնար մեզ չարիք ընել, այնպէս չէ՞։

Մէրսէտէս սարսռաց, և իւր հետազօտիչ նայուածքը իւր որդւոյն վրայ յարելով

— Տարօրինակ կերպով կը խօսիս, Ալպէր, ըսաւ, ինձ այնպէս կ'երևի թէ այն մարդուն վրայ եզական գաղափարներ ունիս։ Ի՞նչ ըրաւ քեզ կոմսը. երեք օր առաջ անոր հետ Նորմանտիա գացիր. երեք օր առաջ ես և դուն քու ամենէն ընտիր բարեկամդ կը նկատէինք զան։

Ալպէրի շրթանց վրայ հենդնական ժպիտ մը երեցաւ։

Մէրսէտէս այն ժպիտը տեսաւ, ու իւր կանացի և մայրական կրկին բնազդմամբը ամեն բան դուշակեց. սակայն խորագէտ և քաջասիրտ կին մը ըլլալուն՝ իւր շփոթութիւնը և սարսուռները յայտնի չըրաւ:

Ալպէր թողուց որ խօսակցութիւնը ընդհատի. բայց վայրկեան մը ետքը կոմսուհին վերստին սկսաւ խօսիլ:

— Քիչ մը առաջ հարցուցիր ինծի թէ ինչպէս եմ, ըսաւ. կ՚իմացընեմ քեզ որ աղէկ վիճակի մէջ չեմ գտնուիր, սիրելիս: Պէտք ես քովս նստիլ, Ալպէր, և ինծի ընկերութիւն ընել. պէտք չէ որ առանձին մնամ:

— Մայր իմ, ըսաւ երիտասարդը, հրամանդ կը կատարէի (և դիտես ինչ ուրախութեամբ ամեն անգամ զայն կը կատարեմ), եթէ ստիպողական և կարևոր գործով մը բոլոր իրիկունը քեզմէ հեռու գտնուելու ստիպուած չըլլայի:

— Ա՛հ, շատ աղէկ, պատասխանեց Մէրսէտէս հառաչանքով մը. դնա՛, Ալպէր, չեմ ուզեր զքեզ քու որդիական սիրոյդ դերի ընել —:

Ալպէր այս խօսքերը չլսել ձևացուց, իւր մայրը բարևեց և դուրս ելաւ:

Հազիւ թէ երիտասարդը դռնէն դուրս ելաւ, Մէրսէտէս իւր հաւատարիմ ծառայն կանչեց և հրամայեց անոր որ բոլոր իրիկունը Ալպէրին ետևէն ամեն տեղ երթայ, և շուտով դայ անոր ըրածները իրեն իմացընէ:

Ետքը զանգակը հնչեցուց, իւր սենեկապանուհին կանչեց, և թէպէտ տկար, բայց իւր զգեստները հագաւ, որպէս զի որ և է դէպքի պատրաստ ըլլայ:

Սպասաւորը իրեն տրուած հրամանը կատարելու դժուարութիւն չունէր:

Ալպէր իւր սենեակը մտաւ և խիստ վայելուչ կերպով հագուեցաւ:

Ժամը ութին տասը մնալով Պոշան եկաւ, և իմացուց թէ Շաթօ-Ռընօն խօսք տուեր էր իրեն որ վարագոյրին բացուելէն առաջ երաժշտաց ետևի նստարաններուն վրայ պիտի գտնուի:

Երկուքնին միտտեղ կառքը հեծան, և Ալպէր ուր երթալը պահելու պատճառ մը չունենալով պոռաց.

— Օբէրայի թատրոնը քաշէ —:

Իւր անհամբերութեանը մէջ վարագոյրը բացուելէն առաջ հասեր էր:

Շաթօ-Ռընօն իւր նստարանին վրայ կը գտնուէր:

Պոշան ամեն բան անոր իմացուցած ըլլալուն՝ Ալպէր բացատրութիւններ տալու պէտք չունէր:

Իւր հօրը վրէժը լուծող այս որդւոյն ընթացքը այնպէս բնական էր, որ Շաթօ-Ռընօ ամենևին փորձ մը չըրաւ զան իւր խորհուրդներէն ետ կեցընելու:

Տըպրէ դեռ եկած չէր, բայց Ալպէր դիտէր որ Օբէրայի ներկայացումներէն շատ քիչ անգամ կը պակսէր:

Մինչև վարագոյրին բացուիլը Ալպէր թատրոնին մէջ պտըտեցաւ:

Կամ նրբագաւիթներուն մէջ և կամ սանդուխին վրայ կը յուսար Մօնթէ-Քրիսթոյի հանդիպիլ:

Վարագոյրին զանգակը Մորսէրֆը իւր տեղը կանչեց, որ Շաթօ-Ռընոյի և Պոշանի մէջ տեղը նստաւ:

Բայց իւր աչքը այն սիւնամէջ օթեակին վրայէն չէր վերցներ, որ բոլոր առաջին արարուածին մէջ կարծես զոց մնալու յամառեալ էր:

Վերջապէս երբ Ալպէր հարիւրերորդ անգամ մ՚ալ իւր ժամացոյցը կը դիտէր, երկրորդ արարուածին սկիզբը օթեակին դուռը բացուեցաւ, և Մօնթէ-Քրիսթօ սև զգեստներ հագած ներս մտաւ և սրահին մէջ նայելու համար օթեակին քիւին կռթընեցաւ:

Անոր ետևէն Մորէլ կը յառաջանար, և իւր նայուածքը շրջելով իւր քոյրն ու քեռայրը կը փնտռէր:

Երկրորդ յարկը օթեակի մը մէջ զանոնք տեսնելով նշան մը ըրաւ:

Կոմսը սրահին մէջ շրջահայեաց նայուածք մը պտըտցընելով, տժգոյն դէմք մը և բոցավառ աչքեր տեսաւ, որոնք կարծես իւր ուշադրութիւնը կը գրաւէին:

Կոմսը ճանչցաւ որ Ալպէրն էր ան. բայց անոր դիմաց այլայլութիւնը դիտելով զան չտեսնել ձևացուց:

Ուստի առանց իւր միտքը յայտնող շարժում մը ընելու՝ իւր տե-

զը նստաւ, կրկնադիտակը պահարանին մէջէն հանեց և ուրիշ կողմ մը ուղղեց զայն։

Սակայն կոմսը առանց երևցընելու՝ աչքը երիտասարդին վրայէն վերցուցած չէր, և երբ երկրորդ արարուածին վերջը վարագոյրը իջաւ, կոմսը իւր անվրիպելի աչօքը տեսաւ որ երիտասարդը իւր երկու բարեկամաց հետ դուրս կ՚ելնէր։

Քիչ մը ետքը իւր դիմացը եղող առաջին կարգի օթեակին պատուհանին առջին անոր գլուխը երևցաւ։

Կոմսը փոթորիկին դէպ ՚ի իրեն մօտենալը կ՚զգար, և երբ իւր օթեակին փականքին մէջ բանալիին դառնալը լսեց, թէև կոմսը նոյն միջոցին խիստ զուարթ դէմքով Մորէլի հետ կը խօսէր, սակայն պատահելիքը գիտնալով ամեն բանի պատրաստուեր էր։

Դուռը բացուեցաւ։

Այն ատեն Մօնթէ-Քրիսթօ միայն գլուխը դարձուց և կապարագոյն ու դողդոջուն Ալպէրը տեսաւ։

Պոշան և Շաթօ-Ռընօ անոր ետևէն կը յառաջանային։

— Բարի եկաք, պարոն տը Մորսէրֆ —, գոչեց կոմսը այնպիսի ազնուութեամբ մը, որով իւր ողջոյնը ընկերութեանց քաղաքավարութեան սովորական ձևերէն կը տարբերէր։

Եւ իւր դէմքը կատարեալ մտերմութեան մը նշանները կը յայտնէր։

Այն ատեն Մորէլ դերակոմսէն ընդունած նամակը յիշեց, որուն մէջ երիտասարդը առանց իւր միտքը յայտնելու՝ կ՚աղաչէր որ Օբէրայի թատրոնը գտնուի, և հասկըցաւ որ սոսկալի դէպ մը տեղի պիտի ունենայ։

— Փոխադարձ բարեկամական և քաղաքավարական կեղծ ձևեր ընելու եկած չենք հոս, պարոն կոմս, այլ բացատրութիւն մը խնդրելու։

Երիտասարդին դողդոջուն ձայնը հազիւ թէ անոր սեղմուած ակռաներուն մէջէն դուրս կ՚ելնէր։

— Թատրոնի՞ մէջ բացատրութիւն մը կը խնդրէք, ըսաւ կոմսը այն հանդարտութեամբն ու ազդու նայուածքովը, որ այս կրկին յատկութիւններէն այն բոլորովին անձնապաստան մարդը կը ճանչցուէր։ Բարիզեան սովորութեանց որչափ և օտար ըլլամ, չեմ կար-

ծեր, պարոն, որ բացատրութիւնները թատրոնի մէջ խնդրուին։

— Սակայն երբ մէկը ըսել կու տայ թէ տան մէջ չէ, ըսաւ Ալպէր, և լոգարանի մէջ, սեղանի վրայ կամ անկողնոյ մէջ ըլլալուն պատճառաւ՝ անկարելի է անոր քովն երթալ, ուր որ անոր հանդիպինք, հոն պէտք է անոր հետ տեսակցիլ։

— Ինծի հետ տեսակցութիւն ընելը շատ դիւրին է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, ըստ որում, պարոն, եթէ չեմ սխալիր՝ երէկ դուք իմ տունս կը գտնուէիք։

— Այո՛, պարոն, երէկ ձեր տունն էի, ըսաւ երիտասարդը բոլորովին շփոթեալ, վասն զի ձեր ո՛վ ըլլալը չէի գիտեր —։

Եւ այս խօսքերը խօսելու ատեն՝ Ալպէր իւր ձայնը բարձրացուցեր էր, որպէս զի մօտակայ օթեակներուն մէջ գտնուողները և օթեակներուն նրբագաւիթին մէջէն անցնողները լսեն։

Իրօք օթեակներուն մէջ նստողները նայուածքնին կոմսին օթեակին մէջ դարձուցին, և նրբագաւիթին մէջէն անցնողները կռուոյն ձայնը լսելով Պոշանի և Շաթօ-Ռընոյի ետին կեցան։

— Ո՞ւրկից ելնելով հոս եկաք, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ առանց յայտնի յուզմունք մը ցուցընելու. խելքերնիդ գլուխնիդ չէք երևիր ինձ։

— Իմ խելքս միշտ գլուխս է, պարոն, ըսաւ Ալպէր բարկութեամբ, բաւական է որ ձեր խորամանկութիւնները իմանամ, և կարող ըլլամ հասկըցընել որ անոնց վրէժը լուծել կ՚ուզեմ։

— Պարոն, ձեր ըսածները աղէկ չեմ հասկընար, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ, և եթէ հասկընայի իսկ, կը տեսնեմ որ խիստ բարձր ձայնով կը խօսիք։ Ես իմ օթեակիս մէջն եմ, պարոն, և ես միայն համարձակութիւն ունիմ ուրիշներէն աւելի ձայնս բարձրացընելու. դո՛ւրս ելէք, պարոն։

Եւ Մօնթէ-Քրիսթօ հրամայական զարմանալի շարժումով մը դուռը Ալպէրին ցուցուց։

— Ա՛հ, շատ աղէկ, ես ալ զձեզ ձեր օթեակէն դուրս պիտի նետեմ, կրկնեց Ալպէր իւր դողդոջուն ձեռաց մէջ ձեռնոցը ծռմռտկելով, զոր կոմսը տեսաւ։

— Աղէկ, աղէկ, ըսաւ կոմսը սրտի հանդարտութեամբ, կը

տեսնեմ որ ինձի հետ կռուիլ կ'ուզէք. բայց ձեզ խրատս մը տամ, դերակոս, և աղէկ միտքերնիդ պահեցէք. — Կռուի դրգռելու համար ձայն հանելը դէշ սովորութիւն մ'է. այս ձայները կրնան ամէն մարդու հաճելի չըլլալ, պարոն տը Մորսէրֆ — :

Այս անունին վրայ այս տեսարանին ունկնդիրներուն մէջ շշուկ մը սկրեց :

Առջի իրիկունէն ի վեր Մորսէրֆի անունը ամենուն բերանը կը շրջէր :

Ալսէբ կոմսին ախարկութիւնը ամենէն ազէկ և ամենէն առաջ հասկըցաւ և շարժում մը ըրաւ իւր ձեռնոցը կոմսին դէմքին նետելու. բայց Մորել անոր դաստակը բռնեց, ինչ ատեն Պոշան և Շամբօ-Ռընօ վախնալով որ այս տեսարանը մինամարտութեան դրգռելու առիթ չտայնի, անոր եահէն բռնեցին :

Բայց Մօնթէ-Քրիսթօ առանց ոտք երկնցնելու և իւր ամբողջ ծանրութիւնը ձեռքը միայն երկնցուց և երիտասարդին կիտուած. մատերուն մէջէն խոտաւայտալ և ծռմռտկուած ձեռնոցը յափշտակելով

— Պարոն, ըսաւ ահագին ձայնով մը, ձեռնոցիկը իբրև նետուած կը դնենիմ, և գնտակով մը զայն ձեզ կը վերադարձնեմ : Հիմա գաս երթ սենեկիս, եթէ ոչ՝ ծառաներս կը կանչեմ և գնել դունէն գաս նետել կու տամ — :

Ալսէբ շփոթած, արբածի պէս դեղեցիկ և աչքը արիւնավ լցուած երկու քայլ եա քաշուեցաւ :

Մորել յարմար ժամանակ գտաւ դուռը եահէն գոցելու :

Մօնթէ-Քրիսթօ վերատին իւր կրկնապիտակը ձեռքը առաւ և ամենևին բան մը չպատահածի պէս իւր աչագ մօտեցաւ զայն և սկսաւ ամէն կողմ դիտել :

Ան մարդուն սիրտը պղնձէ էր և դէմքը մարմարիոնէ :

— Ինչ ըրիք անոր, հարցուց Մորել կոմսին ականջին մօտենալով :

— Ես, ամենևին բան մը չըրի՝ զանէ անձամբ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ :

— Այսու ամենայնիւ՝ այս տարօրինակ տեսարանը անշուշտ պատճառ մը պիտի ունենայ :

— Ցը Մորսէրֆ կոմսին դէպքէն ողջմտելի երիտասարդը սաստիկ զայրացած է :

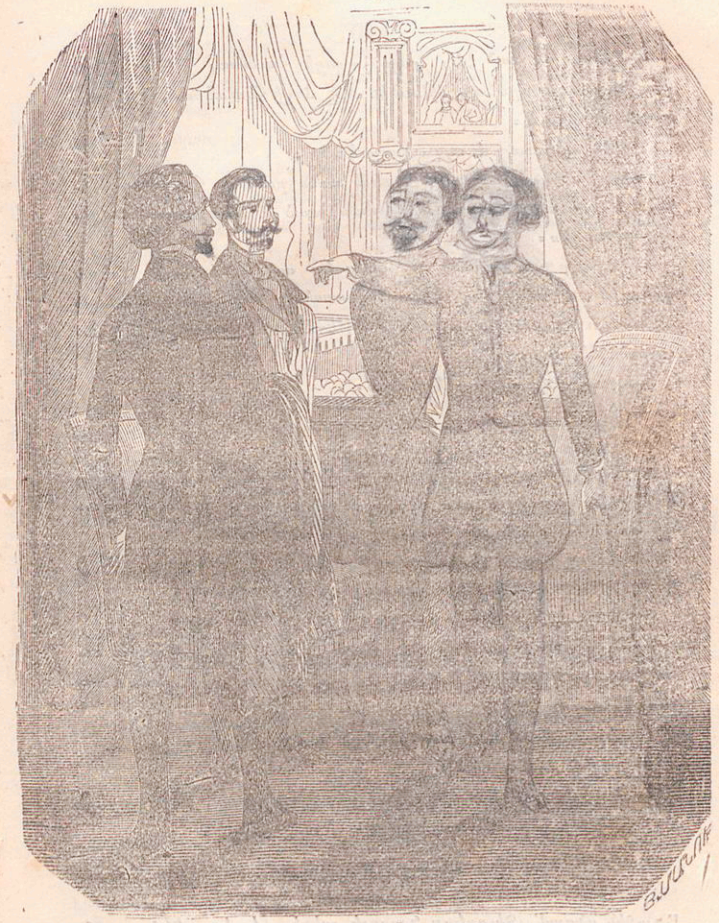

— Բայց այն դէպքը պատահելուն մտածակից էք :

— Յանձնաժողովը անոր հօրը մտանութիւնը հայտնի էր :

— Սաուդիս լսած էի, բայց չուզեցի հաւատալ թէ այն Ցոյն աղախինը, զոր այս նոյն օթեակին մէջ ձեզի հետ տեսայ, Ալի-բաշային աղջիկն է։

— Սակայն ստոյգ է այդ, ըսաւ կոմսը։

— Ո՛հ, Տէր Աստուած, ուրեմն ամէն բան կը հասկընամ հիմա. և այս տեսարանը առաջէն մտածուած և պատրաստուած էր։

— Ինչպէս։

— Ալպէր ինձ տումակ մը գրեր էր որ այս իրիկուն Օքէրա գտնուիմ, անշուշտ ձեզ ընելու նախատանաց վկայ ըլլալու համար։

— Հաւանականաբար, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ իր անխռով հանգարտութեամբը։

— Բայց ի՞նչ պիտի ընէք անոր։

— Որո՞ւ։

— Ալպէրին։

— Ալպէրին, կրկնեց Մոնթէ-Քրիսթօ նոյն ձայնիւ. ո՛րչափ ստոյգ է ձեր հոս ըլլալը և ձեր ձեռքը սեղմելս, նոյնչափ ստոյգ է վաղը առտուան ժամը տասէն առաջ զան սպաննելս։

Մորէլ ալ Մոնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը իր երկու ձեռաց մէջ բռնեց և այն ցաւրա և հանդարտ ձեռքը սեղմելով սարսռաց։

— Ո՛հ, կոմս, ըսաւ, հայրը այնչափ կը սիրէ զան։

— Այդպիսի խօսքեր մի ընէք ինծի, գոչեց Մոնթէ-Քրիսթօ առաջին անգամ բարկութեան շարժում մը ցոյց ընելով, պիտի տանջեմ զան —։

Մորէլ ապշեալ՝ Մոնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը թողուց։

— Կոմս, կոմս, ըսաւ։

— Սիրելիդ իմ Մաքսիմիլիէն, ընդմիջեց կոմսը, մանկ ըրէք՝ ինչ հիանալի կերպով Տիւբրէզ այս խօսքը կ'երգէ.

Ո՛ Մահիկս, պաշտելիդ իմ հոգւոյս։

Առաջին անգամ Տիւբրէզը Նաբուլի լսեցի, և ես ամենէ առաջ ծափահարութիւն ըրի՝ կեցցես, կեցցես —։

Մորէլ հասկցաւ որ առջի խնդրոյն վրայ ուրիշ ըսելիք չկար, ուստի սպասեց։

Ալպէրի տեսարանին վերջը՝ վարագոյրը բացուած ըլլալով, շատ չանցաւ վերսին դոցուելու։ Այն ատեն օթեակին դուռը զարնուեցաւ։

— Ներս մտէք —, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ առանց ամենևին յուզմունք մը յայտնելու։

Պաշան դրան առջև երևցաւ։

— Խարի եկաք, պարոն Պաշան, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, նոյն իրիկունը առաջին անգամ զան տեսնելու պէս. հրամմցէք նստիք՝ կ'աղաչեմ —։

Պաշան ներս մտաւ, բարևեց և նստաւ։

— Պարոն, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթոյին, ինչպէս որ տեսաք՝ քիչ մը առաջ պ. տը Մորսէրֆին ընկերացած էի։

— Հաւանականաբար ըսել կ'ուզէք, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ ծիծաղելով, թէ ինծի հետ ընթրելու պիտի գաք։ Ուրախութեամբ կը տեսնեմ, պարոն Պաշան, որ դուք անորմէ առելի զղուշացող էք։

— Պարոն, ըսաւ Պաշան, կը խոստովանիմ որ Ալպէր բարկացնելուն համար չանցաւոր է, և ես իմ հաշուիս եկած եմ ձեզմէ ներում խնդրելու։ Եւ երբ իմ խնդիրքս ընդունիք, գձեզ համարձակ ձանչնալովս կը յուսամ թէ չէք մերժեր նաև էտմոյի մարդոց հետ ձեր ունեցած յարաբերութեանց վրայ քիչ մը բացատրութիւն տալ ինձ, եաքը ես ալ քանի մը խօսք ունիմ այն նորասէր Ցոյն կնոջ վրայօք ձեզ ընելու —։

Մոնթէ-Քրիսթօ շրթունքը և աչքովը փոքր նշան մը ըրաւ, որով լռութիւն կը խնդրէր։

— Ակատասիկ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, իմ բոլոր յոյսերս պարապը կ'երևնեն։

— Ի՞նչ պատճառաւ, հարցուց Պաշան։

— Անտարակոյս, քանզի ինծի տարօրինակ մարդոց համբաւը տալու կը փութաք, ձեր կարծեաց համաձայն՝ Լարա մը, Մանֆրէտ մը և լորտ Բիւթվէն մ'եմ ես, և երբ գիս իբր տարօրինակ տեսնելու փափաքնիդ կ'անցնի, ձեր ծրագիրը կը փոխէք և գիս ռամիկ մարդ մը ընել կը ջանաք, վերջապէս ինձմէ բացատրութիւններ կը խնդրէք, ուրեմն գիս ծաղրել կ'ուզէք, պարոն Պաշան։

— Ա՛յսու ամենայնիւ, կրկնեց Պաշան ամբարտաւանութեամբ։

այնպիսի պարագաներ կան, որոնց մէջ ուղղամտութիւնը կը հրամայէ . . . :

— Պարոն Պոշան, ընդմիջեց տարօրինակ մարդը, Պ. Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին հրամայողը Պ. Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսն է: Ուստի այս խօսքերը զոցեցէք, եթէ կը հաճիք. ես ուզածս կ'ընեմ, պարոն Պոշան, և հաւատացէք ինձ՝ ինչ որ ընեմ՝ աղէկ կ'ընեմ:

— Պարոն, պատասխանեց Պոշան, պատուաւոր երիտասարդները այդչափով զոհ չեն ըլլար. պատուաւոր երաշխաւորութիւններ պէտք են:

— Պարոն, ես ինքնս կենդանի երաշխաւորութիւն մ'եմ, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ անհոգութեամբ՝ բայց իւր աչերը սպառնագին հուրեր կը փայլատակէին: Երկուքս ալ երակներնուս մէջ արիւն ունինք, զոր հոսելու կը փափաքինք, ահա մեր փոխադարձ երաշխաւորութիւնը: Այս պատասխանը դերակոմսին տարէք և ըսէք անոր թէ վաղը ժամը տասէն առաջ անոր արեան զոյնը տեսնել կը փափաքիմ:

— Ուրեմն, ըսաւ Պոշան, մենամարտութեան պայմանները որոշելէն ուրիշ ընելու գործ չմնար:

— Բոլորովին անտարբեր եմ այդ մասին, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը. այդպիսի փոքրիկ խնդրոյ մը համար թատրոնի մէջ անհանգիստ ընելու գալը ո՛րչափ անօգուտ բան է: Գաղղիոյ մէջ սուրով կամ ատրճանակով կը կռուին, գաղթականութեանց մէջ՝ լայնափող հրացանով, Արաբիոյ մէջ դաշոյնով: Ձեր բարեկամին ըսէք որ թէպէտ թշնամանուողը ես եմ, սակայն զինուց ընտրութիւնը իրեն կը թողում, և առանց վիճաբանութեան ու առանց ընդդիմութեան որ և է իւր ընտրութիւնը ինձ ընդունելի է, մինչև վիճակաձգութեամբ կռուիլը: Բայց ինծի համար գործը կը տարբերի. քանզի ես ապահով եմ որ պիտի շահիմ:

— Ապահո՛վ էք որ պիտի շահիք, կրկնեց Պոշան ապուշ նայուածքով կոմսին նայելով:

— Անշուշտ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ թեթև կերպով իւր ուսերը թոթվելով. եթէ ոչ՝ Պ. տը Մորսէրֆի հետ չէի կռուեր: Պիտի սպաննեմ զան, այո՛, քանզի պէտք է: Միայն թէ այս իրիկուն

տունս կ'ըսպասեմ որ կարճ խօսքով մենամարտութեան զէնքը ու ժամը իմացընէք ինձ. սպասեցընելը չեմ սիրեր:

— Ուրեմն առտուան ժամը ութին, Վէնսանի անտառին մէջ ատրճանակով պիտի մենամարտիք, ըսաւ Պոշան շփոթելով և չգիտնալով թէ իւր դիմացինը յանդուգն մեծաբա՞ն մ'է թէ դերբնական էակ մը:

— Շատ աղէկ, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, հիմա որ ամեն բան կարգի մտած է, կ'աղաչեմ թողուցէք ինձ որ ներկայացման ուշադրութիւն ընեմ, և ըսէք ձեր Ալպէր բարեկամին որ այս իրիկուն վերստին քովս չգայ, իւր ամեն անվայել կոպտութիւններովը յանցաւոր պիտի ըլլայ, թող իւր տունը վերադառնայ և քնանայ — :

Պոշան զարմանքով դուրս ելաւ:

— Հիմա, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ Մորէլին դառնալով. ձեր վրայ վստահ ըլլամ, այնպէս չէ:

— Անտարակոյս, ըսաւ Մորէլ. և եթէ հրաման մը ունիք՝ պատրաստ եմ կատարելու. սակայն . . . :

— Ինչ ըսել կ'ուզէք:

— Պէտք է, կոմս, որ այս մենամարտութեան բուն պատճառը իմանամ:

— Ըսել կ'ուզէք թէ խնդիրքս կը մերժէ՞ք:

— Ամենևին:

— Բուն պատճառը Մորէլ, այն երիտասարդը անգամ չգիտեր. քանզի կոյր զկուրայն կը քալէ. բուն պատճառը միայն ես և Աստուած գիտենք: Բայց ճշմարիտ կ'ըսեմ, Մորէլ, որ Աստուած անոր պատճառը գիտնալով մեր հետը պիտի ըլլայ:

— Բաւական է այդչափը, կոմս, ըսաւ Մորէլ, երկրորդ վկանիդ ո՞վ է:

— Ձեզմէ և ձեր Էմմանուէլ եղբօրմէ զատ Բարիզի մէջ մէկը չեմ ճանչնար, որուն այս պատիւը ընել ուզեմ: Կը կարծէ՞ք որ Էմմանուէլ բարեհաճի այս ծառայութիւնը մատուցանել ինձ:

— Ինծի պէս անոր համար ալ կ'երաշխաւորեմ ձեզ, կոմս:

— Աղէկ, իմ ուզածս ալ այս է. վաղը առտու ժամը եօթին իմ տունս պիտի գաք, այնպէս չէ:

— Այո՛ :

— Լուեցէք, վարպետըը բացուեցաւ, մոխիկ ընէնք. այս գուսանական խաղին մէկ եղանակին անգամ կարմնցընելու սովորութիւն չունիմ. Սիլեամ Թէլլի երաժշտութիւնը ոչչափ գաղտ է — :

ԳԼՈՒԽ ԺԱ

ԳԻՇԵՐԸ

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր սովորութեան համեմատ սպասից մինչև որ Ճիւրերէզ իւր հուչակաւոր Եղեռ-Էլէ երգը երգեց, և այն ատեն ասոր ելաւ և թատրոնէն դուրս ելաւ :

Դրան առջին՝ Մորէլ հետևեալ առտու ժամը ՀԻԳ եօթին էմմանուէլի հետ կոմսին տունը գտնուելու համար տաւած խօսքը նորոգելով, անոր մէկ բաժնուեցաւ :

Կոմսը միշտ անխռով և ժպտախառն դէմքով իւր կառքը հեծաւ և հինգ վայրկեան ետքը իւր տունը հասաւ :

Միայն թէ պէտք էր չմոռնալ կոմսը, որպէս զի իւր տունը մտած ժամանակը այս խօսքերը Ալիին ըսելու կերպէն խաբուէբ մարդ :

— Ալի, փղոսկրեայ բռնով ատրճանակներս ինծ բեր — :

Ալի ատրճանակները արկղիկը իւր տիրոջը բերաւ, և կոմսը սկսաւ իւր զէնքերը քննել այնպիսի մարդու մը բնական անձկութեամբը, որ իւր կեանքը կատր մը երկաթի և կապարի պիտի յանձնէ :

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր սենեակներուն մէջ նշան առնելու համար այս ատրճանակները յատուկ չինել տուած էր : Կայծհան պարուսակ մը բաւական էր գնդակը մղելու, և քովի սենեկէն ամենևին չէր խմայուեր որ կոմս՝ ինչպէս կ'ըսեն նշան առնողները՝ իւր ձեռքը կը վարժէր :

Կոմսը հաղիւ թէ զէնքը արկղիկին մէջէն հանելով ձեռքը բռներ էր և նպատակի մը համար պատին վրայ զետեղուած երկաթեայ փորր տախտակին վրայ նշանին կէտը կը փնտռէր երբ իւր դահլիճին դուռը բացուեցաւ և Պաթիսթէն ներս մտաւ :

Թայց ծառան իւր բերանը բանալէն առաջ՝ կոմսը կիսաբաց դրան մէջէն մօտակայ սենեկին պատին քովը մխուեցան մէջ կանգնած քօղարկեալ կին մը տեսաւ, որ Պաթիսթէնի ետևէն եկեր էր :

Կինը կոմսին ձեռքը ատրճանակը և սեղանին վրայ երկու սուր տեսնելով, խնդոյն ներս նետուեցաւ :

Պաթիսթէն նայուածքով մը իւր տիրոջ խորհուրդ կը հարցընէր :

Կոմսը նշան մը ըրաւ, Պաթիսթէն դուրս ելաւ և դուռը գոցեց :

— Ո՛վ է՛ք դուք, տիկին — , ըսաւ կոմսը քօղարկեալ կնոջ :

Անծանօթ կինը իւր նայուածքը բոլորտիքը պտըտցուց, որպէս զի ապահով ըլլայ թէ բոլորովին առանձին կը գտնուի. ետքը ծնրադրել ուզելու չափ ծռուելով և յուսահատ ձայնով ձեռքը միացընելով

— Էմմ՛ն, ըսաւ, զաւակս պիտի չսպաննէք — :

Կոմսը քայլ մը ետ քաշուեցաւ, տիար Ձայն մը հանեց և բռնած զէնքը ձեռքէն նետեց :

— Այդ ինչ անուն էր որ տուիք, տիկին տը Մորսէրֆ, ըսաւ կոմսը :

— Ձեր անունը տուի, գոչեց կինը իւր քօղը նետելով, ձեր անունը, զոր գուցէ ես միայն մոռցած չեմ : Էմմ՛ն, ձեզի եկողը տիկին տը Մորսէրֆը չէ այլ Մէրսէդէսը :

— Մէրսէտէս մեռած է, տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, և ես այդ անունով ուրիշ անձ մը չեմ ճանչնար։

— Մէրսէտէս կենդանի է, պարոն, և զձեզ կը յիշէ. քանզի զձեզ տեսնելուն պէս ճանչցաւ, և զձեզ տեսնելէն իսկ առաջ՝ ձեր ձայնէն, Էտմօն, ձեր ձայնին մէկ հնչիւնէն ճանչցաւ, և այն ժամանակէն 'ի վեր քայլ առ քայլ ձեր ետևէն կու գայ, ձեր վրայ կը հսկէ, ձեզմէ կը զարհուրի, և Պ. տը Մորսէրֆին հարուածը տուող ձեռքը փնտռելու պէտք չունի։

— Ֆէրնանի՞ն ըսել կ'ուզէք, տիկին, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ դառն հենդնութեամբ մը. քանի որ մեր բուն անունով զիրար կը կոչենք, ամեն անուններն ալ յիշենք —։

Եւ Մօնթէ-Քրիսթօ այս Ֆէրնան անունը այնպիսի յայտնի ատելութեամբ մը արտասանեց, որ Մէրսէտէս իւր բոլոր մարմնոյն վրայ սոսկումի սարսուռ մը շրջապատելը զգաց։

— Կը տեսնէք, Էտմօն, որ սխալած չեմ, գոչեց Մէրսէտէս, և իրաւունք ունիմ ըսելու որ զաւկիս խնայէք։

— Եւ ո՞վ ըսաւ ձեզ, տիկին, որ ես ձեր զաւկին թշնամութիւն մը ընել կ'ուզեմ։

— Մարդ չըսաւ. բայց մայր մը կրկին տեսութիւն ունի. ես ամեն բան գուշակեցի և անոր ետևէն այս իրիկուն Օբէրային եկայ, և օթեակի մը մէջ պահուելով ամեն բան տեսայ։

— Ուրեմն եթէ ամեն բան տեսաք, տիկին, անշուշտ տեսած էք որ Ֆէրնանի զաւակը հրապարակաւ զիս թշնամանեց, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ սոսկառիթ հանդարտութեամբ մը։

— Ո՛հ, գթութի՞ւն, պարոն։

— Անշուշտ տեսաւ էք, տիկին, շարունակեց կոմսը, որ եթէ բարեկամներէս մէկը Պ. Մորէլ անոր թևը չբռնէր, իւր ձեռնոցը երեսիս պիտի նետէր։

— Մտիկ ըրէք. զաւակս ալ ձեր ով ըլլալնիդ գուշակած է, և իւր հօրը դժբաղդութեանց պատճառը ձեզ կու տայ։

— Տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, խօսքերը կը շփոթէք, դժբաղդութիւններ չեն այլ պատիժ։ Ես չեմ Պ. տը Մորսէրֆը հարուածողը, այլ Նախախնամութիւնն է զան պատժողը։

— Եւ ինչո՞ւ ձեր գործը Նախախնամութեան կու տաք, գոչեց Մէրսէտէս։ Ինչո՞ւ կը յիշէք երբ Նախախնամութիւնը կը մոռնայ։ Եանեան և անոր կուսակալը ձեզ ի՞նչ կը նկատեն, Էտմօն։ Ֆէրնան Մոնտէկոն Թէբէ-տէլէնի Ալին մատնելով ձեզ ի՞նչ յանցանք գործեց։

— Ես ալ կ'իմացընեմ, տիկին, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, որ այն ամեն պատահածները Գաղղիացի հարիւրապետին և Վասիլիքիին աղջկան մէջ տեղի ունեցած գործեր են։ Իրաւունք ունիք՝ ինձ չեն նկատեր անոնք, և եթէ երդում ըրած եմ վրէժ մը լուծելու, իմ վրէժխնդրութիւնս ոչ Գաղղիացի հարիւրապետէն է և ոչ տը Մորսէրֆ կոմսէն, այլ Գաթալանուհի Մէրսէտէսի ամուսին Ֆէրնան ձկնորսէն։

— Ո՛հ, պարոն, գոչեց կոմսուհին, այդ ի՞նչ սոսկալի վրէժխնդրութիւն մ'է այնպիսի յանցանքի մը համար, զոր ճակատագիրս ինձ գործել տուաւ. ըստ որում ես եմ յանցաւորը, Էտմօն, և եթէ վրէժ լուծել կ'ուզէք, ինձմէ պիտի լուծէք, որ ձեր բացակայութեանը և իմ առանձնութեանս մէջ յուսահատեցայ։

— Բայց, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ, ինչո՞ւ ես բացակայ եղայ, և ինչո՞ւ դուք առանձին մնացիք։

— Ինչու որ զձեզ բռնեցին, Էտմօն, և զձեզ բանտարկեցին։

— Եւ ինչո՞ւ զիս բռնեցին ու բանտարկեցին։

— Չեմ գիտեր, ըսաւ Մէրսէտէս։

— Այո՛, չէ՞ք գիտեր, տիկին, գոնէ այնպէս կը յուսամ։ Ուրեմն հիմա ես ձեզ ըսեմ. վասն զի ձեզի հետ ամուսնանալու օրուանս առջի իրիկունը՝ Բէզէրվի ձողաբարձին տակը՝ Տանկլար անունով մարդ մը այս նամակը գրեր էր, զոր Ֆէրնան ձկնորսը թղթատան յանձնելու յանձնառու եղեր էր —։

Եւ Մօնթէ-Քրիսթօ գրագարանի մը մօտենալով, գզրոց մը բացաւ, ուրկից թուղթ մը հանեց, որ իւր նախնական գոյնը կորսընցուցեր էր, և որուն մելանը ժանգի գոյն ստացեր էր, և Մէրսէտէսի ներկայացուց զայն։

Թագաւորի գործակալին գրուած Տանկլարի նամակն էր այն, զոր Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը իբրև Թոմսըն և Ֆրէնչ վաճառատան ներ-

կայացուցիչը՝ Գ. տը Գովիլլին երկու հարիւր հազար ֆրանքը վճարած օրը Իտմէն Ցանթէսի արձանագրութեան քովը պահուած թղթեթուն մէջէն առեր էր։

Մէրսէտէս սոսկումով հետեւեալ տողերը կարդայ.

«Արքայական դահի և կրօնքի բարեկամ մը թագաւորի գործակալին կ'իմացնէ, որ Փաթաուն նաւուն երկրորդ նաւապետը Իտմոն Ցանթէս, որ այս առաւօտ Իզմիրէն եկաւ, Նէապոլիս և Փորթո-

Ֆէրրայօ հանդիպելով, Մուրատէն Ցափշտահչէին նամակ մը տարաւ և Ցափշտահչէն Բարիզի Պոնապարդեան ժողովրդեան համար նամակ մը առած է։

«Ցանթէսի յանցանաց ապացոյցը ձեռք կրնայ բերուիլ զան բանտարկելով, ինչու որ յիշեալ նամակը հիմ իւր վրայ, կամ Հօրը տունը և կամ Փաթաուն նաւուն մէջ իւր սենեակը պիտի գտնէք»։

— Ո՛վ Աստուած իմ, ըսաւ Մէրսէտէս ձեռքը քրտնաթոր ճակտին տանելով, և այս նամակը . . . .

— Երկու հարիւր հազար ֆրանքի դնեցի, սիրելիս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, բայց դարձեալ աժան է, ըստ որում այսօր կարող եղայ զայն ձեր աչաց առջև ներկայացնելու։

— Եւ այս նամակը ինչ հետեւանք ունեցաւ։

— Այս նամակին հետեւանքը դիս բանտարկելնին եղաւ, ինչպէս որ դիտէք, սիրելիս, բայց ձեր չդիտցածը այն բանտարկութեան տեւած ժամանակ տեսնել է. ձեր չդիտցածը այն է որ տասն և չորս տարի ձեզմէ քաւորդ մը մղձաւանջ մը հետու Իֆ դղեակին տասերեքերեսայ բանտի մէջ մնացի։ Ձեր չդիտցածը այն է որ այն տասն և չորս տարիներուն ամէն օրուան մէջ առջի օրը ըրած վրէժխնդրութեան ուխտս նորոգեցի. այսու ամենայնիւ չէի դիտեր որ գուք դիս ամբաստանող Ֆէրնանէն հետ ամուսնացաք, և հայրս մեռաւ և անօթութենէ մեռաւ։

— Արդար Աստուած, գոչեց Մէրսէտէս զողզողալով։

— Տասն և չորս տարի բանտի մէջ մնալէ, եւս գուրս ելնելով իմացածներս տասը են, և ահա այս պատճառաւ կ'ենդանի Մէրսէտէսին և մեռեալ հօրս վրայ երդում ըրի որ Ֆէրնանէն վրէժս լուծեմ. . . և ահա կը լուծեմ։

— Բայց ստոյգ դիտէք որ թշուառ Ֆէրնանը ըրաւ այդ բանը։

— Հոգւոյս վրայ կ'երդնում, սիրելին, որ ան ըրաւ, բայց մեծ իր գործերը աւելի սոսկալի չեն. որովհետեւ Գաղղիացի էր, բայց պատերազմի ժամանակ Անգղիացւոց կողմն անցաւ. ծննդեամբ Սպանիացի էր, բայց Սպանիացւոց դէմ պատերազմեցաւ. Ալիին հասաւուն էր, բայց մատնեց և սպանեց զան։ Այսպիսի գործերուն քով կարզացած նամակիկ ինչ է, բայց եթէ սիրահարական նշանակութիւն մը, զոր այն մարդուն հետ ամուսնացող կինը պէտք է որ ներէ, բայց չներեր այն սիրահարը որ այն կնոջ հետ պիտի ամուսնանար։ Գաղղիացիը այն նենգաւորութեան վրէժին չլուծեցին, Սպանիացիք այն մատնիչը հրացանի չբռնեցին, Ալի իւր դերեզմանին մէջ պահած ըլլալով անպատիժ թողուց այն մատնիչը. բայց ես որ անորմէ մանուկ, չարչարուած և դերեզմանի մէջ նետուած էի, Աստուծոյ հնարքը այն դերեզմանէն գուրս ելնելով Աստուծոյ կը պատասխանեմ իմ վրէժխնդրութիւնս, որուն համար զիս աղատեց, և ահա պատրաստ կը գտնուիմ անոր կամքը կատարելու —։

Ողբալի կնոջ դլուխը խոնարհեցուց ձեռացը մէջ կնկաւ, որուն քը կորացան և ծնկան վրայ եկաւ։

— Ներեցէք, Էտմօն, ըսաւ, ներեցէք ինծի համար որ տակաւին կը սիրեմ զձեզ —։

Ամուսնական պատիւը սիրահարական և մայրական եռանգը սանձեց։

Իւր ճակատը օթոցին դպչելու չափ խոնարհեցաւ։

Կոմսը անոր քովը վազեց և զան գետնէն վերցուց։

Այն ատեն կոմսուհին թեւաթոռի մը վրայ նստած իւր արտասուաց մէջէն Մօնթէ-Քրիսթոյի տժգոյն դէմքը տեսաւ. որուն վրայ վիշտն ու ատելութիւնը սպառնական դրոշմ մը տպաւորած էին։

— Ինչպէս չջնջեմ ես այն անիծեալ ցեղը, մրմռաց կոմսը, զանոնք պատժելու համար զիս մահուանէ 'ի կենդանութիւն կոչող Աստուծոյ անհնազանդ ըլլամ, ո՛հ, անկարելի է, տիկին, անկարելի է . . . ։

— Էտմօ՛ն, ըսաւ ողորմելի կինը՝ ամեն միջոց 'ի գործ դնելու ջանալով. երբ զձեզ Էտմօն կը կոչեմ, ինչո՞ւ զիս Մէրսէտէս չէք կոչեր։

— Մէ՛րսէտէս, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ, Մէ՛րսէտէս, այո՛, ի՛րաւունք ունիք, այս անունը տակաւին քաղցր է ինձ արտասանելու, և ահա այնչափ երկար ժամանակէ 'ի վեր առաջին անգամն է որ այս անունը իմ շուրթերէս դուրս ելած ժամանակ այսպէս պարզ կը հնչուի։ Ո՛հ, Մէրսէտէս, ձեր անունը մելամաղձութեան հառաչանքներով, վշտաց հեծեծանքներով, յուսահատութեան հեծկլտանօք արտասանեցի. այո՛, ցուրտէն սառած, ստորերկրեայ բանտիս յարդին վրայ կծկուած ժամանակս ձեր անունը արտասանեցի. տաքէն այրած ու բանտիս սալաքարերուն վրայ գլորելու ատենս Մէրսէտէս կը գոչէի։ Մէրսէտէս, պէտք է որ վրէժս լուծեմ. քանզի տասն և չորս տարիտանջուեցայ. տասն և չորս տարի լացի և անիծեցի. և հիմա կը կրկնեմ, Մէրսէտէս, պէտք է որ վրէժս լուծեմ —։

Եւ կոմսը վախնալով որ չըլլայ թէ այն կնոջ աղաչանաց զիջանի, զոր այնչափ սիրած էր, անցեալ յիշատակները իւր ատելութեան օգնութեան կը կանչէր։

— Լուծեցէք վրէժնիդ, Է՛տմօն, գոչեց ողորմելի մայրը, սակայն յանցաւորներէն լուծեցէք. վրէժխնդիր եղիք անորմէ, վրէժխնդիր եղիք ինձմէ, բայց իմ զաւակէս վրէժխնդիր մի ըլլաք։

— Սուրբ Գրոց մէջ գրուած է, պատասխանեց Մօնթէ Քրիսթօ, թէ՝ «Հարց մեղքը իրենց զաւակացը վրայ պիտի իյնան մինչև

երեք և չորս սերունդ »։ Միթէ ես այս պատգամը տուողէն մեծ եմ —։

Եւ այնպիսի հառաչանք մը հանեց որ մռնչիւնի կը նմանէր, ու իւր դեղեցիկ մազերը սկսաւ շոյել։

— Էտմօն, ըսաւ Մէրսէտէս իւր բազուկները դէպ 'ի կոմսը տարածելով, Էտմօն, զձեզ ճանչնալէս 'ի վեր ձեր անունը պաշտելի եղաւ ինձ և ձեր յիշատակը յարգելի։ Էտմօն, բարեկամս, սրտիս հայելիին մէջ անդադար ցոլացած այն ազնիւ և յստակ պատկերը նսեմացընելու մի բռնադատէք զիս։ Էտմօն, զձեզ կենդանի յուսացած ժամանակիս մէջ և մեռեալ կարծելէս 'ի վեր գիտնայիք թէ ո՛րչափ աղօթք ըրած եմ ձեզի համար Աստուծոյ։ Այո՛, կը կարծէի թէ մեռած էք, ափսո՛ս, կը կարծէի թէ ձեր դիակը տխուր աշտարակի մը խորը թաղուած է. կը կարծէի թէ ձեր մարմինը այն անդունդներուն մէկուն խորութեանց մէջ դահավիժած է, որոնց մէջ բանտապահները մեռեալ բանտարկեալները կը գլորեն, և կու լայի։ Ինչ կրնայի ընել ձեզի համար, Է՛տմօն, եթէ ոչ աղօթք ընել և լալ։ Հաւատացէք ինծի՝ տասը տարի շարունակ ամեն գիշեր մի և նոյն երազը կը տեսնէի։ Ըսին թէ դուք փախչել ուզելով մեռեալ բանտարկեալի մը պատանովը պատանքուեր էք, և ձեր կենդանի դիակը Իֆ դղեակին բարձրութենէն վար նետեր են. ժայռերուն վրայ ջախջախուելու ժամանակնիդ ձեր հանած ձայնէն ձեր դահիճներն եղող դիապատիկները եղած փոխոխութիւնը իմացեր են։ Կ՛երդնում, Է՛տմօն, այն միակ զաւկիս գլխուն վրայ, որուն ներողութիւնը խնդրելու եկած եմ, որ տասը տարի ամեն գիշեր երազիս մէջ մարդիկներ տեսայ, որոնք ժայռի մը գագաթը անձև և աննշան բան մը կը ճօճէին, տասը տարի ամեն գիշեր ահռելի ձայն մը լսեցի, որ զիս սոսկացընելով և սառելով քունէս կ՛արթնցընէր։ Էտմօն, հաւատացէք ինծի, ես ալ, ո՛րչափ և յանցաւոր եղած ըլլամ, ես ալ չարաչար տանջուեցայ։

— Ձեր բացակայութեան ժամանակ ձեր հօրը մեռնելը զգացած էք երբէք, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ ձեռքը մազերուն մէջ խօթելով, անդունդի մը խորութեանց մէջ խորդալու ժամանակնիդ ձեր սիրած կնոջ ձեռքը ձեր հակառակորդին տալը տեսած էք երբէք . . .։

— Ոչ, ընդմիջեց Մէրսէտէս. բայց տեսայ իմ սիրած անձս, որ զաւկիս դահիճն ըլլալու պատրաստուած է —։

Մէրսէտէս այս խօսքերը այնպիսի ազդու վիշտով և այնպիսի յուսակտուր ձայնով մը արտասանեց, որ այս խօսքերուն և ձայնին վրայ հառաչանք մը կոմսին կոկորդը կը խեղդէր։

Առիւծը ընկճած էր և վրէժխնդիրը յաղթահարած։

— Ինչ կը խնդրէք, ըսաւ. կ՛ուզէք որ ձեր զաւակը ապրի՞. գիտցէք որ պիտի ապրի —։

Մէրսէտէս այնպիսի ձայն մը հանեց որ Մօնթէ-Քրիսթոյի աչերէն երկու կաթիլ արտասուք հոսեցուց, բայց այն երկու կաթիլները գրեթէ անմիջապէս աներևոյթ եղան. քանզի անտարակոյս Աստուած հրեշտակ մը ղրկած էր ժողվելու այն արտասուքները, որոնք Կիւզարաթի և Օֆիրի ամենէն ազնիւ մարդարիտներէն թանկագին էին։

— Ո՛հ, շնորհակալ եմ, Է՛տմօն, գոչեց Մէրսէտէս կոմսին ձեռքը բռնելով և իւր շրթանց մօտեցընելով, շնորհակալ եմ. ահա ճիշտ երազածիս և սիրածիս պէս՝ կը գտնեմ զքեզ. ո՛հ, հիմա համարձակ այս խօսքը կրնամ ըսել քեզ։

— Մանաւանդ թէ, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, ողորմելի Էտմօնը երկար ժամանակ պիտի չունենայ ձեզմէ սիրուելու։ Մեռեալը իւր գերեզմանը պիտի վերադառնայ, և ուրուականը մթութեանց մէջ պիտի խորասուզի։

— Ինչ կ՛ըսէք, Էտմօն։

— Կ՛ըսեմ թէ որովհետև կը հրամայէք, Մէրսէտէս, պէտք է մեռնիլ։

— Մեռնի՛լ, և ո՞վ ըսաւ այդպիսի խօսք մը. ո՞վ մեռնելու խօսքը ըրաւ. մեռնելու դաղափարները ո՞ւրկից ձեր միտքը կը վերադառնան։

— Կը կարծէք, Մէրսէտէս, որ ես ապրելու փափաք ունենամ, երբ հրապարակաւ, ամբողջ սրահի մը մէջ, ձեր զաւկին և ձեր բարեկամաց ներկայութեանը նախատուիմ, մանուկէ մը մենամարտութեան հրաւիրուիմ, և իմ ներողութեանս վրայ իբր յաղթող փառաւորուի։ Ձեզմէ ետքը, Մէրսէտէս, ամենէն աւելի սիրած բան-

իմ անձս է, այսինքն իմ պատիւս, այսինքն այն զօրութիւնը որ զիս ուրիշ մարդոցմէ բարձրացուցած կ'ընէ. այն զօրութիւնը իմ կենդանութիւնս է. ու կ'խօսքով գուք իմ զօրութիւնս կը խորտակէք, ու ես կը մեռնիմ։

— Բայց այն մենամարտութիւնը տեղի պիտի չունենայ, Էմմոն, քանզի գուք կը ներէք։

— Տեղի պիտի ունենայ, տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ հանդիսաւոր կերպիւ. միայն թէ ձեր զաւկին արեան տեղը զոր երկիւղս պիտի խմէր, իմ պիտի հոսի —։

Մէրսէտէս բարձր ճիչ մը հանեց և դէպ 'ի Մօնթէ-Քրիսթօ նետուեցաւ. բայց յանկարծ կեցաւ։

— Էմմո՛ն, ըսաւ, մեր գլխուն վրայ Աստուած մը կայ, (քանի որ գուք կենդանի է՛ք, և ես զձեզ վերստին տեսայ), ու ես իմ բոլոր սրտովս անոր կ'ապաւինիմ։ Անոր օգնութեանը սպասելովի ձեր խօսքին վրայ կը վստահիմ։ Զաւակս պիտի ապրի, ըսիք, այնպէս չէ՞։

— Այո՛, պիտի ապրի, տիկին —, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ զարմանալով որ Մէրսէտէս առանց ուրիշ զգայուն մը յայտնելու՝ իւր ըրած դիւցազնական զոհողութիւնը ընդուներ էր։

Մէրսէտէս իւր ձեռքը կոմսին երկնցուց։

— Էմմո՛ն, ըսաւ աչերը արտասուքէ լցուելով ու կոմսին երեսը նայելով, ուրչափ մեծ և բարձր գործ մ'է ձեր ըրածը, որչափ վսեմ գործ մ'է վճռել այնպիսի թշուառ կնոջ մը, որ իւր անկեալ թեանց հակառակ պատահարներով ինքզինքը ձեզ կը յանձնէ։ Ափսո՛ս, տարիքես առելի վիշտերէս ծերացած եմ, և չեմ կրնար ժպիտով մը կամ նայուածքով մը իմ Էմմոնիս այն Մէրսէտէսը յիշեցընել, որուն երեսը դիտելու համար ժամանակաւ այնչափ ժամեր անցուցած է։ Ո՛չ, հաւատացէք ինձ, Էմմո՛ն, ես ալ շատ նեղութիւններ կրեցի, ինչպէս ըսի ձեզ, վերստին կը կրկնեմ, առանց միակ ուրախութիւն մը յիշելու և առանց միակ յոյս մը տածելու կեանք մը անցընելը աղետալի վիճակ մ'է. այս բանս կը ցուցընէ որ աշխարհի մէջ ամէն բան լմնցած չէ. ոչ, ամէն բան լմնցած չէ, սրտիս մէջ կ'զգամ։ Ո՛չ, կը կրկնեմ, Էմմո՛ն, ներէ-

ցէք բարձր, մեծ և վսեմ գործ մ'է, ինչպէս որ գուք ըսիք։

— Բայց ինչ պիտի ըսէիք, Մէրսէտէս, երբ ձեզի ըրած զոհողութեանս մեծութիւնը դիտնայիք։ Նախապատրաստեցէք թէ կերպարան ցէրը աշխարհս առեղծելէն և արդասաւորելէն առաջ, արարչագործութեան երրորդ մասին հասնելով իւր գործը գադրեցընէր հրեշտակի մը արտասուաց խնայելու համար, զորոնք մեր մեզքերը իւր անմահ աչերուն հաստոյցնել պիտի տային օր մը. նախապատրաստեցէք թէ ամէն բան պատրաստելէ, զանգիլէ և արդասաւորելէ ետեւ՝ իւր գործին վրայ զմայլելու միջոցին՝ Աստուած արևը մարբը և աշխարհս իւր ստրուկը մշտնջենաւոր խաւարին մէջ մղէր, այն ատեն կրնաք երևակայել, և կամ ոչ, չէք կրնար երևակայել թէ այս միջոցիս իմ կեանքս կորնչցնելով ինչ մեծ կորուստ պիտի ընեմ —։

Մէրսէտէս այնպիսի նայուածքով մը կոմսին երեսը նայեցաւ, որուն վրայ իւր զարմանքը, հիացումը և երախտապարտութիւնը միանգամայն դրոշմուած էին։

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ձախսոր ջերմակէզ ձեռացը մէջ բռնեց, զոգցես զլուխը կարող չէր իւր խորհրդոց ծանրութիւնը վերցընել։

— Էմմո՛ն, ըսաւ Մէրսէտէս, միայն խօսք մը ևս ունիմ ձեզ ըսելու —։

Կոմսը դառնութեամբ ժպտեցաւ։

— Էմմո՛ն, շարունակեց Մէրսէտէս, երէք ձակատս պղնատեալ է, աչերուս հուրը մարած, գեղեցկութիւնս կորսուած, վերջապէս եթէ Մէրսէտէս իրեն չճանաչէր ալ, պիտի տեսնէք որ իւր սիրտը միշտ նոյնն է . . . . Մնաք բարեաւ ուրեմն, Էմմո՛ն. երկինքէն ալ ուրիշ խնդիրք մը չունիմ . . . . Առաջուան պէս զձեզ աղնիւ և բարձր տեսայ վերստին։ Մնաք բարեաւ, Էմմո՛ն . . . ձեռք բարեաւ և հնազհակալ եմ —։

Կոմսը չպատասխանեց։

Մէրսէտէս գահլէճին դուռը բացաւ, և անոնց այլ եզբայր կոմսին այն վշտալի և խորհրդական մնաձութենէն սթափելէն առաջ, որուն մէջ իւր կորուսեալ վերժինդրութիւնը գինքը ընկղմեր էր։

Ինչպէսի ժամացոյցը ժամը մէկ կը հնչէր երբ պիտին ու Մօրց

սէրֆը տանող կառքը Շանզ-Էլիզէի քարայատակին վրայ գլորելով Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին գլուխը վեր վերցուց:

— Ի՞նչ յիմար եմ եղեր, ըսաւ ինքնին, որ վրէժս լուծելու համար որոշում ըրած օրս սիրտս ալ չխլեր եմ —:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Մէրսէտէսի մեկնելէն ետև՝ Մօնթէ-Քրիսթոյի համար ամեն բան ստուերի մէջ ընկղմեցաւ վերստին. իւր խորհուրդները դադրեցան, իւր եռանդուն միտքը խիստ յոգնած մարդու մը պէս թմբրեցաւ:

— Ի՞նչ, ըսաւ իւրովի՝ մինչդեռ ճրագներն ու մոմերը տխրութեամբ կ՚ըսպառէին և ծառաները անհամբերութեամբ նախասենեկին մէջ կ՚ըսպասէին, միթէ այնչափ յամրութեամբ պատրաստուած և այնչափ նեղութիւններով ու հոգերով բարձրացած շէնքը մէկ հարուածով, միայն մէկ խօսքով և մէկ շունչով պիտի կործանի՞. ես որ ինքզինքս բան մը կը կարծէի և իմ անձիս վրայ կը պարծէի, ես որ Իֆ գղեակին ստորերկրեայ բանտին մէջ այնչափ նուաստա-

նալէ ետև՝ անկէ դուրս ելնելով այս աստիճան բարձրանալու կարող եղայ, վաղը ափ մը փոշի պիտի դառնամ: Ափսո՛ս, մարմնոյս մահուանը վրայ չեմ ցաւիր. այս կենդանական տարրին եղծումը միթէ այն հանդարտութիւնը չէ՞, ուր ամեն բան հակում մը ունի, ուր ամեն թշուառ շունչ կ՚առնու. միթէ մարմնոյ այն հանդարտութիւնը չէ՞, որուն համար այնչափ երկար ժամանակ հառաչեցի, և որուն առջև անօթութեան վշտագին ճամբուն մէջ կը ճանապարհորդէի, երբ Ֆարիա իմ բանտիս մէջ երևցաւ: Ի՞նչ է ինծի համար մահը, բայց եթէ մէկ աստիճան աւելի հանդարտութիւն և գուցէ երկու աստիճան աւելի լռութիւն: Ոչ, ուրեմն գոյութեանս վրայ չեմ ցաւիր, այլ այնչափ յամրութեամբ պատրաստուած և այնչափ աշխատութեամբ արդիւնաւորած խորհուրդներուս ջնջուելուն վրայ կը ցաւիմ: Ուրեմն Նախախնամութիւնը, որ իմ խորհրդոցս նպաստաւոր կը կարծէի: Անոնց հակառակ է: Ուրեմն Աստուած չուզեր որ զանոնք 'ի գործ դնեմ:

«Այս բեռը, որ գրեթէ աշխարհի մը չափ ծանր է և ես վերցուցի զայն և կը կարծէի թէ մինչև վերջը կարող պիտի ըլլամ կրելու, իմ փափաքանացս համաձայն էր և ոչ զօրութեանս, կամացս և ոչ կարողութեանս, և հիմա պիտի ստիպուիմ հաղիւ կէս ճամբան թողուլ զայն:

«Ո՛հ, ուրեմն վերստին բաղդին պիտի հնազանդիմ, մինչդեռ տասն և չորս տարուան յուսահատութիւնս և տասը տարուան ակնկալութիւնս նախախնամային ըրածէին զիս:

«Եւ ինչո՞ւ կը պատահին այս ամենը, վասն զի մեռեալ կարծած սիրտս պարզ թմբրութեան մէջ կը գտնուի էղեր. վասն զի թմբրութենէ վերստին սթափեցաւ այն, վասն զի բաբախեց, վասն զի կնոջ մը ձայնովը կուրծքիս խորութենէն եղած այս բաբախման զիջայ:

«Այսու ամենայնիւ, շարունակեց կոմսը՝ հետևեալ առտուան մենամարտութեան վրայ նախատեսութիւններ ընելով և աստիճանաբար խորունկ մտածութեանց մէջ ընկղմելով, այսու ամենայնիւ, անկարելի է որ այնչափ ազնիւ սիրտ ունեցող կին մը այնպէս եսութեամբ թողու որ ես սպաննուիմ, ու իմ զօրութիւնս և գոյութիւնս ջնջուի:

«Անկարելի է որ իր սէրը կամ գոնէ իր մայրական յուսահատութիւնը զոհէր այն կէտին տակի։

«Ա՛յնպիսի առաքինութիւններ կան, որոնց չափազանցութիւնը կրնան յանցանք մը ըլլալ։

«Ո՛չ, անշուշտ սրտաշարժ տեսարան մը երևակայած է. գուցէ պիտի գայ սուրերուն մէջ տեղը նետուի, և այն ատեն քիչ մը առաջ վճիռ երևցածը ծաղրականի պիտի դառնայ —։

Եւ մեծանձնութեան կարմրութիւնը կոմսին ճակատը պատեց։

— Ծաղրելի պիտի ըլլամ, կրկնեց Մօնթէ–Քրիսթօ, և այն ծաղրը իմ վրաս պիտի լինայ . . . ։ Ես ծաղրելի ըլլամ, ա՛հ, աւելի աղէկ է որ մեռնիմ —։

Եւ այսպէս կանխատեսութեանց մտածելով հետևեալ առաւօտ տարաբախտութեանց վրայ, որոնց պատասխանատու էր ինքը Ալպերը կենդանի թողլու համար Մէրսէդէսի խօսք տալվը, կոմսը վերջապէս ննջեցին ըսաւ.

— Յիմարութիւն, յիմարութիւն, միթէ յիմարութիւն չէ երեսուսերկրի առաձնականին դիմացը իբրև անշարժ նշան մը կենալը. միթէ երբէք պիտի հաւատայ ան թէ ես անձնասպանութեամբ մեռայ, ամենևին. այսու ամենայնիվ իմ յիշատակիս պատուոյն համար (անպարծութիւն մը չէ այս, այլ մեծանձնութիւն մը) հարկ է որ ամէն մարդ գիտնայ թէ ես իմ կամքովս և իմ ազատ ինքնիշխանութեամբս հաւանեցայ զարնելու համար վերցուցած ձեռքս կեցընելու, և իմ թշնամիներուս դէմ գինեալ ձեռքով ես ինքզինքս զարկի. պէտք է որ այսպէս ըլլայ, և ես այսպէս պիտի ընեմ —։

Եւ գրիչ մը առնելով իր դրադարանին գալատի պահանոյին մէջ գտնուղի մը հանեց, որ ուրիշ բան չէր բայց եթէ իր կտակը, զոր իր Բարիզ հասնելէն ի վեր պատրաստեր էր. այն թղթին տակովը յատկացած մը ըրաւ, որուն մէջ գժուարահաւատ մարդոց իր մահը կ'իմայցնէր։

— Ա՛յս բանս ես իմ պատուոյս համար կ'ընեմ, ըսաւ. և պէտք չէ որ այն Ցանկլար, Վիլֆոր և Մորսէրֆ թշուառականները կարծեն թէ գիտցածը գիրենք իրենց թշնամիին ազատեց։ Ընդ հակառակն թող գիտնան թէ պատիժէն ազատելին իմ ազատ կամքս կախեալ էր, թէ այս աշխարհիս մէջ պատիժէն ազատելով միւս աշխարհին մէջ պիտի պատժուին և թէ միայն իրենց ժամանակը յատկեցնականութեան հետ փոխեցին —։

Այս տխուր անատուգութեանց մէջ գեղեցիկ առեն, որոնք արտասուքեամբ արձնացող մարդու մը ձախող երազներու կը նմանէին, առտուան լոյսը պատուհանները լուսաւորեց և իր ձեռայ տակը եղած գունատեալ կապոյտ թուղթը երևցուց, որուն վրայ իր վերջին խօսքերը գրեր էր։

Առտուան ժամը հինգն էր։

Ցանկարծ իր ականջին յուշիկ ձայն մը եկաւ։

Մօնթէ–Քրիսթօ կարծեց թէ հեղձեալ հառաչանքի պէս ձայն մը կը լսէ։

Գլուխը գարձուց, բոլորտիքը նայեցաւ և մարդ չտեսաւ։

Սակայն ձայնը աւելի որոշակի կրկնուելով իր տարակոյսը ստուգութեան փոխուեցաւ։

Ան առեն կոմսը ոտք ելաւ, կամաց մը սրահին դուռը բացաւ և թևաթոռի մը վրայ Հայտէն տեսաւ՝ թևերը կախած և իր գեղեցիկ գլուխը գոնատեալ և դէպ ի ետին հակած. ողորմելի աղջիկը իր թևաթոռը ճիշդ դրան մէջ տեղը գրեր էր, որպէս զի կոմսը գինքը չտեսած դուրս չելնէ. բայց երկար ժամանակ արթուն կենալէն յողնելով, երիտասարդութեան վրայ զօրացող քունէն յաղթուեր էր։

Դրան բացուելու ժամանակ հանած ձայնը չկրցաւ Հայտէն քունէն արթնցընել։

Մօնթէ–Քրիսթօ քաղցր և տխուր նայուածք մը յարեց անոր վրայ։

— Մէրսէդէս իր զաւակը յիշեց, ըսաւ, և ես մոռցայ որ աղջիկ մը ունիմ —։

Եւրը տրտմութեամբ իր գլուխը շարժելով

— Խեղճ Հայտէ, ըսաւ, անշուշտ ուզած է գիս տեսնել և հետս խօսիլ, և անտարակոյս բանէ մը վախցած կամ բան մը զուշակած է . . . ։ Ո՛հ, առանց անոր մեռնիս բարեաւ ըսելու չեմ կրնար մեկնիլ, և զան մէկուն յանձնելէս առաջ չեմ ուզեր մեռնիլ —։

Եւ կամայ մը իր տեղը վերադարձաւ ու առջի տողերուն տակը գրեց։

«Մարսիլիոյ նաւայարդար Բիէր Մորէլ նախնի տիրոջս որդի և հեծելազօրաց հարիւրապետ Մաքսիմիլիէն Մորէլին կտակաւ կը թողում քսան միլիոնի գումար մը, որուն մէկ մասը իւր ծիւլի քրոջը և իւր քեռայր Էմմանուէլին պիտի նուիրէ, եթէ սակայն կը կարծէ որ իրենց հարստութեան վրայ այս աւելորդ գումարը իրենց հարստութեան վրայ այս աւելորդ գումարը իրենց երջանկութեանը պիտի չվնասէ:

«Այս քսան միլիոնը Մօնթէ-Քրիսթոյի քառայրիս մէջ թաղուած է, որուն գաղտնիքը Պէրթուչիօն գիտէ:

«Եթէ իւր սիրաը ազատ է և կ'ուզէ ամուսնանալ Եանեայի կուսակալ Ալիի աղջկան Հայտէին հետ, զոր ես հայրական սիրով մեծցուցի, և ան որդիական սիրով սիրեց զիս, չեմ ըսեր իմ վերջին կամքս այլ իմ վերջին փափաքս պիտի կատարէ:

«Ներկայ կտակս Հայտէն իմ մնացեալ հարստութեանցս ժառանգը բրած է արդէն, որոնք կը բաղկանան Անդղիոյ, Աւստրիոյ և Հոլանտիոյ մէջ ունեցած կալուածներէս, եկամուտներէս, և զանազան պալատներու և տուներու մէջ ունեցած կահ կարասիքներէս, և որոնք, 'ի բաց հանեալ վերոյիշեալ քսան միլիոնի գումարը և ծառաներուս թողուցած զանազան ժառանգութիւններս, դարձեալ վաթսուն միլիոնի գումար մը կը կազմեն»:

Այս վերջին տողը վերջացընելու վրայ էր երբ իւր ետևէն ձայն մը լսելով գրիչը ձեռքէն թողուց:

— Հայտէ, ըսաւ, կարդացիր —:

Եւ իրօք նորատի աղջիկը իւր արտևանանց զարկած օրուան լոյսէն արթննալով, ոտք ելեր և կոմսին մօտեցեր էր առանց իւր թեթև քայլափոխներուն ձայնը հանելու, որոնք թէև դորդին վրայ անլսելի կ'ըլլային:

— Ո՛հ, տէր իմ, ըսաւ Հայտէ ձեռքը միացընելով, այս ժամուս ինչո՞ւ գիր կը գրես, ինչո՞ւ բոլոր հարստութիւնդ ինձ կը թողուս, տէր իմ, արդեօք զիս պիտի թողո՞ւս:

— Ճամբորդութիւն մը պիտի ընեմ, սիրելի հրեշտակս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, անսահման տխրութեամբ և խանդաղատանօք, և եթէ ինձ դժբաղդութիւն մը պատահի . . . —:

Կոմսը խօսքը ընդմիջեց:

— Շարունակէ, ըսաւ նորատի աղջիկը այնպիսի հրամայական ձայնիւ մը, զոր կոմսը երբէք անոր բերանէն լսած չէր և որմէ սարսռաց:

— Եթէ ինձ դժբաղդութիւն մը պատահի, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ, կ'ուզեմ որ աղջիկս երջանիկ ըլլայ —:

Հայտէ տխրութեամբ ժպտելով և գլուխը շարժելով ըսաւ.

— Մեռնելո՞ւ կը մտածես, տէր իմ:

— Մահուան վրայ մտածելը կեանք է, աղջիկս, ըսած է իմաստունը:

— Ուրեմն եթէ դուն մեռնիս, ըսաւ Հայտէ, քու հարստութիւնդ ուրիշներուն թող, վասն զի եթէ դուն մեռնիս . . . , ալ ապրելու պէտք չունիմ ես —:

Եւ թուղթը առնելով չորս կտոր ըրաւ, ու սենեկին մէջ տեղը նետեց:

Ողորմելի աղջիկը այն աստիճան յուզուելու սովորած չըլլալուն՝ ուժէ կտրելով, դետինը ինկաւ և այս անգամ փոխանակ քնանալու՝ նուաղեցաւ:

Մօնթէ-Քրիսթօ կճքուեցաւ, իւր բազկացը մէջ առնելով վերցուց զան, և անոր դիմաց գեղեցիկ գոյնին գունատութիւնը, գեղանի աչաց գոցուիլը, ու անոր գեղեցիկ մարմնոյն ուժաթափ ըլլալը և անշնչանալը տեսնելով, առաջին անգամ դիտեց որ Հայտէ աղջկան մը իւր հայրը սիրելէն տարբեր կերպով զինքը կը սիրէր:

— Աւա՛ղ, մրմռաց կոմսը խորունկ վհատութեամբ մը, ուրեմն տակաւին պիտի կրնայի երջանիկ ըլլալ —:

Ետքը նուաղեալ Հայտէն իւր սենեակը տարաւ և սենեկապանուհիներուն յանձնեց զան, և ինքը իւր դահլիճը մանելով, այս անգամ շուտով գոցեց զայն, և պատռուած կտակը վերստին օրինակեց:

Վերջացընելու մօտ էր երբ տան բակին մէջ կառքի մը ձայնը լսուեցաւ:

Մօնթէ-Քրիսթօ պատուհանին մօտեցաւ և Մաքսիմիլիէնը ու Էմմանուէլը տեսաւ:

— Ճիշդ ժամանակին լմնցուցի —, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ և իւր կտակը երեք կնիքով կնքեց:

Վայրկեան մը եաքը սրահին մէջ ոտքի ձայն լսելով ինքը գնաց իւր դուռը բանալու:

Մորէլ դրան սեմոց վրայ երևցաւ:

Որոշուած ժամէն քսան վայրկենի չափ առաջ եկեր էր:

— Գուցէ շատ կանուխ եկայ, պարոն կոմս, ըսաւ երիտասարդը. սակայն համարձակ կը խոստովանիմ որ վայրկեան մը չկրցայ քնանալ, ինծի պէս բոլոր տան մէջ գտնուողներուն ալ նոյնը պատահեցաւ: Ինքզինքս գտնելու համար ձեր արիասիրտ քաջութիւնը տեսնելու խիստ պէտք ունէի —:

Մօնթէ-Քրիսթօ երիտասարդին իրեն յայտնած սիրոյն չկրցաւ ինքզինքը զսպել. և իւր շնորհակալութիւնը յայտնելու համար չէ թէ իւր ձեռքը երկնցուց անոր, այլ իւր երկու բազուկները բացաւ:

— Մորէլ, ըսաւ յուզեալ ձայնիւ մը, սիրելի է ինձ այն օրը երբ տեսնեմ որ ձեզի պէս անձէ մը սիրուած եմ: Բարի եկաք, Պ. Էմմանուէլ: Ուրեմն ինծի հետ պիտի գա՞ք, Մաքսիմիլիէն:

— Զարմանալի բան, ըսաւ երիտասարդ հարիւրապետը, արդեօք տարակո՞յս ունէիք:

— Սակայն եթէ ես յանցաւոր ըլլայի . . . :

— Մտիկ ըրէք, կոմս, երէկ իրիկուան տեղի ունեցած այն տեսարանին մէջ զձեզ դիտեցի, և բոլոր գիշերը ձեր արիութեանը վրայ մտածեցի, և ես ինքնին ըսի որ արդարութիւնը ձեր կողմն ըլլալ պէտք է, եթէ ոչ մարդոց դիմաց վրայ երբէք դատողութիւն ընել պէտք չէ:

— Այսու ամենայնիւ, Մորէլ, Ալպէր ձեր բարեկամն է:

— Պարզ ծանօթութիւն մը ունիմ հետը, կոմս:

— Առաջին անգամ ձեր զիս տեսած օրը զան ալ տեսաք:

— Այո՛, ստոյգ է. բայց ի՞նչ կ՚ուզէք որ ընեմ, զան յիշելու համար պէտք է որ միտքս ձգէք:

— Շնորհակալ եմ, Մորէլ —:

Եաքը զանգագը անգամ մը հնչեցընելով

— Ա՛ռ այս թուղթը, ըսաւ Ալիին որ խոկոյն ներս վազեր էր,

և նօտարիս տար: — Մորէլ, կտակս է այս. երբ մեռնիմ, գացէք անորմէ տեղեկութիւն ստանալու:

— Ինչպէս, գոչեց Մորէլ, պիտի մեռնի՞ք կ՚ըսէք:

— Է՛հ, ամեն բանի մէջ կանխատես ըլլալ պէտք է, սիրելիս: Բայց երէկ ինձմէ բաժնուելնէդ ետև ի՞նչ ըրիք:

— Թորթոնիի սրճանոցը գացի, ուր ինչպէս որ կը յուսայի՝ Պոշանը և Շաթօ-Ռընօն գտայ: Ստոյգ կ՚ըսեմ որ զանոնք կը փնտռէի:

— Քանի որ ամեն բան որոշուած էր, ի՞նչ պէտք ունէիր զանոնք փնտռելու:

— Ստուգիւ, կոմս, գործը ծանր և անխուսելի էր:

— Միթէ տարակո՞յս ունէիք:

— Ոչ. բայց եղած թշնամանքը հրատարակուած է, և ամեն մարդ արդէն անոր խօսքը կ՚ընէ:

— Եաքը՞:

— Կը յուսայի զէնքը փոխել, ու ատրճանակին տեղը սուրը ընդունել տալ. ատրճանակը կոյր է:

— Յաջողեցա՞ք, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ աշխուժիւ՝ ակնկալութեան աննշմարելի լոյս մը ստանալով:

— Ոչ, վասն զի սրամարտութեան մէջ ձեր ոյժը կը ճանչնան:

— Եւ ո՞վ մատներ է զիս:

— Ձեզի հետ կռուող սրամարտութեան վարպետները:

— Եւ առաջարկութիւննիդ չընդունուեցա՞ւ:

— Բացարձակ մերժեցին զայն:

— Մորէլ, ըսաւ կոմսը, երբէք ատրճանակ քաշելս տեսա՞ծ էք:

— Ամենևին:

— Դեռ ժամանակ ունինք, տեսէք ուրեմն —:

Մօնթէ-Քրիսթօ վերստին ձեռքը առաւ այն ատրճանակը, որ Մէրսէտէսի ներս մտած ժամանակը բռներ էր, և երկաթ տախտակին վրայ խաղի խաչանիշ (սպաթիի) միաւոր մը փակցընելով չորս հարուածով հետզհետէ միաւորին չորս ճիւղերը ջնջեց:

Իւրաքանչիւր հարուածին Մորէլի գոյնը կը նետէր:

Երիտասարդը Մօնթէ-Քրիսթոյի այս քաջութեան գործը կատարող գնտակները քննեց, և տեսաւ որ այծեամներ սպաննելու գնտակիկներու չափ էին անոնք:

— Կը տեսնեն, Էմմանուէլ, ըսաւ. յիրաւի սոսկում կը պատճառէ ինձ —:

Եաքը դէպ 'ի Մօնթէ-Քրիսթօ դառնալով

— Կոմս, ըսաւ, յանուն Աստուծոյ, մի՛ սպաննէք Ալպէրը, ողորմելին մայր մը ունի:

— Ստոյգ է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, և ես չունիմ —:

Այս խօսքերը այնպիսի ձայնիւ արտասանեց, որմէ Մորէլ սարտաց:

— Դուք էք թշնամանուողը, կոմս:

— Անտարակոյս, բայց ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

— Ըսել կ'ուզեմ թէ առաջ դուք պիտի քաշէք:

— Առաջ ես պիտի քաշեմ:

— Ո՛հ, այո՛, և ատոր համար ես պնդեցի և խօսքս ըրի:

— Իրարմէ քանի՞ քայլ հեռու պիտի կանգնինք:

— Քսան —:

Կոմսին շրթանց վրայ սոսկալի ժպիտ մը երևցաւ:

— Մորէլ, ըսաւ, տեսածնիդ մի՛ մոռնաք:

— Ես ալ, ըսաւ երիտասարդը, ձեր գթասրտութենէն կը յուսամ որ Ալպէրը ազատէք:

— Ե՞ս գթամ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Եւ կամ ձեր ազնուասիրտ մեծանձնութենէն. ձեր հարուածին մէջ չվրիպելնիդ գիտնալովս բան մը պիտի ըսեմ ձեզ, որ կրնայ ծիծաղելի ըլլալ եթէ ուրիշի մը ըսեմ:

— Ի՞նչ բան:

— Անոր մէկ թևը խորտակեցէք, վիրաւորեցէք զան, բայց մի՛ սպաննէք:

— Մորէլ, աղէկ մտիկ ըրէք, ըսաւ կոմսը, Պ. տը Մորսէրֆին խնայելու համար աղաչելու պէտք չկայ. կանխաւ կ'իմացընեմ ձեզ որ Պ. տը Մորսէրֆին վնաս չըլլալու համար այնչափ հոգ պիտի տարուի որ դերակոմսը իւր երկու բարեկամաց հետ ողջամբ պիտի վերադառնայ, իսկ ես . . . :

— Ըսէք, դուք ի՞նչ պիտի ըլլաք:

— Ո՛հ, զիս պիտի վերցընեն ու այնպէս պիտի բերեն:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, գոչեց Մաքսիմիլիէն ինքն իրմէ դուրս ելնելով:

— Ըսածիս պէս պիտի ըլլայ, սիրելիդ իմ Մորէլ. Պ. տը Մորսէրֆ պիտի սպաննէ զիս —:

Մորէլ ապուշ մարդու պէս կոմսին երեսը նայեցաւ:

— Երէկ իրիկուանէ 'ի վեր ի՞նչ պատահեցաւ ձեզ, կոմս:

— Ինչ որ Ֆիլիփինի պատերազմին նախընթաց իրիկունը Պրիւթիւսի պատահեցաւ. ուրուական մը տեսայ:

— Ուրուական մը:

— Այն ուրուականը ըսաւ ինձ, Մորէլ, թէ բաւական է որչափ որ ապրեցայ —:

Մաքսիմիլիէն և Էմմանուէլ իրարու երես նայեցան. Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ժամացոյցը բացաւ:

— Երթանք, ըսաւ, ժամը եօթը հինգ վայրկեան անցած է, և ժամադրութիւնը ժամը ճիշդ ութին եղած է —:

Պատրաստ կառք մը իրենց կ'ըսպասէր. Մօնթէ-Քրիսթօ իւր երկու վկաներուն հետ կառքը մտաւ:

Գաւիթէն անցնելու ատեն՝ դրան մը առջև կեցաւ ու ականջ դրաւ, և Մաքսիմիլիէն ու Էմմանուէլ, որոնք քաղաքավարութեան համար քանի մը քայլ յառաջ անցեր էին, ներսէն լսուած հեծկլտանաց կոմսին հառաչանքով մը պատասխանելը լսել կարծեցին:

Ժամը ճիշդ ութին ժամադրութեան վայրը հասեր էին:

— Եկանք, ըսաւ Մորէլ գլուխը դռնակէն դուրս հանելով, առաջ մենք հասանք:

— Ներեցէք, պարոն, ըսաւ Պաթիսթէն, որ անպատմելի սոսկումով մը իւր տիրոջ հետ եկեր էր. հոն ծառերուն տակը կարծեմ թէ կառք մը կը տեսնեմ —:

Ամենէն առաջ Մօնթէ-Քրիսթօ թեթևաշարժութեամբ վար ցատկեց և ձեռքը Էմմանուէլին ու Մաքսիմիլիէնին տուաւ որպէս զի կառքէն իջած ժամանակնին անոնց օգնէ:

Մաքսիմիլիէն կոմսին ձեռքը բռնեց և չթողուց:

— Ո՛հ, սիրելի է ինձ այս ձեռքը որ այնպիսի ազնիւ սիրտ ունեցող մարդու մը կը վերաբերի:

— Իրօք երկու երիտասարդ կը տեսնեմ հոն, ըսաւ Էմմանուէլ, որոնք կը պտըտին, և կարծես թէ մարդու կ'ըսպասեն —:

Մօնթէ-Քրիսթօ Մորէլը կեցուց բայց չէ թէ մէկ կողմ քաշելով այլ անոր քեռայրէն մէկ կամ երկու քայլ ետ մնալով:

— Մաքսիմիլիէն, ըսաւ, ձեր սիրտը ազատ է —:

Մորէլ զարմանքով Մօնթէ-Քրիսթոյի երեսը նայեցաւ:

— Ըրած հարցումս մտերմաբարչէ, սիրելիդ իմ Մաքսիմիլիէն, այլ պարզ հարցում մը կ'ընեմ. միայն կը խնդրեմ որ այո՛ կամ ոչ պատասխան տաք ինձ:

— Ծաղկահաս աղջիկ մը կը սիրեմ, կոմս:

— Շատ կը սիրէք:

— Իմ կեանքէս աւելի:

— Ահա այս յոյսս ալ 'ի դերև ելաւ —:

Ետքը հառաչանք մը հանելով՝

— Խեղճ Հայտէ, մրմռաց կոմսը:

— Ստուգիւ, կոմս, գոչեց Մորէլ, եթէ զձեզ աղէկ ճանչցած չըլլայի, պիտի կարծէի թէ արիասիրտ չէք:

— Քանզի այնպիսի անձի մը կը մտածեմ, որմէ պիտի բաժնուիմ և որուն համար կը հառաչեմ: Ինչ կ'ըսէք, Մորէլ, միթէ ներելի՞ է զինուորականի մը որ աներկիւղ սիրտ ունեցողը չճանչնայ: Ես իմ կենացս վրայ չեմ ցաւիր. ես որ քսան տարի կենաց և մահուան մէջ անցուցեր եմ, միթէ հո՞գս է ապրելը կամ մեռնելը: Ասկէ զատ, հոգ մի՛ ընէք, Մորէլ, եթէ տկարութիւն մը տեսաք իմ վրաս, այն ալ ձեզի համար էր միայն: Գիտեմ որ մարդս սրահ մ'է, ուրկից վայելուչ և պատշաճ կերպով պէտք է որ դուրս ելնէ:

— Իրաւունք ունիք, բայց աղէկ միտքս եկաւ, ձեր զէնքերը հետերնիդ բերի՞ք:

— Ինչ ընելու համար. կը յուսամ որ այն պարոնները իրենցը բերած են:

— Երթամ տեղեկանամ, ըսաւ Մորէլ:

— Այո՛, բայց միջամտութիւն պէտք չէ, կը լսէ՞ք:

— Ո՛հ, անհոգ եղիք —:

Մորէլ Պոշանին և Շաթօ-Ռընոյին մօտեցաւ, որոնք Մաքսիմիլիէնի յառաջանալը տեսնելով՝ իրենք ալ քանի մը քայլ յառաջացան:

Երեք երիտասարդները եթէ ոչ սիրով գոնէ քաղաքավարութեամբ զիրար բարևեցին:

— Ներեցէք, պարոններ, ըսաւ Մորէլ, Պ. տը Մորսէրֆը չեմ տեսներ ձեր մէջը:

— Այս առտու, պատասխանեց Շաթօ-Ռընօ, մեզ իմաց տուաւ թէ ժամադրութեան տեղին զմեզ պիտի գայ գտնէ:

— Ա՛հ —, գոչեց Մորէլ:

Պոշան ժամացոյցը բացաւ:

— Ժամը ութը հինգ անցեր է, ըսաւ, կորսուած ժամանակ չկայ, Պ. Մորէլ:

— Ո՛հ, ես այդ դիտաւորութեամբ չըսի, պատասխանեց Մաքսիմիլիէն:

— Ահա կառք մը կու գայ —, ընդմիջեց Շաթօ-Ռընօ:

Իրօք իրենց գտնուած տեղւոյն քառառաջ անկիւնը վերջացող մէկ ծառուղիէն կառք մը կը յառաջանար:

— Պարոնայք, ըսաւ Մորէլ, անտարակոյս ատրճանակներ բերիք հետերնիդ. Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն իրը գործածելու համար ունեցած իրաւունքը կը մերժէ:

— Կոմսին կողմէն այս ազնուութիւնը գուշակեցինք. Պ. Մորէլ, պատասխանեց Պոշան, և ես իմ ատրճանակներս բերի, որոնք ութ կամ տասը օր առաջ գնած եմ կարծելով որ այսպիսի գործի մը պէտք պիտի ունենամ: Բոլորովին նոր են և դեռ մարդու ծառայած չեն: Կ'ուզէ՞ք տեսնել զանոնք:

— Ո՛հ, Պ. Պոշան, ըսաւ Մորէլ խոնարհութիւն մը ընելով, երբ կ'ապահովէք զիս թէ Պ. տը Մորսէրֆ ամենևին այն զէնքերը տեսած չէ, ձեր խօսքը բաւական է ինծի:

— Պարոնայք, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, այն կառքին մէջ եղողը Մորսէրֆը չէ, այլ Ֆրանզ և Տըպրէ —:

Եւ ստուգիւ երկու յիշեալ երիտասարդները իրենց մօտեցան:

— Դո՞ւք ալ հոս եկաք, պարոններ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ իւրաքանչիւրին ձեռքը թոթվելով, և ի՞նչ առթիւ եկած էք:

— Վա՛ռ ըլլի, ըսաւ Տըպրէ, Ալպէր այս առտու աղաչեց զմեզ որ հոս դանուինք — ։

Պոշան և Շաֆօ-Ռընօ զարմանքով մը իրարու երես նայեցան ։

— Պարոնայք, ըսաւ Մ՚որբէլ, կարծեմ թէ գործին ինչ ըլլալը հասկըցայ ։

— Ի՛նչպէս ։

— Երէկ կէս օրէն ետև Պ. ոը Մ՚որսէրֆէն նամակ մը ընդունեցի, որուն մէջ կ՚աղաչէր զիս որ Օբէբայինն գանուիմ ։

— Ես ալ, ըսաւ Տըպրէ ։

— Ես ալ, ըսաւ Ֆրանզ ։

— Ես ալ, ըսին Շաֆօ-Ռընօ և Պոշան ։

— Կ՚ուզէր որ կոմսը մնամաբաւթեան հրաւիրելը տեսնէք, ըսաւ Մ՚որբէլ, և հիմա կ՚ուզէ որ մնամաբաւթեան ներկայ գանուիք ։

— Այո՛, ըսին երիտասարդները, այդպէս է, Պ. Մաքսիմիլիէն, և հաւանականաբար ձիւղ դուշակութիւն ըրիք ։

— Բայց Ալպէր ռի՛ մնայ արդեօք, մըմնաց Շաֆօ-Ռընօ, տասը վայրկեան ուշացա ։

— Ահա տեսէք, ըսաւ Պոշան, իւր ծառային հետ ձի հեծած արշաւանօք կու գայ ։

— Ի՛նչ անհոգեմութիւն, ըսաւ Շաֆօ-Ռընօ, տարձանակով կուռելու համար ձիով գայ, ամենեին խրատս մտիկ չէ ըներ ։

— Ասիկ գա՛ս, ըսաւ Պոշան, տեսէ՛ք կապած փողրակը, հագած քայ զգեստը և սպիտակ բաճկոնը, ինչո՞ւ արդեօք իւր սրտին վրայ նշան մ՚ալ չէ փակցուցեր, որով գործը աւելի շուտով կը լմնար — ։

Այս վիջոյին՝ Ալպէր հինգ երիտասարդներէ բաղկացեալ խմբեակէն տասը քայլ հեռու հասնելով ձին կեցուց, վար ինկաւ և անոր սանձը իւր ծառային նետելէն ետև անոնց մօտեցաւ ։

Ալպէրի գոյնը նետած էր, աչերը կարմրած և ուռած ։

Ցայսմիկ կ՚երևէր որ բոլոր գիշերը մնայուն կերպով մը անգամ չքնացեր էր ։

Իւր դիմաց վրայ այնպիսի ախորժելի ծանրութիւն մը տպաւորուած էր որ իրեն սովորական չէր ։

— Շնորհակալ եմ, պարոնները, ըսաւ, որ բարեհաճեցաք հրաւէրս վրայ հոս գալու. հաւատացէք ինձ որ ձեր բարեկամութեան այս նշանին համար յանչափս երախտապարտ եմ ձեզ — ։

Մ՚որսէրֆին մօտեցած միջոցին Մ՚որբէլ տասը քայլի չափ ետ քաշուեր էր և անոնցմէ բաժնուած կը գտնուէր ։

— Իմ շնորհակալութիւններս ձեզի համար ալ են, պարո՛ն Մորբէլ, ըսաւ Ալպէր, ինչո՞ւ չէք մնանար, շատ հետաքրքրեցէք կեցեր ։

— Պարո՛ն, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, զուցէ չէք գիտեր թէ ես Պ. ոը Մ՚օնթե-Քրիսթոյին վկան եմ ։

— Սաղդ չէի գիտեր, բայց մոքէս անցաւ ։ Աւելի աղէկ, որչափ պատասխանատու մարդիկ գտնուին հոս, այնչափ աւելի գոհ պիտի ըլլամ ։

— Պ. Մորբէլ, ըսաւ Շաֆօ-Ռընօ, կրնաք իմացընել Պ. Մ՚օնթե-Քրիսթոյ կոմսին որ Պ. ոը Մ՚որսէրֆ եկած է և մենք հոն կ՚ըսպասենք — ։

Մ՚որբէլ շարժում մը ըրաւ այն յանձնարարութիւնը կատարելու ։

Նոյն միջոցին Պոշան ալ կառքին մէջէն տարձանակներուն արկղիկը դուրս կը հանէր ։

— Կեցէք, պարոնները, ըսաւ Ալպէր, Պ. Մ՚օնթե-Քրիսթոյ կոմսին երկու խօսք ունիմ ըսելու ։

— Առանձին իրե՞ն պիտի խօսիք, հարցուց Մորբէլ ։

— Ո՛չ, պարո՛ն, ամենուն առջև — ։

Ալպէրի վիճակը զարմացմամբ իրարու երես նայեցան ։

Ֆրանզ և Տըպրէ ցած ձայնով իրարու քանի մը խօսք խօսեցան, և Մորբէլ այս անակնկալի հրաւէրին վրայ կոմսին քովը գնաց, որ Էմմանուէլի հետ կողմնական ծառուղիի մը մէջ կը պտրտէին ։

— Ի՞նչ կայ, հարցուց Մ՚օնթե-Քրիսթօ ։

— Ձեր դիտեր, բայց ձեզի հետ խօսիլ կ՚ուզէ ։

— Ո՛հ, ծոր թշնամանք մը ընդդէմ թագ գնաստած չիմրձէ ։

— Ձեր կարծեր որ այդպիսի դիտաւորութիւն մը ունենայ, ըսաւ Մորբէլ ։

Կոմսը Մաքսիմիլիէնի և Էմմանուէլի հետ Ալպէրի մօտեցաւ ։

Իւր հանդարտ դէմքը և գոյնը սաթօրինակ ընդգիմապատկեր մը

կը ներկայէին Ալպէրի այլայլեալ դէմքին և գոհունի հետ, որ չորս երիտասարդներուն հետ ինքն ալ կոմսին կը մտներար։

Երբ իրարու երեք քայլ հեռու հասան, Ալպէր ու կոմսը կեցան։

— պարոնայք, ըսաւ Ալպէր, ինծի մնաեցէք. կ'ուզեմ որ Մօնթե-Քրիսթոյ կոմսին ըսելու պատիւ ունեցած խօսքերս աղեկ լսէք, որոնք թէպէտ խիստ զարմանալի պիտի երեւին ձեզ, սակայն ազատ էք, որու որ կ'ուզէք՝ կրնաք պատմել։

— Խօսեցէք, պարոն, ըսաւ կոմսը։

— պարոն, ըսաւ Ալպէր՝ նախ գողդոջուն ձայնով բայց սկսաւ առ սակաւ քաջալերուելով, պարոն, Եպիւռոսի մէջ պ. տը Մորսէրֆի ունեցած ընթացքը հրատարակելնուդ համար դէմդ կը մեղադրեմ. վասն զի պ. տը Մորսէրֆի համար արդար և յանցաւոր ըլլար, չեմ կարծեր որ զան պատժելը ձեզ իյնար։ Բայց այսօր, պարոն, պիտեմ որ գուք իրաւունք ունիք։ Ալի-բաշային դէմ Ֆերնան Մոնտէկրոյի բրած մատնութիւնը չէ որ կը փութայնէ զիս ձեզմէ նեղսիմն խնդրելու, այլ ձեզի դէմ Ֆերնան ձկնորսին բրած մատնութիւնը, և այն մատնութեան հետեւող անլուր դժբաղդութիւնները են։ Ուստի կ'ըսեմ և բարձրաձայն կը պատամ, այո, պարոն, Հօրմէս վրէժխնդիր լուծելու իրաւունք ունիք, և ես անոր զանակը ընդհակառակ կ'ըլլամ ձեզ որ աւելի մեծ դժբաղդութիւն մը չպատճառեցիք անոր —։

Այս անակնկալ տեսարանին ներկայ գտնուողներուն մէջ եթէ կայծակ մը իյնար, Ալպէրի այս խօսքերէն աւելի պիտի չապշեցնէր զանոնք։

Իսկ Մօնթե-Քրիսթօ անսահման երախտագիտութեան զգացմամբ կամաց կամաց իր աչերը դէպ 'ի երկինք վերցուցեր էր, և չէր կրնար իր զարմանքը զսպել թէ ինչպէս Ալպէրի եռանդագին բնութիւնը, որուն աներեւակայելի թափը հռոմայեցի աւազակներուն մէջ տեսեր էր, այս յանկարծական նուաստութեան առջև կը խոնարհէր։

Ուսաի այս դարձին մէջ Մէրսէտէսի աղդեցութիւնը ճանչցաւ. և հասկըցաւ թէ այն ազնիւ սիրտը ինչպէս չէր ընդդիմացեր իր այն զոհողութեան, որուն անօդուտ ըլլալը կանխաւ գիտէր։

— Հիմա, պարոն, ըսաւ Ալպէր, եթէ այս խնդրած ներողութիւնս բաւական կը համարիք, կ'աղաչեմ որ ձեռքերնիդ տաք ինձ։ Զսխալելու համար այն հաղուագիւտ արժանապատուութենէն եաքը, զոր գուք ունիք, ամէն արժանապատուութենէ առաջինը իմ կարծեօքս մարդուս իր յանցանքը խոստովանիլ դիանալն է։ Բայց այս խոստովանութիւնը ինձ կը նկատէ միայն։ Ես մարդոյ թուլութեան համաձայն կը վարուիմ, բայց գուք Աստուածութեան կամաց համաձայն վարուեցաք։ Հրեշտակ մը մեզմէ մէկը մահապատիժ պիտի ազատէր, այն հրեշտակը երկինքէն իջաւ, ու զմեզ եթէ ոչ երկու բարեկամներ, (ափսոս, բաղդը անկարելի կ'ընէ այս բանս), գոնէ վիրաւոր յարդող երկու անձեր ըրաւ —։

Մօնթե-Քրիսթօ՝ աչերը թրջուած, շունչը հատած և բերանը կիսաբաց՝ իր մէկ ձեռքը Ալպէրին երկնցուց. երիտասարդը այս ձեռքը այնպիսի զգացմամբ սեղմեց որ ախոռապան սոսկումի կը նմանէր։

— Պարոններ, ըսաւ Ալպէր, պ. Մօնթե-Քրիսթոյ կոմսը կը բաղեհաձի ներել ինծի։ Զմոռանալով և շռայլելով յարձակում մը ըրի անոր վրայ։ Շռայլելը դէշ խրատատու մ'է, ու ես անխոհեմութեամբ վարուեցայ անոր հետ։ Հիմա յանցանքս ներուած է, և կը յուսամ որ ներելս ինձ հրամայածը ընելուս համար վատ պիտի չհամարուիմ։ Սակայն ար և է պարագայի մէջ եթէ իմ վրայիս սխալ կարծիք ունենայ մէկը, յաւելցուց երիտասարդը աչդութեամբ՝ թէ իւր բարեկամները և թէ թշնամիները յաստակել կոչել ուզելով, պիտի ջանամ անոր կարծիքը ուղղելու։

— Բայց ինչ պատահեցաւ այս իրիկուն, հարցուց Պաշան Շաթօ-Ռընոյին. ինձ այնպես կ'երեւի թէ տիրական դեր մը կը խաղանք հոս։

— Իրօք, պատասխանեց սեպտէր, Աբբէի բարեկամ խիստ դէշ կամ խիստ աղէկ գործ մ'է։

— Ա՛հ, ինչ կ'ըսէք, ըսաւ Տրոպէ Ֆրանկիս, Մօնթե-Քրիսթոյ կոմսը պ. տը Մորսէրֆի անպատուէ, և իր որդւոյն աչքի իրատյն երեւի, իմ ընտանիքս եաանեայի պէս տասը դէպքեր ունենար, պիտի սպասէի տասը անգամ կռուիլ —։

Իսկ Մօնթէ-Քրիսթօ գլուխը կախած, թևերը անշարժ և քան ու չորս տարուան յիշատակից տակ ընկճած՝ ոչ Ալպէրին կը մտածէր, ոչ Պոշանին, ոչ Շաթօ-Ռընոյին և ոչ հին դանուղներէն մէկուն, այլ այն քաջասիրտ կնոջ, որ եկեր էր իւր որդւոյն կեանքը խնդրելու, (որուն տեղը կռմնը իրը նոխրեր էր), և զոր կինը ազատեր էր ընտանեկան այնպիսի սոսկալի պաղտնիք մը խոստովանելով, որ կրնար այս երիտասարդին սրտին մէջ որդիական սիրոյ զգայումը բոլորովին չնջել։

— Մ'իշտ նախախնամութիւն, մրմնաց կռմնը, և այսօր սոսկ իմացայ որ ես անոր կռմնայ գործադիրն եմ եղեր —։

ԳԼՈՒԽ ԾԳ

ՄԱՏԸՐՆ ՈՒ ՈՐԴԻՆ

Մօնթէ-Քրիսթոյ կռմնը սխրալի և սեգ ժպիտով մը հինգ եւ քիտասարդները բարևեց և Մարսիլիէնի ու Էմմանուէլի հետ վերսին կառքը հեծաւ։

Ալպէրը, Պոշան և Շաթօ-Ռընօ մնռամարտութեան դաշտը առանձին մնացին։

Երիտասարդը երկու վիճաբանն վրայ այնպիսի նայուածք մը յարեց, որ առանց երկչոտութիւն մը ցուցընելու՝ այն եղածին վրայ զղջցես անոնց կարծիքը կը հարցընէր։

— Ներեցէք ինձ, սիրելի բարեկամ, որ ձեզ խնդակից ըլլամ, ըսաւ Պոշան թէ խիստ գնահատած ըլլալուն և թէ ամենեին կեղծաւորութիւնը չսիրելուն իւր ընկերին առաջ բերանը բանալով, որ այնպիսի ահաւոր գործի մը այսպիսի անյուսալի վախճան մը կռմ ասաք —։

Ալպէրը լուռ և իւր մտածութեանց մէջ կենդրոնացած մնաց։

Շաթօ-Ռընօ իւր գնդապետը եղկդովը իւր կռշիկը ձեծելով գոհ եղաւ։

— Ամենինէնք, ըսաւ վերջինը այս տաղտուկ լռութենէն ետև։

— Երբ որ կ'ուզէք, պատասխանեց Պոշան. միայն թէ թողուցէք ինձ որ իմ մեծարանքս Պ. ոը Մորսէրֆին մատուցանեմ. քանզի այսօր այնպիսի ասպետական և այնպիսի հաղուագիւտ մեծանձնութեան ապացոյցը տուաւ . . . ։

— Ո՛հ, այո, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ։

— Մեծ բան է, շարունակեց Պոշան, այսպէս իւր անձին վրայ իշխել կարենալը։

— Սոյպ է, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ խիստ յայտնի պաղութեամբ մը. ես չեմ կրնար այդպիսի բան մը ընել։

— Պարոնայք, ընդմիջեց Ալպէրը, կարծեմ չհասկըցաք որ իմ ու Պ. Մօնթէ-Քրիսթոյի մէջ խիստ ծանր անցք մը անցած է . . . ։

— Այո, այո, ըսաւ անվրդովեցաւ Պոշան, բայց մեր ապուշները ձեր դիւցազնական գործը պիտի չկարենան ճանչնալ, և վաղ կամ անագան պիտի պարտաւորիք այնպիսի ապտիւ խօսքերով բացատրել զայն, որ ձեր մարմնոյ առողջութեան և կենաց առողջութեան պիտի վնասէ։ Մ'ուզէք բարեկամական խրատ մը տամ ձեզ, Մարոլի, լա Հէ կամ Ս.-Քէվերսպուրի դայլեր, որոնք խաղավրի քաղաքներ են, և անոնց բնակիչները մեր Բարիզեան բորբոքեալ ուղեղներէն աւելի ալեկ կը հասկնան պատուոյ գործերը։ Այն քաղաքներուն մէջ դէշ չեք ըներ եթէ սրամարտութեան և ատրճանակ քաշելու կրթութիւններ ընէք. քանի մը տարիէն Գաղղիա վերադառնալը մտքերս

ձեզ հանգչիլ և ձեր հանպատրաստութեանը համար ախտաւէտ կրծոտ-
թեանց պարապիլ: Այնպես չէ, Պ. ըր Շաթօ-Ռընօ, ըսած
ատյդ չէ՞:

— Ես ալ այդ կարծիքէն եմ, ըսաւ աղեուականը, ամենէն ծանր
անհամարատութիւնը առանց հետաւոտութեան տեղի ունեցածն է:

— Շնորհակալ եմ, պարոններ, պատասխանեց Ալպէր պաղ
ժպիտով մը, և ես ձեր խրատին պիտի հետեւիմ չէ թէ ինձ տա-
լերնուդ՝ այլ Փաղդիայէն մեկնելու պրտաւորութեանս համեմատ ըլ-
լալուն համար: Շնորհակալ եմ միանգամայն իրեն վկայ ձեր ինձ
ըրած ծառայութեանը համար, վկայէք որ սրտիս մէջ խորունկ
քանդակուած է այն. վասն զի լսած խօսքերէս ետև կը տեսնեմ
որ միայն անոր չիշատակը պիտի մնայ սրտիս մէջ—:

Շաթօ-Ռընօ և Պոշան իրարու երես նայեցան:

Այս խօսքերը երկուքին վրայ ալ նոյն ազդեցութիւնը ըրեր էին,
և Մորսէրքի ձայնը այնպիսի հաստատամտութիւն մը կը յայտնէր,
որ ամենքին ալ զժուարին կացութեան մը մէջ պիտի խնայէին ե-
թէ խօսակցութիւնին շարունակուէր:

— Մնաք բարեաւ, Ալպէր, ըսաւ յանկարծ Պոշան իր ձեռքը
անտարբերութեամբ երիտասարդին երկնցնելով. սակայն Ալպէր իր
մտածութեանց մէջ ընկղմած կ'երեւէր, և Պոշանին երկնցուցած
ձեռքին չպատասխանեց:

— Մնաք բարեաւ —, ըսաւ և Շաթօ-Ռընօ՝ փոքր գաւազանը
ձախ ձեռքը բռնելով, և աջովը բարեւելով:

Ալպէրի շուրթերը հազիւ թէ մրմնջային:

«Երթաք բարեաւ»:

Իր նայուածքը ամէն բան աւելի կը յայտնէր:

Զսպուած բարկութեան, մեծամիտ արհամարհութեան և ազնուա-
պրտ սրամտութեան նկարագիրը կը պարունակէր:

Երբ իր երկու վկաները վերտին իրենց կառքը հեծան, Ալպէր
քիչ մը ժամանակ ևս իր անշարժ և մելամաղձոտ դիրքին մէջ մնաց:

Ետքը յանկարծ իր ձին այն փոքր ծառէն քակեցուց, որուն իր
ծառան սպասաւորը կապած էր, մեծաշարժութեամբ անոր թամբին
վրայ ցատկեց և Բարիզի ճամբան բռնեցաւ:

— Մեկ քառորդէն Հէլմէր փողոցի տունը հասաւ:

Ձիէն իջած ժամանակը՝ իրեն այնպէս երեւցաւ թէ կամին պառ-
կելու խոշոր վարագոյրին ետին իր հօրը ժպտուն դէմքը կը տեսնէ:

Ալպէր հառաչանքով իր դէմքը միւս կողմը դարձուց և իր սե-
նեակը մտաւ:

Հոն վերջին անգամ մը շրջեց բոլոր այն հարստութիւնը վրայ,
որոնք իր մանկութենէն ի վեր իր կեանքը քաղցր և երջանիկ ը-
րեր էին,

Անդամ մ'ալ այն նկարներուն նայեցաւ, որոնց դէմքերը գոցես
կը ժպտէին իրեն, և որոնց գաշտանկարները պայծառ գոյներով բնա-
կան կ'երեւէին:

Ետքը կաղնի շրջանակին մէջէն իր մօրը պատկերը հանեց, դլ-
բեց զայն և անոր ոսկեզօծեալ շրջանակը գետարկ թողուց:

Այնուհետև կարգի դրաւ դեղջիկ տաճկական զինքերը, անգլիական
վայելուչ հրացանները, Ճաբռնական յաճախապկիները, քանդակուած
բաժակները, արուեստաշէն պղինձները, որոնք Փէօլէրի կամ Պարիլի
տարպրտութիւնները կը կրէին, իր պահանոցները ոչքէ անցուց և
ամէն մէկուն բանալին իր տեղը դրաւ. ծոցը ունեցած բոլոր տա-
կը իր գրպարանին մէկ գրպոյնին մէջ պարպեց, և բոլ թողուց զայն,
և որուն մէջ դրաւ նաև իր ամենագարանները. ամէն բանին ճիշդ
ցուցակ մը շինեց, և սեղանի մը ամենէն աւելի երևցած կողմը դրաւ՝
անոր վրայ կատուած գրքերը և թղթերը վերցնելէն ետև:

Այս աշխատութեան սկսած միջոցին՝ ծառան, որուն թէև Ալ-
պէր հրամայած էր որ գինքը առանձին թողու, իր սենեակը մտեր
էր:

— Ինչ կ'ուզես, հարցուց անոր Մորսէրքի աւելի տխուր քան թէ
զայրացեալ ձայնիւ:

— Նկատեցէք, պարոն, ըսաւ սենեկապանը, ստոյգ է որ արդի-
լեցիք գիս գձեզ անհանգիստ ընելէ, սակայն Պ. ըր Մորսէրքի
կամը գիս կանչել տուաւ:

— Ինչո՞ւ չես երթար:

— Ձեզմէ հրաման չառած չուզեցի Պ. կոմսին քովը երթալ:

— Ինչ պատճառաւ:

— Վասն զի Պ. կոմսը անտարակոյս գիտէ որ ես ձեզի հետ մենամարտութեան տեղը ընկերացած էի ։

— Հաւանական է, ըսաւ Ալպէր ։

— Եւ երբ զիս կանչել կու տայ, անտարակոյս մենամարտութեան հետևութիւնը պիտի հարցընէ, ի՞նչ պիտի պատասխանեմ ։

— Ճշմարտութիւնը ։

— Ուրեմն պիտի ըսեմ որ մենամարտութիւնը տեղի չունեցաւ ։

— Ըսէ որ Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսէն ներումն խնդրեցի. դնա՛ — ։

Սպասաւորը խոնարհութիւն մը ընելով դուրս ելաւ ։

Ալպէր իւր աշխատութեան դարձաւ, և ցուցակը վերջացընելու վրայ էր երբ իրենց տան բակին մէջ ձիերու ոտնաձայնը և բոլոր տունը գլրդող կառքի մը անիւներուն ձայնը իւր ուշադրութիւնը դրաւեցին ։

Պատուհանին մօտեցաւ և իւր հօրը կառքը մտնելն ու մեկնիլը տեսաւ ։

Հազիւ տան դուռը կառքին ետևէն գոցուեր էր երբ Ալպէր դէպ 'ի իւր մօրը սենեակը վազեց, և իւր գալուստը իմացընող մէկը չի դտնուելուն՝ մինչև անոր պառկելու խուցը մտաւ, և իւր տեսածներուն ու զուշակածներուն վրայ սիրտը ուռելով՝ դրան սեմոց վրա կեցաւ ։

Երկու մարմնի մէկ հոգի եղածի պէս՝ Ալպէրի իւր սենեկաց մէջ ըրած կարգադրութեանց նոյնը Մէրսէտէս ալ իւր սենեկաց մէջ կը դնէր ։

Ամեն բան կարգի դրուած էր. ասղնեգործ բանուածները, զարդերը, գոհարները, ճերմկեղէնները և ստակները պահանոցներու մէջ տեղաւորուեր էին, որոնց բանալիները կոմսուհին զգուշութեամբ կը ժողվէր ։

Ալպէր բոլոր այս պատրաստութիւնները տեսնելով՝ անոր միտքը հասկրցաւ, և — Մայր իմ — պոռալով Մէրսէտէսի պարանոցը նետուեցաւ ։

Եթէ պատկերահան մը Մէրսէտէսի և որդւոյն երկու դէմքերը նկարելով, անոնց այն միջոցին զգացածն ալ կարենար անոնց դիմաց

վրայ նկարել, անտարակոյս խիստ գեղեցիկ պատկեր մը պիտի շինէր ։

Ալպէր իւր պատրաստութիւնները ըրած միջոցին ամենևին չվախցեր էր, ընդ հակառակն իւր մօրը պատրաստութիւնները տեսնելով սոսկում մը զգացեր էր ։

— Ի՞նչ կ՛ընես, մայր իմ, հարցուց երիտասարդը ։

— Դուն ի՞նչ կ՛ընէիր քու սենեակդ, պատասխանեց Մէրսէտէս ։

— Ո՛հ, մայր իմ, գոչեց Ալպէր՝ խօսել չկարենալու չափ սիրտը փղձկելով, դուն ինծի ի՞նչ կը նայիս. ո՛չ, իմ որոշածս դուն չես կրնար որոշած ըլլալ, վասն զի ես եկայ իմացընելու որ կը բաժնուիմ այս տունէն և . . . քեզմէ ։

— Ես ալ մեկնելու պատրաստուեցայ, Ալպէր, պատասխանեց Մէրսէտէս, վստահ էի որ զաւակս ինձ պիտի ընկերանայ. սխալ՞ եմ ։

— Մայր իմ, ըսաւ Ալպէր հաստատամտութեամբ, ինծի համար սահմանած ճակատագրիս զքեզ մասնակից ընել չեմ կրնար, այսուհետև պէտք է որ առանց անունի և առանց հարստութեան ապրիմ, և այս խիստ կեանքը սկսելու համար՝ մինչև ապրուստս ճարելու կարող ըլլալս՝ իմ ուտելու հացս ուրիշէն փոխ պիտի ուզեմ ։ Ուստի, սիրելի մայր իմ, այս նպատակաւ Գրանզին պիտի երթամ և ինձ պէտք եղածին չափ փոքր գումար մը պիտի խնդրեմ ։

— Խեղճ զաւակս, գոչեց Մէրսէտէս, դո՛ւն թշուառութեամբ ապրիս, և անօթութեան համբերես, ո՛հ, մի՛ ըսեր ինձ այդպիսի խօսք մը, որ իմ բոլոր որոշումներս չփոխես ։

— Բայց իմ որոշումներս անփոփոխ պիտի մնան, մայր իմ, պատասխանեց Ալպէր. ես դեռ երիտասարդ եմ և ուժեղ, գուցէ քաջասիրտ ալ եմ. երէկուանէ 'ի վեր հասկրցայ որ մարդս եթէ կամք ընէ՝ ինչեր չըներ ։ Ո՛հ, մայր իմ, այնչափ թշուառ կեանք անցընողներ կան, որոնք ոչ միայն չմեռան, այլ երկինքէն անոնց խոստացուած երջանկութեան կորստեան և Աստուծոյ անոնց տուած ամեն ակնկալութեանց մնացորդներուն վրայ նոր երջանկութիւն մը կանդնեցին ։ Նոյն մարդերը տեսայ և իմացայ, մայր իմ, որ իրենց թշնամիէն անդունդին խորը ընկղմելէն ետև՝ այնպիսի զօրութեամբ

և փառքով անոր մէջէն ելան որ իրենց հին յաղթողը ընկճելով, զան իրենց տեղը դահավիժեցին։ Ո՛չ, մայր իմ, այս օրուանէ սկսեալ իմ անցեալս չեմ ընդունիր, և իմ անցեալէս բան մը չեմ ուզեր, ոչ իսկ անունս. վասն զի՝ կը հասկընաս, այնպէս չէ՞, մայր իմ, որ զաւակդ չկրնար այնպիսի մարդու մը անունը կրել, որ ուրիշի առջև ամօթով կը մնայ։

— Ալպէր, զաւակս, ըսաւ Մէրսէտէս, եթէ ես աւելի զօրաւոր սիրտ մը ունենայի, քեզի տալու խրատս այդ պիտի ըլլար. իմ մարած ձայնս լռելու ատեն քու խիղճդ խօսեցաւ, ուստի խղճիդ ականջ դիր, Ալպէր. բարեկամներ ունէիր դուն, առժամանակեայ կերպով դադրեցուր քու բարեկամութիւններդ, բայց քու մօրդ անուանը համար մի՛ յուսահատիր։ Քու հասակիդ մէջ կեանքը քաղցր է տակաւին, սիրելիդ իմ Ալպէր, քանզի հազիւ քսան և մէկ տարեկան ես. և որովհետև քեզի պէս անարատ սիրտ մը ունեցողը անրիծ անուն մը ունենալ պէտք է, իմ հօրս անունը կրէ, որ Հէրէրա կը կոչուի։ Զքեզ աղէկ կը ճանչնամ, Ալպէր. կենաց ո՛ր ասպարէզին մէջ որ մտնես, այս անունը քիչ ժամանակի մէջ երևելի պիտի ընես։ Այն ատեն, սիրելիս, քու անցեալ թշուառութեանդ տեղ վերստին փառաւոր պիտի հանդիսանաս աշխարհի մէջ, և եթէ բոլոր իմ դուշակութեանցս հակառակ այս ըսածս չըլլայ, դոնէ թող տուր որ յուսամ, ես որ ասկէ զատ մտածութիւն մը պիտի չունենամ, ուրիշ ապագայ մը չունիմ, և ինծի համար իմ դերեզմանս այս տանը սեամէն կ՝ըսկսի։

— Քու փափաքդ կատարելու պիտի ջանամ, մայր իմ, ըսաւ երիտասարդը. այո՛, քու յուսոյդ ես ալ մասնակից պիտի ըլլամ. երկնից բարկութիւնը պիտի չհալածէ ալ զմեզ, դուն որ այդչափ անրիծ ես, և ես այսչափ անմեղ։ Բայց քանի որ որոշումնիս ըրած ենք, շտապենք գործերնիս. դրեթէ կէս ժամկայ որ Պ. տը Մորսէրֆ գուրս ելաւ, ինչպէս որ կը տեսնես՝ ձայներէ և բացատրութիւններէ աղատ ըլլալու համար առիթը յաջող է։

— Ես պատրաստ եմ, զաւակս —, ըսաւ Մէրսէտէս։

Ալպէր շուտով, մինչև ծառուղին գնաց և կառք մը բերաւ։

Սէն-Բէր փողոցը կահուած փոքր բայց վայելուչ տուն մը կը յիշէր, ուր իւր մայրը կրնար բնակիլ։

Կոմսուհին առնելու եկող կառքը Պ. տը Մորսէրֆի դրան առջևը կեցած միջոցին երբ Ալպէր կառքէն կ՝իջնէր, մարդ մը երիտասարդին մօտեցաւ և նամակ մը տուաւ անոր։

Ալպէր գործակատարը ճանչցաւ։

— Կոմսէն է այս նամակը —, ըսաւ Պէրթուչիօ։

Ալպէր նամակը առաւ, բացաւ և կարդաց զայն։

Վերջացընելէն ետև՝ իւր նայուածքովը Պէրթուչիօն փնտռեց. սակայն Պէրթուչիօ երիտասարդին նամակը կարդալու ատենը անեբեւոյթ եղեր էր։

Այն ատեն Ալպէր աչերը արտասուօք լցուած և սիրտը զգացած յուզմունքէն ուռած՝ Մէրսէտէսի քով գնաց, և առանց խօսք մը խօսելու նամակը անոր ներկայացուց։

Մէրսէտէս կարդաց։

«Ալպէր,

«Իմացընելով ձեզ որ ձեր զաղտնի խորհուրդը իմացած եմ, կարծեմ պէտք եմ իմացընել նաև որ ձեր սրտին փափկութիւնն ալ կը ճանչնամ։

«Ազատ էք դուք հիմա, և կոմսին տունէն մեկնելով զատ տուն մը պիտի քաշուիք ձեր մօրը հետ, որ ձեզի պէս ազատ է։ Բայց մտածեցէք, Ալպէր, դուք որ խեղճ ազնիւ սիրտ մը ունիք, ձեր ընել կրցածէն աւելի պարտքեր ունիք ձեր մօրը համար։

«Մրցումը ձեզի համար պահեցէք, նեղութիւնները դուք կրեցէք, բայց խնայեցէք զան այն առաջին թշուառութենէն, որ ձեր առաջին ջանքերուն մէջ անխուսափելի կերպիւ ձեր բաժինը պիտի ըլլայ. վասն զի այսօրուան զան հարուածող դժբաղդութեան ցոլացմանը անդամ արժանի չէ, և Նախախնամութիւնը չուզեր որ անմեղը յանցաւորին տեղը պատժուի։

«Գիտեմ որ երկուքնիդ ալ Հէլտէր փողոցի տունէն պիտի մեկնիք առանց անկէ բան մը առնելու. այս բանս ես ո՞ւրկից իմացայ, ամենևին մի՛ հարցընէք, ձեր ընելիքը դիտեմ, այսչափս բաւական է։

«Մտիկ ըրէք, Ալպէր։

«Քսան և չորս տարի առաջ մեծ ուրախութեամբ և գոհ սրտով հայրենիքս կը վերադառնայի։

«Նշանած մը ունէի ես, Ալպէր, նորատի սուրբ աղջիկ մը, զոր չափաղանց կը սիրէի, և անդադար տաժանելի աշխատութիւններով ձեռք բերած հարիւր յիսուն Լուի ոսկիներս օժիտ կը բերէի անոր։

«Այս գումարը անոր համար էր, և անոր համար սահմանած էի. բայց գիտնալով որ ծովը նենգաւոր է, մեր գանձը Մարսիլիոյ Մէյլան ծառուղիին վրայ հօրս բնակած տան փոքր պարտիզին մէջ թաղած էի։

«Ձեր մայրը, Ալպէր, այն սիրելի խեղճ տունը աղէկ կը ճանչնայ։

«Վերջին ժամանակներս Բարիզ գալու միջոցիս Մարսիլիայէն անցայ։

«Այն տխրալի յիշատակներ ունեցող տունը տեսնելու գացի, և իրիկունը բահ մը առնելով, պարտիզին անկիւնը փորեցի, ուր գանձս թաղած էի։

«Երկաթեայ արկղիկը տակաւին նոյն տեղն էր. մարդ չէր դպած անոր։

«Պարտիզին այն անկիւնը կը գտնուի, ուր իմ ծննդեանս օրը հօրմէս անկուած գեղեցիկ թզենի մը իւր ստուերովը կը ծածկէ։

«Այս ստակը, Ալպէր, որ ժամանակաւ իմ նշանածիս ապրուստին և հանգստութեանը պիտի ծառայէր, ահա այսօր զարմանալի և ցաւալի դիպուածով մը միևնոյն գործածութեան պիտի ծառայէ։

«Ո՛հ, աղէկ հասկըցէք իմ միտքս. ես որ կրնայի միլիոններ նուիրել այն թշուառ կնոջ, միայն այն սև հացին կտորը կը վերադարձընեմ անոր, որ այն սիրած անձէս բաժնուած օրէս 'ի վեր իմ խեղճ տանս մէջ մոռցուած է։

«Աղնուասիրտ մէկն էք դուք, Ալպէր, բայց սակայն զուցէ հըպարտութենէ կամ ոխակալութենէ կուրացած ըլլաք։

«Եթէ իմ բարեկամութիւնս մերժէք, և եթէ ուրիշէ մը խնդրէք ինչ որ ես իրաւունք ունիմ ձեզ նուիրելու, պիտի ըսեմ թէ դուք

կը մերժէք ձեր մօրը կեանքը, որ այնպիսի անձէ մը շնորհուած է, որուն հայրը ձեր հօրը պատճառաւ անօթութեան և յուսահատութեան տառապանաց մէջ մեռաւ»։

Նամակին ընթերցումը վերջանալէն ետև՝ Ալպէր գունատեալ և անշարժ կ'ըսպասէր որ իւր մօրը որոշումը տեսնէ։

Մէրսէտէս իւր նայուածքը անպատում զգացմամբ դէպ 'ի երկինք վերցուց։

— Կ'ընդունիմ, ըսաւ. վանք մը մտնելու համար հետս տանելու օժիտս վճարելու իրաւունքը ունի —։

Եւ ձեռքը սրտին վրայ դնելով իւր զաւկին թևը մտաւ և գուցէ իւր յուսացածէն աւելի համարձակ քալուածքով դէպ 'ի սանդուխը յառաջացաւ։

ԳԼՈՒԽ ԺԴ

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆԸ

Մօնթէ-Քրիսթօ Էմմանուէլի և Մաքսիմիլիէնի հետ միւսներուն պէս քաղաքը վերադարձեր էր, բայց աւելի զուարթ կ'երևէր։

Կռուոյն տեղ խաղաղութեան յաջորդելը տեսնելով Էմմանուէլ իւր ուրախութիւնը և իւր մարդասիրական զգացումները բացարձակ կը յայտնէր ։

Մորէլ կառքին մէկ անկիւնը կռթընած կը թողուր որ իւր քեռայրին զուարթութիւնը խօսքերով շոգիանայ և իւր սրտին մէջ կատարեալ անկեղծ ուրախութիւն մը կ'զգար, որ իւր աչաց մէջ միայն կը փայլէր ։

Թրոն կոչուած Բարիզի դրան առջին Պերթուչիոյին հանդիպեցան ։

Իւր պաշտօնին մէջ եղող պահանորդի մը պէս գործակատարը կեցեր էր հոն ։

Մօնթէ-Քրիսթօ գլուխը դռնակէն դուրս հանեց, ցած ձայնով անոր հետ քանի մը խօսք ըրաւ, և գործակատարը աներևոյթ եղաւ ։

— Պ. կոմս, ըսաւ Էմմանուէլ երբ կառքը Բօյալ հրապարակին մօտերը հասաւ, կը խնդրեմ որ զիս դրանս առջև դուրս հանէք, որպէս զի կինս թէ ձեզի և թէ ինձ համար անհանգիստ չըլլայ ։

— Եթէ յաղթութիւնը ցուցընելու համար գալը ծաղրելի չհամարուէր, կը հրաւիրէի պարոն կոմսը որ մեր տունը իջնէ, սակայն անտարակոյս Պ. կոմսն ալ իրեն համար գողացող սրտեր հանդարտելու պէտք ունի ։ Ահա հասանք, Էմմանուէլ, ողջունենք մեր բարեկամը և թողունք զան որ իւր ճամբան շարունակէ ։

— Վայրկեան մը սպասեցէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, մէկ հարուածով այսպէս երկու բարեկամներէս մի զրկէք զիս ։ Էմմանուէլ, դուք ձեր սիրելի կնոջը քով գացէք, և կը խնդրեմ որ իմ յարգանքս անոր մատուցանէք, իսկ դուք, Մորէլ, մինչև Շանզ-Էլիզէ հետս եկէք ։

— Շատ աղէկ, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, մանաւանդ որ ձեր թաղին մէջ գործ մը ունիմ, կոմս ։

— Նախաճաշի պիտի սպասենք քեզ, հարցուց Էմմանուէլ ։

— Ո՛չ —, ըսաւ երիտասարդը ։

Կառքին դռնակը գոցուեցաւ, և կառքը իւր ճամբան շարունակեց ։

— Կը տեսնէք որչափ բաղդաւոր ըրի զձեզ, ըսաւ Մորէլ ։

— Այո՛, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, և ես այս պատճառաւ ուզեցի որ միշտ քովս ըլլաք ։

— Ստուգիւ հրաշք մ'է, շարունակեց Մորէլ՝ իւր բուն մտածութեան պատասխանելով ։

— Ինչ բանը, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ։

— Տեղի ունեցածը ։

— Այո՛, պատասխանեց կոմսը ժպտելով, ճիշդ բառը խօսեցաք, Մորէլ, ստուգիւ հրաշք մ'է ։

— Վասն զի վերջապէս Ալպէր քաջասիրտ երիտասարդ մ'է, կրկնեց Մորէլ ։

— Այո՛, խիստ քաջասիրտ է, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. գլխուն վրայ դաշոյն մը կախուած պառկելը տեսած եմ ։

— Ես ալ գիտեմ որ երկու անգամ կռուեցաւ, և խիստ աղէկ կռուեցաւ, հիմա այս առտուան ընթացքը ըսածիս հետ բաղդատեցէք ։

— Անշուշտ ձեր ազդեցութիւնն էր, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտելով ։

— Երջանիկ է Ալպէր որ զինուորական չէ, ըսաւ Մորէլ ։

— Ինչո՞ւ համար ։

— Միթէ մենամարտութեան ասպարէզին մէջ ներո՞ւմն կը խնդրուի, ըսաւ երիտասարդ հարիւրապետը գլուխը շարժելով ։

— Միթէ դուք ալ հասարակ մարդոց նախապաշարմանց մէջ չէ՞ք կրնար իյնալ, Մորէլ, ըսաւ կոմսը քաղցրութեամբ. միթէ չէ՞ք կրնար համոզուած ըլլալ որ Ալպէր քաջասիրտ ըլլալովը վատասիրտ չկրնար ըլլալ, և թէ այս ընթացքը բռնելուն համար պէտք է որ պատճառ մը ունենայ, և այս ըրածը աւելի գիւցազնական էր քան թէ ուրիշ բան ։

— Անտարակոյս, անտարակոյս, պատասխանեց Մորէլ. բայց ես ալ Սպանիացիին պէս կ'ըսեմ. — Երէկ քաջ էր, բայց այսօր վատ է ։

— Ինծի հետ պիտի ճաշէք, այնպէս չէ՞, Մորէլ, ըսաւ կոմսը խօսակցութիւնը ընդհատելու համար ։

— Ոչ, ժամը տասին ձեզմէ պիտի բաժնուիմ ։

— Ուրեմն նախաճաշի՞ համար է ձեր ժամադրութիւնը — ։

Մորէլ ժպտեցաւ և գլուխը շարժեց ։

— Սակայն անշուշտ տեղ մը պիտի ճաշէք ։

— Բայց եթէ անօթի չեմ, ըսաւ երիտասարդը ։

— Ո՛հ, երկու զգացում կը ճանչնամ, ըսաւ կոմսը, որոնք ա-խորժակը կը կարեն, և որոնց մէկն է վիշտը (բարեբաղդաբար զձեզ խիստ ուրախ կը տեսնեմ, անշուշտ այս չէ), և միւսը՝ սէրը ։ Ձեր սրտին համար ըսածնիդ յիշելով, ներելի է ինձ կարծել որ . . . ։

— Ստոյգ է, կոմս, կրկնեց Մորէլ զուարթութեամբ, չէ չեմ ըսեր ։

— Եւ ինձ չէ՞ք պատմեր ձեր սէրը, Մաքսիմիլիէն, կրկնեց կոմ-սը այնպիսի եռանդուն ձայնով մը, որուն մէջ այս դաղտնիքը իմա-նալու փափաքը կը յայտնէր ։

— Այս առտու ցուցուցի ձեզ թէ սիրտ մը ունիմ, այնպէս չէ՞, կոմս — ։

Մօնթէ-Քրիսթօ 'ի պատասխանի իւր ձեռքը երիտասարդին եր-կընցուց ։

— Այն սէրը Վէնսէնի անտառին մէջէն ձեզմէ բաժնուելով ու-րիշ տեղ կը գտնուի, և ես զայն գտնելու կ՚երթամ ։

— Գացէք, ըսաւ կամաց մը կոմսը, գացէք, բարեկամ, բայց կ՚աղաչեմ՝ եթէ ձեր առջևը դժուարութիւն մը ելնէ, մի՛ մոռնաք որ այս աշխարհիս մէջ կարողութիւն մը ունիմ, և երջանիկ կը համարիմ ինքզինքս եթէ այն կարողութիւնս ինծի սիրելի եղող ան-ձերուն օգտին համար գործածեմ. կը սիրեմ զձեզ, Մորէլ . . . ։

— Աղէկ, ըսաւ երիտասարդը, պիտի յիշեմ զձեզ այն ինքնա-սէր զաւակաց պէս, որոնք պէտք ունեցած ժամանակնին իրենց ծը-նողքը կը յիշեն ։ Երբ ձեզ պէտք ունենամ, և այս առիթը ան-շուշտ պիտի պատահի, ձեզ կը դիմեմ, կոմս ։

— Շատ աղէկ, ձեր խօսքը կ՚ընդունիմ ։ Երթաք բարեաւ ուրեմն ։

— Նորէն տեսնուինք — ։

Կառքը Շանզ-Էլիզէի տան դրան առջին հասեր էր ։

Մօնթէ-Քրիսթօ դռնակը բացաւ ։

Մորէլ քարայատակին վրայ ցատկեց. Պէրթուչիօ դրան սան-դուխին վրայ կ՚բսպասէր ։

Մորէլ Մարիսիի ճամբէն աներևոյթ եղաւ և Մօնթէ-Քրիսթօ շուտով Պէրթուչիոյի մօտեցաւ ։

— Ի՞նչ լուր, հարցուց անոր ։

— Կոմսուհին իւր տունէն պիտի մեկնի ։

— Իւր որդւոյն հետ ։

— Անոր Ֆլօրանթէն սենեկապանը կը կարծէ որ ան ալ նոյնը պիտի ընէ ։

— Եկու — ։

Մօնթէ-Քրիսթօ Պէրթուչիօն իւր սենեակը տարաւ և քիչ մը առաջ կարդացած նամակնիս գրեց և գործակատարին յանձնեց զայն ։

— Գնա, ըսաւ, և շուտ ըրէ. աղէկ միտքս եկաւ, Հայտէին ի-մացընել տուր որ ես եկած եմ ։

— Ահա հոս եմ —, ըսաւ նորատի աղջիկը, որ կառքին ձայ-նը առնելով արդէն վար իջեր էր, և որուն դէմքը ուրախութե-նէն կը փայլէր կոմսը ողջ առողջ տեսնելուն համար ։

Պէրթուչիօ դուրս ելաւ ։

Հայտէ այնչափ անհամբերութեամբ սպասած այն վերադարձին առաջին վայրկեաններուն մէջ այն ամեն սրտի յուզմունքները զգաց, որոնք աղջիկ մը իւր սիրելի հայրը և սիրուհի մը իւր սիրահարը վերստին տեսած ժամանակ կ՚ըզգայ ։

Մօնթէ-Քրիսթոյի ուրախութիւնն ալ նորատի աղջկան ուրախու-թենէն նուազ չէր, թէև անոր չափ չէր յայտներ. երկար ժամա-նակ նեղութիւններ կրող սրտերուն համար ուրախութիւնը արևէն չորցած երկրի վրայ իջնող ցօղին կը նմանի. սիրտը և երկիրը ի-րենց վրայ իջած այս ցօղի կաթիլները կը ծծեն, և դուրսէն բան մը չերևիր ։

Քանի մը օրէ 'ի վեր Մօնթէ-Քրիսթօ բան մը դիտեր էր, որուն բաւական ժամանակէ 'ի վեր չէր համարձակեր հաւատալու. դի-տեր էր որ աշխարհի մէջ երկու Մէրսէտէս կար, և ինքը կրնար տակաւին երջանիկ ըլլալ ։

Կոմսին սիրավառ նայուածքը Հայտէի խոնաւացեալ աչաց մէջ անյագութեամբ գոգցես ընկղմած էր, երբ յանկարծ դուռը բացուե-ցաւ ։

Կոմսը իւր յօնքը կնճռեց ։

— Պ. աը Մորսէրֆը եկաւ —, ըսաւ Պաթիսթէն՝ կարծելով թէ

այս խօսքին մէջ իւր ներում խնդրելը պարունակուած էր։

— Ո՞րը, հարցուց կոմսը, դերակո՞մսը թէ կոմսը։

— Կոմսը։

— Ո՛վ Աստուած իմ, գոչեց Հայտէ, տակաւին չլմնցա՞ւ։

— Լմնցած ըլլալը չեմ գիտեր, սիրելի զաւակս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ նորատի աղջկան ձեռքը բռնելով, բայց գիտցածս սա է որ դուն վախնալու տեղ չունիս։

— Այսու ամենայնիւ եկողը այն թշուառականն է որ . . . ։

— Այս մարդը բան մը չկրնար ընել ինձ, Հայտէ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, իւր որդւոյն հետ ունեցած գործիս ժամանակ պէտք էր վախնալ։

— Եւ այն միջոցին զգացած նեղութեանս վրայ ամենևին գաղափար մը պիտի չկրնաս ունենալ, տէր իմ —։

Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտեցաւ։

— Հօրս գերեզմանին վրայ կ՚երդնում, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ձեռքը նորատի աղջկան գլխուն վրայ երկնցընելով, որ եթէ դըժբաղդութիւն մը պատահի, ինծի պիտի չպատահի։

— Կը հաւատամ խօսքիդ, տէր իմ —, ըսաւ նորատի աղջիկը իւր ճակատը կոմսին ներկայացընելով։

Այն անարատ և գեղեցիկ ճակտին վրայ Մօնթէ-Քրիսթօ համբոյր մը զետեղեց. մի և նոյն ժամանակը երկու սրտեր բաբախեցին՝ մէկը ուժգին և միւսը գաղտնի։

— Ո՛վ Աստուած իմ, մրմռաց կոմսը, միթէ ներելի՞ է ինձ որ տակաւին սիրեմ. . . ։ Պաթիսթէն, Պ. տը Մորսէրֆ կոմսը սրահը մտցուր —, ըսաւ կոմսը գեղանի Յոյն աղջիկը դէպ՚ի գաղտնի սանդուխ մը տանելով։

Քանի մը խօսք աւելցընենք այս այցելութենէն առաջ, որուն դուցէ Մօնթէ-Քրիսթօ կ՚ըսպասէր, բայց անտարակոյս մեր ընթերցողները չէին սպասեր։

Ինչպէս ըսինք՝ երբ Մէրսէտէս իւր սենեակներուն մէջ ամեն բանի ցուցակը կը շինէր, որուն նմանը Ալպէր ալ իւր սենեակներուն մէջ շիներ էր, երբ կոմսուհին իւր գոհարեղէնները կարգի կը դնէր, պահանոցները կը գոցէր, և բանալիները կը միացընէր, ամենևին

չէր գիտած որ տժգոյն և աղէտալի գլուխ մը նրբագաւթին լոյս տուող ապակեպատ դրան առջին երևցեր էր, ուրկից սենեկին մէջ կը տեսնուէր և եղած խօսակցութիւնը կը լսուէր։ Հաւանականաբար առանց տեսնուելու և առանց իւր ձայնը լսուելու այն դրան ապակիէն նայողը տիկին տը Մորսէրֆի սենեկին մէջ ամեն բան տեսեր և լսեր էր։

Այն տժգոյն դէմքով մարդը ապակեպատ դրան առջևէն տը Մորսէրֆ կոմսին սենեակը գնաց, և բակին վրայ նայող պատուհանի մը վարագոյրը կարկամեալ ձեռքով մը վերցուց. տասը վայրկեան անշարժ, անձայն և իւր սրտին բաբախման ականջ դնելով հոն կեցաւ. իրեն համար տասը վայրկեանը խիստ երկար ժամեր երևցան։

Այն միջոցին Ալպէր իւր մենամարտութեան ժամադրութենէն դառնալով վարագոյրի մը ետին պահուած իւր հայրը տեսաւ և գլուխը դարձուց։

Կոմսին սիրտը ընդարձակուեցաւ. գիտէր որ Ալպէրէն Մօնթէ-Քրիսթոյին եղած թշնամանքը սոսկալի էր, և այնպիսի թշնամանաց հետևութիւնը աշխարհիս ամեն կողմը ցմահ մենամարտութիւն մ՚էր։

Քանի որ Ալպէր այն մենամարտութենէն ողջամբ կը դառնար, ուրեմն կոմսը իւր վրէժը լուծած էր։

Անպատում՝ ուրախութեան փայլակ մը այն աղէտալի դէմքը լուսաւորեց՝ արևուն վերջին ճառագայթին պէս, որ ամպերուն մէջ կորսուելէն առաջ կը փայլի։

Բայց ինչպէս ըսինք՝ պարապ տեղը սպասեց որ երիտասարդը իւր յաղթութեան պատմութիւնը ընելու համար իւր սենեակը գայ։

Իւր հօրը պատուոյն վրէժը լուծելու համար Ալպէրին կռուելու երթալէն առաջ իւր հայրը տեսնել չուզելուն պատճառը կրնայ իմացուիլ. բայց այն վրէժը լուծելէն ետև ինչո՞ւ արդեօք այն զաւակը չէր գար իւր հօրը բազկացը մէջ նետուելու։

Այն ատեն՝ կոմսը Ալպէրին գալը տեսնելով անոր ծառան կանչել տուաւ։

Ինչպէս գիտենք՝ Ալպէր հրամայեր էր անոր որ կոմսէն բան մը չպահէ։

Տասը վայրկեան ետքը՝ տը Մորսէրֆ զօրապետը սև վերարկու, զինուորական փողկապ, սև տնազգեստ և սև ձեռնոցներ հագած՝ դրան սանդուխին վրայ երևցաւ։

Կ՚երևի թէ առաջէն հրամաններ տուած էր. քանզի հազիւ թէ սանդուխին վերջին ոտքը իջաւ, երբ իւր լծուած կառքը կառակայանէն ելնելով իւր առջին եկաւ կեցաւ։

Այն ատեն կոմսին սենեկապանը կառքին մէջ զինուորական կրկնոց մը դրաւ, որ մէջը ամփոփուած երկու սուրերուն պատճառաւ ուղղորդ դիրք մը ունէր. ետքը դռնակը գոցելով կառավարին քովը նստաւ։

Կառավարը երթալու տեղը հարցուց։

— Շանզ-Էլիզէ, ըսաւ զօրապետը, Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին տունը, շո՛ւտ —։

Ձիերը մարակին հարուածէն թեւաւորեցան. հինգ վայրկենի մէջ կոմսին տան առջև հասան։

Պ. տը Մորսէրֆ իւր ձեռօքը դռնակը բացաւ, և կառքը դեռ բոլորովին չկեցած՝ երիտասարդի մը պէս կողմնակի ծառուղւոյն մէջ ցատկեց, զանգակը հնչեցուց, և իւր ծառային հետ բաց դրան մէջ աներևոյթ եղաւ։

Մանրերկրորդ մը ետքը՝ Պաթիսթէն տը Մորսէրֆ կոմսին գալուստը Մօնթէ-Քրիսթոյին կ՚իմացընէր, և Մօնթէ-Քրիսթօ Հայտէն անոր սենեակը տանելով հրաման ըրաւ որ տը Մորսէրֆ կոմսը սրահը մտցընեն։

Զօրապետը երրորդ անդամն էր որ սրահին երկայնքը կը չափէր, երբ գլուխը դարձուցած ժամանակը Մօնթէ-Քրիսթօն դրան սեմոց վրայ կանգնած տեսաւ։

— Պ. տը Մորսէրֆն է եղեր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ սրտի հանդարտութեամբ մը. կը կարծէի թէ աղէկ չկրցան հասկը ցընել ինձ։

— Այո՛, ես եմ, ըսաւ կոմսը շուրթերու այնպիսի սոսկալի կարկամութեամբ մը, որ իւր խօսքերը մաքուր արտասանելու արգելք կ՚ըլլար։

— Ուրեմն կը փափաքիմ դիտնալ թէ այսպէս կանուխ տը Մորսէրֆ կոմսը իմ տունս տեսնելու ուրախութիւնը ներկայացընող պատճառը ի՞նչ է։

— Այս առտու որդւոյս հետ ժամադրութի՞ւն մը ունէիք, պարոն, ըսաւ զօրապետը։

— Գիտէք այդ բանը, պատասխանեց կոմսը։

— Գիտեմ նաև որ տղաս աղէկ պատճառներ ունէր ձեզի հետ կռուիլ ուզելու և զձեզ սպաննելու համար ամեն կրցածը ընելու։

— Եւ ստուգիւ, պարոն, իւր ունեցած պատճառները խիստ իրաւացի էին. բայց կը տեսնէք որ այն պատճառներուն հակառակ՝ չսպաննեց զիս և ոչ իսկ հետս կռուեցաւ։

— Այսու ամենայնիւ իւր հօրը անպատուութեան և իմ ընտանեացս կորստեան պատճառը զձեզ կը նկատէր։

— Ստոյգ է, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ իւր սոսկառիթ հանդարտութեամբը. երկրորդական պատճառը կը նկատէր և ոչ ըսկզբնական։

— Անտարակոյս ներում մը խնդրեցիք կամ բացատրութիւն մը տուիք։

— Ես ամենևին բացատրութիւն չտուի, ընդ հակառակն ան ինձմէ ներում խնդրեց։

— Բայց այս ընթացքը ի՞նչ բանի կու տաք։

— Իւր համողմանը. հաւանականաբար այն գործին մէջ ինձմէ աւելի յանցաւոր մէկը կար։

— Եւ ո՞վ է այդ մարդը։

— Իւր հայրը։

— Թող այնպէս ըլլայ, ըսաւ կոմսը գունատելով, բայց գիտէք որ յանցաւորը չուզեր որ իւր յանցանքը ճանչցուած ըլլալը իմանայ։

— Գիտեմ. . . . Եւ ես այս տեղի ունեցածին կ՚ըսպասէի։

— Կ՚ըսպասէիք որ տղաս վա՞տ մը ըլլար, դոչեց կոմսը։

— Պ. Ալպէր տը Մորսէրֆ ամենևին վատ չէ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Մարդ մը որ ձեռքը սուր կը կրէ, մարդ մը որ իւր սուրին տակը մահացու թշնամի մը ունի, այն մարդը երբ չկռուիր՝ վատ է. հոս ըլլար՝ իրեն երեսին ըսէի։

— Պարոն, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ պաղութեամբ չեմ կարծեր որ ձեր ընտանեկան պատմութիւնները ինձ ընելու համար

հաս եկած ըլլաք։ Գայէք ատոնք Ալպերին պատմեցէք, զուցէ ան ձեզ պատասխան տայ։

— Ո՛հ, ոչ, ոչ, կրկնեց զօրապետը վաղսպառ ժպիտով մը, քաւուն՛ք ունիք, ես այս բանին համար եկած չեմ, այլ եկայ ձեզ ըսելու թէ ես ալ ձեզ իմ թշնամիս կը նկատեմ. եկայ ձեզ ըսելու թէ քնազդմամբ կ՚ատեմ ձեզ, թէ ձեզ միշտ ճանչցած և միշտ ատած եմ։ Եւ վերջապէս՝ քանի որ այս գարուս երիտասարդները ալ չեն կրնար, ասոր կ՚իյնայ կռուիլը . . . ։ Ինչ կ՚ըսէք, պարոն։

— Խղճմտօրէն համաձայն եմ. երբ ըսի ձեզ թէ պատահելիքը զուշակած էի, ձեր այդելութեան ինչ նպատակաւ պատիւ ունեցայ կ՚ուզէի իմացընել։

— Աւելի աղէկ . . . ուրեմն ձեր պատրաստութիւնները տեսած էք։

— Միշտ պատրաստ եմ, պարոն։

— Գիտէք որ մինչև մեզմէ մէկը սպաննուիլը պիտի կռուինք, քսան զօրապետը կատաղութենէն ակռաները սեղմելով։

— Այո՛, մինչև մեզմէ մէկուն մեռնիլը պիտի կռուինք, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ դլխովը վերէն վար թեթև շարժում մը ընելով։

— Քալեցէք երթանք ուրեմն, վիճաբանութիւն չունինք։

— Իրօք վիճաբանութիւն մը չունինք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, քանի որ մենք վիրաւոր աղէկ կը ճանչնանք։

— Ընդ հակառակն, ըսաւ կոմսը, վիրաւոր չճանչնալնուս համար վիայի պէտք չունինք։

— Ինչ կ՚ըսէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ նոյն յստահաւատչութիւնը հանդարտութեամբ։ Միթէ դուք չէք այն Ֆէրնան դլնուորը, որ Ալթէերայի պատերազմին առջի իրիկունը փախաւ. դուք չէք այն Ֆէրնան տեղակալը, որ Սպանիոյ մէջ Գաղղիական բանակին իրը առաջնորդ և լրտես ծառայեց։ Դուք չէք այն հարիւրապետ Ֆէրնանը, որ իւր բարերարը Ալի-բաշան մատնեց, ծախեց և սպաննեց։ Եւ այս ամէն Ֆէրնանները մէկ ըլլալէ ետք Մարսէրի կոմս զօրապետի տեղակալ և Գաղղիոյ տեղակալ չեզա՞ն։

— Ո՛հ, դուշեց զօրապետը՝ հրաշէկ երկաթէ զարնուածի պէս կոմսին խօսքերէն վիրաւորուելով, ով Թշուառ որ իմ յանցանքներս

երեսիս կը զարնես այնպիսի միջոցին որ զուկ զիս պիտի սպաննես. ո՛հ, ամենէն անծանօթ չեմ քեզ, ով սատանայ. ո՛վ ես դուն որ անգիտելիս մեռելեանց մէջ կը թափառիս, և չեմ պիտեր որ Ջահէին լուսովը կենդանի պատմութեան ամէն երեսները կը կարդաս. սակայն իմ ընդունած նախատանացս մէջ զուկ քեզմէ առելի պատիւ ունիմ։ Ոչ, ոչ, դուն կը ճանչնաս զիս, պիտեմ, բայց ես չեմ ճանչնար զքեզ, ով ոսկեզեղ և գոհարազեղ բազդախնդիր։ Բարիզի մէջ ինըզինըզ Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմս կ՚անուանես, Խատալիոյ մէջ՝ Սինդպատ նաւատեր, Մալթայի մէջ՝ դիամէմ ես, մոռցած եմ։ Բայց ես քու բուն անունդ կը հարցընեմ, և քու բուն անունդ կ՚ուզեմ դիտնալ, որպէս զի մեռնելութեան ասպարէզին մէջ սուրս արտիդ մտած ատենս քու անունովդ կոչեմ զքեզ— ։

Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսը սոսկալի կերպիւ դառնացաւ և իւր խարտեաշ աչքը զոլցես բոցավառեցաւ. մէկ ոտախնով սրահին քովի դահլիճը դնաց և հաղիւ մանրերկրորդի մը մէջ իւր փողկապը, Թիկնոցը և բամիկոնը հանեց, նաւատաթի բամիկոնակ մը հագաւ, և դլուխը դլխարկ մը դրաւ, որուն տակէն իւր երկար սեւ մազերը կ՚երեւէին։

Ան հագուստով, սոսկալի և անողոք դէմքով, ու բաղուխները կուրծքին վրայ իրարու պլլած զօրապետին առջևէն ելաւ, որ կոմսին աներեւոյթ ըլլալէն բան մը չհասկընալով անոր կ՚ըսպասէր, և իւր ակռաները կափկափելով ու սրունքներուն այժը կորմնցընելով ետ ետ քաշուեցաւ՝ մինչև որ սեղանի մը քովը հասաւ, ու իւր կնճռած ձեռքը անոր կռթնցուց։

— Ֆէրնան, դուշեց կոմսը, իմ հարիւր անուններս քեզ միայն անուն մը կու տամ զքեզ կայծակնահար ընելու համար. բայց այս անունը որուն ըլլալը պիտես դուն, այնպէս չէ՞, կամ գոնէ կը յիշես. քանի այնչափ վիշտեր և այնչափ նեղութիւններ կրեցիր ետև՝ այսօր այնպիսի դէմք մը կը յանդիմնեմ քեզ, զոր վրէժխնդրութեան բարեբաղդութիւնը կը մատաղացընէ, այնպիսի դէմք մը, զոր դուն շատ անգամ երազած պիտի ըլլաս . . . իմ Մէրսէդէս նշանածիս հետ ամուսնանալէդ ի վեր — ։

Զօրապետը դլուխը դէպ ի ետին ծռած, ձեռքերը տարածած

և իւր նայուածքը յարած՝ լռութեամբ այն ահռելի տեսարանը կը դիտէր ։

Ետքը կռթընելու տեղ մը գտնելու համար պատին մօտենալով, կամաց մը մինչև դուռը սահեցաւ, ուրկից ետ ետ քալելով դուրս ելաւ՝ աղէտալի, ողբագին և սրտաճմլիկ ձայնով միայն «Էտմօն Տանթէս» անունը լսուելով անոր բերանէն ։

Եւ այնպիսի հառաչանքով մը, որ մարդու ձայնի չէր նմաներ, մինչև տան սիւնազարդ դաւիթը հասաւ, ուրկից գինովի պէս դուրս ելնելով իւր սենեկապանին բազկացը մէջ նետուեցաւ անհասկանալի ձայնիւ մը միայն մրմռալով

— Տո՛ւնը, տո՛ւնը — ։

Ճամբան՝ զով օդը և իւր ծառաներուն ուշադրութենէն պատճառած պատկառանքը իւր խելքը գլուխը բերին ։

Ճամբան երկար չտևեց, բայց որչափ իւր տունը կը մօտենար, այնչափ իւր ցաւերը կը նորոգուէին ։

Տունին քանի մը քայլ մնալով կոմսը կառքը կեցընել տուաւ և կառքէն իջաւ ։

Տան դուռը բոլորովին բացուած էր ։

Փոքր կառք մը գոգցես այսպիսի շքեղ տան մը մէջ կանչուելուն զարմանքով մը բակին մէջ տեղը կեցեր էր ։

Կոմսը սոսկումով այն կառքին նայեցաւ, բայց չհամարձակեցաւ մէկուն հարցուփորձ ընել, և դէպ 'ի իւր սենեակը վազեց ։

Սանդուխէն երկու հոգի կ'իջնային, անոնցմէ չտեսնուելու համար հազիւ ժամանակ ունեցաւ դահլիճ մը մանելու ։

Մէրսէտէսն էր ան որ իւր որդւոյն բազկին կռթընած տունէն կը մեկնէր ։

Եղկելի զօրապետէն հազիւ երկու բթաչափ հեռուէն կ'անցնէին անոնք, որ վարագոյրի մը ետին պահուած գոգցես Մէրսէտէսին մետաքսեայ շրջազգեստին դպցաւ, և իւր որդւոյն այս խօսքերը ըսելու ատեն անոր դաղջ շունչին իւր երեսին դալը զգաց ։

— Քաջալերութիւն, մայր իմ. եկու, եկու, այս տունը ալ մերը չէ — ։

Խօսքերը վերջացան և ոտնաձայնները հեռացան ։

Զօրապետը կնճռած ձեռօք վարագոյրը բռնած կը կենար, և իւր սրտին մէջ այնպիսի սոսկալի հառաչանք մը կը զսպէր, որ իւր կնոջմէն ու զաւկէն զրկուած հայր մը երբէք անոր նմանը հանած չէր ։

Շատ չանցաւ կառքին երկաթեայ դռնակին գոցուիլը, ետքը կառավարին ձայնը, և իւր սենեկին ապակիները դղրդող կառքին անիւներուն դառնալը լսեց ։

Այն ատեն իւր պառկելու խուցը վազեց որպէս զի աշխարհիս մէջ իրեն ամենէն աւելի սիրելի եղող անձերը անգամ մը ևս տեսնէ անկէ. սակայն կառքը մեկնեցաւ, և Մէրսէտէս կամ Ալպէր իրենց առանձնացուցած տունը կամ թողուցած հայրը և ամուսինը վերջին անգամ մ'ալ տեսնելու, մնաք բարեաւ մը ըսելու և վշտակրութիւն մը այսինքն ներողութիւն մը յայտնելու համար գլուխնին կառքէն դուրս չհանեցին ։

Կառքին անիւներուն ձայնը բակին գմբէթին մէջ կը դղրդէր տակաւին երբ ատրճանակի հարուածի մը ձայնը լսուեցաւ, և տխրալի մուխ մը դուրս ելաւ այն պառկելու խուցին պատուհանէն, որուն ապակին ատրճանակին ճայթման ուժգնութենէն խորտակուեր էր ։

ԳԼՈՒԽ ԺԵ

ՎԱԼԱՆԹԻՆ

Մորէլի ունեցած գործին և տուած ժամադրութեան ո՛ւր ըլլալը դիւրին է գուշակել։

Երիտասարդը Մօնթէ–Քրիսթոյէն բաժնուելով յամր քալուածքով դէպ 'ի Վիլըֆօրի տունը ճամրայ ինկաւ։

Յամր քալուածքով ըսինք, քանզի Մորէլ հինգ հարիւր քայլ տեղ քալելու համար կէս ժամէն աւելի ժամանակ ունէր. բայց այս ընդարձակ ժամանակին չնայելով ինքզինքը առանձնապէս իւր մտածութեանց յանձնելու փափաքով Մօնթէ–Քրիսթոյէն բաժնուելու շտապեր էր։

Երիտասարդը իւր այցելութեան ժամանակը գիտէր. Վալանթին նոյն միջոցին Նուարթիէի նախաճաշը տանելով ապահով էր որ այս գորովալիր պարտաւորութեան մէջ անհանգիստ պիտի չըլլայ։

Նուարթիէ և Վալանթին հրաման տուած էին իրեն որ շաբաթը երկու այցելութիւն ընէ, և երիտասարդը իրեն եղած այս շնորհքը վայելելու կ'երթար։

Մորէլ որոշեալ ժամանակին հասաւ. Վալանթին իրեն կ'ըսպասէր։

Անհանգիստ և գրեթէ այլայլեալ դէմքով անոր ձեռքը բռնեց և իւր հաւին քովը տարաւ զան։

Այս անհանգստութեան պատճառը Մորսէրֆի դէպքին հրատարակուիլն էր. Օբէրային դէպքը ամեն մարդ լսած էր (ժողովուրդը ամեն բան կը լսէ)։

Վիլըֆօրի տան մէջ ամեն մարդ աղէկ համոզուած էր որ այս դէպքին հետևութիւնը անհրաժեշտ մենամարտութիւն մը պիտի ըլլայ։

Վալանթին իւր կանացի բնազդմամբը գուշակեր էր որ Մորէլ

Մօնթէ–Քրիսթոյի վկան պիտի ըլլար. երիտասարդին ամենուն ծանօթ քաջութիւնը և կոմսին համար ունեցած սերտ բարեկամութիւնը գիտնալով, նորատի աղջիկը կը վախնար որ Մորէլ միայն պարզ վկայ ըլլալով գուցէ չբաւականանար։

Ուստի դիւրին է երևակայել թէ ինչ հետաքրքրութեամբ մանրամասն տեղեկութիւններ հարցուեցան և անոնց պատասխանները տրուեցան, և Մորէլ իւր սիրուհւոյն աչաց մէջ անպատմելի ուրախութիւն մը նշմարեց երբ ծաղկահաս աղջիկը իմացաւ որ մենամարտութեան գործը այնպէս անյուսալի կերպով յաջող վախճան մը ունեցեր էր։

— Հիմա, ըսաւ Վալանթին նշան մը ընելով Մորէլին որ ծերին քովը նստի և ինքն ալ իւր հաւին ոտնաթոռին վրայ նստելով, հիմա մեր գործերուն վրայօք խօսինք քիչ մը։ Գիտես, Մաքսիմիլիէն, որ հաւս միտք ունէր այս տունէն մեկնելու և Պ. տը Վիլըֆօրէն հեռու տուն մը բնակելու։

— Այո՛, գիտեմ, ըսաւ Մաքսիմիլիէն. այդպիսի գիտաւորութիւն մը ունենալը կը յիշեմ, և ես ալ շատ հաւանեցայ այդ խելքին։

— Հիմա, Մաքսիմիլիէն, ըսաւ Վալանթին, իւր գիտաւորութիւնը կը հաստատէ։

— Կեցցէ՛, ըսաւ Մաքսիմիլիէն։

— Եւ գիտե՞ս ինչ պատճառ պիտի գտնէ տունէն մեկնելու համար —։

Նուարթիէ աղջկան կը նայէր որպէս զի աչքովը լռութիւն հրամայէ. բայց Վալանթին Նուարթիէի երեսը չէր նայեր. իւր աչքը, իւր նայուածքը, ժպիտը և ամեն բան Մորէլի համար էր։

— Ի՛նչ որ ըլլայ Պ. Նուարթիէի գտած պատճառը, ըսաւ Մորէլ, ապահով եմ որ իրաւացի է։

— Այո՛, ըսաւ Վալանթին. պիտի ըսէ որ Սէնթ–Օնօրէ արուարձանին օդը ինձ վնասակար է։

— Եւ ստուգիւ, Վալանթին, Պ. Նուարթիէ իրաւունք ալ ունի. տասն և հինգ օրէ 'ի վեր կը տեսնեմ որ առողջութիւնդ աւրուած է։

— Այո՛, քիչ մը, պատասխանեց Վալանթին. և այս բանիս համար հաւս բժիշկս եղած է, և որովհետև ամեն բան գիտէ, մեծ վստահութիւն ունիմ անոր վրայ։

— Բայց վերջապէս հիւա՞նդ ես, Վալանթին, հարցուց Մորէլ աշխուժիւ։

— Ո՛հ, աս ալ հիւանդութի՞ւն կ՚ըսուի. բոլոր մարմնոյս վրայ ընդհանուր անհանգստութիւն մը միայն կ՚ըզգամ, և ոչ ուրիշ բան. ախորժակս կորսնցուցած եմ, և կարծես թէ ստամոքսս ուրիշ բանի մը սովորելու համար կը մրցի։

— Եւ այդ անծանօթ հիւանդութեան ի՞նչ դեղ կ՚ընես։

— Ո՛հ, խիստ պարզ դեղ մը, ըսաւ Վալանթին. հաւիս բերուած դեղի օշարակէն գդալ մը կ՚առնում. գդալ մը ըսի, վասն զի մէկ գդալով սկսայ և հիմա չորս գդալ կ՚առնում։ Հաւս կը պնդէ որ ամենաբոյժ դեղ մ՚է այն —։

Վալանթին կը ժպտէր, բայց այն ժպիտին մէջ տխրութիւն մը կ՚երևէր։

Մաքսիմիլիէն սիրավառ աչօք լռութեամբ անոր կը նայէր։

Նորատի աղջիկը խիստ գեղանի էր, բայց իւր գեղնութիւնը դէմքին աւելի սպիտակութիւն մը տուեր էր, աչքը սովորականէն աւելի հրավառ կը փայլէին, իւր ձեռքը, որոնք սովորաբար գաղտակուրի պէս սպիտակ էին, կարծես թէ մոմէ թափուած էին, և վրան գեղնութիւն մը պատած էր։

Երիտասարդը իւր նայուածքը Վալանթինի վրայէն Նուարթիէի վրայ տարաւ։

Ծերունին իւր տարօրինակ խելացիութեամբը սիրարծարծ ծաղկահաս աղջիկը կը դիտէր։

Եւ Մորէլի պէս ան ալ Վալանթինի վրայ այն գաղտնի անհանգստութեան հետքը գիտեր էր, որոնք թէպէտ այնչափ քիչ կը նշմարուէին, որ հաւէն և սիրահարէն զատ մէկը չէր գիտած։

— Բայց այն դեղը, ըսաւ Մորէլ, որմէ մինչև չորս գդալ առնելու կարող եղար, կարծեմ թէ Պ. Նուարթիէի համար շինուած է։

— Այո՛, այնչափ դառն է, ըսաւ Վալանթին, որ անկէ ետքը ի՞նչ որ ուտեմ՝ կարծեմ թէ նոյն համը ունի —։

Նուարթիէ հետազօտիչ նայուածքով աղջկան նայեցաւ։

— Այո՛, սիրելի հաւս, ըսաւ Վալանթին, խիստ դառն է։ Քովդ գալէս քիչ մը առաջ բաժակ մը շաքարով ջուր խմեցի. բայց այն ջուրը այնչափ դառն էր որ կէսը թողուցի —։

Նուարթիէի գոյնը նետեց, և նշան ըրաւ որ խօսիլ կ՚ուզէ։

Վալանթին գնաց բառարանը բերելու։

Նուարթիէ սրտի յայտնի անձկութեամբ մը իւր աչքը անոր վրայէն չէր վերցներ։

Եւ ստուգիւ նորատի աղջկան արիւնը գլուխը կ՚ելնէր, և այտերը կը կարմրէին։

— Ի՞նչ զարմանալի բան, գոչեց Վալանթին առանց իւր զուարթութիւնը փոխելու, աչերս շլացան. արդեօք արե՞ւը զարկաւ աչերուս . . . —։

Այս ըսելով պատուհանին նիգին կռթընեցաւ։

— Արև չկայ հոս —, ըսաւ Մորէլ Վալանթինի անհանգստութենէն աւելի Նուարթիէի դէմքին այլայլութենէն շփոթեալ։

Եւ Վալանթինի քովը վազեց։

Վալանթին ժպտեցաւ։

— Անհոգ եղիր, սիրելի հաւս, ըսաւ Նուարթիէին. բան մը չէ, Մաքսիմիլիէն, անցաւ. բայց մտիկ ըրէ, կառքի մը ձայնը չէ՞ այն որ բակին մէջ կը լսուի —։

Այս ըսելով Նուարթիէի դուռը բացաւ, նրբագաւիթին պատուհանին քովը վազեց և արտորալով ետ դարձաւ։

— Այո՛, ըսաւ, տիկին Տանկլար և իւր աղջիկն է, որոնք եկած են մեզ այցելութիւն ընելու։ Մնաք բարեաւ, ես կ՚երթամ. վասն զի հիմա պիտի դան զիս փնտռեն, և կամ նորէն կը տեսնուինք. Պ. Մաքսիմիլիէն, հաւիս քովը կեցիր, կը խոստանամ որ ես երկար ժամանակ չեմ կեցներ զանոնք —։

Մորէլ անոր ետևէն նայեցաւ, անոր դուռը գոցելը տեսաւ, ու տիկին տը Վիլֆօրի և միանգամայն իւր սենեակը տանող փոքր սանդուխէն վեր ելնելը լսեց։

Աներևոյթ ըլլալուն պէս՝ Նուարթիէ նշան ըրաւ Մորէլին որ բառարանը բերէ։

Մորէլ հնազանդեցաւ։

Երիտասարդը Վալանթինին օգնութեամբը ծերին միտքը շուտով հասկընալ սորվեր էր։

Այսու ամենայնիւ՝ որովհետև այբուբենին քսան և չորս գիրերը պէտք էր մի առ մի արտասանել և բառարանին մէջ ամեն մէկ խօսքը փնտռել, հազիւ տասը վայրկենի մէջ կրցաւ ծերին միտքը հետևեալ խօսքերով թարգմանել.

«Վալանթինի սենեկին մէջ եղած բաժակը և շիշը հոս բերել տուր»։

Մորէլ իսկոյն զանգակը հնչեցուց, Պարուային տեղը անցնող ծառան կանչեց և Նուարթիէի անունովը այն հրամանը ըրաւ։

Ծառան վայրկեան մը ետքը վերադարձաւ։

Շիշը և բաժակը բոլորովին պարպուած էին։

— Այս բաժակն ու շիշը ինչո՞ւ պարապ են, հարցուց ծերը. Վալանթին ըսաւ թէ բաժակին կէսը խմեց միայն —։

Այս նոր հարցման թարգմանութիւնը հինգ վայրկեան տևեց։

— Չեմ գիտեր, ըսաւ ծառան. բայց սենեկապանուհին օրիորդ Վալանթինի սենեակն է, գուցէ ան խմեց։

— Հարցուր —, ըսաւ Մորէլ այս անգամ Նուարթիէի նայուածքէն անոր միտքը հասկընալով։

Ծառան դուրս ելաւ և գրեթէ անմիջապէս ետ դարձաւ։

— Օրիորդ Վալանթին տիկին տը Վիլըֆօրի սենեակը երթալու ատեն իւր սենեկէն անցեր է, ըսաւ, և ծարաւի ըլլալուն բաժակին մէջ եղածը խմեր է. իսկ շիշին մէջ եղածը Պ. Էտուար բադերուն լճակ մը ընելու համար պարպեր է —։

Նուարթիէ իւր նայուածքը դէպ 'ի երկինք վերցուց, ինչպէս կ'ընէ խաղամոլ մը իւր բոլոր ունեցածը մէկ անգամին խաղալու ատեն։

Այնուհետև ծերը իւր նայուածքը գրան վրայ յարեց և անոր վրայէն չվերցուց։

Իրօք եկողները տիկին Տանկլար և իւր աղջիկն էին, զորոնք Վալանթին տեսեր էր։

Տիկին տը Վիլըֆօր հրամայեր էր որ իւր սենեակը հրաւիրեն զանոնք։

Ահա ինչ պատճառաւ Վալանթին իւր սենեկէն անցեր էր. վասն զի իւր սենեակը մօրուին սենեկին հետ մէկ յարկի վրայ շինուած էր, և երկու սենեակները միայն Էտուարի սենեկէն բաժնուած էին։

Տիկին Տանկլար և իւր աղջիկը սենեակը մտան, և տիկին տը Վիլըֆօր անոնց ցուցուցած քաղաքավարութեան համեմատ քաղաքավարութեամբ ընդունեց զանոնք։

Նոյն միջոցին Վալանթին ալ հասաւ և քաղաքավարական ձեւերը վերստին սկսան։

— Սիրելի բարեկամուհի, ըսաւ տիկին Տանկլար՝ ինչ ատեն երկու ծաղկահաս աղջիկները իրարու ձեռքը կը բռնէին, Էօժէնիին հետ եկայ ամենէն առաջ ձեզ իմացընելու որ խիստ մօտ օրերս աղջիկս Գավալգանթի իշխանին հետ պիտի ամուսնանայ —։

Տանկլար նախամեծար ընտրեր էր իշխանի տիտղոսը կոմսի տիտղոսէն։

— Ուրեմն ներեցէք ինձ որ իմ անկեղծ խնդակցութիւնս յայտնեմ, պատասխանեց տիկին տը Վիլըֆօր։ Պ. Գավալգանթի իշխանը անհամեմատ ձիրքեր ունեցող երիտասարդ մը կ'երևի։

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ տիկին Տանկլար ժպտելով, եթէ իբր երկու բարեկամուհի մեր մէջը կը խօսինք, կրնամ ըսել որ իշխանին ինչ ըլլալը դեռ չենք գիտեր։ Իւր վրայ քիչ մը այն տարօրինակութիւնը ունի, զոր մեք Գաղղիացիքս առաջին անգամ տեսնելով՝ Իտալացի կամ Գերմանացի ազնուական մը կը կարծենք։ Այսու ամենայնիւ խիստ բարեսիրտ և խիստ խելացի կ'երևի. և հարստութեան կողմանէ Պ. Տանկլար կը պնդէ թէ խիստ երևելի է։

— Ասկէ զատ, ըսաւ Էօժէնի տիկին տը Վիլըֆօրի նկարատետրը թղթատելով, յաւելցուցէք նաև, տիկին, ձեր այն երիտասարդին վրայ ունեցած մասնաւոր սէրը։

— Եւ ես պէտք չունիմ հարցընելու, ըսաւ տիկին տը Վիլըֆօր, թէ գուք այն սիրոյն մասնակից էք։

— Ե՛ս, պատասխանեց Էօժէնի իւր սովորական համարձակութեամբը, ո՛հ, ամենևին, տիկին. տնային հոգերու և ո՛ր և է

մարդու մտային հաճոյից մէջ շղթայուելու համար ծնած չեմ ես, այլ արուեստագէտ և հետևաբար սրտով, անձամբ և մտածութեամբ ազատ ըլլալու համար ծնած եմ — ։

Էօժէնի այս խօսքերը այնպիսի համարձակ ձայնով արտասանեց, որով Վալանթինի երեսը կարմրեցաւ ։ Երկչոտ աղջիկը կը զարմանար իրեն հասակակից աղջկան մը վրայ այս աստիճան բուռն բնութիւն մը տեսնելով, որ կանացի երկչոտութիւնն ունենալ չէր ցուցներ ։

— Սակայն, շարունակեց Էօժէնի, քանի որ կամայ ակամայ ամուսնանալու ստիպուած եմ, պէտք եմ շնորհակալ ըլլալ Նախախնամութեան որ գոնէ զիս Պ. Ալպէր տը Մորսէրֆէն ազատեց, եթէ ոչ՝ այսօր անպատիւ մարդու մը կինը պիտի ըլլայի ։

— Ստոյգ է, ըսաւ տիկին Տանկլար այն զարմանալի պարզմտութեամբ, որ երբեմն մեծ տիկիններու վրայ կ՚երևի, և յաճախակի ամարդութիւններով չեն կրնար բոլորովին ուղղել զայն. ստոյգ է, եթէ Մորսէրֆի ընտանիքը երկմտութիւն չցուցընէր, աղջիկս Պ. Ալպէրի հետ պիտի ամուսնանար. զօրապետը ամուսնութիւնը կատարելու մեծ փափաք ունէր, մինչև անձամբ եկաւ անոր խօսքը կարելու. բայց մենք աղէկ ազատեցանք ։

— Բայց, ըսաւ Վալանթին երկչոտութեամբ, միթէ հօրը անպատուութիւնը որդւոյն վրայ կրնայ իյնալ ։ Կարծեմ թէ Պ. Ալպէր զօրապետին այն ամեն մատնութեանց մէջ բոլորովին անմեղ է ։

— Կը ներես, սիրելի բարեկամուհիս, ըսաւ անողոքելի ծաղկահաս աղջիկը, Պ. Ալպէր ալ նոյնպէս անպատուեալ կը համարուի. կ՚երևի թէ երէկ իրիկուն Օբէրային մէջ Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն մենամարտութեան հրաւիրելէն ետև՝ այսօր ասպարէզին մէջ ներումն խնդրեր է ։

— Անկարելի է, ըսաւ տիկին տը Վիլըֆօր ։

— Ա՛հ, սիրելի բարեկամուհիս, ըսաւ տիկին Տանկլար նոյն պարզմտութեամբը, բոլորովին ստոյգ է. ես Պ. Տըպրէէն իմացայ, որ ներումն խնդրած ժամանակը ներկայ է եղեր — ։

Վալանթին ալ եղելութեան ճշմարտութիւնը գիտէր, սակայն ամենևին չպատասխանեց ։

Այս խօսքերը իւր միտքը բան մը ձգելով, խելքը Նուարթիէի սենեակը գնաց, ուր Մորէլ իրեն կ՚ըսպասէր ։

Այս ներքին մտածութեանց մէջ ընկղմելով՝ Վալանթին անկէ՚ի վեր դադրեր էր խօսակցութեան մասնակից ըլլալէն, և քանի մը վայրկենէ՚ի վեր եղած խօսքերն ալ չէր հասկրցեր, երբ յանկարծ տիկին Տանկլարի ձեռքը իւր բազկին դպչելով՝ իւր մտածութենէն սթափեց զան ։

— Ի՞նչ կը խնդրէք, տիկին, ըսաւ Վալանթին ելեքտրական հաղորդութենէ սարսռալու պէս տիկին Տանկլարի մատերուն իրեն դպչելէն սարսռալով ։

— Սիրելիդ իմ Վալանթին, անշուշտ տկարութիւն մը ունիք ։

— Ե՞ս, ըսաւ նորատի աղջիկը ձեռքը հրատապ ճակտին տանելով ։

— Այո՛, նայեցէք անգամ մը սա հայելիին մէջ. վայրկենի մը մէջ երեք կամ չորս անգամ յաջորդաբար կարմրեցաք և դեղնեցաք ։

— Իրօք շատ դեղնած ես, ըսաւ Էօժէնի ։

— Ո՛հ, հոգ մի ըներ, Էօժէնի. քանի մը օրէ՚ի վեր այսպէս եմ — ։

Եւ որչափ ալ խորամանկութիւն ընել չէր կրնար, նորատի աղջիկը հասկրցաւ որ դուրս ելնելու առիթ մ՚էր այն, մանաւանդ որ տիկին տը Վիլըֆօր ալ իրեն օդնութեան կը հասնէր հետևեալ խօսքերով ։

— Գնա՛, Վալանթին, ըսաւ. իրապէս առողջութիւնդ տեղը չէ, և այս տիկինները անշուշտ պիտի բարեհաճին ներել քեզ, բաժակ մը պարզ ջուր խմէ և կ՚աղէկնաս — ։

Վալանթին Էօժէնին համբուրեց, տիկին Տանկլարը բարևեց, (որ մեկնելու համար արդէն ելեր կանգներ էր,) և դուրս ելաւ ։

— Այս խեղճ աղջիկը, ըսաւ տիկին տը Վիլըֆօր Վալանթինի մեկնելէն ետև, մեծ հոգ կը պատճառէ ինձ, և պիտի չզարմանամ եթէ անոր դժբաղդութիւն մը պատահի — ։

Սակայն Վալանթին իւր տկարութեան սաստկութեամբը, որուն պատճառը ինքը չէր հասկընար, Էտուարի սենեակէն անցեր էր

առանց պատասխանելու այն մանկան չեմ դիտեր ինչ տեսակ չարութեան, և իւր սենեակէն սանդուխին քովը եկեր անոնց աստիճաններէն վար կ'իջնէր. վերջին երեք ոտքերուն հասնելով, արդէն Մորէլի ձայնը կը լսէր, երբ իւր աչաց վրայ ամպ մը պատեց, իւր կարկամեալ ոտքը սխալեցաւ, իւր ձեռքերը սանդուխին վանդակապատը բռնելու համար ոյժ չունեցան, և վերջին երեք աստիճանները իջնալէն առաջ գետինը գլորեցաւ:

Մորէլ վազելով դուռը բացաւ և Վալանթինը սանդուխին դաւթին վրայ տարածուած գտաւ:

Փայլակի արագութեամբ զան գետնէն վերցուց, իւր բազկացը մէջ առաւ և թևաթոռի մը վրայ նստեցուց:

Վալանթին իւր աչքը բացաւ:

— Ո՛հ, ո՛րչափ անզգոյշ եմ եղեր, ըսաւ ջղային արագ և յստակ հնչմամբ, խելքս գլուխս չէ, մոռցայ որ մինչև գաւիթը երեք աստիճան ևս կայ:

— Մէկ տեղդ ցաւցուցի՞ր, Վալանթին, գոչեց Մորէլ, ո՛վ Տէր Աստուած իմ —:

Վալանթին իւր բոլորտիքը նայեցաւ, և Նուարթիէի աչաց մէջ խորունկ սոսկում մը նշմարեց:

— Անհոգ եղիր, սիրելի հաւս, ըսաւ նորատի աղջիկը ժպտելու ջանալով, բան մը չէ, բան մը չէ . . . միայն գլուխս դարձաւ:

— Դարձեալ նուաղում մ'է, ըսաւ Մորէլ իւր ձեռքը միացընելով. ո՛հ, Վալանթին, զգուշացիր, կ'աղաչեմ:

— Ոչ, ոչ, ըսաւ Վալանթին, բան մը չունիմ կ'ըսեմ: Հիմա ձեզի լուր մը տամ. ութ օրէն Էօժէնին պիտի ամուսնանայ և երեք օրէն մեծ խնջոյքի պէս հարսնախօսութեան ճաշ մը տեղի պիտի ունենայ: Ամենքնիս ալ հրաւիրուած ենք, հայրս, տիկին տը Վիլըֆօր ու ես . . . գոնէ այնպէս հասկըցայ:

— Մեր կարգը ե՞րբ պիտի դայ արդեօք այս զբաղմանց մէջ գտնուելու. ո՛հ, Վալանթին, դուն որ քու հաւիդ այնչափ համակրութիւնը գրաւած ես, աշխատէ որ «Քիչ ժամանակէն» պատասխանէ քեզ:

— Ուրեմն բարի հաւիս անհոգութիւնը գրգելու և անոր յիշողութիւնը արթնցընելու համար ինծի՞ կը վստահիս:

— Այո՛, գոչեց Մորէլ. աճապարէ, Վալանթին, մինչև որ իմս չըլլաս, պիտի կարծեմ թէ պիտի կորսնցընեմ զքեզ:

— Ո՛հ, պատասխանեց Վալանթին գողգոջուն շարժումով մը, ստուգիւ, Մաքսիմիլիէն, խիստ երկչոտ ես եղեր դուն իբր այնպիսի պաշտօնատար և զինուորական մը, որ երբէք երկիւղը ճանչցած չէ կ'ըսեն: Հա՛, հա՛, հա՛ —:

Եւ վշտագին կերպով սկսաւ ծիծաղիլ. իւր բազուկները կարկամեցան և դարձան, գլուխը իւր թևաթոռին վրայ ինկաւ և անշարժ մնաց:

Սոսկումի ձայն մը, զոր Աստուած Նուարթիէի շրթանց վրայ կը շղթայէր, անոր աչաց վրայ ցայտեց:

Մորէլ հասկըցաւ որ օգնութիւն կանչել կ'ուզէր:

Երիտասարդը զանգակը ուժգին հնչեցուց:

Վալանթինի սենեակն եղող սենեկապանուհին և Պարուայի տեղն անցնող ծառան միատեղ վազեցին եկան:

Վալանթին այնպէս գունատեալ, այնպէս պաղ և այնպէս շնչասպառ կը գտնուէր, որ ծառաները առանց իրենց հրամայուածներուն ականջ դնելու՝ սենեկէն դուրս ելան օգնութիւն պոռալով. քանզի այս անիծեալ տան մէջ անդադար տիրող երկիւղը զիրենք պաշարեր էր:

Տիկին Տանկլար և Էօժէնի նոյն միջոցին կը մեկնէին, և այն աղմուկին պատճառը իմացան:

— Ես ըսի ձեզ արդէն, գոչեց տիկին տը Վիլըֆօր, որ ողորմելի աղջկան վիճակը դէշ է —:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյն միջոցին Պ. տը Վիլըֆօրի ձայնը լսուեցաւ, որ իւր դահլճին մէջէն կը պոռար.

— Ի՞նչ կայ արդեօք —:

Մորէլ նայուածքով ծերին խորհուրդ հարցուց. Նուարթիէ վերստին իւր սրտի հանդարտութիւնը ստանալով՝ աչքովը այն դահլիճը ցուցուց, ուր գրեթէ ասոր նման պարագայի մը մէջ արդէն անգամ մը երիտասարդը պահուեր էր:

Հազիւ իւր գլխարկը առնելու և շնչասպառ այն դահլիճը նետուելու ժամանակ ունեցաւ:

Ներբաղաւթին մէջ թագաւորի գործակալին ոտնաձայնները կը լսուէին:

Վիլըֆօր սենեկին մէջ ցատկեց, Վալանթինի քովը վազեց և իւր բազկացը մէջ առաւ զան:

— Բժի՛շկ մը կանչեցէք, բժիշկ մը, Պ. տ՚Ավրինեին, դոչեց Վիլըֆօր, բայց կեցիք ես անձամբ կ՚երթամ —:

Եւ սենեակէն դուրս նետուեցաւ:

Միւս դուռէն ալ Մորէլ վազեց եկաւ:

Սոսկալի յիշատակ մը իւր սիրտը չարաչար կը տագնապէր:

Տիկին տը Սէն-Մէրանի մեռած դիշերը Վիլըֆօրի և բժշկին մէջ տեղի ունեցած այն խօսակցութիւնը իւր միտքը եկեր էր:

Վալանթինի տկարութեան նշանները Պարուայի մահուան առաջնորդող նշաններուն կը նմանէին, թէև այն աստիճան սոսկալի չէին:

Նոյն միջոցին իրեն այնպէս երևցաւ թէ Մօնթէ-Քրիսթոյի ձայնը իւր ականջին կը դրնջէ, որ երկու ժամ առաջ իրեն ըսեր էր.

«Եթէ երբէք բանի մը պէտք ունենաք, Մորէլ, ինծի եկէք. ես կարող եմ ամեն բան ընելու»:

Իւր մտածութենէն աւելի շուտով Սէնթ-Օնօրէ արուարձանէն Մաթինեօն փողոցը գնաց, և Մաթինեօն փողոցէն Շանզ-Էլիզէ:

Նոյն միջոցին Պ. տը Վիլըֆօր վարձու կառքով մը Պ. տ՚Ավրինեի տունը հասեր էր:

Այնչափ ուժով զանգակը հնչեցուց որ դռնապանը վախնալով եկեր էր դուռը բանալու:

Վիլըֆօր առանց խօսք մը խօսել կարենալու դէպ՚ի սանդուխը նետուեցաւ:

Դռնապանը կը ճանչնար զան, ուստի թողուց որ անցնի ետեւէն միայն այս խօսքերը պոռալով.

— Իւր դահլիճը կը գտնուի, Պ. թագաւորի գործակալ, իւր դահլիճը —:

Վիլըֆօր դահլճին դուռը խորտակելու չափ ուժգնութեամբ հռեց:

— Ո՛հ, ըսաւ բժիշկը, դո՞ւք էք:

— Այո՛, ըսաւ Վիլըֆօր դուռը գոցելով, այո՛, պարոն բժիշկ, ես եմ ու եկայ հարցընելու թէ բոլորովին առանձին ենք. Պ. բժիշկ, տունս անիծեալ տուն մ՚է:

— Ի՞նչ, ըսաւ բժիշկը արտաքուստ պաղութեամբ բայց ներքնապէս խորին յուզմամբ, արդեօք դարձեալ հիւա՞նդ մը ունիք:

— Այո՛, պարոն բժիշկ, դոչեց Վիլըֆօր դողդոջուն ձեռքով մը իւր մազերը բռնելով, այո՛ —:

Տ՚Ավրինեի նայուածքը ըսել կ՚ուզէր. — Ես կանխաւ ըսի ձեզ —:

Եաքը իւր շուրթերը կամաց մը այս խօսքերը արտասանեցին.

— Ո՞վ է հիմա ձեր տունը մեռնելու վրայ եղող անձը, և ո՞ր զոհը մեր տկարութեանը համար Աստուծոյ առջև պիտի ամբաստանէ զմեզ —:

Վշտագին հառաչանք մը Վիլըֆօրի սրտէն բղխեցաւ, բժշկին մօտեցաւ և անոր թևը բռնելով՝

— Վալանթինը, ըսաւ, կարդը Վալանթինինն է:

— Ձեր աղջի՞կը, դոչեց տ՚Ավրինեի ցաւելով և զարմանքով մը:

— Կը տեսնէք որ սխալեր էք, մրմռաց դատաւորը, եկէք տե-

սէք զան, և անոր վշտաց անկողնոյն մէջ ներումն խնդրեցէք ա-
նոր վրայ կասկածելնուդ համար։

— Ամեն անգամ զիս կանչած ատեննիդ խիստ ուշ էր, ըսաւ
Պ. տ'Ավրինեի. հոգ չէ, կու գամ, բայց շուտ ընենք, ձեր տան
մէջ եղող թշնամիներուն հետ ժամանակ կորսնցընել չըլլար։

— Ո՛հ, այս անգամ, Պ. բժիշկ, ալ իմ տկարութեանս հա-
մար պիտի չմեղադրէք զիս. այս անգամ սպանիչը պիտի դանեմ
և ես պիտի սպաննեմ զան։

— Զոհ եղողը ազատելու ջանանք անոր վրէժը լուծելու մտա-
ծելէ առաջ, ըսաւ տ'Ավրինեի. եկէք —։

Եւ Վիլբֆօրը բերող կառքը մեծ արշաւանօք դատաւորն ու
բժիշկը Վալանթինի տունը տարաւ այն միջոցին որ Մորէլ ալ
Մօնթէ-Քրիսթոյի դուռը կը զարնէր։

Կոմսը իւր դահլճին մէջ կը դտնուէր, և Պերթուչիոյի իրեն
ղրկած տոմսակը մեծ անհանդստութեամբ կը կարդար։

Մորէլի գալը իմանալով, որ հազիւ երկու ժամ առաջ իրմէ
բաժնուեր էր, կոմսը գլուխը վերցուց։

Անտարակոյս անոր, ինչպէս և կոմսին, երկու ժամուան մէջ
շատ բաներ պատահեր էին. վասն զի երիտասարդը՝ որ ուրա-
խութեամբ իրմէ բաժնուեր էր, այլայլեալ դէմքով կը վերա-
դառնար։

Կոմսը ոտք ելաւ և Մորէլի առջին վազեց։

— Ի՞նչ կայ, Մաքսիմիլիէն, հարցուց անոր. գոյնդ նետեր է
և քրտինքը ճակտէդ կը հոսի —։

Մորէլ թեւաթոռի մը վրայ գոգցես ինկաւ։

— Այո՛, ըսաւ, շուտ եկայ, բայց ձեզի հետ խօսելու պէտք
ունէի։

— Բոլոր ընտանիքդ առողջ վիճակի մէ՞ջ է, հարցուց կոմսը
սիրալիր մարդասիրութեամբ մը, որուն անկեղծութենէն անկա-
րելի էր խաբուիլ։

— Շնորհակալ եմ, կոմս, շնորհակալ եմ, ըսաւ երիտասար-
դը՝ խօսքը սկսելու համար յայտնապէս շփոթելով։

— Բարի, սակայն անշուշտ խօսք մը ունիք ինձ ըսելու, կըրկ-
նեց կոմսը ևս քան զևս անհանդիստ երևելով։

— Այո՛, ստոյգ է, ըսաւ Մորէլ. ձեզի դիմելու համար այն-
պիսի տունէ մը կու գամ, որուն մէջ մահը մտած է։

— Արդեօք Պ. տը Մորսէրֆի տունէ՞ն կու գաք, հարցուց
Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Ո՛չ, ըսաւ Մորէլ, Պ. տը Մորսէրֆի տան մէջ ո՞վ մեռաւ։

— Զօրապետը քիչ մը առաջ ատրճանակով ինքզինքը սպան-
ներ է, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Ո՛հ, այդ ի՞նչ սոսկալի դժբաղդութիւն մ'է, գոչեց Մաք-
սիմիլիէն։

— Այդ դժբաղդութիւնը ոչ կոմսուհւոյն համար է և ոչ Ալ-
պէրի համար, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, մեռեալ հայր մը և ա-
մուսին մը անպատուեալ հայրէն և ամուսինէն ընտրելի է. արիւ-
նը նախատինքը կը մաքրէ։

— Թշուառ կոմսուհի, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, ամենէն աւելի ա-
նոր համար կը ցաւիմ, ազնիւ կին մ'է։

— Ալպէրին համար ալ ցաւեցէք, Մաքսիմիլիէն, քանզի հա-
ւատացէք ինծի, կոմսուհւոյն արժանաւոր զաւակն է. բայց ձեր
գործին դառնանք, ըսիք որ ինծի կը դիմէիք, արդեօք երջանիկ
պիտի ըլլա՞մ որ ինձ պէտք ունենաք։

— Այո՛, պէտք ունիմ ձեզի, և ես յիմարի մը պէս այնպէս
կարծեցի թէ դուք պիտի կրնաք ինձ օգնութեան հասնիլ այնպիսի
պարագայի մը մէջ, ուր Աստուած միայն կարող է օգնել։

— Ըսէք հոգ չէ, ի՞նչ է ուզածնիդ։

— Ո՛հ, չեմ գիտեր ստուգիւ թէ այսպիսի դաղտնիք մը մարդ-
կային ականջներու յայտնելը ներելի՞ է ինձ. բայց ճակատագիրս
կը գրդէ զիս, և հարկը կը բռնադատէ, կոմս —։

Մորէլ երկմտելով խօսքը ընդմիջեց։

— Կը կարծէ՞ք որ զձեզ սիրեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ գո-
րովանօք երիտասարդին ձեռքը բռնելով։

— Ո՛հ, ստուգիւ կը քաջալերէք զիս, ասկէ զատ՝ հոս կ'ըզ-
գամ (Մորէլ ձեռքը իւր սրտին վրայ դրաւ) որ ամենևին ձեզմէ
դաղտնիք պահել պէտք չեմ։

— Իրաւունք ունիք, Մորէլ, ձեր սրտին հետ խօսողը Աստուած

է, և ձեզի հետ խօսողը ձեր սիրտը, ուրեմն ըսէք ինձ ինչ որ ձեր սիրտը ձեզ կ՚ըսէ։

— Կոմս, հրաման կու տա՞ք ինձ որ ձեզի ծանօթ մէկուն վրայ լուր ստանալու համար Պաթիսթէնը ձեր կողմանէ ղրկեմ։

— Երբ ես պատրաստ եմ ձեր կամքը կատարելու, ո՞րչափ ևս առաւել իմ ծառաներս պատրաստ պիտի ըլլան ձեր հրամանը՝ ի գործ դնելու։

— Ո՛հ, պատճառը այն է, կոմս, որ մինչև որ անոր աղէկ ըլլալը չիմանամ՝ պիտի չկրնամ ապրիլ։

— Կ՚ուզէ՞ք որ Պաթիսթէնը հոս կանչեմ։

— Ո՛չ, ես անձամբ կ՚երթամ անոր հետ կը խօսիմ —։

Մորէլ դուրս ելաւ, Պաթիսթէնը կանչեց և խիստ կամաց ձայնով քանի մը խօսք ըսաւ։

Սենեկապանը վազելով մեկնեցաւ։

— Գործերնիդ լմնցուցի՞ք, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ՝ Մորէլի դալը տեսնելով։

— Այո՛, և հիմա աւելի հանգիստ պիտի ըլլամ։

— Գիտէ՞ք որ ձեզ կ՚ըսպասեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ժըպտելով։

— Այո՛, ես ալ պիտի սկսիմ խօսիլ. մտիկ ըրէք, կոմս, իրիկուն մը պարտիզի մը մէջ խիտ ծառերու ետին պահուած էի և հոն ըլլալս մէկուն մտքէն չէր անցներ։ Երկու հոգի քովէս անցան. (ներեցէք ինձ որ առ այժմ անոնց անունը չյիշեմ) թէև խիստ կամաց ձայնով իրարու հետ կը խօսէին, սակայն ես անոնց խօսակցութիւնը լսելու այնպէս մեծ փափաք մը ունէի որ ըսածներնէն խօսք մը անգամ չփախցուցի։

— Ձեր գունատութիւնը և սարսուռը աղէտ մը կը յայտնեն, Մորէլ։

— Այո՛, բարեկամ, մեծ աղէտ մ՚էր պատահածը. քիչ մը առաջ մէկը մեռեր էր այն տանը մէջ, որուն պարտիզին մէջ ես կը գտնուէի։ Երկու խօսակիցներէն մէկը այն տանը և պարտիզին տէրն էր և միւսը բժիշկը։ Առաջինը իւր երկիւղը և վիշտը կը յայտնէր երկրորդին. վասն զի ամսէ մը՝ ի վեր երկրորդ ան-

գամն էր որ մահը այս տան վրայ այնպիսի յանկարծակի և արագութեամբ իւր հարուածը կ՚իջեցընէր, որ կարծես թէ սատակիչ հրեշտակ մը զայն Աստուծոյ բարկութեանը կը յանձնէր։

— Ի՞նչ կ՚ըսէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ իւր նայուածքը Մորէլի վրայ յարելով և աննշմարելի շարժումով մը իւր թևաթոռը այնպէս դարձընելով, որով ինքը ստուերին մէջ մնաց և պատուհանէն եկած լոյսը Մորէլի երեսին կը զարնէր։

— Այո՛, շարունակեց երիտասարդը, ամսուան մը մէջ մահը երկու անգամ այն տանը մէջ մտաւ։

— Եւ ի՞նչ կը պատասխանէր բժիշկը, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Կը պատասխանէր թէ այն մահը բնական չէր, և անոր պատճառը . . . ։

— Ի՞նչ բանի կու տար։

— Թոյնի։

— Ստո՞յգ կ՚ըսէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի թեթև հազով մը, զոր սաստիկ յուզման միջոցներուն կամ իւր կարմրութիւնը, կամ դեղնութիւնը և կամ խօսակցութեան ժամանակ իւր ուշադրութիւնը չյայտնելու համար կը գործածէր. ստո՞յգ կ՚ըսէք, Մաքսիմիլիէն, այս խօսքերը դուք լսեցի՞ք։

— Այո՛, սիրելի կոմս, ականջովս լսեցի, և բժիշկը կը յաւելուր որ եթէ այս օրինակ դէպ մը վերստին տեղի ունենար, ոստիկանութեան իմացընելու ստիպուած կը կարծէր ինքզինքը —։

Մօնթէ-Քրիսթօ խիստ մեծ հանդարտութեամբ մտիկ կ՚ընէր և կամ այնպէս կ՚երեցընէր։

— Մահը, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, երրորդ անգամ իւր հարուածը կրկնեց, բայց ոչ տան տէրը և ոչ բժիշկը բան մը չըսին. դուցէ չորրորդ անգամ մ՚ալ պիտի հարուածէ. կոմս, ի՞նչ բան կը կարծէք որ ստիպէ զիս այն դաղտնիքը իմանալու համար։

— Սիրելիս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, կարծեմ թէ այնպիսի պատմութիւն մը կը պատմէք որ ամեն մարդ բերան սորված է. կը ճանչնամ ես այն տունը, որուն մէջ այն խօսակցութիւնը լսեցիք, կամ գոնէ անոր նման տուն մը կը ճանչնամ, որուն մէջ

պարտէզ մը, ընտանիքի հայր մը և բժիշկ մը կայ, այնպիսի տուն
մը, որուն մէջ երեք տարօրինակ և անյուսալի մահ տեղի ունե-
ցան։ Ինծի նայեցէք, ես որ այն դաղտնիքը մտերմաբար մէկէ մը
լսած չեմ, և սակայն ձեզի չափ աղէկ դիտեմ զայն. միթէ կը
կարծէք որ խիղճս անհանդա՞րտ է։ Ո՛չ, ինծի չվերաբերիր այն.
կ՚ըսէք թէ սատակիչ հրեշտակ մը կարծես թէ այն տունը Աս-
տուծոյ բարկութեանը կը մատնէ. բայց ո՞վ կ՚ըսէ թէ ձեր են-
թադրութիւնը ճշմարտութիւն մը չէ։ Մի՛ տեսնէք այն բաները
որոնք տեսնելու շահ ունեցողներն անդամ չեն ուզեր տեսնել։ Ե-
թէ այն տան մէջ շրջողը չէ թէ Աստուծոյ բարկութիւնը այլ
անոր դատաստանն է, Մաքսիմիլիէն, գլուխնիդ դարձուցէք, և
Աստուծոյ դատաստանը արդիլել մի՛ ուզէք —։

Մորէլ սարսռաց։

Կոմսին ձայնին մէջ աղէտալի միանգամայն հանդիսաւոր և սոս-
կալի բան մը կար։

— Բայց ո՞վ կ՚ըսէ, շարունակեց այնպիսի փոխուած ձայնով
մը որ կարծես թէ այս վերջին խօսքերը նոյն մարդուն բերանէն
չէին ելներ, ո՞վ կ՚ըսէ որ այն աղէտը վերստին պիտի սկսի։

— Վերստին սկսած է, կոմս, գոչեց Մորէլ, և ես այս պատ-
ճառաւ ձեզի դիմեցի։

— Ի՞նչ կ՚ուզէք որ ընեմ, կ՚ուզէ՞ք որ թագաւորի Պ. գործա-
կալին իմացընեմ —։

Մօնթէ-Քրիսթօ այս վերջին խօսքերը այնպէս յստակ և ազդու
ձայնով արտասանեց, որ Մորէլ յանկարծ ոտք ելնելով գոչեց.

— Կո՛մս, կո՛մս, խօսքս որո՛ւ վրայ է դիտէք, այնպէս չէ՞։

— Կատարելապէս, սիրելիս, և հիմա ապացուցանելու հա-
մար՝ ամենայն ճշդութեամբ պատմեմ ձեզ, կամ գոնէ մարդոց ա-
նունները տամ։ Ձեր խօսքին նայելով իրիկուն մը Պ. տը Վի-
լըֆօրի պարտիզին մէջ պտըտեր էք, և կարծեմ տիկին տը Սէն-
Մէրանի մահուան իրիկունը պիտի ըլլայ։ Պ. տը Սէն-Մէրանի
և անկէ ոչ նուազ զարմանալի մարքէզուհւոյն մահուան վրայ Պ.
տ՚Ավրինեի հետ Պ. տը Վիլըֆօրի խօսիլը լսեցիք։ Պ. տ՚Ավ-
րինեի կ՚ըսէր թէ մեռեալը կամ երկու մեռեալներն անդամ թու-

նաւորուած էին, և դուք ազնուասիրտ մարդ մը ըլլալովնիդ այն
օրէն ՚ի վեր ձեր սրտին բաբախումը կը շօշափէք, ձեր խիղճը
կը քննէք, որպէս զի դիտնաք թէ այն դաղտնիքը յայտնե՞լ պէտք
էք թէ լռել։ Միջին դարու մէջ չենք գտնուիր, բարեկամ, ալ
Ս. Վէհմ կոչուած դաղտնի ատեաններ և Ազատ-դատաւորներ
չկան. բայց ի՞նչ պիտի հարցընէք այն մարդերուն. ո՛վ խեղճ,
ի՞նչ կ՚ուզես ինձմէ, ըսաւ Սթէրն։ Ուրեմն եթէ կը ննջեն ա-
նոնք, սիրելիս, թողուցէք որ ննջեն, եթէ քունելնին կորսնցու-
ցած են, թողուցէք որ իրենց քնատութեան մէջ դեղնին, և դուք
որ քնանալու համար խղճի տագնապներ չունիք, քնացէք ՚ի սէր
Աստուծոյ —։

Մորէլի դիմաց գծերուն վրայ ահռելի տխրութիւն մը նկար-
ուեցաւ։

Մօնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը բռնեց։

— Բայց աղէտը վերստին կ՚ըսկսի կ՚ըսեմ, կոմս։

— Թող սկսի, ըսաւ կոմսը զարմանալով երիտասարդին նոյն
խօսքը պնդելուն վրայ, որմէ բան մը չէր հասկընար, և ուշա-
դրութեամբ անոր երեսը նայելով. Թող սկսի, Աթրիտեան ըն-
տանիք մ՞է այն. Աստուած դատապարտած է զանոնք, և անոնք
իրենց վճռոյն պատիժը պիտի կրեն, ամենքն ալ պիտի ոչնչանան
այն ծալլուած թղթէ վանականներուն պէս, զորոնք փոքր տղայք
կը շինեն, և որոնք շինողին մէկ շունչովը իրարու ետև կ՚իյնան
եթէ երկու հարիւր հատ անդամ ըլլան։ Երեք ամիս առաջ Պ.
տը Սէն-Մէրան մեռաւ, երկու ամիս առաջ՝ տիկին տը Սէն-
Մէրանը, անցեալ օր՝ Պարուան, այսօր ծերունի Նուարթիէն կամ
նորատի Վալանթինը։

— Ուրեմն դուք դիտէիք, գոչեց Մորէլ այնպիսի սաստիկ սոս-
կումով մը, որմէ Մօնթէ-Քրիսթօ սարսռաց, այն անկարեկիր
մարդը որ երկնից կամարին անկման առջև անդամ անտարբեր պի-
տի կենար. դուք դիտէիք և բան մը չէի՞ք ըսեր ինծի։

— Եւ ի՞նչ կը նկատէ ինծի այս բանս, կրկնեց Մօնթէ-Քրիս-
թօ ուսերը թոթվելով. միթէ ես այն անձերը կը ճանչնա՞մ, և
միթէ պէ՞տք է մէկը ազատելու համար միւսը կորսնցընել, ոչ,

վասն զի յանցաւորը և զոհ եղողը իրարմէ նախամեծար չեմ սեպեր։

— Բայց ես, ես, գոչեց Մորէլ իւր վիշտէն հեծելով, ես կը սիրեմ զան։

— Կը սիրէ՞ք, զո՞վ, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ոտից վրայ ցատկելով և Մորէլի դէպ 'ի երկինք բարձրացուցած կարկամեալ երկու ձեռքերը բռնելով։

— Մոլեբար և յիմարանալու չափ կը սիրեմ զան այնպիսի մարդու մը պէս որ անոր մէկ կաթիլ արտասուքը խնայելու համար իւր բոլոր արիւնը կու տայ, այո՛, Վալանթին տը Վիլեֆօրը կը սիրեմ, զոր այս միջոցիս սպաննելու կ'աշխատին. կը լսէ՞ք, կը սիրեմ զան, և Աստուծոյ ու ձեզ կը հարցընեմ թէ ի՞նչ կերպով կրնամ ազատել զան —։

Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի վայրագ ձայն մը հանեց, որուն վրայ միայն վիրաւորեալ առիւծի մը մռնչիւնը լսողները կրնան դաղափար մը ունենալ։

— Թշուա՛ռ մարդ, գոչեց կոմսը նոյնպէս իւր ձեռքերը գալարելով, Վալանթի՞նը կը սիրես, անիծեալ ցեղի մը աղջի՞կը կը սիրես —։

Երբէք Մորէլ այսպիսի խօսուած մը լսած չէր։

Երբէք այս աստիճան ահռելի աչք մը իւր երեսին բոցավառած չէր։

Երբէք սոսկումի ոգին, զոր այնչափ անգամ թէ պատերազմի դաշտերուն և թէ Ալճէրիայի մահագոյժ գիշերներուն մէջ տեսեր էր, իւր բոլորտիքը աւելի աղէտաբեր հուրեր սփռած էին։

Մորէլ սարսափով մը ետ քաշուեցաւ։

Իսկ Մօնթէ-Քրիսթօ այս բարձրաձայն և կրիւք արտասանուած խօսքերէն ետև վայրկեան մը աչքը գոցեց արտաքին շողիւնէ մը շլացածի պէս։

Եւ այն մէկ վայրկենին մէջ այնպիսի զօրութեամբ ինքզինքը ամփոփեց որ գոգցես մրրիկներէ ուռած իւր կուրծքին ալէծուփ շարժումը կամաց կամաց հանդարտեցաւ, ինչպէս մրրկածին ամպերէն ետև մրրկածուփ և փրփրադէզ ալիքները արևէն կը խաղաղին։

Կոմսին այս լռութիւնը, այս մտքի ամփոփումը և այս մրցումը զրեթէ քսան մանրերկրորդ տևեցին։

Որմէ ետքը կոմսը իւր դունատեալ ճակատը վերցընելով

— Տեսէք, սիրելի բարեկամ, ըսաւ հազիւ հանդարտ ձայնով մը, տեսէք ի՞նչպէս կը պատժէ Աստուած այն մարդերը որոնք մնապարծութեամբ և պաղութեամբ անտարբեր կը կենան իրենց ներկայացած սոսկալի տեսարաններուն առջև։ Ես որ իբր անկարեկիր և հետաքրքիր հանդիսատես մը այն եղեռնային աղէտը կը դիտէի, ես որ իբր չար հրեշտակ մը մարդոց ոճրագործութեանց վրայ կը ծիծաղէի գաղտնեաց ետին ապաստանելով, (հարուստ և զօրաւոր մարդիկ դիւրաւ իրենց գաղտնիքը կը պահեն), և ահա ես ինքս այն օձին խածուածը կ'ըզգամ, որուն խեղաթիւր ընթացքը կը դիտէի, և այն խածուածը սրտիս կ'ազդէ —։

Մորէլ գաղտնի հառաչանք մը հանեց։

— Բաւական է, շարունակեց կոմսը, դադրեցուցէք ձեր հեծեծանքը. մարդ եղէք, զօրացիք և մի՛ յուսահատիք. վասն զի ես ձեր քո՞վն եմ, վասն զի ես ձեր վրայ կը հսկեմ —։

Մորէլ տխրութեամբ գլուխը շարժեց։

— Յուսացէք կ'ըսեմ, կը հասկընա՞ք, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ։ Գիտէք որ բնաւ սուտ չեմ խօսիր ես և բնաւ ալ չեմ խաբուիր։ Կէս օր է, Մաքսիմիլիէն, փառք տուէք Աստուծոյ որ կէս օրին եկաք. և իրիկուան կամ առտուան չթողուցիք գործը։ Մտիկ ըրէք ըսածներուս, Մորէլ. կէս օր է. եթէ այս ժամուս Վալանթին մեռած չէ, չպիտի մեռնի։

— Ո՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, գոչեց Մորէլ, ոգեվարքի մէջ թողուցի զան —։

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ձեռքը ճակատին յարեց։

Ահռելի գաղտնիքով ծանրացած այն գլխին մէջէն ի՞նչ կ'անցնէր արդեօք։

Լուսոյ կամ խաւարի հրեշտակը ի՞նչ կ'ըսէր արդեօք իւր սրտին, որ միանգամայն անողոքելի և մարդասէր էր։

Աստուած միայն գիտէ։

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր ճակատը բացաւ. այս անգամ քունէն արթնցող մանկան մը պէս հանդարտ էր այն։

— Մաքսիմիլիէն, ըսաւ, հանդարտ սրտով ձեր տունը գացէք. կը հրամայեմ ձեզ որ քայլ մը չընէք, հոն երթալու փորձ մը չփորձէք և ձեր դիմաց վրայ մտատանջութեան ստուերը չերևցընէք. ես ձեզ լուր կու տամ, գացէք:

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, ըսաւ Մորէլ, ձեր անտարբերութեամբը կը սարսափեցընէք զիս, կոմս: Միթէ մահուան դէմ իշխանութիւն մը ունիք. միթէ ձեր կարողութիւնը մարդուս կարողութենէն վեր է. միթէ հրեշտակ մը կամ Աստուած մ'էք —:

Երիտասարդը որ ամենեւին վտանգի առջեւէն փախած չէր, Մօնթէ-Քրիսթոյի առջեւէն ետ ետ կը քաշուէր անպատում սոսկումով մը:

Բայց Մօնթէ-Քրիսթօ տխրալի և միանգամայն քաղցր ժպիտով մը անոր նայեցաւ, որով Մաքսիմիլիէնի աչքը արտասուօք լցուեցաւ:

— Շատ բանի մէջ կարողութիւն ունիմ, բարեկամ, պատասխանեց կոմսը. գացէք, մինակ մնալու պէտք ունիմ —:

Մորէլ յաղթահարեալ այն զարմանալի իշխանութենէն, զոր Մօնթէ-Քրիսթօ իւր բոլորտիքը եղողներուն վրայ կը բանեցընէր, դիմադրելու անգամ փորձ չփորձեց. կոմսին ձեռքը թոթվեց, և մեկնեցաւ:

Միայն թէ դրան առջև Պաթիսթէնի սպասելու համար կեցաւ, որուն Մաթինեօն փողոցին անկիւնէն վազելով գալը տեսեր էր:

Վիլըֆօր և տ'Ավրինեի շուտով հիւանդին քովը հասեր էին:

Վալանթին նուաղած էր և բժիշկը պարագային համեմատ խնամքով և անոր հիւանդութեան գաղտնեաց վրայ ունեցած ծանօթութեամբը հիւանդը քններ էր:

Վիլըֆօր բժշկին նայուածքէն և շուրթերէն կախուած մնացեր էր, և անոր քննութեան հետևութեանը կ'ըսպասէր:

Նուարթիէ նորատի աղջիկէն աւելի գունատեալ և Վիլըֆօրէն աւելի բժշկին ձայնը լսելու փափաքելով նոյնպէս կ'ըսպասէր, և ամեն բան իւր խելքովն ու զգացողութեամբը կը յայտնէր:

Վերջապէս տ'Ավրինեի կամաց ձայնով այս խօսքերը հանեց,

— Կենդանի է տակաւին:

— Տակաւի՞ն կ'ըսէք, գոչեց Վիլըֆօր. ո՛հ, Պ. բժիշկ, ինչ սոսկալի խօսք մը արտասանեցիք:

— Այո՛, ըսաւ բժիշկը, կը կրկնեմ ըսածս. կենդանի է տակաւին, և ես այս բանիս վրայ խիստ կը զարմանամ:

— Բայց աղատա՞ծ է, հարցուց հայրը:

— Այո՛, ըստ որում կենդանի է —:

Այս միջոցին տ'Ավրինեիի նայուածքը Նուարթիէի աչքին հանդիպեցաւ:

Այնպիսի անսովոր ուրախութեամբ կը փայլէր այն, և այնչափ ըսելու խօսքեր ունենալը կը յայտնէր, որ բժիշկը զարմացաւ:

Ծաղկահաս աղջիկը թեւաթոռին վրայ թողուց, որուն շուրթերը իրենց գունատութեամբն ու սպիտակութեամբը հաղիւ դէմքին միւս մասերէն կ'որոշուէին, և անշարժ մնաց Նուարթիէի երեսը նայելով, որ բժշկին ամեն շարժումները ուշադրութեամբ կը դիտէր:

— Պարոն, ըսաւ այն ատեն տ'Ավրինեի Վիլըֆօրին, օրիորդ Վալանթինի սենեկապանուհին հոս կանչեցէք, եթէ կը հաճիք —:

Վիլըֆօր իւր աղջկան բռնած գլուխը թողուց, և անձամբ վազեց սենեկապանուհին կանչելու:

Վիլըֆօր սենեկին դուռը գոցելուն պէս՝ տ'Ավրինեի Նուարթիէին մօտեցաւ:

— Ինձ ըսելու խօսք մը ունիք, պարոն —, հարցուց:

Ծերունին յայտնի նշաններով աչքը գոցեց. ինչպէս արդէն կը յիշենք՝ այո՛ ըսելու միակ նշանն էր այն:

— Ինծի՞ միայն:

— Այո՛, ըսաւ Նուարթիէ:

— Շատ աղէկ, հիմա ձեզի հետ առանձին կ'ըլլամ —:

Նոյն միջոցին Վիլըֆօր սենեկապանուհիին հետ մէկ տեղ վերադարձաւ. այս վերջինին ետեւէն տիկին տը Վիլըֆօր ալ կու գար:

— Ի՞նչ եղաւ արդեօք իմ սիրելի զաւակս, ըսաւ տիկինը. հիմա իմ սենեակս էր, ու քիչ մը անհանգիստ ըլլալուն կը տրտնջար, բայց չէի կարծեր որ իւր տկարութիւնը այսչափ ծանր ըլլայ —:

Եւ ծաղկահաս կինը լալով ու ճշմարիտ մօր մը խանդաղատութեան ամեն նշաններով Վալանթինին մօտեցաւ և անոր ձեռքը բռնեց։

Տ'Ավրինեի շարունակ Նուարթիէի աչքը կը դիտէր, որոնք կ'ընդարձակուէին և կը բոլորակուէին, իւր այտերը կ'այլագունէին և կը գողային, ու քրտինքը մարդարտանման ճակտին վրայէն վար կը հոսէին։

— Ո՛հ —, ըսաւ բժիշկը ակամայ՝ ինքն ալ Նուարթիէի նայուածքին ուղղութեամբը դիտելով, այսինքն իւր աչքը տիկին աը Վիլըֆօրի վրայ յարելով, որ այս խօսքերը կը կրկնէր.

— Այս խեղճ աղջիկը իւր անկողնոյ մէջ աւելի հանդիստ պիտի ըլլայ. եկու, Ֆաննի, իւր անկողինը պառկեցընենք զան —։

Պ. տ'Ավրինեի, որ այս առաջարկութեան մէջ Նուարթիէի հետ առանձին մնալու միջոց մը կը դիտէր, գլխովը նշան ըրաւ թէ իրօք խիստ աղէկ կ'ըլլայ զան իւր անկողինը տանիլ, սակայն խստիւ արգիլեց որ իւր հրամայածէն զատ բան մը չտան անոր։

Ուստի երկու կիները Վալանթինը բռնելով տարին, որ իւր նուաղումէն սթափեր էր, բայց շարժելու և խօսելու անկարող էր, այնչափ իւր անդամները զգացած ցնցումէն ուժէ կտրեր էին։

Այսու ամենայնիւ Վալանթին կարող եղաւ իւր հաւը բարևելու, որ կարծէր թէ իւր հոգին իրմէ կը խլեն զան իւր քովէն հեռացընելով։

Տ'Ավրինեի հիւանդին ետևէն գնաց, անոր համար պատուէրներ տուաւ և հրամայեց Վիլըֆօրին որ կառք մը բռնէ, անձամբ դեղագործին երթայ, հրամայած դեղերը իւր առջին շինել տայ, իւր ձեռքովը բերէ զանոնք ու իւր աղջկան սենեկին մէջ իրեն սպասէ։

Վալանթինին բան մը չտալու համար ըրած պատուէրը նորոգելէն ետև՝ Նուարթիէի քովը իջաւ, զգուշութեամբ դուռը գոցեց, և ապահով ըլլալէ ետև որ մէկը իրենց խօսակցութիւնը պիտի չլսէ,

— Ըսէք ինծի, ըսաւ, ձեր աղջկան հիւանդութեան վրայ բան մը դիտէք։

— Այո՛, ըսաւ ծերունին։

— Մտիկ ըրէք, կորսնցընելու ժամանակ չունինք՝. ես ձեզի հարցումներ ընեմ և դուք պատասխանեցէք —։

Նուարթիէ նշան ըրաւ թէ պատասխանելու պատրաստ է։

— Վալանթինի այսօրուան պատահած դէպքը գուշակեցիք։

— Այո՛ —։

Տ'Ավրինեի վայրկեան մը մտածեց, ետքը Նուարթիէի մօտենալով,

— Ներեցէք ինծի ըսելու խօսքերուս համար, յաւելցուց. մեր այս սոսկալի կացութեան մէջ ամեն բան պէտք է որ յայտնի ըսենք, ողորմելի Պարուային մեռնիլը տեսա՞ք —։

Նուարթիէ իւր աչքը դէպ 'ի երկինք վերցուց։

— Գիտէ՞ք ինչ բանէ մեռաւ, հարցուց տ'Ավրինեի իւր ձեռքը Նուարթիէի ուսին վրայ դնելով։

— Այո՛, պատասխանեց ծերունին։

— Կը կարծէ՞ք որ բնական մահուամբ մեռած ըլլայ —։

Ծպիտի պէս բան մը Նուարթիէի անշարժ շրթանց վրայ նկարուեցաւ։

— Ուրեմն կը կարծէ՞ք որ Պարուա թունաւորուած ըլլայ։

— Այո՛։

— Եւ այն թոյնը, որուն ինքը զոհ եղաւ, կը կարծէ՞ք որ իրեն համար սահմանուած ըլլար։

— Ոչ։

— Հիմա կը կարծէ՞ք որ Պարուան թունաւորող ձեռքը ուրիշի մը վնասել ուզելով այսօր Վալանթինին կը վնասէ։

— Այո՛։

— Ուրեմն Վալանթին ալ պիտի մեռնի՞ —, հարցուց տ'Ավրինեի իւր ամենէն ուշադիր նայուածքը Նուարթիէի վրայ յարելով։

Եւ կ'ըսպասէր որ իւր այս խօսքին ազդեցութիւնը ծերին վրայ տեսնէ։

— Ոչ, պատասխանեց Նուարթիէ այնպիսի յաղթական նայուածքով մը, որ կարող էր ամենէն յաջող գուշակողի մը կարծիքը 'ի դերև հանել։

— Ուրեմն կը յուսա՞ք, ըսաւ տ'Ավրինեի զարմանքով։

— Այո՛։

— Ի՞նչպէս կը յուսաք —։

Ծերունին աչօք հասկրցուց որ չէր կրնար պատասխանել։

— Ո՛հ, այո՛, ստոյգ է —, մրմռաց տ'Ավրինեի։

Եաքը Նուարթիէի դառնալով ըսաւ.

— Կը յուսաք որ մարդասպանը պիտի ձանձրանա՞յ։

— Ոչ։

— Ուրեմն կը յուսաք որ թոյնը Վալանթինի վրայ ազդեցութիւն պիտի չընէ՞։

— Այո՛։

— Վալանթինը թունաւորելու փորձ փորձելնին գիտէք, այնպէս չէ՞ —։

Ծերունին աչքով նշան ըրաւ որ ամենեին տարակոյս չունի այս մասին։

— Ուրեմն ի՞նչպէս կը յուսաք որ Վալանթին պիտի ազատի —։

Նուարթիէ իւր աչքը մէկ կողմ յարած կեցաւ. տ'Ավրինեի անոր նայուածքին ուղղութիւնը դիտեց, և հոն շիշ մը տեսաւ, որուն մէջ ամեն առտու իրեն բերուած դեղը կը գտնուէր։

— Ո՛հ, իմացայ, ըսաւ տ'Ավրինեի յանկարծ միտքը բան մը գալով, արդեօք նախազգուշութեամբ . . . —։

Նուարթիէ չթողուց որ խօսքը վերջացընէ։

— Այո՛, ըսաւ։

— Թունաւորուելէ զգուշացընելու համար . . .։

— Այո՛։

— Քիչ քիչ այս դեղի՞ն սովորեցուցիք զան . . .։

— Այո՛, այո՛, այո՛, ըսաւ Նուարթիէ իւր միտքը հասկցընելուն ուրախանալով։

— Իրօք ձեզ տուած դեղերուս մէջ բևեկնի թոյն դնել տալս ըսեր էի։

— Այո՛։

— Եւ այս թոյնին սովորեցընելով թոյնի մը ազդեցութիւնները ոչնչացընել ուզեցիք —։

Նուարթիէ իւր ուրախութիւնը յայտնեց։

— Եւ իրօք ձեր նպատակին հասած էք, գոչեց տ'Ավրինեի։ Առանց այս զգուշութեան Վալանթին այսօր պիտի սպաննուէր և մենք օգնութիւն մը պիտի չկարենայինք ընել. իւր ցնցումը սաստիկ էր բայց առանց ազդեցութեան, և այս անգամ թոյնը պիտի չկրնայ Վալանթինը սպաննել —։

Գերմարդկային ուրախութիւն մը ծերին աչաց մէջ փայլեցաւ, զորոնք անսահման երախտագիտութեամբ դէպ 'ի երկինք վերցուց։

Նոյն միջոցին Վիլըֆօր ներս մտաւ։

— Ահա, պարոն բժիշկ, ըսաւ, ձեր խնդրած դեղը բերի։

— Այս դեղը ձեր առջի՞ն պատրաստուեցաւ։

— Այո՛, պատասխանեց թագաւորի գործակալը։

— Ձեր ձեռքէն ուրիշ մարդու ձեռք անցա՞ւ։

— Ոչ —։

Տ'Ավրինեի շիշը առաւ, և անոր մէջ պարունակուած դեղէն քանի մը կաթիլ իւր ափին մէջ դրաւ և խմեց։

— Աղէկ, ըսաւ, Վալանթինի քովը երթանք հիմա. հոն պէտք եղած պատուէրները պիտի տամ, և դուք անձամբ պիտի հսկէք, պարոն տը Վիլըֆօր, որ իմ ըսածներէս դուրս բան մը չընեն —։

Երբ տ'Ավրինեի Վիլըֆօրի հետ Վալանթինի սենեակը կը մտնէր, խիստ երևոյթով, մեղմ և որոշ ձայնով Իտալացի քահանայ մը Պ. տը Վիլըֆօրի տան պատկից տունը իւր գործածութեանը համար կը վարձէր։

Զգիտցուիր թէ ի՞նչ դաշանց զօրութեամբ այն տանը երեք վարձակալները երկու ժամ եաքը կարասիքնին պարպեցին. բայց թաղին մէջ ընդհանուր տարաձայնութիւն մը ելեր էր թէ այն տունը իւր հիմանց վրայ հաստատ չըլլալուն օր մը պիտի փլչէր. սակայն այս բանս արդելք չէր ըլլար նոր վարձակալին որ իւր սակաւապետ կարասիովը նոյն օրը ժամը դէպ 'ի հինգին դայ անոր մէջ բնակելու։

Նոր վարձակալը վարձու դաշինքը երեք, վեց կամ ինը տարուան համար ըրաւ, և կալուածատէրերուն սովորութեան համեմատ վեց ամիս առաջ վճարեց։

Ինչպէս որ ըսինք՝ նոր վարձակալը Իտալացի էր և պարոն Ճիա-
դօմօ Պիւզոնի կը կոչուէր ։

Իսկոյն գործաւորներ կանչուեցան, և արուարձանին վերէն ուշ
մնացող սակաւաթիւ անցնողները նոյն գիշերը զարմանքով որմա-
դիրներ և հիւսներ կը տեսնէին, որոնք տատանեալ տան հիմերը
նորոգելու զբաղեալ էին ։

ԳԼՈՒԽ ԺԷ

ՀԱՅՐՆ ՈՒ ԱՂՋԻԿԸ

Նախընթաց գլխին մէջ տեսանք որ տիկին Տանկլար պաշտօնա-
կան կերպիւ տիկին տը Վիլըֆօրին իմացընելու եկեր էր Պ. Ան-
տրէա Գավալգանթիի հետ օրիորդ Էօժէնի Տանկլարին մօտաւոր
ամուսնութիւնը ։

Այս պաշտօնական յայտարարութենէն առաջ, որ այս ամուս-
նութեան մեծ գործը կատարելու փափաքողներուն որոշումը կը
ցուցընէր, տեսարան մը տեղի ունեցեր էր, զոր պէտք ենք մեր
ընթերցողներուն պատմել ։

Ուստի կ՚աղաչենք զանոնք որ քայլ մը ետ դառնան, և այն
մեծ աղէտից առտուն այն փառաւոր ոսկեզօծ սրահը յիշեն, որուն
վրայ արդէն խօսեցանք, և որուն փառաւորութիւնը անոր տիրոջը
Պ. սեպուհ Տանկլարին դառոզութիւնը կ՚աւելցընէր ։

Նոյն սրահին մէջ առտուան ժամը դէպ՚ի իննին սեպուհը քա-
նի մը վայրկենէ՚ի վեր խիստ մտախորհ և յայտնի անհանգիստ
երևոյթով կը պտըտէր ամեն դռներէն ներս նայելով և ամեն
լսած շշուկին ականջ դնելով ։

Երբ իւր համբերութեան սահմանը անցաւ, սենեկապանը կան-
չեց ։

— Էթիէն, ըսաւ անոր, նայէ անդամ մը ինչ բանի համար
օրիորդը աղաչեր է որ սրահը իրեն սպասեմ, և իմացիր թէ ինչ
պատճառաւ այսչափ երկար ատեն զիս հոս կ՚ըսպասեցընէ — ։

Սեպուհը իւր անհամբերութիւնը այս խօսքերով յայտնելէն ե-
տև՝ սիրտը քիչ մը հանդարտած երևցաւ ։

Իրօք օրիորդ Տանկլար արթննալէն ետև իւր հօրը հետ առան-
ձին տեսնուիլ ուզեր էր, և իրենց տեսակցութեան տեղը ոսկե-
զօծեալ սրահը որոշեր էր ։

Աղջկան այս նորանշան ընթացքը, մանաւանդ անոր պաշտօնա-
կան ձևը, քիչ զարմանք պատճառած չէին սեղանաւորին, որ ան-
միջապէս իւր աղջկան փափաքը կատարեր էր անորմէ առաջ սրահը
երթալով ։

Էթիէն շատ չանցաւ Տանկլարին պատասխանը բերաւ ։

— Օրիորդին սենեկապանուհին, ըսաւ, իմացուց ինծի թէ օ-
րիորդը վրան գլուխը շիտկելուն պէս պիտի չուշանայ ձեր քովը
գալու — ։

Տանկլար գլխովը նշան մը ըրաւ իմացընել ուզելով թէ գոհ
է տուած պատասխանէն ։

Սեղանաւորը ամենուն և իւր մարդոց իսկ առջին ինքզինքը բա-
րեմիտ մարդ մը և տկար հայր մը կը ցուցընէր ։

Իւր խաղացած ժողովրդային խաղին մէջ իրեն սեփհականած
դերին մէկ երեսն էր այն, որ կարծէր թէ իրեն կը յարմարէր ։
ինչպէս կը յարմարէր նախնի թատրոնի հայրերուն կրած դիմակ-

ներուն, որոնց կողմնակի աջ երեսը ամիսոփ և զուարթ շուրթ մը ունէր, և ձախ երեսը՝ կախուած և ախորակին շուրթ մը։

Ձմռնամուք ըսելու որ մտերմութեան մէջ իւր ամիսոփ և զուարթ շուրթը կախուած և ախորակին շուրթին ուղղութեանը հակառակ կ'իջնէր, այնպէս որ ժամանակին մեծագոյն մասին մէջ բարեմիտ մարդը կ'աներևութանար և բիրտ ամուսնի մը կամ ինքնիշխան հօր մը տեղն կու տար։

— Ա՛յս խնդիրը ինչ բանի համար հետս խօսիլ կ'ուզէ արդեօք, մրմնաց Տանկլար, և ինչո՞ւ համար պարզապէս իմ դահլիճս չգար ու հոս կը հրատիրէ զիս —։

Քանի անգամ այս անհանգստութիւն պատճառող մտածութիւնը իւր ուղեղին մէջ կը դառնար երբ դուռը բացուեցաւ և Էօժէնի ներս մտաւ սև ծաղիկներով բանուած սև մետասէ շրջազգեստ մը հագած, մազերը շիտակած և ձեռքը ձեռնոց դրած, կարծես թէ Իտալական թատրոնին մէջ իւր թեմաթուին վրայ նստելու կ'երթար։

— Ի՞նչ խօսք ունիս ինծի, Էօժէնի, գոչեց հայրը, և ինչո՞ւ այս հանդիսաւոր սրահը ուղեցիր գալ և ոչ իմ դահլիճս, ուր աւելի հանգիստ կ'ըլլայինք։

— Իրաւունք ունիք, պարոն, պատասխանեց Էօժէնի նշան մը ընելով իւր հօրը թէ կրնայ նստիլ, և մեր առջևը երկու խնդիրներ կը գտնէք, որոնք մեր ընելու խօսակցութիւնը կանխատ կը համառօտեն։ Ուստի երկու խնդիրներուն ալ պատասխանեմ, և սովորական օրինաց հակառակ նախ երկրորդին սկսիմ որ աւելի պարզ է։ Մեր ժամադրութեան տեղին սրահը որոշելուս պատճառը, պարոն, տեղանաւորի մը դահլճին անհաճոյ տպաւորութիւններէն և ազդեցութիւններէն հեռու ըլլալու համար է։ Դրամարկղի այն տետրերը՝ թէև ազէկ ոսկեզօծեալ ըլլան, բնաւ գունեղ պէս պէս գոյացած այն պահանջներու, լումայատոմսերուն այն կոյտերը, որոնց ուրիշ գալը չկրնայիր, և այն բազմաթիւ նամակները, որոնք Անգլիայէն, Հոլանտայէն, Սպանիայէն, Հնդկաստանէն, Զինաստանէն և Բէրուէն կու գան, ընդհանրապէս հօր մը մտայ վրայ տպաւորութիւն մը կ'ընեն և մտքնել

կու տան անոր որ աշխարհիս մէջ գործերէն աւելի մեծ և աւելի նուիրական բան մը կայ։ Ուստի որոշեցի որ այս սրահը գանք, որու մէջ դեղեցիկ շրջանակներով ձեր, իմ և մօրս կենդանագիրերը և անոնց տեսակ հոլուական պաշտանակարներ և սրատուէ վիպասանական պատկերներ կը տեսնէք։ Արտաքին եղելութիները մեծ ազդեցութիւն կ'ընեն ինձ. գուցէ՝ մանաւանդ ձեզի համար սխալմունք մը հաւատալ այս. սակայն ինչ ընեմ, եթէ այսպէս մտացածին խորհուրդներ չունենայի, արուեստաւոր չէի ըլլար։

— Շատ աղէկ, պատասխանեց Տանկլար, որ անխռով հանդարտութեամբ իւր աղջկան ըսածներուն ականջ դրեր էր, բայց անոր մէկ խօսքն անգամ չէր հասկցեր, քանզի թագուն խորհուրդներ ունեցող մարդու մը պէս այնչափ մտածութեանց մէջ ընկղմած էր, որ իւր խօսակցին պաղափարներուն մէջ իւր բուն պաղափարին թելը փնտռելու ժամանակ չունէր։

— Ահա երկրորդ խնդիրը գրեթէ պարզեցի, ըսաւ Էօժէնի բոլորովին անխռով սրտիւ և իւր շարժմանց և խօսքերուն մէջ ցոյցացած առնական համարձակութեամբը, ու գուք կարծեմ թէ դոհ եղաք։ Հիմա դառնանք առաջին խնդրին. կը հարցընէք թէ ինչո՞ւ ձեզմէ այս տեսակցութիւնը խնդրեցի. երկու խօսքով պատճառը ձեզ ըսեմ, պարոն. չեմ ուզեր պարոն Անարեա Գամալիդանթի կամքին հետ ամուսնանալ —։

Տանկլար իւր թեմաթուին վրայէն վեր ցատկեց, և իւր աչքն ու միանգամայն բաղուկները դէպ ի երկինք վերցուց։

— Ա՛յ, պարոն, շարունակեց Էօժէնի միշտ մի և նոյն հանդարտութեամբ. զձեզ զարմանքի մէջ կը տեսնեմ. քանզի այս փոքր դործին խօսքը ըլլալէն ի վեր ամենևին ընդդիմութիւն մը չցոյցնեցի, միշտ հաւատի ըլլալով որ ժամանակը հասած ատենը կրնամ ընդդիմանալ բոլոր անոնց, որոնք ինծի խորհուրդ չհարցուցին և բոլոր այն գործերուն, որոնք իմ անկախ և ազատ կամքիս անհաճոյ են։ Ա՛յսու ամենայնիւ այս անդամուան իմ հանդարտութիւնս և անտարբերութիւնս ուրիշ պատճառ մը ունէր. հնազանդ և անձնուէր աղջիկ մը ըլլալով... (թեթև ժպիտ մը նորատի աղջկան ծիրանեգոյն շրթանց վրայ նկարուեցաւ), հնազանդելու կը ջանայի։

— Եաքը՞, հարցուց Տանկլար։

— Եաքը, պարոն, կրկնեց Էօժէնի, բոլոր կարելի ջանքերս ըրի, և հիմա որ ժամանակը հասած է, իմ բոլոր ջանիցս հակառակ՝ կ՚ըզգամ որ անկարող եմ հնազանդելու։

— Բայց վերջապէս —, ըսաւ Տանկլար, որ տկարամտութեամբ այս խիստ տրամադատութեան բեռին տակը ընկճեալ կ՚երևէր, և իւր աղջկան անխռով սրտով այն խօսքերը խօսիլը կը ցուցընէր որ կանխաւ անոնց վրայ մտածած էր և կամքի զօրութիւն ունէր —, վերջապէս այս մերժման պատճառը ի՞նչ է, Էօժէնի։

— Պատճա՞ռը կը հարցընէք, կրկնեց նորատի աղջիկը, ո՛հ, պատճառը այն մարդուն մէկ ուրիշէն աւելի տգեղ, աւելի խենթ կամ աւելի անհաճոյ ըլլալը չէ, ոչ. Պ. Անտրէա Գավալգանթին կրնայ իսկ բաւական գեղեցիկ տիպար մը ըլլալ այն անձանց համար, որոնք դիմաց վայելչութիւնն ու հասակը կը դիտեն. և կամ անոր վրայ ուրիշէ մը նուազ համակրութիւն ունենալս չէ. դիշերօթիկ դպրոցէ ելնող աղջիկները այսպիսի պատճառներ կ՚ունենան. բայց ես ամենևին մէկը չեմ սիրեր, պարոն, դուք աղէկ դիտէք, այնպէս չէ՞։ Ուստի չեմ կրնար հասկընալ թէ ի՞նչ պատճառաւ առանց անհրաժեշտ կարևորութեան մը մշտնջենաւոր ընկերի մը հետ ապրելու համար կեանքս նեղութեան մէջ պիտի դնեմ։ Միթէ իմաստունը տեղ մը ըսած չէ՞ թէ՝ «Աւելորդ բան մի՛ առնուր», և ուրիշ տեղ մը թէ՝ «Ամեն բան քու վրադ կրէ»։ Այս երկու առակները լատիներէն և յունարէն լեզուով իսկ սորված եմ. մէկը կարծեմ Ֆէտրն է և միւսը Պիասը։ Ուստի, սիրելի հայր իմ, կենաց ալէկոծութեան մէջ, (ըստ որում կեանքը մեր ակնկալութեանց մշտնջենաւոր ալէկոծութիւնն է), անօգուտ բեռս ծովը կը նետեմ, և լոկ իմ կամքովս կը մնամ կատարեալ առանձին և հետևաբար կատարեալ ազատ ապրելու տրամադիր ըլլալով։

— Ողորմելի աղջիկ, մրմռաց Տանկլար գոյնը նետելով, քանզի երկար փորձառութեամբը աղէկ կը ճանչնար այսպէս յանկարծ իւր դիմացն ելնող արդելքին դժուարութիւնը։

— Ողորմելի աղջի՞կ կ՚ըսէք, կրկնեց Էօժէնի, ողորմելի աղջի՞կ

կ՚անուանէք զիս, պարոն. ո՛հ, ամենևին, ստուգիւ այդ բացագանչութիւնը թատրոնական և կեղծ կ՚երևի ինձ։ Ընդ հակառակն՝ երջանիկ եմ ես. քանզի կը հարցընեմ ձեզ՝ ի՞նչ կը պակսի ինծի։ Ամեն մարդ իմ գեղեցկութիւնս կը գովէ. նպաստաւոր ընդունելութիւն մը գտնելու միջոց մ՚է այս։ Ես ալ աղէկ ընդունելութիւնները կը սիրեմ, որոնք դէմքերը կը զուարթացընեն, և զիս շրջապատողները նուազ տգեղ կ՚երևին ինձ այն ատեն։ Բաւական խելք և զգացողութիւն ունիմ, որոնցմով կարող պիտի ըլլամ ամենուն կեանքը դիտելով բարի օրինակներ քաղել, ինչպէս կ՚ընէ կապիկը երբ կանաչ ընկոյզը կտրելով անոր մէջ պարունակուածը կը քաղէ։ Հարուստ եմ ես, քանզի դուք Գաղղիոյ ամենէն մեծ հարուստներէն մէկն էք, քանզի ես ալ ձեր միակ աղջիկն եմ, և դուք Բորթ-Սէն-Մարթէն և Կէթէ թատրոններուն հարց չափ յամառ չէք, որոնք իրենց աղջիկները ժառանգութենէ կը զրկեն թոռներ չունենալնուն համար։ Մանաւանդ որ զիս ժառանգութենէ գոնէ բոլորովին զրկելու իշխանութիւննիդ օրէնքը նախազգուշութեամբ վերցուցած է ձեզմէ, ինչպէս որ Պ. այս ինչին կամ այն ինչին հետ ամուսնանալու համար զիս բռնադատելու իշխանութիւննիդ կ՚արդիլէ։ Այսպէս գեղանի, հանճարեղ, տաղանդաւոր՝ ինչպէս կ՚ըսեն կատակախառն գուսանական խաղերուն մէջ, և հարուստ եմ ես. միթէ բարեբաղդութիւն մը չէ՞ այս, պարոն. ինչո՞ւ ուրեմն զիս ողորմելի կ՚անուանէք —։

Տանկլար տեսնելով որ իւր աղջիկը կը ժպտէր և յիմարաբար կը պարծենար, չկրցաւ իւր մէկ բիրտ շարժումը զսպելու, զոր ձայնով մը յայտնեց, բայց շուտով լռեց։

Իւր աղջկան հետազօտիչ նայուածքին, և կնճռած գեղեցիկ սև յօնքին դիմացը գտնուելով, իսկոյն իւր բարկութիւնը իջեցուց։

— Իրօք, աղջիկս, պատասխանեց Տանկլար ժպիտով մը, քու այն ամեն պարծենցած յատկութեանցդ տէրն ես բաց՚ի մէկ բանէ, զոր չեմ ուզեր անքաղաքավարութեամբ յայտնի ըսել, աւելի կ՚ուզեմ որ դուն քեզմէն գուշակես —։

Էօժէնի՝ Տանկլարի երեսը նայելով կը զարմանար թէ ի՞նչպէս սեղանաւորը կ՚ուզէր վիճիլ այն պարծանաց պսակին ծաղիկներէն

մէկուն վրայ, զոր այնչափ սէդութեամբ իւր գլխին վրայ զետեղեր էր։

— Աղջիկս, շարունակեց սեղանաւորը, ամենևին չամուսնանալու համար որոշումդ յայտնած ատենդ՝ կատարեալ կերպիւ բացատրեցիր ինձ թէ քեզի պէս աղջկան մը դիտաւորութիւնները կազմող զգացումները որո՞նք են, հիմա ես ալ պիտի ըսեմ քեզի թէ ինծի պէս հօր մը իւր աղջիկը ամուսնացընելուն պատճառները որո՞նք են —։

Էօժէնի խոնարհութիւն մը ըրաւ չէ թէ մտիկ ընող հլու աղջկան մը այլ վիճաբանելու պատրաստուող հակառակորդի մը պէս։

— Աղջիկս, շարունակեց Տանկլար, երբ հայր մը իւր աղջկան ամուսին մը տալ կ՚ուզէ, միշտ ո՛ր և է պատճառ մը ունի այն ամուսնութիւնը կատարելու համար։ Ոմանք այն փափաքը ունին, զոր քիչ մը առաջ դուն կ՚ըսէիր, այսինքն կ՚ուզեն իրենց թոռները տեսնել։ Ես այս տկարամտութիւնը չունիմ, և համարձակ կ՚ըսեմ թէ ընտանեկան ուրախութիւնները բոլորովին անտարբեր են ինծի համար։ Այս բանս կրնամ յայտնի ըսել այնպիսի աղջկան մը, զոր բաւական խելացի ճանչնալուս համար ապահով եմ որ այս անտարբերութեան պատճառը կը հասկընայ և զիս չմեղադրեր։

— Ուզածիս պէս կը խօսիք, ըսաւ Էօժէնի. համարձակախօս ըլլանք, պարոն, իմ ուզածս ալ այս է։

— Ո՛հ, ըսաւ Տանկլար, ընդհանրապէս համարձակութեան համար քու ունեցած համակրութեանդ մասնակից չեղած ալ՝ կը տեսնես որ երբ առիթը պատահի՝ քեզ համամիտ եմ։ Ուրեմն ես ալ համարձակ պիտի խօսիմ. քեզի ամուսին մը առաջարկելս չէ թէ քեզի համար էր, քանզի ստուգիւ այն միջոցին ամենևին քեզի չմտածեցի, (համարձակ խօսիլը կը սիրես դուն, ես ալ քու կամացդ համաձայն կը խօսիմ), այլ ուզեցի որ կարելի եղածին չափ շուտով այն ամուսինը առնուս քանի մը առևտրական պատճառներու համար, որոնք ինծի նպաստաւոր են —։

Էօժէնի շարժում մը ըրաւ։

— Ստոյգ են ըսածներս, աղջիկս, բայց պէտք չէ որ մեղադրես զիս. քանզի դուն ստիպեցիր զիս որ այսպէս խօսիմ. ակամայ թուաբանական մեկնութեանց մէջ կը մտնեմ քեզի պէս անձի մը հետ, որ կը վախնաս սեղանաւորի մը դահլիճը մտնելու, որպէս զի անհաճոյ և հակաբանաստեղծական տպաւորութիւններ չընդունիս, կարծեմ այսպէս կ՚ըսեն փիլիսոփաները։ Սակայն այն սեղանաւորի դահլճին մէջ, ուր թէև անցեալ օր բարեհաճեցար մտնելու որպէս զի այն հազար ֆրանքը ընդունիս, զոր ամեն ամիս քու հաճոյիցդ դործածելու համար կը շնորհեմ, դիտցիր, սիրելի օրիորդս, որ սեղանաւորի դահլճին մէջ՝ կարգուիլ չուզող ծաղկահաս անձանց համար իսկ խիստ օգտակար բաներ կան սորվելու։ Քու ջղային դիւրազգացութեանդ և օրինակի համար կ՚իմացընեմ քեզ այս սրահիս մէջ թէ այն դահլճին մէջ կը սորվի մարդ թէ սեղանաւորի մը վարկը իւր ֆիզիքական և բարոյական կեանքն է, թէ վարկը մարդս կը կենդանացընէ, ինչպէս որ շունչը զմարմինը. և այս խնդրոյն վրայ Պ. Մօնթէ-Քրիսթօն այնպիսի խօսքեր ըսաւ որոնք երբէք չեմ մոռնար։ Այն դահլճին մէջ կը սորվինք որ մարդս ո՛րչափ վարկը կը կորսնցընէ, այնչափ մարմինը կը դիականայ, և այս բանս խիստ քիչ ժամանակի մէջ պիտի պատահի այն սեղանաւորին, որ այսպիսի լաւ դատողութիւն ունեցող աղջկան մը հայրն ըլլալու պատիւն ունի —։

Բայց Էօժէնի փոխանակ այն խօսքէն խոնարհելու՝ գլուխը աւելի բարձրացուց։

— Ուրեմն հարստութիւննիդ կորսնցուցիք, ըսաւ։

— Այո՛, ճիշդ է ըսածդ, ըսաւ Տանկլար իւր ըղունգներովը կուրծքը քերելով, և իւր դժնեայ դիմացը վրայ վատասիրտ բայց խորամանկ մարդու մը ժպիտը ցուցընելով։

— Ի՞նչ կ՚ըսէք։

— Այո՛, կորսնցուցի. ահա այս սոսկալի գաղտնիքն ալ յայտնուեցաւ, ինչպէս կ՚ըսէ ողբերգու բանաստեղծը։ Հիմա, աղջիկս, կ՚իմացընեմ քեզ թէ ի՞նչպէս այս դժբաղդութիւնը կրնայ քու միջոցաւդ թեթևնալ չեմ ըսեր ինծի այլ քեզի համար։

— Ո՛հ, գոչեց Էօժէնի, եթէ կը կարծէք թէ ձեր ըսած դըժբաղդութեան վրայ ինծի համար կը ցաւիմ, կը սխալիք, պարոն։

«Ձեր հարստութիւնը կորսնցընելնիդ ինձ ի՞նչ վնաս ունի։

միթէ ես տաղանդս կը կորսնցընեմ և չեմ կրնար Բասթայի, Մալիպրանի և Կրիզիի պէս ձեռք բերել այն հարստութիւնը, զոր դուք բնաւ պիտի չտայիք ինձ, որչափ և հարուստ ալ ըլլայիք. ձեր կշտամբական խօսքերով և խոժոռ նայուածքով ինձ տուած տասն երկու հազար խեղճ Ֆրանքերնուդ տեղ՝ ծափահարութիւններով, կեցցէներով և ծաղկի փունջերով հարիւր կամ հարիւր յիսուն հազար Ֆրանքի եկամուտ մը պիտի ստանամ առանց մէկուն պարտաւոր ըլլալու:

«Եւ եթէ չունենայի իսկ այն տաղանդը, որուն վրայ տարակուսելիկ ձեր ժպիտը կ՚ապացուցանէ, միթէ պիտի թողո՞ւր զիս զոհ ըլլալու անկախութեան մոլի սէրը, որ միշտ ամեն գանձերուն տեղը կը բռնէ և իմ վրաս այնչափ կը տիրէ որ գրեթէ բնազդում մը եղած է:

«Ոչ, պարոն, ես ինծի համար երբէք չեմ ցաւիր, իմ գործս ամեն ժամանակ կրնամ գլուխ հանել, բաւական է որ ձեռքս գրքեր, մատիտներ, դաշնակ մը ունենամ, որոնք թանկագին բաներ չըլլալուն միշտ կրնամ գնել:

«Գուցէ կարծէք որ տիկին Տանկլարի համար ցաւիմ, ձեր այս սխալն ալ ուղղեցէք, պարոն. եթէ չեմ սխալիր՝ մայրս իւր ամեն զգուշութիւնները 'ի գործ դրաւ ձեզ սպառնացող դժբաղդութենէն չվնասուելու համար. կը յուսամ որ մայրս ապահովցուցած է իւր գործը, բայց հարստութեան այս զբաղմանց պարապելու ժամանակ՝ ինծի ամենևին հսկողութիւն չըրաւ, այլ ազատասիրութիւնս պատճառ բռնելով՝ բոլորովին անկախ թողուց զիս:

«Ո՛հ, ոչ, պարոն, մանկութենէս 'ի վեր շատ բաներու պատահիլը տեսայ, և զանոնք աղէկ հասկընալուս համար չեմ կարծեր որ դժբաղդութիւնը արժան եղածէն աւելի ներգործէ ինծի. ինքզինքս ճանչնալէս 'ի վեր՝ մէկը զիս չսիրեց, իմ ուզածս ալ այս է, և այս պատճառաւ բնականաբար ես ալ մէկուն վրայ սէր չձգեցի: Ահա, պարոն, բոլոր իմ զգացումներս ասոնք են:

— Ուրեմն, ըսաւ Տանկլար այնպիսի բարկութենէ մը դեղնելով, որուն աղբիւրը թշնամանուած հայրական սէրէն ծագած չէր երեւեր, ուրեմն, օրիորդ, անշուշտ կ՚ուզես որ ես կորսուիմ:

— Ե՞ս ձեր կորուստը ուզեմ, պատասխանեց Էօժէնի, չեմ հասկընար ի՞նչ ըսել կ՚ուզէք:

— Աւելի աղէկ, այդ կերպով ես ալ յուսոյ լոյս մը կ՚ունենամ. մտիկ ըրէ:

— Խօսեցէք, պարոն, ըսաւ Էօժէնի՝ այնպիսի ուշադրութեամբ իւր հօրը երեսը նայելով, որ սեղանաւորը պէտք էր խիստ մեծ ջանք մը ըրած ըլլար որ ծաղկահաս աղջկան ազդու նայուածքէն իւր աչքը չխոնարհեցընէր:

— Պ. Գավալդանթին, շարունակեց Տանկլար, քեզի հետ ամուսնանալով՝ երեք միլիոն Ֆրանք օժիտ պիտի բերէ, զորոնք իմ քովս շահու պիտի դնէ:

— Ո՛հ, շատ աղէկ, ըսաւ Էօժէնի խիստ մեծ արհամարհական կերպով և իւր ձեռնոցները իրարու վրայ յղկելով:

— Կը կարծես որ այն երեք միլիոն Ֆրանքը քեզ կորսնցընել պիտի տամ, ըսաւ Տանկլար. ամենևին, այն երեք միլիոնը զոնէ տասը միլիոն պիտի բերէ: Պաշտօնակից սեղանաւորի մը հետ երկաթուղիի մը շինութեան հրամանագիրը ստացած եմ. այնպիսի գործ մ՚է այս, որ անմիջական յաջողութեան առասպելական բաղդաւորութիւնները կը ներկայացընէ: Ուստի ութ օրէն իմ հաշուիս չորս միլիոն Ֆրանք գնել պէտք եմ. այս չորս միլիոնը, վերստին կ՚ըսեմ, տասը կամ տասն երկու միլիոն պիտի բերէ:

— Բայց անցեալ օր ձեզ ըրած այցելութեանս ժամանակ, պարոն, զոր պիտի բարեհաճիք մտքերնիդ բերել, կրկնեց Էօժէնի, հինգ ու կէս միլիոն Ֆրանք ձեր դրամարկղին մէջ դնելնիդ տեսայ. աղէկ կը յիշեմ որ նոյն գումարը երկու լումայատոմներ էին, և դուք կը զարմանայիք թէ այսպիսի մեծ արժողութեամբ թուղթ մը ինչպէս փայլակի մը պէս աչքս չէր շլացներ:

— Այո՛, բայց այն հինգ ու կէս միլիոնը իմս չէ, և հասարակութեան իմ վրաս ունեցած վստահութեանը ապացոյցն է միայն. ժողովրդային սեղանաւորի տիտղոսս հիւանդանոցներու վերատեսչաց վստահութիւնը գրաւած է, և այն հինգ ու կէս միլիոնը հիւանդանոցներու կը վերաբերի: Եթէ ուրիշ ժամանակ ըլլար՝ զանոնք գործածելու ամենևին չէի երկմտէր, բայց այսօր ըրած

մեծ կորուստներս ամեն մարդ դիտէ, և ինչպէս որ ըսի՝ վարկս պակսիլ սկսաւ։ Ամեն վայրկեան տեսչութիւնը կրնայ իւր առանցը պահանջել, և եթէ ուրիշ բանի գործածած եմ զանոնք, պիտի ստիպուիմ ամօթալի կերպիւ սնանկանալ։ Սնանկութիւնը չեմ ատեր, հաւատա ինձ, սակայն հարստացընող և ոչ աղքատացընող սնանկութիւնը։ Եթէ Պ. Գավալգանթիին հետ ամուսնանաս և ես երեք միլիոն ֆրանքը առնում կամ այնպէս կարծուի թէ ես առի զանոնք, իմ վարկս վերստին տեղը պիտի գայ, և հարստութիւնս պիտի հաստատուի, որ մէկ կամ երկու ամսէ 'ի վեր անիմանալի չար բաղդէ մը ոտիցս ներքև փորուած անդունդներուն մէջ կը դահավիժի։ Հասկըցա՞ր ըսածներս։

— Ամենքն ալ. երեք միլիոնի համար զիս գրաւ կը դնէք, այնպէս չէ՞։

— Գումարը որչափ մեծ ըլլայ, այնչափ մարդիկ կը խաբուին, և վարկ կ'ըստացուի։

— Անշուշտ. բայց վերջին խօսք մը ըսեմ, պարոն. կը խոստանա՞ք ինձ որ Պ. Գավալգանթիին ինձ բերելու օժտին անունը գործածէք և գումարին չդպչիք։ Անձնասիրական գործ մը չէ այս այլ փափուկ։ Հարստութիւննիդ վերահաստատելու համար կ'ուզեմ ձեզ ծառայութիւն մը ընել, բայց միւսներուն աղքատանալուն համար ձեր գործակիցը չեմ ուզեր ըլլալ։

— Ճշմարիտ կ'ըսեմ, գոչեց Տանկլար, որ այս երեք միլիոն ֆրանքով. . . ։

— Կը կարծէ՞ք որ առանց այն երեք միլիոնին դպչելու գործերնիդ կրնաք տեսնել։

— Կը յուսամ. բայց այն դաշինքով որ ըլլալու ամուսնութիւնը իմ վարկս պիտի հաստատէ։

— Պիտի կրնա՞ք Պ. Գավալգանթիին վճարել այն հինգ հարիւր հազար ֆրանքը, զոր ինձ օժիտ պիտի տաք։

— Քաղաքապետին քովէն դարձած ժամանակը պիտի ընդունի։

— Աղէկ։

— Բայց ի՞նչ ըսել կ'ուզես աղէկ ըսելով։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ ամուսնութեան դաշնագիրը ստորագրելով, զիս բոլորովին ազատ պիտի թողո՞ւք։

— Բոլորովին։

— Ուրեմն դարձեալ կ'ըսեմ՝ Աղէկ, պարոն, Անտրէա Գավալգանթիին հետ ամուսնանալու պատրաստ եմ։

— Բայց դիտաւորութիւնդ ի՞նչ է։

— Ո՛հ, այդ բանը իմ գաղտնիքս է. ո՞ւր պիտի մնայ իմ ձեր վրայ ունեցած գերազանցութիւնս երբ ձեր գաղտնիքը իմանալով՝ իմս ալ ձեզ յայտնեմ — ։

Տանկլար ամօթահար մնաց։

— Ուրեմն, ըսաւ, պատրաստ ես քանի մը պաշտօնական այցելութիւնները ընելու, որոնք անհրաժեշտ պէտք են։

— Այո՛, պատասխանեց Էօժէնի։

— Եւ երեք օրէն դաշնագիրը ստորագրելու։

— Այո՛։

— Ուրեմն ես ալ հիմա կ'ըսեմ՝ Աղէկ — ։

Եւ Տանկլար իւր աղջկան ձեռքը բռնեց և իւր ձեռացը մէջ սեղմեց զայն։

Բայց ի՞նչ զարմանալի բան, այս ձեռքի ճնշման միջոցին՝ ոչ հայրը՝ Շնորհակալ եմ, զաւակս, համարձակեցաւ ըսելու և ոչ աղջիկը անոր երեսին ժպտեցաւ։

— Խորհուրդնիս լմնցա՞ւ —, հարցուց Էօժէնի ոտք ելնելով։

Տանկլար գլխովը նշան ըրաւ թէ ալ ըսելու խօսք չունի։

Հինգ վայրկեան եաքը դաշնակը օրիորդ ա՛Արմիյլիի մատներուն տակը կը հնչէր, և օրիորդ Տանկլար Տէտէմոնայի վրայ Պարապանթիոյի անէծքը կ'երգէր։

Հատուածին վերջը Էթիէն ներս մտաւ և իմացուց Էօժէնիին թէ ձիերը կառքին լծուեցան և տիկին Տանկլար իրեն կ'ըսպասէր իւր այցելութիւններն ընելու համար։

Երկու տիկիններուն Վիլըֆօրի տունը երթալը տեսանք, ուրկից մեկնեցան իրենց այցելութիւնը շարունակելու համար։

ԳԼՈՒԽ ԺԸ

ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Քիչ մը առաջ պատմուած տեսարանէն երեք օր ետքը, այսինքն օրիորդ Էօժէնի Տանկլարի և Անտրէա Գավալգանթիի ամուսնութեան դաշնագիրը ստորագրելու համար որոշուած օրուան իրիկուան ժամը հինգին՝ երբ քաղցր օգ մը Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին տան առջին գտնուած պարտիզակին ծառոց բոլոր տերևները կը շարժէր, կոմսը դուրս ելնելու կը պատրաստուէր, իւր ձիերը ոտքերնին գետինը զարնելով իրեն կ՚ըսպասէին և կառապանը արդէն քառորդէ մը՝ ի վեր անոնց սանձը բռնած իւր նստարանին վրայ նստած էր. նոյն միջոցին փառաւոր կառք մը, զոր արդէն շատ անգամ մեր ընթերցողաց ճանչցուցինք, մանաւանդ Օթէօյլի երեկոյթին իրիկունը, արշաւանօք կոմսին դրան անկիւնը դարձաւ, և անոր սանդուխին վրայ Պ. Անտրէա Գավալգանթին դուրս հանեց. այնպէս փառաւոր հագուած սգուած էր, որ կարծես թէ իշխանուհիի մը հետ ամուսնանալու կու գար:

Իւր սովորական ընտանութեամբը կոմսին առողջութեանը վրայ հարց ու փորձ ըրաւ ու թեթևաշարժութեամբ առաջին դստիկոնը ելնելով՝ սանդուխին վրայ անոր պատահեցաւ:

Երիտասարդը տեսնելով՝ կոմսը կեցաւ. իսկ Անտրէա Գավալգանթին արտորնօք վեր ելնելու սկսած ըլլալով՝ չկրցաւ իւր ընթացքը կեցընել:

— Բարի իրիկուն, սիրելիդ իմ Պ. Մօնթէ-Քրիսթօ, ըսաւ կոմսին:

— Ո՛հ, Պ. Անտրէա, դո՞ւք էք, պատասխանեց կոմսը կէս-հեղնական ձայնով մը, ի՞նչպէս էք:

— Խիստ աղէկ, ինչպէս որ կը տեսնէք. ձեզի հազար տեսակ խօսքեր ունիմ. բայց նախ ըսէք, դո՞ւրս կ՚ելնէիք թէ դուրսէն կու գայիք:

— Դուրս կ՚ելնէի, պարոն:

— Ուրեմն որպէս զի չուշանաք, ձեր կառքը կը հեծնեմ՝ եթէ կը հաճիք, և կառքին մէջ կը խօսինք, ու Թոմ՝ իմ կառքս ետևնէս կը բերէ:

— Ոչ, ըսաւ արհամարհական աննշմարելի ժպիտով մը կոմսը, որ երիտասարդին հետ ընկերանալ չէր ուզեր. աւելի կ՚ընտրեմ ձեզի հետ հոս խօսիլ, սիրելիդ իմ պարոն Անտրէա. սենեկի մը մէջ աւելի աղէկ կը խօսի մարդ, և կառավարէն լսուելու վտանգէն ազատ կ՚ըլլայ —:

Այս ըսելով կոմսը առաջին դստիկոնին մէկ փոքր սրահը մտաւ, աթոռ մը նստաւ, և մէկ սրունքը միւսին վրայ դնելով՝ նշան ըրաւ երիտասարդին որ նստի:

Անտրէա խիստ զուարթ դէմք մը ցուցուց:

— Գիտէք, սիրելի կոմս, ըսաւ, որ ամուսնութեան դաշնագիրը ստորագրելու արարողութիւնը այս իրիկուն ժամը իննին աներին տունը տեղի պիտի ունենայ:

— Ստո՞յգ կ՚ըսէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Ի՛նչպէս, չէ՞իք գիտեր, և միթէ Պ. Տանկլար չիմացո՞ւց ձեզ:

— Այո՛, ըսաւ կոմսը, երէկ նամակ մը ընկալայ անորմէ, բայց չեմ կարծեր որ անոր մէջ ժամը որոշուած ըլլայ:

— Կարելի է. աները կարծելով որ արարողութեան ժամը ամենուն յայտնի է՝ փոյթ չէ ըրեր նշանակելու:

— Ուրեմն վերջապէս երջանիկ պիտի ըլլաք, Պ. Գավալգանթի, ըսաւ կոմսը. և խիստ բաղդաւոր միութիւն մ՚է այդ. ասկէ զատ՝ օրիորդ Տանկլար ալ գեղեցիկ է:

— Ո՛հ, այո՛, պատասխանեց Գավալգանթի խիստ համեստ ձայնով մը:

— Մանաւանդ որ խիստ հարուստ ալ է, գոնէ այնպէս կը կարծեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Կը կարծէ՞ք, կրկնեց երիտասարդը:

— Անտարակոյս, կ՚ըսեն թէ Պ. Տանկլար իւր հարստութեան գոնէ կէսը կը պահէ:

— Եւ տասն ու հինգ կամ քսան միլիոն ֆրանք ունենալը կը խոստովանի, ըսաւ Անարէա ուրախութեան բոցավառ աչօք:

— Մտանանդ որ Պ. Տանկլար պիտ նոր մտած է այն շահապիտաւէութեանց մէջ, որոնք Միացեալ-Նահանգաց և Անդղիոյ մէջ հինցած են, բայց Գաղղիոյ մէջ բոլորովին նոր են:

— Այո՛, այո՛, դիտեմ ինչ ըսել կ'ուզէք. երկաթուղւոյ հաստոց անոր ընդունած հրամանագրին վրայ է ձեր խօսքը, այնպէս չէ՞:

— Ամենուն ըսածին նայելով՝ այս գործէն գոնէ տասը միլիոն մը պիտի շահի:

— Տասը միլիոն, կը կարծէք, դէշ դումար մը չէ այդ, ըսաւ Գավալկանթի, որուն գլուխը ոսկեզօծեալ խօսքերուն մեստղեայ ձայնէն կը գառնար:

— Բայց այս հարստութիւնները ձերը պիտի ըլլան, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ, և խիստ իրաւամբ. քանզի օրիորդ Տանկլար սեղանաւորին միակ աղջիկն է: Մտանանդ որ ձեր հարստութիւնն ալ, գոնէ ձեր հօրը խօսքին նայելով, ձեր նշանածին հարստութեանը կը հաւասարի: Բայց ստակի խօսքերը մէկ դի թողունք: Գիտէք, Պ. Անարէա, որ բոլոր այս գործերը ձեր յաջողութեամբն ու ճարտարութեամբը կատարուեցան:

— Է՛հ, ըսաւ երիտասարդը, քաղաքագէտ մ'ըլլալու համար ծնած էի ես:

— Եւ դուք քաղաքագիտաց կարգը պիտի անցնիք. քաղաքագիտութիւնը՝ ինչպէս որ գիտէք՝ չսորվիր, այլ բնազդում մ'է... : Ուրեմն սրտերնիդ յափշտակուած է:

— Սաուդիւ այն աստիճան որ կը վախնամ, պատասխանեց Անարէա այն ձայնով, որով Գաղղիական-Թատրոնին մէջ Ծորանթ կամ Վալերը Ալսէսթին կը պատասխանէ:

— Օրիորդը զձեզ կը սիրէ՞:

— Անշուշտ պէտք է որ սիրէ, ըսաւ Անարէա սէգ ժպիտով մը, ըստ որում հետս պիտի ամուսնանայ: Սակայն մեծ կէտ մը չմոռնանք:

— Ի՞նչ բան:

— Ըսել կ'ուզեմ թէ պարագաները ինձ մեծապէս օգնեցին:

— Ի՞նչ կ'ըսէք:

— Անշուշտ:

— Պարագաները կ'ըսէք:

— Ոչ, դուք:

— Ե՛ս, ինչ կ'ըսէք, իշխան, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ անոր այս ախտղորը աղէկ արտասանելով: Ես ինչ կրցայ ընել ձեզ. ձեր անունը, ընկերային համարումը և ձեր արժանաւորութիւնը բաւական չէ՞ն:

— Ոչ, ըսաւ Անարէա, ոչ, ինչ կ'ուզէք՝ ըսէք. ես կը պնդեմ որ ձեզի պէս մարդու մը համարումը իմ անունէս, ընկերային համարումս և արժանաւորութիւնէս աւելի գործ տեսան:

— Զարհուրիլ կը թարմէք, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ՝ երիտասարդին խորամանկութիւնը և անոր խօսքերուն նպատակը հասկընալով. ձեր պարոն հօրը ազդեցութեանն ու հարստութեանը վրայ տեղեկանալէս եաքը միայն զձեզ պաշտպանեցի. վասն զի վերջապէս զձեզ ճանչնալու բարեբաղդութիւնը ալ չնորհեց ինծի, որ զձեզ և ձեր մեծաշուք ծնողքը երբէք տեսած չէի, բայց եթէ՝ իմ երկու մտերիմ բարեկամներս, որոնք են լորա Վիլմոր և աբբայ Պիւզոնի: Ի՞նչ բանի խրախուսեալ հաւանեցայ չէ թէ երաշխաւորել այլ պաշտպանել զձեզ, բայց եթէ՝ ձեր հօրը անունէն, որ խաւիոյ մէջ այնչափ ծանօթ և յարգելի է. անձամբ ես չեմ ճանչնար զձեզ—:

Այս կատարեալ հանդարտութեամբ արտասանուած խօսքերէն Անարէա հասկըցաւ որ առ այժմ իրմէ աւելի զօրաւոր ձեռքի տակ կը գտնուէր, և այն զօրութիւնը զինքը թէ՛ խորտակելու:

— Ուրեմն տասպիւ հայրս խիստ հարուստ է, Պ. կոմս, ըսաւ երիտասարդը:

— Այնպէս կ'երեւի, պարոն, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ:

— Ըստ ինձ խոստացած օժիտը զրկած է:

— Անտրմէ նամակ մը ստացայ:

— Եւ երեք միլիոն ֆրանքին համար ինչ կ'ըսէ:

— Հաւանականապար ձամբայ հանած է:

— Ուրեմն ստուգիւ պիտի ընդունիմ զանոնք ։

— Զարմանալի բան, կրկնեց կոմսը, կարծեմ թէ մինչև հիմա ստակի պակսութիւն չունեցաք — ։

Անտրէա այն ատենէն զարմանքի մէջ մնայ, որ ակամայ վայրկեան մը մնածել սկսաւ ։

— Ուրեմն, ըսաւ վերջապէս, միայն կը մնայ ինձ առաջարկութիւն մը ընել ձեզ, զոր կը յուսամ թէ պիտի չմերժէք՝ եթէ անհաճոյ իսկ երևի ձեզ ։

— Խօսեցէք, ըսաւ Մօնթէ–Քրիսթօ ։

— Հարստութեանս շնորհիւ երևելի շատ մարդոց հետ յարաբերութիւններ ունեցայ, և դուն առ այժմ բազմաթիւ բարեկամներ ստացայ ։ Բայց Բարիզեան ընկերութեանց մէջ այսպէս ամուսնանալու ժամանակ՝ պէտք է որ երևելի մէկը պաշտպանէ զիս, և քանի որ Հայրական ձեռքը բացակայ կը դանուի, զօրաւոր ձեռք մը պէտք է զիս խորանին առջև տանելու համար, և որովհետև Հայրս Բարիզ չկրնար դալ, այնպէս չէ՞ . . . ։

— Ձեր Հայրը ծերացած է և վէրքերով ծածկուած, ամեն անդամ որ Ճամբորդութիւն կ'ընէ՝ մահու չափ կը նեղուի ։

— Կ'իմանամ, ես ալ առաջարկութիւն մը պիտի ընեմ ձեզ ։

— Ինծի՞ ։

— Այո՛, ձեզի ։

— Ի՞նչ առաջարկութիւն ։

— Որ իմ հօրս տեղը բռնէք ։

— Սիրելիդ իմ պարոն, ձեզի հետ պատիւ ունեցած անթիւ յարաբերութիւններէս եւս կ'երևի թէ զիս ազէկ չէք ճանչցեր որ այդպիսի առաջարկութիւն մը կ'ընէք ինձ ։ Դէս միլիոն ֆրանք փոխ ուզեցէք ինձմէ, ստուգիւ այնչափ պիտի չնեղուիմ, թէև այսպիսի փոխատուութիւն մը քիչ անգամ պատահի ։ Գիտցիք ուրեմն որ Մօնթէ–Քրիսթոյ կոմսը աշխարհային գործոց մանատանդ բարոյական հաղորդութեանը մէջ միշտ խիղճ կ'ընէ և կրնամ իսկ ըսել՝ Արևելեան մարդու մը աւելորդապաշտութիւնները կը պահէ ։ Գահիրէի, Զմիւռնիոյ և Կոստանդնուպօլսոյ մէջ պալատներ ունենամ և ամուսնութեան մը նախագահն ըլլամ, ամենևին ։

— Ուրեմն կը մերժէք առաջարկութիւնս ։

— Պարզապէս, եթէ զատակ կամ եղբայրս ըլլայիք, դարձեալ պիտի մերժէի ։

— Ո՛հ, ուրեմն հիմա ինչ պիտի ընեմ, գոչեց Անտրէա յուսահատեալ ։

— Քիչ մը առաջ ըսիք թէ բազմաթիւ բարեկամներ ունիք ։

— Ազէկ, բայց դուք վես Գ. Յանկլարին տունը ներկայացուցիք ։

— Ամենևին . Ճշմարտութիւնը պարզենք . ես ալ և նոյն Ճաշին Օթէօլ հրաւիրեցի զձեզ անոր հետ, բայց դուք անձամբ անոր ներկայացաք . դործը բոլորովին կը տարբերի ։

— Այո՛, բայց իմ ամուսնութեանս դուք օդնեցիք ։

— Ամենևին, հաւատացէք ինձ . բայց ինչո՞ւ չէք յիշեր ձեզ տուած պատասխանս երբ առաջարկութիւնը ընելու համար ինձ աղաչելու եկաք . ես ամենևին խնամութիւն չեմ ըներ, սիրելի իշլանս, իմ սկզբունքս է այս — ։

Անտրէա յուսահատեալ մնայ ։

— Բայց վերջապէս դուն ներկայ պիտի դտնուիք, ըսաւ ։

— Բոլոր Բարիզ ներկայ պիտի դտնուի ։

— Ո՛հ, անշուշտ ։

— Ուրեմն ես ալ բոլոր Բարիզի պէս ներկայ պիտի դտնուիմ, ըսաւ կոմսը ։

— Պաշտպանին դուք ալ պիտի ստորագրէք ։

— Անպատեհութիւն մը և խիղճ ընելու բան մը չեմ տեսներ այդ դործին մէջ ։

— Ուրեմն քանի որ ստակ աւելի շնորհք մը չէք ուզեր ընել ինձ, պէտք եմ դոհ ըլլալ այդչափէն ալ ։ Բայց վերջին խօսք մը ունիմ, կոմս ։

— Ի՞նչ խօսք ։

— Խրատ մը ։

— Զգուշացէք . խրատը ծառայութիւն մը ընդունող աւելի ծանր է ։

— Բայց այս ըսածս առանց ձեզի զգչելու կրնաք ընել ինձ ։

— Ըսէք ուրեմն ։

— Կնոջս օժիտը հինգ հարիւր հազար ֆրանք է։

— Պ. Տանկլար ալ ինձ այդպիսի գումար մը իմացուց։

— Ընդունիմ զայն թէ նօտարին թողում։

— Երբ վայելուչ կերպով գործերը կատարել կ'ուզէք, ահա այսպէս կը կատարուին անոնք. ձեր երկու նօտարները դաշնագրին հետևեալ կամ միւս օրը ժամադիր կ'ըլլան, ու երկու օժիտները իրարու հետ կը փոխեն և իրարմէ ընկալագիր կ'ընդունին. և ամուսնութիւնը կատարուելէն ետև՝ միլիոնները ձեր ձեռքը կը յանձնեն իբրև տէր այն ստացուածոց։

— Կարծեմ, ըսաւ Անտրէա կեղծ անհանգստութեամբ մը, աներիս բերանէն լսեցի թէ դիտաւորութիւն ունի մեր դրամագլուխը այն երկաթուղիին երևելի գործին մէջ դնել, որուն խօսքը քիչ մը առաջ կ'ընէինք։

— Տարուան մը մէջ ձեր դրամագլուխը եռապատկելու միջոց մ'է այս, ինչպէս որ ամեն մարդ կ'ըստուգէ, կրկնեց Մօնթէ-Քրիսթօ։ Պ. սեպուհ Տանկլար բարի հայր մ'է և աղէկ կը վճարէ։

— Ահա ամեն բան կարգին է ուրեմն, ըսաւ Անտրէա, ձեր մերժումէն զատ, որ սիրտս կը վիրաւորէ։

— Անոր պատճառը այսպիսի պարագայի մէջ խիղճ ընելուս տուէք։

— Ուզածնուդ պէս թող ըլլայ, ըսաւ Անտրէա. ուրեմն այս իրիկուն՝ ժամը իննին։

— Շատ աղէկ, այս իրիկուն՝ ժամը իննին —։

Մօնթէ-Քրիսթոյի թեթև ընդդիմութեան հակառակ, որուն շուրթերը գունատեցան առանց իւր ժպիտը փոխելու, Անտրէա կոմսին ձեռքը բռնեց, թոթվեց զայն և իւր կառքին մէջ նետուելով աներևոյթ եղաւ։

Մինչև ինը՝ Անտրէա չորս կամ հինգ ժամ ունէր. ուստի փութաց իւր բարեկամներուն այցելութիւն ընելու իմացընելով անոնց որ մեծ փառաւորութեամբ ներկայանան սեղանաւորին տունը, շլացընելով միանգամայն անոնց միտքը այն ապագայ գործոց յաջողութեամբը, որոնք ամենուն ուշադրութիւնը գրաւեր էին, և զորոնք Տանկլար սկսելու իրաւունքն ունէր։

Իրիկուան ժամը ութ ու կէսին՝ Տանկլարի մեծ սրահը, անոր դաւիթը և նոյն յարկին վրայ եղած միւս երեք սրահները անուշաբոյր զգեստներով բազմութեամբ մը լցուած էին, որոնք խիստ քիչ համակրութիւն բայց նոր բան մը տեսնելու մեծ հետաքրքրութիւն մը կը ցուցընէին։

Ակադեմեան մը պիտի ըսէր թէ այս տեսակ երեկոյթները ծաղկանց փունջեր են, որոնք անհաստատ թիթեռներ, անօթի մեղուներ և բզզող իշամեղուներ կը ժողվեն։

Աւելորդ է ըսել թէ սրահները բազմաթիւ ճրագներով լուսաւորուած էին. մետաքսեայ վարագոյրներուն վրայ եղած ոսկեզօծ քիւերուն վրայէն լոյսերը կը շողային և տձև բայց մեծագին կարասիները խիստ փառաւորութեամբ կը փայլէին։

Օրիորդ Տանկլար խիստ վայելուչ պարզութեամբ մը հագուած էր. սպիտակ ծաղիկներով բանուած սպիտակ սնդուսէ շրջազգեստ մը հագած էր. սպիտակ վարդ մը սև սաթի նման մազերուն մէջ կիսով չափ աներևոյթ եղած էր, և իւր վրայ ամենևին զոհար մը չէր կրեր։

Միայն թէ իւր աչաց մէջ յայտնի կ'երևէր այն կատարեալ ստուգութիւնը, որ ռամկօրէն կուսական համարուած իւր անբիծ հագուստին կեղծ ըլլալը կը յայտնէր։

Անորմէ երեսուն քայլ հեռու տիկին Տանկլար Տըպրէի, Պոշանի և Շաթօ-Ռընոյի հետ կը խօսակցէր։ Տըպրէ այն արարողութեան մեծ հանդիսին ներկայ գտնուելու համար՝ ամենուն պէս և առանց առանձնաշնորհի մը այն տունը մտեր էր։

Պ. Տանկլար պատգամաւորներէ և տէրութեան ելևմտից պաշտօնեաներէ շրջապատեալ, նոր հարկապահանջի եղանակ մը կը բացատրէր անոնց, զոր 'ի գործ դնել կը յուսար երբ կառավարութիւնը ստիպուէր զինքը պաշտօնատունը հրաւիրել։

Անտրէա Օբէրայի ամենէն պճնասէր և զուարթ երիտասարդը իւր թևը առած բաւական ամբարտաւանութեամբ՝ թէև ըստ բաւականի համարձակութեան պէտք ունէր, իւր ապագայ կենաց ծրագիրը և իւր հարիւր եօթանասուն և հինգ հազար ֆրանք եկամուտով Բարիզեան շռայլութեանց մէջ ընելու յառաջադիմութիւնները կը բացատրէր։

Խազմաթեան մեծագոյն մասը գոճազմներու, սուտակներու, զմռսոտիներու, արեւակներու եւ ագամանդներու մակընթացութեան եւ տեղատուութեան պէս սրահներուն մէջ մէկ կողմէն միւսը կը շարժէին։

Ինչպէս ամէն տեղ՝ այս հանդիսին մէջ ալ ամէնէն շատ ուշքի երեւցողները ամէնէն տգեղները եւ ամէնէն պառաւ կիներն էին, որոնք աւելի զարդարուած էին։

Եթէ սպիտակ դեղեցիկ շուշան մը կամ քաղցրաբոյր վարդ մը տեսնել ուզէր մէկը, պէտք էր պարզ հագուած մօր մը կամ մօրաքրոջ մը ետին պահուած անկիւնը փնտռել եւ գտնել զայն։

Ա՛յս աղմկալի բազմութեան, շիտակ ձայներուն եւ աղաղակներուն մէջ միթէ ընդ միթէ նուիրականներուն ձայնը եւ լսելիքից պաշտօնատան մէջ ծանօթ մէկուն, կամ բանակի մէջ յարգելի եւ կամ պիտութեան մէջ երեւելի եղող անձի մը գալուստը իմացընելու համար անոնց անունը կ՚արտասանէր. այն տեղն բազմութիւնը թեթեւ շարժումով մը այն անձին ընդունելութիւնն կու տար։

Բայց այս մարդկային ալեաց ովկիանը դադարցնելու իշխանութիւնն ունեցող մէկուն համար արդեօք անձինք անտարբերութեամբ կամ արհամարհական ժպիտով մը կ՚ընդունուէին։

Երբ միաձոյլ ժամացոյցին ընդհակը ժամը ինը կը նշանակէր, եւ երբ անոր մէքենայից հատատարիմ թարգման հնչիւնը ինը անգամ կը հնչէր, Մօնթէ–Քրիսթոյ կոմսին անունն ալ միանգամայն հնչեց, եւ բոլոր բազմութիւնը էլեքտրական բոյթ մը մղուած ծի պէս՝ դէպ ՚ի դուռը վարձան։

Կոմսը իւր սովորական պարզութեամբը սեւ զգեստներ հագած էր. իւր սպիտակ բաճկոնը լայն և ձեւաւոր կոճկքը կը նկարէր, իւր սեւ փողկապը այնպիսի փայլուն գոյն մը ունէր, որ իւր մարմնոյ աղօտ գեղուութիւնը պայծառ կ՚երեցնէր։

Իւր վրայ գոհար մը չէր կրեր բայ ՚ի բարակ շղթայէ մը, որ սպիտակ բաճկոնին վրայ հագիւ կ՚երեւէր։

Այդ միջոցին բազմութիւնը բոլորովին շրջան մը կազմեցեր։

Կոմսը մէկ ակնարկով տեսաւ որ սիկին Տանկլար սրահին մէկ ծայրն էր, պ. Տանկլար միւս ծայրը և օրիորդ Էօժէնի իւր առջեւը կը դանուէր։

Նախ սիկին Տանկլարի մօտեցաւ, որ սիկին տը Վիլֆոթի հետ կը խօսակցէր. Վալանթին միշտ հիւանդ ըլլալուն՝ անոր մօրաւն առանձին սենեակ էր։

Կոմսը առանց իւր ճամբայէն շեղելու՝ բազմութեան մէջէն անցնել կրցած չափ Էօժէնիին մօտեցաւ, և այնչափ արտօրնօք ու զգոյշ կերպով ողջունեց զան որ սէգ արուեստաւորը զարմացաւ։

Անոր քովը օրիորդ Լուիզ տ՚Արմիլլին կը դանուէր, որ շնորհակալ եղաւ կոմսին աղնուութենէն որ Խաչիոյ համար յանձնարարական նամակներ տուեր էր, և որոնք կը յուսար թէ, կ՚ըսէր, մօտերս պիտի հարկաւորին։

Օրիորդներուն քովէն հեռանալով՝ Մօնթէ–Քրիսթօ Տանկլարին քովը գնաց, որ կոմսը տեսնելով՝ նոյնպէս մօտեցեր էր անոր ձեռքը բռնելու համար։

Ընկերային այս երեք պարագիրը կատարելէն ետեւ՝ Մօնթէ–Քրիսթօ կեցաւ և իւր անվրէպ նայուածքը իւր բոլորտիքը շրջեց, որով ըսել կ՚ուզէր. «Ես իմ պարտքս կատարեցի. հիմա ուրիշները իրենց պարտքը թող կատարեն»։

Անարէա, որ կիչ սրահի մը մէջ կը գտնուէր, բազմութեան վրայ Մօնթէ–Քրիսթոյի տպաւորած տարտուրը ինքն ալ զգալով, վազելով եկաւ զան ողջունելու։

Կոմսին բոլորտիքը բազմութիւնը բոլորովին շրջապատեր էին, և անոր խօսքերուն վրայ իրարու հետ կը վիճաբանէին, ինչպէս որ քիչ խօսող և ամենևին բերանէն պարապ խօսք մը չհանող մարդոց կը պատահի։

Ա՛յն միջոցին ներս մտան և իրենց դրութիւնները ստորագրութեան համար պատրաստուած ոսկեզօծ սեղանին ոսկեկուռ թաւշեայ ծածկոյթին վրայ դրին։

Նօտարներէն մէկը նստաւ և միւսը ոտքի վրայ կեցաւ։

Դաշնագրին ընթերցումն սկսելու կը պատրաստուէին, զոր այս հանդիսին ներկայ եղող Խարիզի կէս ժողովուրդը պիտի ստորագրէր։

Իւրաքանչիւր ոք նստաւ, կիները շրջան մը կազմեցին, և մարդիկ, որոնք այս արարողութեան աւելի անտարբեր էին, Անարէայի

ջերմային յուզմանը, Պ. Տանկլարի ուշադրութեանը, Էօժէնիի անտարբերութեանը և այս երևելի գործին մէջ տիկին Տանկլարի ճարպիկ և զուարթ ընթացքին վրայ զանազան մեկնութիւններ կուտային։

Դաշնագիրը խորին լռութեամբ կարդացուեցաւ. բայց ընթերցումէն անմիջապէս ետքը՝ սրահներուն մէջ ձայները առաջուանէ կրկնապատիկը աւելցան։

Երկու երիտասարդներուն այն մեծ դումարներուն և միլիոններուն արձագանքը բոլոր նախանձոտ բազմութեան մէջ կը հնչէր։

Նշանածներուն օժիտը և ադամանդները մասնաւոր սենեկի մը մէջ 'ի տես դրուած էին։

Օրիորդ Տանկլարին դեղեցկութիւնը երիտասարդներուն աչաց կրկնապատկուած կ'երևէր և նոյն միջոցին արևուն պայծառութիւնը կը գերազանցէր։

Աւելորդ է ըսել թէ կիները այս միլիոններէն նախանձելով չէին կարծեր որ մէկը դեղեցիկ ըլլալու համար այնչափ միլիոններու պէտք ունենայ։

Անտրէա իրեն եղած պատիւը, փաղաքշանքը և համակրութիւնը տեսնելով՝ սկսեր էր կարծելու թէ տեսած երազը կ'ըստուգուի, այնպէս որ իւր խելքը կորսնցընելու վրայ էր։

Նօտարը հանդիսաւոր կերպիւ գրիչը առաւ, իւր գլխէն վեր բարձրացուց և ըսաւ.

— Պարոնայք, դաշնագիրը պիտի ստորագրուի —։

Նախ սեպուհը պիտի ստորագրէր, ետքը Պ. Գավալգանթիի հօր փոխանորդութիւնն ընողը, անոնցմէ ետքն ալ տիկին Տանկլար և ապառնի ամոլները։

Սեպուհը գրիչը առաւ և ստորագրեց, անորմէ ետքը Պ. Գավալգանթիի փոխանորդը։

Տիկին Տանկլար տիկին տը Վիլըֆօրի թևը մտած մօտեցաւ.

— Սիրելիս, ըսաւ անոր՝ գրիչը ձեռքը առնելով, յուսահատութիւն մը չէ՞ այս որ Պ. Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին տան մէջ պատահած սպանութեան և գողութեան անյուսալի դէպքը, որուն քիչ մնաց կոմսը զոհ պիտի ըլլար, Պ. տը Վիլըֆօրը մեզմէ կը զրկէ։

— Ո՛վ Աստուած, ըսաւ Տանկլար այնպիսի ձայնով մը որով ըսելու ըլլար. Ճշմարիտ, իմ ամենևին հոգս չէ։

— Կը վախնամ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ անոնց մօտենալով, որ անոր բացակայութեան ակամայ պատճառ եղած եմ։

— Եթէ դուք ըլլայիք պատճառը, կոմս, ըսաւ տիկին Տանկլար ստորագրելով, զգուշացէք, երբէք պիտի չներեմ ձեզի —։

Անտրէա իւր ականջները բացաւ։

— Սակայն ես յանցանք չունիմ, ըսաւ կոմսը. հիմա եղելութիւնը պատմեմ ձեզ —։

Ամեն մարդ անհամբերութեամբ ականջ կը դնէր. Մօնթէ-Քրիսթօ, որ այնչափ քիչ անգամ իւր բերանը կը բանար, խօսելու կը պատրաստուէր։

— Կը յիշէք, ըսաւ կոմսը ամենուն խորունկ լռութեան մէջ եղած միջոցին, գողնալու համար եկող այն թշուառ մարդը իմ տանս մէջ մեռաւ. քանզի իմ տունէս մեկնած ժամանակը՝ կարծեօք իւր մեղսակից ընկերէն սպաննուեր է։

— Այո՛, ըսաւ Տանկլար։

— Անոր օգնութեան հասնելու համար՝ հանուեցընել և զգեստները անկիւն մը նետել տուի, ուրկից ոստիկանութիւնը զանոնք առաւ դիւանատան յանձնելու համար. սակայն ոստիկանութիւնը անոր թիկնոցն ու սռնազգեստը վերցուցած ատենը՝ մոռցեր էր անոր բաճկոնն ալ առնելու —։

Անտրէա յայտնապէս դունատեցաւ և կամաց մը դրան մօտեցաւ. հորիզոնին վրայ ամպի մը երևիլը տեսաւ, և այն ամպին տակը մրրիկ մը կը կարծէր։

— Այն ցնցոտի բաճկոնը այսօր գտնուեցաւ բոլորովին արիւնաթաթաւ և սրտին վրայ ծակուած —։

Տիկինները վախնալու ձայն մը հանեցին, և անոնցմէ երկու կամ երեք հոգի նուաղելու պատրաստուեցան։

— Ինձ բերին զայն և մարդ չէր դիտեր թէ այս հին զգեստը ուրկից եկած է. ես միայն մտածեցի որ հաւանականաբար զոհ եղողին բաճկոնն է այն։ Սենեկապանս դարշելով և զգուշանալով այն աղէտալի զգեստը խառնելու ժամանակ՝ յանկարծ ծոցին մէջ

թուղթ մը գտնելով մէջէն հանեց զայն. նամակ մ՚էր այն, բայց որո՞ւ ուղղուած կը կարծէք. ձեզ ուղղուած էր այն, պարոն սեպուհ։

— Ինծի՞, գոչեց Տանկլար։

— Այո՛, արիւնով թաթխուած թղթին վրայ ձեր անունը կարդացի, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ՝ ինչ ատեն բազմութիւնը ընդհանուր զարմանքի ձայներ կը հանէր։

— Բայց, հարցուց տիկին Տանկլար անհանգստութեամբ իւր էրկան երեսը նայելով, այս բանս Պ. տը Վիլըֆօրի գալուն ի՞նչ արդելք կ՚ըլլայ։

— Խնդիրը բոլորովին պարզ է, տիկին, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ. այն բաճկոնն ու նամակը ապացոյցներն էին. ուստի երկուքն ալ Պ. թագաւորի գործակալին զրկեցի։ Այսպիսի խնդրոյ մէջ ամենէն ապահով ճամբան ոստիկանութեան դիմելն է, այնպէս չէ՞, սեպուհ. կարելի է որ ձեզի դէմ դաւաճանութիւն մ՚էր այն —։

Անտրէա ապշութեամբ Մօնթէ-Քրիսթոյի երեսը նայեցաւ և երկրորդ սրահին մէջ աներևոյթ եղաւ։

— Կարելի է, ըսաւ Տանկլար. այն սպաննուած մարդը հին թիապարտ մը չէ՞ր։

— Այո՛, պատասխանեց կոմսը. Քատրուս անունով հին թիապարտ մ՚է եղեր —։

Տանկլարի գոյնը քիչ մը փոխուեցաւ. Անտրէա երկրորդ սրահէն ալ մեկնելով՝ նախասենեակն անցաւ։

— Բայց ինչո՞ւ չէք ստորագրեր, ստորագրեցէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ. կը տեսնեմ որ պատմութիւնս ամեն մարդու յուզմունք կը պատճառէ, որուն համար խոնարհաբար ներումն կը խնդրեմ ձեզմէ, տիկին և օրիորդ Տանկլար —։

Տիկին Տանկլար ստորագրելէ ետև գրիչը նօտարին յանձնեց։

— Պարո՛ն Գավալգանթի իշխան, ըսաւ դպիրը, պարո՛ն Գավալգանթի իշխան, ո՞ւր էք։

— Անտրէա, Անտրէա, կրկնեցին քանի մը երիտասարդներ, որոնք այն ազնուական Իտալացիին հետ այնչափ ընտանեցեր էին, որ զան մկրտութեան անունով կը կոչէին։

— Կանչէ՛ իշխանը, պոռաց Տանկլար նուիրակի մը, և իմացուր որ ստորագրելու կարգը իրն է —։

Բայց նոյն միջոցին հանդիսականաց բազմութիւնը սարսափով մը գլխաւոր սրահը յորդեց, կարծես թէ ահռելի հրէշ մը մտեր էր սենեակներուն մէջ։

Իրօք վախնալու, պոռալու և փախչելու տեսարան մը կար։

Զինակրաց պաշտօնատար մը իւրաքանչիւր սրահին դրան առջին երկերկու զինակիրներ դնելէ ետև՝ Տանկլարի կը մօտենար ոստիկանութեան կամարակապ գործակալի մը հետ։

Տիկին Տանկլար երկիւղալի ձայն մը հանեց և մարեցաւ։

Տանկլար, որ հարուածը իրեն ուղղուած կը կարծէր (մարդս երբեմն այնպիսի խիղճեր ունի, որոնք ամենևին հանդարտ չեն թողուր զան), մեծ սոսկումով մը իւր կոչնականներուն երեսը կը նայէր։

— Ի՞նչ կը խնդրէք, պարոն, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ ոստիկանութեան գործակալին մօտենալով։

— Պարոններ, Անտրէա Գավալգանթի կոչուած անձը ո՞վ է ձեր մէջը —, հարցուց պաշտօնատարը առանց կոմսին պատասխանելու։

Սրահին ամեն անկիւններէն ապշութեան ձայներ ելան։

Ամեն կողմ նայեցան և ամեն կողմ փնտռեցին։

— Բայց ո՞վ է այդ Անտրէա Գավալգանթին, հարցուց Տանկլար գրեթէ խելքը կորսնցուցած։

— Թուլոնի թիապարտութենէ փախած հին թիապարտ մը։

— Եւ ի՞նչ է գործած յանցանքը։

— Քատրուս անունով իւր շղթայակից ընկերը Մօնթէ-Քրիսթոյ կոմսին տունէն դուրս ելած ժամանակ՝ սպաննելուն համար ամբաստանուած է —, ըսաւ պաշտօնատարը անողոքելի ձայնիւ մը։

Մօնթէ-Քրիսթօ իւր բոլորտիքը ակնարկ մը շրջեց։

Անտրէա աներևոյթ եղեր էր։

ԳԼՈՒԽ ԺԹ

ՊԻԼՃԻԳԱՑԻ ՀԱՄՈՄԱՆ

Ջինակրայ տասնապետին անյուսալի գալուստէն և անոր ըրած յայտարարութենէն պարտ Տանկլարի սրահներուն մէջ տեղի ունեցած շփոթ տեսարանէն քանի մը վայրկեան ետքը, սեղանատունին ընդարձակ առնը այնպիսի արտասովոր պարպուելու էր, որ կարծես թէ կոչնականներուն մէջ ժանտախտի կամ համաճարակ ախտի դէպք մը պատահեր էր. քանի մը վայրկենի մէջ իւրաքանչիւր որ առնն գոռներէն և առնդունեներէն և առնն կողմէն ելնելու կամ թէ ըսենք փախչելու կը փութար. վասն զի այնպիսի դէպ մ'էր այն, որուն մէջ պէտք չէ անգամ փորձ փորձել այն սովորական մթիթարութիւնները տալու, որոնք մեծ ազատներու մէջ առնէն մօտ բարեկամներն անգամ տաղտկալի կ'երևցընեն:

Սեղանատունին տան մէջ մնացողներն էին Տանկլար, որ իւր դահլիճը փակած՝ զինակրայ պաշտօնատարին հարցմանց կը պատասխանէր. տիկին Տանկլար, որ դողդողալով իւր դահլիճը մտեր էր, և Էօժէնի որ սեղ նայուածքով և արհամարհոտ շրթամբ իւր սենեակը քաշուեր էր օրիորդ Լուիզ տ'Արմիլլի իւր անբաժանելի ընկերին հետ:

Իսկ բազմաթիւ ծառաները, որոնք նոյն իրիկունը սովորականէն աւելի կրկնապատիկ էին, քանզի արարողութեան հանդիսին պատճառաւ՝ Բարիզի Սրճանոցին պաղպաղակ շինողները, խոհարարները և սեղանապարզարիները անոնց վրայ աւելցուած էին, իրենց պաշտօնին մէջ զգոյշ եղած նախատանաց համար բարկութենէն աչերնուն վրայ դարձընելով, խմբուելին խոհանոցները և իրենց սենեակները ժողվուեր էին, ամենևին հոգ չընելով իրենց ծառայութեանը, որ թէև բնականաբար ընդմիջուեր էր այն:

Այս զանազան շահերով սարսուռցող զանազան անձանց մէջ

միայն երկու անձեր կան, որոնց վրայ խօսիլ արժան կը համարինք, և որոնք են օրիորդ Էօժէնի Տանկլար և օրիորդ Լուիզ տ'Արմիլլի:

Ինչպէս ըսինք՝ ծաղկահաս նշանած աղջիկը սէգ կերպարանքով և արհամարհոտ շրթամբ ու թշնամանուած թագուհոյ մը քալուածքով իւր սենեակը քաշուեր էր իւր ընկերուհւոյն հետ, որ իրմէ աւելի դէղներ և աւելի յուզուեր էր:

Էօժէնի իւր սենեակը հասնելով դուռը եռանդն փակեց, խել Լուիզ աթոռի մը վրայ ինկաւ:

— Ո՛վ Աստուած իմ, այս ինչ սոսկալի բան է, ըսաւ նորաստի երաժշտուհին, և ոմն կը տարակուսէր որ Պ. Աներբէա Գավալդանթին սրիկայ մը . . . մարգասպան մը . . . և թիապարտութենէ փախչող մը ըլլայ . . . — :

Հենդնական ժպիտ մը Էօժէնիին շրթերը կարկամեց:

— Աստուած ճակատագիրս է եղեր, ըսաւ. Մորսէրֆէն ազատեցայ օրպէս զի Գավալդանթիին ընտանի:

— Ո՛հ, իրարու հետ մի՛ շփոթեր զանոնք, Էօժէնի:

— Լո՛ւ, մարդկի անարժան են, և ես զանոնք աստղ կարեւնալու համար երջանիկ եմ. բայց հիմա աւելի կը նախատեմ զանոնք:

— Հիմա ի՞նչ պիտի ընենք, հարցուց Լուիզ:

— Ի՞նչ պիտի ընենք կ'ըսես:

— Այո՛:

— Ինչ որ երեկ պիտի ընէինք . . . պիտի մեկնինք:

— Բայց հիմա որ ալ պիտի չկարգուիս, միշտ նոյն գիտաւորութիւնն ունի՞ս:

— Մտիկ ըրէ, Լուիզ. մեր երաժշտութեան ընդհին պէս չափուած և կանոնաւորուած հասարակաց կեանքը ինձ աւելի է. իմ սիրած և փափաքած կեանքս արհեստաւորի կեանքն է, ազատ և անկախ կեանք մը, որու մէջ մարդս ուզածը կ'ընէ և իւր քրտինքն վրայ մկուն հաշիւ տալու պէտք չունի: Ինչո՞ւ համար կենամ, օրպէս զի ամէն մէկ ամիսէն վերջին գիս առնուացքներ ուղեն, և որու հետ, դուք Պ. Տըպրէին, ինչպէս որ ժամանա-

կաւ խօսքը եղած էր։ Ո՛չ, Լուիզ, ոչ, այս իրիկուան դէպքը պատճառ մը կրնայ ըլլալ ինծի. իմ հարցընելէս և փնտռելէս առաջ Աստուած կ՚իմացընէ ինծի, օրհնեալ ըլլայ Աստուած։

— Ի՞նչպէս աներկիւղ և քաջասիրտ աղջիկ մ՚ես, ըսաւ խարտեաշ և նուրբ աղջիկը իւր թխադոյն ընկերուհւոյն։

— Մինչև հիմա զիս չէիր ճանչնար, Լուիզ. հիմա մեր գործերուն վրայ խօսինք. կառքը ի՞նչպէս եղաւ։

— Բարեբաղդաբար երեք օրէ ՚ի վեր ծախու առնուած է։

— Որոշուած տեղը տանել տուի՞ր։

— Այո՛։

— Մեր անցագիրերը ի՞նչ ըրիր։

— Ահաւասիկ —։

Եւ Էօժէնի իւր սովորական համարձակութեամբը Լուիզին ներկայացուցած թուղթը բանալով կարդաց.

«Պ. Լէօն ա՚Արմիյլին քսան տարեկան, արուեստաւոր՝ սև մազերով, սև աչուի, իւր քրոջը հետ պիտի ճանապարհորդէ»։

— Շատ աղէկ, այս անցագիրը որո՞ւ ձեռօք ստացար։

— Հռոմի և Նաբոլիի թատրոններուն վերատեսչաց վրայ Մօնթէ-Քրիսթոյէն նամակներ խնդրած ժամանակս, կնոջ զգեստով ճանապարհորդելու համար ունեցած երկիւղս յայտնեցի անոր. իմ միտքս հասկրցաւ, և մարդու անցագիր մը ստանալու աշխատեցաւ. երկու օր ետքը՝ այս անցագիրը ստացայ, որուն վերջը իմ ձեռօքս Իւր քրոջը հետ պիտի ճանապարհորդէ խօսքը աւելցուցի։

— Ուրեմն, ըսաւ Էօժէնի ուրախութեամբ մը, միայն մեր արկղները պատրաստելը մնաց. հարսանեաց իրիկունը մեկնելու տեղ՝ դաշնագրին ստորագրութեան իրիկունը կը մեկնինք։

— Աղէկ մտածէ, Էօժէնի։

— Ո՛հ, ես աղէկ մտածած եմ. հաշիւներու, ամսավերջներու, դիներուն բարձրանալուն և ցածնալուն. Սպանիական արժէթղթոց, Հայիթիի տոմսերուն խօսքերը լսելէն ձանձրացած եմ։ Այս ամենուն տեղը, կը հասկընա՞ս, Լուիզ, ազատութեան օդը

պիտի վայելենք, թռչնոց երգը, Լոմպարտիոյ մարգագետինները, Վենետիկի ջրանցքը, Հռոմի պալատները և Նաբոլիի ծովեզրը։ Ո՞րչափ է մեր ունեցածը, Լուիզ —։

Ծաղկահաս աղջիկը դրասեղանի մը մէջէն բանլիքուած թղթադարան մը հանեց, բացաւ զայն և քսան երեք լումայատոմսեր համրեց։

— Քսան երեք հազար ֆրանք, ըսաւ։

— Գոնէ նոյն չափ դումար արժողութեամբ ալ մարգարիտներ, ադամանդներ և գոհարներ ունինք, ըսաւ Էօժէնի։ Հարուստ ենք մենք և քառասուն և հինգ հազար ֆրանքով երկու տարի իշխանուհիներու պէս կամ չորս տարի վայելուչ կերպով ապրելու միջոց ունինք։ Բայց վեց ամիս չեղած դուն քու երաժշտութեամբդ և ես իմ ձայնովս մեր դրամագլուխը կը կրկնապատկենք։ Դրամները դուն առ և գոհարեղինաց արկղիկն ալ ես կ՚առնում, որպէս զի եթէ մեզմէ մէկը իւր դանձը կորսնցընելու դըժբաղդութիւնն ունենայ, միւսինը միշտ ձեռքերնիս ըլլայ։ Հիմա արկղը պատրաստենք, շուտ ընենք, արկղը։

— Կեցիր, ըսաւ Լուիզ՝ տիկին Տանկլարի դրան ականջ դնելով։

— Ի՞նչ բանէ կը վախնաս։

— Որպէս զի յանկարծ վրայ չգան։

— Դուռը գոցած եմ։

— Գուցէ ըսեն որ բանանք զայն։

— Թող ըսեն եթէ կ՚ուզեն, մենք չենք բանար։

— Ճշմարիտ ամազոնեան աղջիկ մ՚ես, Էօժէնի —։

Եւ երկու ծաղկահաս աղջիկները զարմանալի գործունէութեամբ մը սկսան մորթարկղի մը մէջ զետեղել ճամբորդութեան ամեն պէտք եղածները։

— Աղէկ, ըսաւ Էօժէնի, հիմա զգեստներս փոխելու միջոցիս՝ դուն արկղը գոցէ —։

— Բայց ես չեմ կրնար գոցել զայն, ըսաւ Լուիզ, ես քեզի չափ ոյժ չունիմ. դուն գոցէ։

— Ո՛հ, ստոյգ է, ըսաւ Էօժէնի ծիծաղելով, մոռցայ որ ես Հերքիւլէսն եմ և դուն անզօր Ոմփաղէսը —։

Եւ ծաղկահաս աղջիկը իւր սրունքը արկղին վրայ կռթնցընելով՝ իւր սպիտակ և ջղապինդ թևերը պրկեց մինչև որ արկղին երկու բաժանումները իրարու միացան, և օրիորդ տ'Արմիյլին փակաղակին ակիշը երկու օղակներուն մէջ անցուց:

Այս գործողութենէն ետև Էօժէնի պահանոյ մը բացաւ, որուն բանալին իւր վրայ կը կրէր, և ճամբորդութեան համար բամբակով լցուած մանիշակագոյն մետաքսեայ կրկնոց մը հանեց:

— Ահա, ըսաւ, կը տեսնես որ ամեն բան մտածեցի. այս կրկնոցով ճամբան ամենևին պիտի չպաղիս:

— Բայց դուն:

— Ես ամենևին չեմ պաղիր, դուն աղէկ գիտես, մանաւանդ այս մարդու զգեստներով...:

— Հո՞ս պիտի հագուիս:

— Անշուշտ:

— Բայց ժամանակ պիտի ունենա՞ս:

— Ամենևին հոգ մի՛ ըներ, վախկոտ աղջիկ. մեր ամեն ծառաները իրենց գործին զբաղեալ են. մանաւանդ որ ի՞նչ կրնան ըսել երբ յուսահատութեանս մէջ իմ սենեակս փակուիմ, ըսէ:

— Ստոյգ է, բան մը չեն կրնար ըսել:

— Եկու ուրեմն օգնէ ինծի —:

Եւ նոյն պահանոյին մէջէն, (ուրկից օրիորդ տ'Արմիյլիին համար կրկնոց մը հաներ էր, և նուրբ օրիորդն ալ իւր թիկանց վրայ առեր էր զայն), կոշիկէն մինչև թիկնոցը ամբողջ հագ մը մարդու զգեստ, և ճերմկեղէններու միայն պէտք եղածները հանեց:

Այն ատեն Էօժէնի այնպիսի արագութեամբ մը, որ կը ցուցընէր թէ անտարակոյս առաջին անգամը չէր որ զուարճանալու համար ուրիշ սեռի մը զգեստները կը հագնէր, կոշիկները և սռնազգեստը հագաւ, փողկապը կապեց, գոց բաճկոն մը մինչև պարանոցը կոճկեց, և թիկնոց մը հագաւ, որ իւր մարմնոյ բարակ ու կոր ձևը կը նկարէր:

— Ստուգիւ այդ զգեստները խիստ վայելուչ դացին վրադ, ըսաւ Լուիզ զարմանքով անոր նայելով. բայց այդ գեղեցիկ սև

մազերդ, այդ շքեղ հիւսակներդ, որոց համար բոլոր կիները նախանձելով կը հառաչեն, այս մարդու գլխարկին մէջ կրնա՞ն պահուիլ:

— Հիմա կը տեսնես —, ըսաւ Էօժէնի:

Եւ ձախ ձեռքովը թանձր մազերուն հիւսակը բռնելով, որոնք հազիւ երկար մատերուն մէջ կը պարունակուէին, աջ ձեռքովն ալ երկար մկրատ մը առաւ, և իւր թիկնոցէն հեռացընելու համար դէպ 'ի ետև ծռուելով՝ իւր առատ ու գեղեցիկ մազերը կտրեց, որոնք նորատի աղջկան ոտքերուն ինկան:

Գլխաւոր հիւսակը կտրելէն ետև՝ Էօժէնի հետզհետէ իւր քունքերուն մազերն ալ կտրեց առանց ամենևին վիշտ մը յայտնելու. ընդ հակառակն՝ իւր աչքը սովորականէն աւելի վառվռուն և աւելի զուարթ կը փայլէին եպենոսի նման սև յօնքերուն տակը:

— Ո՛հ, մ՛ղք գեղեցիկ մազերուդ, ըսաւ Լուիզ ցաւելով:

— Է՛հ, այսպէս հարիւր անգամ աւելի աղէկ չե՞մ, գոչեց Էօժէնի իւր ստուար խոպոպիքը ձեռօքը ուղղելով, որոնք բոլորովին առնական եղեր էին, և այսպէս աւելի գեղեցիկ չե՞մ երևիր:

— Ո՛հ, կարծեմ թէ երդում ըրած ես —, Էօժէնի:

Եւ երկու ծաղկահաս աղջիկները, որոնց աչքը գրեթէ արտասուօք լցուած էր՝ մէկը իւր անձին և միւսը իւր բարեկամուհւոյն վրայ ունեցած անձնուիրութեանը համար, փախստեան պատրաստութիւնները տեսած ժամանակնին տակն ու վրայ եղած առարկաներուն հետքը ջնջելու ջանացին:

Եաքը ճրագնին մարեցին, և ամեն կողմ գիտելով ու ականջ դնելով երկու փախստականները զարդարանաց սենեկի մը դուռը բացին, որ մինչև տան բակը տանող սանդուխին վրայ կը բացուէր. Էօժէնի առջևէն կը քալէր և արկղին մէկ կողմէն բռնած էր, իսկ անոր միւս ճարմանդէն օրիորդ տ'Արմիյլին հազիւ երկու ձեռօքը կը վերցընէր:

Բակին մէջ մարդ չկար. ժամացոյցը կէս գիշեր կը հնչէր:

Դռնապանը դեռ իւր անկողինը դացած չէր:

Էօժէնի կամաց մը անոր մօտեցաւ և տեսաւ որ թևաթոռին վրայ երկնցած իւր խցիկին մէջ կը քնանար:

Լուիզի քովը վերադարձաւ, և գետինը թողուցած արկղը իւր ընկերուհւոյն հետ առնելով, և պատին տակի ստուերին մէջէն քալելով, դրան մօտեցան։

Էօժէնի Լուիզին հրամայեց որ դրան անկիւնին մէջ պահուի, որպէս զի եթէ դռնապանը դիպուածով արթննայ՝ միայն մէկ հոդի տեսնէ։

Այն ատեն աներկիւղ օրիորդը բակը լուսաւորող ճրագին մէջ գալով՝

— Բա՛ց դուռը —, պոռաց բարձրաձայն երգող գերասանի մը դեղեցիկ ձայնովը ու խցիկին պատուհանը զարկաւ։

Դռնապանը ոտք ելաւ, ինչպէս որ Էօժէնի գուշակեր էր, և քանի մը քայլ իսկ յառաջ եկաւ, որպէս զի դուրս ելնողը ճանչնայ. բայց տեսնելով որ սպասողը երիտասարդ մ՛էր, որ անհամբերութենէն եղէգեայ գաւազանովը իւր սռնազգեստը կը ծեծէր, անմիջապէս դուռը բացաւ։

Լուիզ կիսաբաց դռնէն օձի պէս իսկոյն դուրս սահեցաւ։

Էօժէնի ալ անոր ետևէն դուրս ցատկեց. թէև հանդարտ կ՛երևէր, սակայն հաւանականաբար իւր սիրտը սովորականէն աւելի կը բաբախէր։

Այն միջոցին բեռնակիր մը կ՛անցնէր, արկղը անոր բռնաւորեցին, ու իրենց երթալու տեղը Վիքթուար փողոցը, թիւ 36ն ըլլալը իմացընելով՝ այն մարդուն ետևէն քալեցին, որուն ներկայութիւնը Լուիզին երկիւղը կը փարատէր. իսկ Էօժէնի Յուդիդի կամ Տալիլայի մը պէս աներկիւղ էր։

Որոշուած փողոցին թիւ 36ն հասնելով՝ Էօժէնի հրամայեց բեռնակրին որ արկղը գետինը դնէ, քանի մը ֆրանք տուաւ անոր, և դուռը զարնելէ ետև ճամբեց զան։

Էօժէնիին զարկած դուռը լաթ լուացող կնոջ մը տան դուռն էր, որ առաջուց ազդարարուած ըլլալով դեռ քնացած չէր և իսկոյն դուռը բացաւ։

— Օրիորդ, ըսաւ Էօժէնի, կառքը դռնապանին դուրս հանել տուր, և ղրկէ զան որ ձիերը բերէ. ահա իւր աշխատութեանը համար հինգ ֆրանքնոց մը։

— Ստուգիւ զարմանք կը պատճառես ինձ, ըսաւ Լուիզ, և կրնամ իսկ ըսել որ քեզմէ կ՛ակնածեմ —։

Լուացարար կինը զարմանքով անոր կը նայէր. սակայն որովհետև առաջուց համաձայնած էին որ իրեն քսան Լուի ոսկի պիտի տան, ամենևին գիտողութիւն մը չըրաւ։

Քառորդ մը ետքը դռնապանը կառավարով և ձիերով վերադարձաւ, որոնք իսկոյն կառքին լծուեցան, որուն վրայ դռնապանը արկղը չուանով մը հաստատեց։

— Ահա անցադիրնիդ, ըսաւ կառավարը. ո՛ր ճամբան պիտի բռնենք, երիտասարդ քաղաքացի։

— Ֆօնթէնըպլոյի ճամբան, պատասխանեց Էօժէնի գրեթէ առնական ձայնով մը։

— Ի՞նչ կ՛ըսես, հարցուց Լուիզ։

— Մեզմէ քսան ոսկի առնող կինը քառսուն ոսկի ընդունելու համար կրնայ մատնել զմեզ, ըսաւ Էօժէնի, ծառուղւոյն վրայ մեր ճամբան կը փոխենք —։

Եւ ծաղկահաս աղջիկը գրեթէ ոտքը պատուանդանին չդպցուցած՝ կառքին մէջ նետուեցաւ։

— Միշտ իրաւունք ունիս, Էօժէնի —, ըսաւ երդի վարժապետուհին իւր բարեկամուհւոյն քովը նստելով։

Քառորդ մը եաքը կառավարը շիտակ ճամբան զարնելով՝ իւր մարակին շաչիւնովը Սէն-Մարթէն կոչուած Բարիզի դռնէն կ՚անցնէր։

— Ա՛հ, ըսաւ Լուիզ ոդի առնելով, ահա Բարիզէն դուրս ելանք։

— Այո՛, սիրելիս, և ըրած յափշտակութիւնս աղէկ կը յաջողի, պատասխանեց Էօժէնի։

— Այո՛, բայց առանց բռնութիւն բանեցընելու, ըսաւ Լուիզ։

— Վատութիւն կը համարիմ ես այդպիսի գործ մը —, պատասխանեց Էօժէնի։

Լա Վիլէթի քարայատակին վրայ կառքին հանած ձայնին մէջ այս խօսքերս կորսուեցան։

Պ. Տանկլար ալ աղջիկ չունէր։

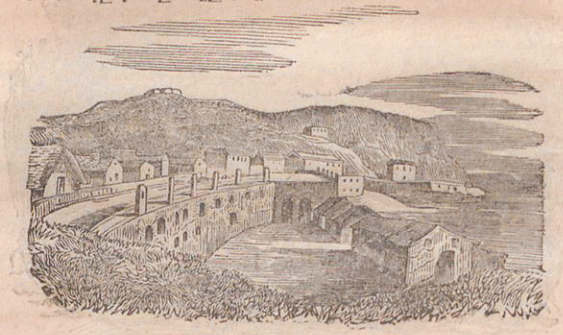

ԳԼՈՒԽ Ի

ԶԱՆԴԱԿԻՆ ԵՒ ՇԻՇԻՆ ՊԱՆԴՈԿԸ

Թողունք օրիորդ Տանկլարը և իւր բարեկամուհին Պրիւսէլի ճամբուն վրայ, ու դառնանք ողորմելի Անտրէա Գավալգանթիին,

որ երջանկութեան թևերով թռչելու միջոցին՝ յանկարծ իւր ընթացքին մէջ իյնայ։

Պ. Անտրէա Գավալգանթին իւր ծաղկահաս տարիքին մէջ խիստ խորամանկ և խորամիտ էր։

Ուստի սրահին մէջ իւր ոճրագործութեան խօսքը սկսուած միջոցին տեսանք որ աստիճանաբար դրան կը մօտենար, մէկ սենեկէն միւսը կ՚անցնէր և վերջապէս աներևոյթ եղեր էր։

Մոռցանք դէպ մը յիշելու, զոր պէտք չենք զանց ընել. Գավալգանթիի անցած սենեակներուն մէկուն մէջ Էօժէնիին օժիտը 'ի տես դրուած էր, այսինքն՝ անոր ադամանդեայ զարդերը, Գաշմիր ցփսիները, Վալանսի ասղնեգործերը, Անգղիոյ քողերը, վերջապէս այն անթիւ առարկաները, որոնց միայն անունը նորատի աղջկանց սիրտը կը խայտացընէ։

Այն սենեկին մէջէն անցնելու ատեն՝ Անտրէա այն ադամանդեայ զարդերու ամենէն թանկագինը վերցուց. այս բանս կը ցուցընէր որ երիտասարդը ոչ միայն խորամանկ և խորամիտ էր, այլ և հեռատես ալ էր.

Ճանապարհորդութեան այս պաշարով աւելի թեթևութիւն մը զգացեր էր պատուհանէն դուրս ցատկելու և զինակրաց ձեռքէն փախչելու։

Նախնի ըմբշամարտի մը պէս բարձրահասակ ու յաղթամարմին, և Սպարդացիի մը պէս ջղապինդ երիտասարդ մը ըլլալովը՝ քառորդ մը վազելով փախչեր էր անկէ՝ առանց դիտնալու թէ ո՛ւր կ՚երթայ, միայն այն տունէն հեռանալու նպատակաւ, որու մէջ քիչ մնաց պիտի բռնուէր։

Մոն-Պլան փողոցէն մէկնելով՝ Լաֆայէթ փողոցին ծայրը հասեր էր՝ քաղաքին դռնէն դուրս ելնելու համար գողերու յատուկ եղած բնազդումով։

Անտրէա շնչասպառ եղած հոն կանգ առաւ։

Բոլորովին առանձին էր, և ձախ կողմը Սէն-Լազարի ընդարձակ արտը կը դանուէր, ու աջ կողմը Բարիզ իւր բոլոր ընդարձակութեամբը կը տարածուէր։

— Արդեօք պիտի կորսուիմ, հարցուց իւրովի. ոչ, եթէ իմ

թշնամիներէս աւելի ճարպկութիւն մը բանեցընեմ. ուրեմն ազատութիւնս դեռ վտանդի մէջ է —:

Նոյն միջոցին Բուասոնիէր արուարձանին վրայէն եկող կառք մը տեսաւ, որուն կառավարը լռին ու իւր ծխափողը քաշելով կ'երևէր թէ Սէն-Տընի արուարձանը մտնել կ'ուզէր, ուր անտարակոյս իւր սովորական կայանը պիտի կենար:

— Է՛հ, բարեկամ, պոռաց Պէնէտէթթօ:

— Ի՞նչ կայ, պարոն, հարցուց կառավարը:

— Ձիդ յոգնա՞ծ է:

— Յոգնա՛ծ կ'ըսէք, ո՛հ, այո՛, բոլոր օրը բան մը չըրաւ. չորս անդամ ճանապարհորդ ունեցայ, և քսան ... ընծայ առի, ընդ ամենը եօթը ֆրանք, և ես տասը ֆրանք կառքին տիրոջը պիտի տամ:

— Այդ եօթը ֆրանքին վրայ կ'ուզե՞ս քսան ֆանքնոց մ'ալ աւելցընել, զոր ես պիտի տամ քեզ, հէ՞, ի՞նչ կ'ըսես:

— Յօժարութեամբ, պարոն. միթէ քսան ֆրանքը կը մերժուի՞. ի՞նչ կը խնդրէք, ըսէք:

— Խիստ դիւրին բան մը, միայն եթէ ձիդ յոգնած չէ:

— Զեփիւռի պէս պիտի թռչի կ'ըսեմ. միայն ըսէք ինձ թէ ո՞ր կողմը կ'ուզէք երթալ:

— Լուվրին կողմը:

— Ո՛հ, հասկըցայ, համեմօղիի երկիրը պիտի երթաք:

— Կ'ուզեմ բարեկամացս մէկուն ետևէն հասնիլ, որուն հետ վաղը Շաբէլ-ան-Սէրվալ որսի պիտի երթամ. իւր կառքովը մինչև ժամը տասնըմէկ ու կէս հոս պիտի սպասէր ինձ. հիմա կէս գիշեր է. կ'երևի թէ սպասելէն ձանձրանալով՝ մինակ մեկներ է:

— Հաւանական է:

— Ուրեմն անոր ետևէն հասնլու համար կրնա՞ս փորձ մը ընել:

— Իմ ուզածս ալ այս է:

— Եթէ ասկէ մինչև Պուրժէ անոր չհասնինք՝ միայն քսան ֆրանք պիտի ընդունիս, իսկ եթէ մինչև Լուվրը չհասնինք՝ երեսուն ֆրանք:

— Իսկ եթէ հասնի՞նք:

— Քառասուն, ըսաւ Անտրէա վայրկեան մը երկմտութիւն ցուցընելէ ետև, բայց մտածելով որ խոստանալով բան մը չէր կորսնցընէր:

— Շատ աղէկ, ըսաւ կառավարը, հեծիք, յառաջ, բրրրո՛ւ —:

Անտրէա կառքը հեծաւ, որ մեծ արշաւանքով Սէն-Տընի արուարձանէն Սէն-Մարթէն արուարձանին բոլոր երկայնութեամբը անցաւ, ու դռնէն դուրս ելնելով՝ անվերջանալի Վիլէթը մտաւ:

Այն երևակայական բարեկամին հասնելու հոգ չէին ըներ, թէև Գավալդանթի մերթ ընդ մերթ ուշ մնացող անցաւորներուն և գեռ բաց դանուող պանդոկներուն կը հարցընէր թէ աշխէտ ձիու մը լծուած կանաչ կառքի մը անկէ անցնելը տեսա՞ն, և որովհետև Ստորին-Նահանդաց ճամբուն վրայ խիստ շատ կառքեր կը բանին, և անոնց տասնին ինը կանաչ են, ամեն քայլափոխին տեղեկութիւնները կը տեղային:

Միշտ այնպիսի կառքի մը անցնելը տեսած էին. հինգ հարիւր, երկու հարիւր կամ հարիւր քայլ առջևէն՝ տրուած նշանին նման կառք մը կ'երթար. անորմէ առաջ կ'անցնէին, բայց իւր բարեկամինը չէր այն:

Անդամ մ'ալ կառք մը իրենց կառքէն առաջ անցաւ. սուրհանդակի երկու ձիերէ լցուած կառք մ'էր այն:

— Ա՛հ, ըսաւ Գավալդանթի ինքնիրեն, ինչո՞ւ սա կառքը, երկու ձիերը և մանաւանդ անոնց անցագիրը չունենայի —:

Եւ սրտին խորունկէն հառաչեց:

Այն կառքը օրիորդ Տանկլարին և օրիորդ տ'Արմիյլիին հեծածն էր:

— Յառա՛ջ, յառա՛ջ, ըսաւ Անտրէա, պիտի չկրնանք հասնիլ —:

Եւ խեղճ անասունը վերստին սկսաւ իւր առաջէն սկսած արշաւանօքը վազել, և հեռալով Լուվրը հասաւ:

— Սաուդիւ, ըսաւ Անտրէա, կը տեսնեմ որ բարեկամիս պիտի չկրնամ հասնիլ, և ձիդ պիտի սպաննեմ. ուստի աւելի աղէկ է որ հոս կենամ: Ահա քեզ երեսուն ֆրանք, այս գիշեր Շը-

վալ-Բուժ կը պառկիմ, և առտու կառք մը գտնելով կը մեկնիմ։ Երթաս բարեաւ, բարեկամ —։

Եւ Անտրէա կառավարին ձեռքը վեց հատ հինգ ֆրանքնոց դնելով՝ թեթեւութեամբ Ճամբուն քարայատակին վրայ ցատկեց։

Կառավարը առած դրամները ուրախութեամբ ծոցը դրաւ և կանոնաւոր ընթացքով վերստին Բարիզի Ճամբան զարկաւ։

Անտրէա Շըվալ-Բուժի պանդոկը մտնել ձեւացուց, բայց դրան առջին քիչ մը կենալէն ետև՝ տեսնելով որ կառքը հորիզոնին վրայ աներևոյթ կ'ըլլար, իւր Ճամբան շարունակեց, և խիստ շուտ և կանոնաւոր քայլերով երկու մղոն տեղ յառաջացաւ։

Այն ատեն քիչ մը հանգչեցաւ. Շաբէլ-ան-Սէրվալին խիստ մօտեցած պիտի ըլլար, ուր երթալը իմացուցեր էր։

Անտրէա Գավալգանթի չէ թէ յոգնութենէն, այլ իւր որոշումը ընելու և ծրագիր մը պատրաստելու հարկէն էր որ հոն կը կենար։

Ճամբորդութեան կառք մը հեծնելը անկարելի էր, սուրհանդակի կառք մը վարձելը նոյնպէս անկարելի էր. մէկ կամ միւս եղանակաւ Ճանապարհորդելու համար անհրաժեշտ պէտք էր անցագիր ունենալ։

Ուաղի, այսինքն Գաղղիոյ ամենէն բաց և լաւ հսկուած նահանգներէն մէկուն մէջ կենալը դարձեալ անկարելի էր, մանաւանդ յանցաւորութեան խնդրոց մէջ Անտրէայի պէս փորձառու մարդու մը համար։

Անտրէա փոսին ետևի կողմը նստաւ, գլուխը իւր երկու ձեռացը մէջ բռնեց և մտածեց։

Տասը վայրկեան ետքը՝ գլուխը բարձրացուց. երիտասարդը իւր որոշումը ըրեր էր։

Փոշիով ծածկեց իւր վերարկուին բոլոր մէկ կողմը, զոր հազիւ ժամանակ ունեցեր էր Տանկլարի նախասենեկին մէջէն յափշտակելու և իւր պարահանդիսի զգեստներուն վրայէն հագնելու, և Շաբէլ-ան-Սէրվալ մտնելով՝ գնաց գիւղին մէջ գտնուած միայն մէկ պանդոկին դուռը համարձակութեամբ զարկաւ։

Պանդոկապետը դուռը բացաւ։

— Բարեկամ, ըսաւ Անտրէա, Մօրթֆօնթէնէն Սէնլի երթալու ատենս՝ ձիս, որ աննուաճելի անասուն մ'է, խրտչելով ցատկեց և զիս տասը քայլ անդին նետեց։ Այս գիշեր պէտք է որ Գոմբիէնեը երթամ, եթէ ոչ՝ ընտանեացս խիստ մեծ անհանգստութիւն պիտի պատճառեմ. վարձու ձի մը ունիք —։

Պանդոկապետ մը աղէկ կամ գէշ միշտ ձի մը կ'ունենայ։

Շաբէլ-ան-Սէրվալին պանդոկապետը իւր ձիագարմանը կանչեց, և հրամայեց որ Պլան անունով ձին թամբէ, և իւր եօթը տարեկան որդին արթնցուց, որ պարոնին ետին պիտի հեծնէր և ձին ետ պիտի բերէր։

Անտրէա քսան ֆրանք տուաւ պանդոկապետին, և ստակը ծոցէն հանած միջոցին՝ այցատոմս մը գետինը ձգեց։

Այն այցատոմսը Բարիզի Սրճարանի իւր բարեկամներէն մէկունն էր, և պանդոկապետը Անտրէայի մեկնելէն ետև՝ զայն գետնէն առնելով այնպէս կարծեց որ իւր ձին Պ. կոմս տը Մոլէոնին վարձեր էր, որ Սէն-Տոմինիք փողոցը, թիւ 25 կը բնակէր. այցատոմսին վրայ եղած անունն ու բնակութեան տեղը ասոնք էին։

Պլան շուտ չէր քալէր, բայց միօրինակ և շարունակ կը քալէր։

Երեք ու կէս ժամուան մէջ մինչև Գոմբիէնեը ինը մղոն տեղը քալեց։

Ժամը չորս կը զարնէր երբ կառակայանին առջևը հասաւ։

Գոմբիէնեի մէջ ընտիր պանդոկ մը կայ, զոր գիշեր մը հոն պառկողներն անգամ կը յիշեն։

Անտրէա, որ Բարիզի շրջակաները ըրած շրջագայութեանցը մէջ գիշեր մը հոն մնացեր էր, Զանդակին և Շիշին պանդոկը միտքը եկաւ. ամեն կողմ դիտեց, և լապտերի մը լուսովը անոր անունը դրան մը վրայ կարդաց. և տղան Ճամբելով, որուն իւր քովը ունեցած բոլոր մանր ստակները տուաւ, գնաց պանդոկին դուռը զարկաւ՝ մտածելով որ իւր առջևը երեք կամ չորս ժամ ունի, և թէ աղէկ քունով և ընտիր ընթրիքով մը պէտք էր ետքէն ունենալու յոգնութեան համար ոյժ առնուլ։

Դուռը բացողը ծառայ մ'էր։

— Բարեկամ, ըսաւ Անտրէա, ես Սէն-Ժան-օ-Պուայէն կուգամ, ուր ճաշս ընելով կը յուսայի թէ կէս դիշերին անցնող կառքը մտնել կարենամ, սակայն յիմարի մը պէս կորսուեր եմ, և ահ՞ա չորս ժամէ 'ի վեր անտառին մէջ կը թափառիմ։ Բակին վրայ նայող այն փոքր գեղեցիկ սենեակներէն մէկը ինծի համար պատրաստել տուր և պաղ վառեակ մը ու շիշ մը Պորտոյի գինի ղրկէ ինծի —։

Ծառան ամենևին կասկածելու տեղի չունէր. Անտրէա կատարեալ հանդարտութեամբ կը խօսէր. գլանիկը բերանը և ձեռքերը վերարկուին ծոցերուն մէջ դրած էր, իւր զգեստները վայելուչ էին, մօրուքը դեռաբոյս և կօշիկները ձևաւոր. ուշ մնացող դրացիի մը երևոյթն ունէր։

Երբ ծառան իւր սենեակը կը պատրաստէր, պանդոկապետուհին արթնցաւ. Անտրէա իւր ամենէն քաղցր ժպիտովը ընդունելութիւն տուաւ անոր, և հարցուց թէ արդեօք չէ՞ր կրնար տալ իրեն թիւ 3 սենեակը, զոր իւր վերջին ճամբորդութեանը մէջ ինքը բռնած էր։ Դժբաղդաբար թիւ 3 սենեակը՝ քրոջը հետ ճանապարհորդող երիտասարդ մը բռնած էր։

Անտրէա յուսահատեալ երևցաւ, և միայն այն ատեն մխիթարուեցաւ երբ պանդոկապետուհին ապահովցուց զինքը թէ թիւ 7 սենեակը թիւ 3 սենեկին ամեն յարմարութիւններն ունէր. և մինչև իւր սենեկին պատրաստ ըլլալը սպասելու միջոցին իւր ոտքերը կը տաքցընէր ու Շանթիյլի ըրած իւր վերջին ճանապարհորդութիւնները կը պատմէր։

Բակին վրայ նայող գեղեցիկ սենեակներուն խօսքը պարապ տեղը չըրեր էր Անտրէա։ Քանզի այս պանդոկին բակը խիստ շքեղ երևոյթ մը ունէր իւր երեք կարգ ճեմագաւիթներովը, որոնք թատրոնի սրահի մը երևոյթը կու տային անոր, և յասմիկներովն ու անուշաբոյր բաղեղներովը, որոնք բնական զարդերու պէս սիւնակներուն վրայ կ'ելնէին։

Վառեակը թարմ էր, գինին հին, և կրակը շողուն ու շառաչող։

Անտրէա իւր վրայ զարմացաւ այնպիսի ախորժակով մը ընթրելուն, որ կարծես թէ ամենևին բան մը պատահած չէր։

Ետքը պառկեցաւ, և դրեթէ իսկոյն քնացաւ այն քաղցր քունով, որ մարդս քսան տարեկան հասակին մէջ կ'ունենայ խղճի տագնապներ ունեցած ատենն անդամ։

Ստիպուած ենք խոստովանելու որ Անտրէա կրնար խղճի տագնապներ ունենալ, սակայն չունէր։

Անտրէայի պատրաստած ծրագիրը այս հետևեալն էր, որով բոլորովին ապահով պիտի ըլլար։

Լուսնալուն պէս պիտի արթննար, իւր պարտքը ճշգիւ վճարելէն ետև՝ պանդոկէն պիտի մեկնէր, անտառը պիտի երթար, ու պատկերահանութեան պարապելու պատրուակաւ գիւղացիի մը հիւրընկալութիւնը պիտի գնէր, փայտահատի զգեստներ և տապար մը ձեռք պիտի ձգէր, վայելուչ զգեստները հանելով գործաւորի զգեստը պիտի հագնէր. ետքը ձեռքը հողով աղտեղած, մազերը կապարեայ սանտրով մը թխացած, գոյնը արևէն այրածի պէս ներկած, որուն շինելու եղանակը իւր հին բարեկամներէն սորված էր, անտառէ անտառ անցնելով, ամենէն մօտագոյն սահմանագլուխը պիտի հասնէր. դիշերը պիտի քալէր, ու ցորեկը անտառներուն կամ ճամբաներուն վրայ պիտի քնանար, և միայն հաց դնելու համար ժամանակ առ ժամանակ բնակեալ տեղերու պիտի մօտենար։

Սահմանագլուխը անցնելուն պէս՝ Անտրէա իւր ադամանդները պիտի ծախէր, ու անոնց ստակը առնելով՝ տասնի չափ լումայատոմսերուն հետ պիտի միացընէր, որոնք դիպուածի ժամանակ գործածելու համար միշտ իւր քովը կը պահէր, և այս կերպով դարձեալ յիսուն հազար ֆրանքի տէր պիտի ըլլար, որով դէշ վիճակ մը պիտի չունենար։

Ասոնցմէ զատ՝ մեծ յոյս ունէր որ Տանկլարի ընտանիքը իրենց ձախորդութեան տարաձայնութիւնը ջնջելու պիտի աշխատին։

Ահա այս պատճառաւ Անտրէա իւր յոգնութենէն զատ այնչափ շուտ և այնչափ հանդիստ քնացաւ։

Առտու կանուխ արթննալու համար՝ երիտասարդը իւր պատուհանին փեղկերը ամենևին չգոցեր էր, այլ միայն բաւականացեր էր իւր դրան պարզունակները դնելու և սեղանի մը վրայ բոլորո-

վին մերկ սրածայր դանակ մը տեղաւորելու, զոր միշտ իւր վրայ կը կրէր, և որուն երկաթին աղէկ մխուած ըլլալը դիտէր։

Առտուան ժամը գրեթէ եօթին՝ Անտրէա իւր երեսին վրայ եկած արեւուն գաղջ ու փայլուն ճառագայթէն արթնցաւ։

Ամեն ուղղամիտ մարդու ուղեղին մէջ իշխող խորհուրդը (մարդս միշտ իշխող խորհուրդ մը ունի) ամենէն վերջը ննջելէն ետեւ՝ արթնցած միջոցին ալ ամենէն առաջ միտքը կը լուսաւորէ։

Անտրէա իւր աչքը բոլորովին չբացած՝ իշխող խորհուրդը արդէն իւր միտքը գրաւած էր և իւր ականջին կը փսփսար որ խիստ երկար ատեն քնացեր էր։

Անկողնէն վար ցատկեց և պատուհանին առջեւը վազեց։

Զինակիր մը բակին մէջ տեղը բռնած էր։

Աշխարհի մէջ ամենէն աւելի աչքի զարնող բանը՝ անհանգստութիւն չունեցող մարդուն համար անգամ՝ զինակիրն է. սակայն երկչոտ խիղճ մը կամ վախնալու պատճառ մը ունեցողի համար անոր միազդեստին դեղին, կապոյտ և սպիտակ գոյները սոսկառիթ գոյներ կ'երևին։

— Այս զինակիրը ինչո՞ւ եկած է —, հարցուց Անտրէա իւրովի։

Եաքը յանկարծ ինքնիրեն պատասխանեց այն կորովամտութեամբը, զոր ընթերցողը անոր վրայ տեսաւ։

— Զինակրի մը պանդոկի մը մէջ գալը զարմանք չկրնար պատճառել. շուտով հագուինք —։

Եւ երիտասարդը այնպիսի արագութեամբ մը հագուեցաւ, որ քանի մը ամսէ 'ի վեր վարած Բարիզեան կենացը մէջ իւր սենեկապանը չէր կրցեր այնպէս շուտ հագուեցընել։

— Մինչև անոր մեկնիլը կ'ըսպասեմ, ըսաւ Անտրէա հագուելու ատեն, և այն ատեն կը փախչիմ —։

Եւ իւր կոշիկները հագնելէն ու փողկապը կապելէն ետեւ՝ կամաց մը պատուհանին մօտեցաւ և երկրորդ անգամ շղաշատեռեայ վարագոյրը քիչ մը բացաւ։

Ոչ միայն առաջին զինակիրը մեկնած չէր, այլ և վար իջնելու համար պանդոկին միակ սանդուխին վարի կողմը կապոյտ, դեղին և սպիտակ համազգեստով երկրորդ զինակիր մը կանգնած

էր, և երրորդ մը ձի հեծած և լայնափող հրացան մը բռնած պանդոկին միակ դրան առջև պահպանութիւն կ'ընէր։

Այս վերջին զինակիրը յայտնի կը ցուցընէր որ մէկը բռնելու եկած են. քանզի իւր առջեւը կէս բոլորակ մը կազմեր էին հետաքրքիր մարդիկ, որոնք պանդոկին դուռը բոլորովին պաշարած էին։

— Զիս. փնտռելու եկած են ասոնք —, ըսաւ Անտրէա։

Եւ դեղնութիւնը երիտասարդին դէմքը պատելով, սրտի անձկութեամբ իւր բոլորտիքը նայեցաւ։

Իւր սենեակը նոյն յարկին բոլոր սենեակներուն պէս միայն արտաքին դաւթին վրայ կը բացուէր, որ ամեն կողմէն բաց էր։

— Կորսուեցայ —, գոչեց Անտրէա։

Անտրէայի կացութեան մէջ գտնուող մարդու մը համար կալանաւորութեան հետեւութիւնը պիտի ըլլար յանցաւորաց ատեանն ելնել, դատուիլ, և մահուան դատապարտուիլ առանց գթութեան և առանց յապաղման։

Վայրկեան մը իւր գլուխը երկու ձեռացը մէջ սեղմած բռնեց։

Այս մէկ վայրկենին մէջ քիչ մնաց որ երկիւղէն պիտի խենթենար։

Սակայն իւր գլխին մէջ ընդհարող անթիւ խորհրդոց մէջ յանկարծ յուսոյ լոյս մը ծագեցաւ. տխուր ժպիտ մը իւր այլագունած շրթանց և այլայլեալ այտերուն վրայ նկարուեցաւ։

Իւր բոլորտիքը նայեցաւ, և գրասեղանի մը մարմարիոնին վրայ փնտռած առարկաները ամբողջ գտաւ, որոնք էին գրիչ մը, մելան և թուղթ։

Գրիչը մելանին թաթխեց, և իւր ձեռքին դողդոջիւնը զսպելով՝ տետրակին առաջին երեսին վրայ հետեւեալ տողերը գրեց.

«Վճարելու համար ամենեին ստակ չունիմ, բայց ես անպատիւ մարդ մը չեմ. ուստի գրաւի համար այս ասեղը կը թողում, որ ըրած ծախուցս տասնապատիկը կ'արժէ։ Թող ներուի ինձ առտու կանուխ փախչելուս համար. քանզի կ'ամչնայի»։

Իւր փողկապին ասեղը հանեց և թղթին վրայ դրաւ։

Անկէ եաքը փոխանակ իւր դրան պարզունակները գոցուած թո-

դելու՝ բացաւ զանոնք, դուռը մեկնելու ատեն դոգցես դոցել մոռնալով՝ կիսաբաց թողուց, և այս կերպ մարմնամարզութեան վարժ մարդու մը պէս կրակարանին մէջ սահեցաւ, և Աքիլլէսի պատկերը ներկայացընող թղթէ ճակատը վերստին կրակարանին առջևը քաշեց, ոտքովը մոխրին մէջ իւր քայլերուն հետքը ջնջեց, և սկսաւ կոր խողովակէն վեր ելնել, որ փախչելու միակ ճամբան կը ներկայացընէր իրեն:

Նոյն միջոցին՝ ամենէն առաջ Անտրէայի աչքին երևցող զինակիրը սանդուխէն վեր կ'ելնէր ոստիկանութեան գործակալի մը առաջնորդութեամբը և սանդուխին վարի կողմը սպասող երկրորդ զինակրէն պաշտպանուած, որ հարկ եղած ժամանակը կրնար դուռը պահպանող զինակրին օգնութիւնը կանչել:

Ահա ինչ կերպով զինակիրները Անտրէային խուզարկութեան եկեր էին:

Լուսնալուն պէս՝ հեռադիրները ամեն կողմ շարժելով, ամեն կայաններուն իմաց տուեր էին, և ամեն կողմի ոստիկանութեան ուշադրութիւնը արթնցընելով, Քատրուսի սպանիչին խուզարկութիւնը կը հրամայէին:

Գոմբիէնեը թագաւորի բնակարան մը, որսորդութեան քաղաք մը և պահապան զօրաց կայան մը ըլլալով, զինակիրներէ և ոստիկանութեան գործակալներէ լեցուն էր. ուստի հեռագրական հրամանը հասնելուն պէս խուզարկութիւնները սկսեր էին, և Զանդակին ու Շիշին պանդոկը քաղաքին առաջին պանդոկն ըլլալուն՝ անկէ սկսեր էին:

Մանաւանդ որ նոյն դիշերը խորհրդատան դրան առջին պահպանութիւն ընող պահապանները (խորհրդատունը Զանդակի պանդոկին պատկից է) կը հաստատէին որ նոյն դիշերը բազմաթիւ ճանապարհորդներ եկած էին այն պանդոկը:

Առտուան ժամը վեցին փոխուած պահանորդը կը յիշէր իսկ որ իւր պաշտօնին կանչուած ժամանակը, այսինքն ժամը չորսը քանի մը վայրկեան անցած՝ սպիտակ ձիու մը վրայ երիտասարդ մը տեսեր էր և ձիուն գաւակին վրայ դիւղացի տղայ մը կը գտնուէր; նոյն երիտասարդը հրապարակին մէջ ձիէն վար իջեր, ձին ու

դիւղացին ճամբեր, և գացեր էր Զանդակին պանդոկին դուռը զարնելու, ուր մտնելէն ետև դուռը վերստին գոցուեր էր:

Այն նոյն յամող երիտասարդին վրայ ամենուն կասկածը արթընցաւ:

Այն երիտասարդը Անտրէայէն զատ մէկը չէր:

Այս յայտնի տեղեկութեանց վրայ՝ ոստիկանութեան գործակալը և զինակիրը, որ տասնապետ մ'էր, դէպ 'ի Անտրէայի դուռը կը յառաջանային:

Անտրէայի դուռը կիսաբաց կը գտնուէր:

— Ո՛ հո՛, ըսաւ տասնապետը, որ տէրութեան խորամտութեանց մէջ սնուած հին աղուէս մ'էր, բաց դուռը դէշ նշան է. աւելի կ'ուզէի որ լաւ մը փակուած բանլիքուած ըլլար —:

Իրօք՝ սեղանին վրայ երիտասարդին թողուցած տոմսակը և ասեղը ցաւալի ճշմարտութիւնը կը հաստատէին:

Անտրէա փախչեր էր:

Սակայն տասնապետը մէկ փորձով գոհ եղող մարդ չէր:

Իւր բոլորտիքը դիտեց, անկողնոյ տակը նայեցաւ, վարագոյրներուն ետին և պահանոցներուն մէջ փնտռեց, և վերջապէս կրակարանին մօտեցաւ:

Անտրէայի 'ի գործ դրած զգուշութեանց վրայ՝ մոխիրին մէջէն անցնելուն հետքը չէր մնացեր:

Սակայն փախչելու ճամբայ մ'էր այն, և այնպիսի պարագայի մէջ, ամեն փախստեան ճամբաները ամենայն ճշգութեամբ պէտք էին խուզարկուիլ:

Ուստի տասնապետը վառելու ոստեր և յարդ բերել տուաւ և սանդ մը լեցընելու պէս կրակարանին մէջ լեցուց զանոնք և կրակը տուաւ:

Կրակը աղիւսեայ որմերուն ձայնը հանեց, մուխի անթափանց մրրիկ մը խողովակներէն դուրս ելաւ և հրաբուխի տխուր ժայթքումին պէս դէպ 'ի երկինք բարձրացան. սակայն յուսացածին պէս փախստականին վար իյնալը չտեսաւ. վասն զի Անտրէա իւր պզտիկութենէն մարդոց հետ մրցելով՝ զինակրէ մը աւելի խորամիտ էր, թէև այն զինակիրը տասնապետի պատուաւոր աստիճա-

նին ալ բարձրացած ըլլար. ուստի այրուելէն վախնալով՝ տանի-
քին վրայ ելեր, և խողովակին առջին կծկուած կեցեր էր:

Վայրկեան մը այնպէս կարծեց թէ ազատած է. քանզի տաս-
նապետին ձայնը լսեց, որ երկու զինակիրները կանչելով բար-
ձրաձայն անոնց կը պոռար.

«Հոս չէ»:

Սակայն երիտասարդը կամաց մը իւր պարանոցը երկնցընելով՝
տեսաւ որ երկու զինակիրները այն յայտարարութեան վրայ եր-
թալու տեղ, ընդ հակառակն իրենց խուզարկութիւնը կը կրկնա-
պատկէին:

Ուստի ինքն ալ իւր բոլորտիքը դիտեց:

Խորհրդատունը, որ վեշտասաներորդ դարուն հսկայաձև շէնք
մ՝էր, տխուր պատնէշի պէս բարձրացած էր:

Աջ կողմի պատուհաններէն տանիքին վրայի ամեն անկիւններն
ու խորշերը կրնար տեսնուիլ՝ լերան վրայէն հովիտի մը մէջ տես-
նելու պէս:

Անտրէա հասկըցաւ որ քիչ մը ետքը տասնապետին գլուխը
այն պատուհաններուն մէկէն երևիլը պիտի տեսնէ:

Զինքը հոն տեսնելնուն պէս՝ ինքը կորսուած էր:

Տանիքներուն վրայ հալածուիլը յաջող վախճան մը չէր ներ-
կայացըներ իրեն:

Ուստի որոշեց որ վերստին վար իջնէ, բայց չէ թէ վեր ելած
ճամբայէն, այլ նոյնօրինակ ուրիշ ճամբայէ մը:

Սողալով այնպիսի ծխահանի մը մօտեցաւ, ուրկից ամենևին
ծուխ չէր ելներ, և առանց տեսնուելու անոր մէջ աներևոյթ
եղաւ:

Նոյն միջոցին խորհրդատան մէկ փոքր պատուհանը բացուեցաւ,
և տասնապետին գլուխը երևցաւ:

Ժամանակ մը այն գլուխը շէնքը զարդարող քարէ արձանի մը
պէս անշարժ կենալէն ետև՝ յուսահատութեան երկար հառաչան-
քով մը աներևոյթ եղաւ:

Տասնապետը իբր օրինաց ներկայացուցիչը անխռով և ծանր
կերպարանքով՝ առանց հրապարակին մէջ գումարուած բազմու-

թեան հազար տեսակ դիտողութեանց պատասխանելու՝ վերստին
պանդոկը մտաւ:

— Ի՞նչ լուր, հարցուցին երկու զինակիրները:

— Ստուգապէս այս առտու կանուխ՝ սրիկան ասկէ հեռացած
պիտի ըլլայ, զաւակներս, պատասխանեց տասնապետը: Սակայն
հիմա Վիլէր-Գոթըրէի և Նոյոնի ճամբուն վրայ մարդ կը ղըր-
կենք և անտառին մէջ փնտռել կու տանք, ուր անշուշտ պիտի
բռնենք զան —:

Պատուաւոր պաշտօնաւորը տասնապետաց մասնաւոր ձայնովը
հազիւ թէ վերջին խօսքը իւր բերանէն հաներ էր, երբ սոսկումի
երկար ձայն մը զանդակի մը անդադար հնչիւնին հետ պանդոկին
բակը հնչեց:

— Ո՛ հո՛, ի՞նչ է այս, գոչեց տասնապետը:

— Այս ճանապարհորդը խիստ աճապարած կ՝երևի, ըսաւ պան-
դոկապետը: Նայէ ո՞ր սենեկէն կը հնչեցընեն, տղայ:

— Թիւ 3:

— Վազէ գնա —:

Նոյն միջոցին ձայներն ու զանդակին հնչիւնը կրկնապատկուեցան:

Ծառան սկսաւ վազելով երթալ:

— Կեցիր, ըսաւ տասնապետը ծառան կեցընելով, ինձ այն-
պէս կ՝երևի թէ այս զանդակը հնչեցընողին խնդրածը ծառայ չէ,
այլ զինակիր մը: Թիւ 3 սենեակը ո՞վ կը բնակի:

— Սուրհանդակի կառքով իւր քրոջը հետ այս իրիկուն եկող
երիտասարդ մը, որ երկու անկողնով սենեակ մը ուզեց —:

Զանդակը երրորդ անգամ յուսահատական կերպով հնչեց:

— Օգնեցէք ինծի, պարոն գործակալ, գոչեց տասնապետը,
հետս եկէք շուտով:

— Կեցիք, ըսաւ պանդոկապետը, թիւ 3 սենեակը երկու սան-
դուխ ունի՝ մէկը դրսէն և միւսը ներսէն:

— Աղէկ, ըսաւ տասնապետը, ես ներքին կողմէն կ՝երթամ,
հրացաննիդ լցուա՞ծ են:

— Այո՛, տասնապետ:

— Դուք արտաքին սանդուխը հսկեցէք, և եթէ փախչիլ ուզէ՝

հրայանիվ անոր վրայ պարպեցէք. հեռագրին խօսքին նայելով՝ ծանր յանցանք մը գործած է — :

Տանտապետը գործակալին ընկերութեամբը իսկոյն ներքին սանդուխին մէջ անհետացաւ եղաւ :

Բաղմութիւնը Անարէայի խօսքերը լսելով սկսան շշուկներ հանել :

Անարէայի դէմքը այս գժբաղդութիւնը եկեր էր :

Խիստ ճարպկութեամբ կրակարանին վինէն երեք քառորդը խլեր էր, սակայն ատոր սեալելով, թէպէտ ձեռքերը որմնեղուն կտրուածքներ էր, իւր ուզածէն աւելի մեծ աղմուկով և աւելի շուտով վար իջեր էր :

Եթէ սենեակը առանձին ըլլար՝ հոգ չէր. սակայն սենեկին մէջ մարդ կար :

Անկողնոյ մը մէջ երկու կիներ քնացած էին, որոնք անոր հանած ձայներէն արթնցան :

Իրենց նայուածքը ձայն եղած կողմը ուղղեցին և կրակարանին մէջէն մարդու մը դուրս եկնելը տեսան :

Այս երկու կիներէն մէկը, այսինքն այն խարտեաշ աղջիկն էր այնպիսի ձայն մը հանողը, որ բոլոր տան մէջ լսուեր էր. իսկ միւս թխադոյն աղջիկը զանգակին առաստանը ձեռքը առնելով, ու իւր բոլոր ուժովը զան շարժելով՝ օգնութիւն կը պոռար :

Ինչպէս կ'երեւի՝ Անարէա վտանգի մէջ էր :

— Դէթայէք ինձի, գոչեց երիտասարդը իւր գոյնը նետած ու շփոթութեամբ՝ առանց տեսնելու այն անձերը, որոնց իւր խօսքը կ'ուղղէր. դէթայէք ինձի, մարդ մի կանչէք. ազատեցէք զիս, ես ձկաս մը չունիմ ձեղի :

— Մարգասպան Անարէան է, գոչեց երկու ծաղկահաս աղջկներէն մէկը :

— Էօժէնի, օրիորդ Տանկլար, մրմնջեց Գավալղանթի տոհմակումէն ապշութեան մէջ ընկնելով :

— Հասէք, հասէք, գոչեց օրիորդ ս'Արմիլլի՝ Էօժէնիին առաստառժ ձեռքէն զանգակին առաստանը առնելով և իւր ընկերէն աւելի ուժով հնչեցնելով :

— Եաեէս ինկած են, ազատեցէք զիս, ըսաւ Անարէա ձեռքը միացընելով. դէթայէք ինձի, կը պաղատիմ, մի մատնէք զիս :

— Շատ ուշ է, ալ վեր կ'ելնեն, պատասխանեց Էօժէնի :

— Ուրեմն տեղ մը պահեցէք զիս. ըսէք թէ առանց պատճառ մը ունենալու վախցաք. այս կերպով անոնց կասկածը կը փարատէք ու իմ կեանքս կ'ազատէք — :

Երկու ծաղկահաս աղջիկները իրենց վերմակին տակը զերար դրկած երիտասարդին պաղատալի ձայնին լուռ կեցան. իրենց մտացը մէջ սոսկումն ու տատանութիւնը կ'ընդհարէին :

— Շատ աղէկ, ըսաւ Էօժէնի, դնա ուրեմն եկած ճամբայդ, թշուառ մարդ. դնա, և բան մը չենք ըսեր :

— Ահա ներսն է, ներսն է, պոռաց ձայն մը սանդուղին դասերէն վրայէն. ներսն է, կը տեսնեմ զան — :

Իրօք՝ տատնապետը բանւորին ծակէն նայելով Անարէան տեսաւ որ կանդնած կը պաղատէր :

Հրայանի բունին մէկ ուժգին հարուածով փականքը ճաթեցուց, երկու հարուածներով պարզուն անկները կոտրեց, և դուռը ջախջախելով ներսի կողմը ինկաւ :

Անարէա դէպ 'ի միւս դուռը վազեց, բայց զայն և պատրաստուեցաւ դուրս նետուելու :

Բայց հոն երկու զինակիրները տեսաւ, որոնք հրայանին իրեն ուղղեցին :

Անարէա յանկարծ կեցաւ՝ գունատեալ, անշարժ և ընկճեալ. անօգուտ գանակը իւր կենդանի ձեռացը մէջ բռնած էր :

— Ինչո՞ւ չես փախչիր, գոչեց օրիորդ ս'Արմիլլի, որ սկսեր էր մեղքնալ անոր վրայ իւր սրտին երկիւղը փարատելու սկսեր էր 'ի վեր. փախիր :

— Եւ կամ ինքզինքդ սպանէ — , ըսաւ Էօժէնի այն վեհատեան կոչտերէն մէկուն ձայնովն ու անողոքութեամբը, որուն կրկէսին մէջ իրենց բժամատուը յաղթող ըմբշամարտին կը հրամայէին որ իւր գեհինը զարկած հակառակորդը սպաննէ :

Անարէա այս ձայնէն սարսուռ և այնպիսի արհամարհական ժպիտով մը ծաղկահաս աղջկան նայեցաւ, որով կը յուսընէր

թէ իւր կորուսեալ վիճակին մէջ պատուոյ այս վսեմ դազանութիւնը ամենևին չէր հասկընար։

— Ինքզինքս սպաննեմ, ըսաւ իւր դանակը նետելով, և ինչու։

— Դուն քու բերանովդ ըսիր հիմա թէ զքեզ մահուան պիտի դատապարտեն, դոչեց օրիորդ Տանկլար, և իբր յետին դատապարտեալ մը պիտի գլխատեն զքեզ։

— Մ'իթէ իմ հո՞դս է, պատասխանեց Գավալդանթի բազուկները իրարու պլլելով. ամեն մարդ բարեկամ ունի —։

Տասնապետը սուրը ձեռքը դէպ 'ի անոր յառաջացաւ։

— Ա'ղէ, ըսաւ Գավալդանթի, սուրդ պատեանդ դարձուր, քաջ զինուորս, այդչափ վախնալու հարկ չկայ. ահա ես ինքնին անձնատուր կ'ըլլամ ձեզ —։

Եւ իւր ձեռքը երկնցուց որ երկաթը անցընեն։

Երկու ծաղկահաս աղջիկները Բարիզեան երիտասարդին թիապարտի մը փոխուիլը սոսկումով կը դիտէին։

Անտրէա աղջկանց կողմը դարձաւ, և յանդուգն ժպիտով մը ըսաւ.

— Պ. հօրդ համար յանձնարարութիւն մը չունի՞ս, օրիորդ Էօժէնի. հաւանականաբար Բարիզ պիտի վերադառնամ —։

Էօժէնի գլուխը իւր երկու ձեռացը մէջ պահեց։

— Ո՛հ՛, ըսաւ Անտրէա, ամչնալ պէտք չէ և սուրհանդակի կառքով ետևէս գալուդ համար չեմ նեղանար . . .։ Գրեթէ քու ամուսինդ չէի՞ ես —։

Եւ այս հեգնալի խօսքերուն վրայ Անտրէա դուրս ելաւ թողլով երկու փախստականները որ իրենց խայտառակութեան նեղութեանցը և ներկայ գտնուողներուն մեկնութեանց ենթակայ ըլլան։

Ժամ մը ետքը՝ երկուքնին ալ կնոջ զգեստ հագնելով՝ իրենց ճամբորդութեան կառքը հեծան։

Պանդոկին դուռը զոցեր էին, որպէս զի բազմութեան հետաքրքրութենէն ազատ ըլլան. սակայն դուռը բացուելէն ետքն ալ՝ երկու կարգ բոցավառ աչօք և մրմռացող շուրթերով հետաքրքիրներու մէջէն անցնելէ ազատ չէին։

Էօժէնի կառքին վարագոյրները իջեցուց. սակայն եթէ անոնց

երեսը չէր տեսներ, անոնց ձայները կը լսէր, և խայտառակ խօսքերուն ձայնը մինչև իւր ականջին կը հասնէր։

— Ո՛հ, ինչո՞ւ աշխարհս անապատ մը չըլլար —, դոչեց ծաղկահաս աղջիկը օրիորդ տ'Արմիյլիին գրկացը մէջ նետուելով և այն բարկութեամբ բորբոքելով, որ Ներոնին ըսել կու տար թէ ինչո՞ւ հռոմայեցի ժողովուրդը միայն մէկ գլուխ չունենար, որպէս զի մէկ հարուածով կարէի զայն։

Հետևեալ առտու՝ Պրիւսէլ հասան և Ֆլանտրի պանդոկը իջան։

Առջի իրիկունէն 'ի վեր Անտրէայի անունը բանտապահին արձանագրքին մէջ անցեր էր։

ԳԼՈՒԽ ԻԱ

ՕՐԷՆՔԸ

Յայտնի տեսանք որ ինչ հանդարտութեամբ օրիորդ Տանկլար և օրիորդ տ'Արմիյլի կարող եղան իրենց փախուստը 'ի գործ դնել. պատճառը այն էր որ տան մէջ ամեն մարդ իրենց գործին զբաղած ըլլալուն՝ անոնց հոգ չըրեր էին։

Թողունք սեղանաւորը որ սնանկութեան խորհրդոցը մէջ ճակատը քրտինքով պատած իւր անչափ պարտուց էջերը կարգադրէ. և դառնանք տիկին Տանկլարին, որ այն հարուածին սատակութենէն շուարած քիչ մը կենալէն ետև՝ իւր սովորական խորհրդակիցը Լիւսիէն Տըպրէն տեսնելու զացեր էր։

Վասն զի իրօք տիկին Տանկլար կը յուսար որ այն ամուսնութիւնը կատարելով վերջապէս Էօժէնիի բնութիւնն ունեցող աղջկան մը վրայ տաղտկալի խնամածութիւնն ընելէ պիտի ազատէր. վասն զի ընկերային կապերը հաստատող այն դաշանց մէջ մայր մը իւր աղջկան վրայ իշխանութիւն ունենալու համար պէտք էր միշտ խոհեմութեան օրինակ մը և կատարելութեան տիպար մը ըլլալ անոր:

Սակայն տիկին Տանկլար Էօժէնիին խելացիութենէն և օրիորդ տ'Արմիյլիին խրատներէն խիստ կը վախնար. քանի մը անդամ Տըպրէին վրայ իւր աղջկան ուղղած արհամարհական նայուածքը դիտեր էր, որոնք զոգցես կը ցուցընէին թէ իւր մտերիմ ատենադպրին հետ ունեցած սիրահարական և դրամային յարաբերութեանց դաղտնիքը Էօժէնի կը ճանչնար. ընդ հակառակն աւելի խորունկ մտածելով տիկին Տանկլար կրնար հասկընալ թէ Էօժէնիին Տըպրէն ատելը չէ թէ իւր հայրենի տան մէջ այն երիտասարդին դայթակղութեան վէմ մը ըլլալն էր, այլ պարզապէս այն երկոտանիներուն կարգը կը դասէր զան, որոնք Դիոգինէս կը ջանար մարդոց կարգէն դուրս հանել, և որոնց Պղատոն դարձուածաւոր խօսքով երկոտանի և անփետուր կենդանի անունը կու տար:

Տիկին Տանկլար իւր հեռատեսութեամբը, (դժբաղդաբար այս աշխարհիս մէջ ամեն մարդ հեռատեսութիւն մը ունի, որ ուրիշներունը տեսնելու արգելք կ'ըլլայ) տիկին Տանկլար, կ'ըսենք, իւր հեռատեսութեամբը չափազանց կը ցաւէր Էօժէնիին ամուսնութիւնը ետ մնալուն, չէ թէ վասն զի այն ամուսնութիւնը յարմար և վայելուչ էր և իւր աղջիկը երջանիկ պիտի ընէր, այլ այն ամուսնութիւնը իրեն ազատութիւն պիտի շնորհէր:

Ուստի ինչպէս ըսինք՝ տիկին Տանկլար Տըպրէին տունը դացեր էր, որ բոլոր հանդիսականաց պէս ամուսնութեան դաշնադիրն ստորագրելու հանդիսին և անոր հետևութիւնն եղող դայթակղութեան ներկայ գտնուելէն ետև՝ աճապարեր էր սրճանոցը քաշուիլ, ուր քանի մը բարեկամներու հետ այն դէպքին վրայ կը խօսէր, որ աշխարհիս մայրաքաղաքը կոչուած և դոյզն բանի մը համար աղ-

մուկ հանող այն քաղաքին երեք մասին խօսակցութեան առարկայն եղած էր այն ժամուն:

Երիտասարդին տունը չգտնուելուն համար դռնապանին խօսքին չհաւատալով՝ տիկին Տանկլար սև շրջազգեստ մը հագած ու քողով մը ծածկուած՝ դէպ 'ի Տըպրէին սենեակը տանող սանդուխէն վեր ելած միջոցին՝ Տըպրէ զբաղած էր բարեկամի մը յանկուցիչ խօսքերը մերժելու, որ կը ջանար համոզել զինքը, թէ տեղի ունեցած այնպիսի սոսկալի դժբաղդութենէն ետքը իւր պարտքն էր՝ իբրև այն տան բարեկամ՝ օրիորդ Էօժէնի Տանկլարի հետ ամուսնանալ անոր երկու միլիոն ֆրանքն ալ ստանալով:

Տըպրէ յաղթուիլ ուզող մարդու մը պէս ինքզինքը կը պաշտպանէր, վասն զի այս գաղափարը շատ անգամ իւր մտացը մէջ ինքնին ներկայացեր էր. բայց որովհետև Էօժէնին և անոր անկախ ու գոռոզ բնութիւնը կը ճանչնար, ուստի ժամանակ առ ժամանակ բոլորովին պաշտպանողական դիրք մը կը բռնէր՝ ըսելով թէ այն միութիւնը անկարելի էր և բոլորովին անկարելի. սակայն ներքնապէս այն դատապարտելի խորհուրդը կը տածէր, որ ամեն բարոյագիտաց ըսածին նայելով, ամենէն առաքինի և ամենէն անարատ մարդուն միտքը անգամ անդադար կը դրաւէ՝ անոր սրտին խորութեանց մէջ պահուելով, ինչպէս սատանան խաչին ետևը:

Նոյն միջոցին՝ տիկին Տանկլար Լիւսիէնի սենեկապանին առաջնորդութեամբը ներս մտնելով՝ քողարկեալ և սրտաթունդ՝ կանաչ փոքր սրահին մէջ կ'ըսպասէր ծաղիկներով լեցուն երկու ամաններուն մէջ նստելով, զորոնք ինքը նոյն առտու անոր ղրկեր էր, և Տըպրէ սաղդն ըսելով իւր ձեռօքը այնպիսի խնամքով տեղաւորեր, շիտկեր և կարգի դրեր էր զանոնք, որուն համար ողորմելի տիկինը անոր բացակայութիւնը ներեց:

Ժամը տասին քսան մնալով՝ տիկին Տանկլար պարապ տեղը ոպասելէն ձանձրացած՝ վերստին իւր կառքը հեծաւ և իւր տունը վերադարձաւ:

Ոմանց կիները հարուստ անպատիւ կանանց այն կէտին մէջ կը հաւասարին, որ սովորաբար կէս դիշերը անցած իրենց տունը կը վերադառնան:

Էօժէնի որչափ զգուշութիւն որ բանեցուցեր էր մեկնելու ժամանակ, տիկին Տանկլար ալ նոյնչափ զգուշութիւն 'ի գործ դրեր էր տունը մտնելու համար. սրտի անձկութեամբ ու թեթև քայլերով իւր սենեկին սանդուխէն վեր ելաւ, որ ինչպէս գիտենք՝ Էօժէնիին սենեկին կից էր:

Իւր վարմունքին վրայ թիւր մեկնութիւններ տալու պատճառ ըլլալէն խիստ կը վախնար. ողորմելի կինը գոնէ այս կէտին մէջ յարգելի էր, ընտանեացը համար իւր աղջկան ունեցած հաւատարմութիւնը և անոր անմեղութիւնը կը ճանչնար:

Էօժէնիին դրան առջև ականջ դրաւ, բայց ամենևին ձայն մը չլսելով՝ ներս մտնել ուզեց, սակայն դրան նիզը դրուած էր:

Տիկին Տանկլար կարծեց թէ Էօժէնի նոյն իրիկուան սոսկալի յուզմունքէն յոգնած անկողինը մտեր էր և կը քնանար:

Օրիորդին սենեկապանուհին կանչեց և հարց ու փորձ ըրաւ:

— Օրիորդ Էօժէնին, պատասխանեց սենեկապանուհին, օրիորդ տ'Արմիյլիի հետ իւր սենեակը մտաւ, և անոր հետ թէյը խմելէն ետև ճամբեց զիս ըսելով թէ պէտք չունի ինծի —:

Այն ժամէն 'ի վեր սենեկապանուհին իւր գործին զբաղած էր, և ամենուն պէս ինքն ալ երկու օրիորդները իրենց սենեակը կը կարծէր:

Ուստի տիկին Տանկլար առանց ամենափոքր կասկած մը ունենալու պառկեցաւ, բայց իւր մարդոց վրայ սիրտը հանդարտելով՝ այն պատահած դէպքին մտածութիւնը իւր միտքը պաշարեց:

Որչափ եղածներուն վրայ կը մտածէր, այնչափ դաշնադրին տեսարանը կը ծանրանար. դայթակղութիւն մը չէր այն, այլ աղմուկ մը, ծանակութիւն մը չէր, այլ անուանարկութիւն մը:

Այն ատեն տիկին Տանկլար զգաց որ քիչ մը առաջ ողորմելի Մէրսէտէսի ամուսնոյն և որդւոյն պատահած դժբաղդութեանը մէջ անոր վրայ չէր գթացեր:

— Էօժէնի կորսուած է ալ, ըսաւ իւրովի, և մենք ալ. քանզի պատահած դէպքը նախատինք մ'է մեզի համար. մեր ընկերութեանց մէջ խայտառակութիւն մը խորունկ, արիւնալի և անբուժելի վէրք մ'է:

« Երջանիկ է Էօժէնի, մրմռաց, որ այնպիսի զարմանալի բնութիւն մը ունի, որ շատ անգամ սոսկում պատճառած է ինձ —:

Եւ իւր երախտագէտ նայուածքը դէպ 'ի երկինք վերցուց: Ծածկագէտ Նախախնամութիւնը ետքէն պատահելու դիպուածոց համեմատ ամեն բան կանխաւ կը կարգադրէ, և երբեմն պակասութիւն մը և մոլութիւն մը անգամ երջանկութեան պատճառ կ'ընէ:

Ետքը իւր մտածութիւնը ընդարձակելով՝ ինչպէս կ'ընէ անդունդի մը մէջ ինկող թռչունը իւր թևերը ընդարձակելով, Գավալգանթին միտքը բերաւ:

— Այն Անտրէան թշուառական մը, գող մը և մարդասպան մ'է ուրեմն. սակայն Անտրէա այնպիսի ձևեր ունէր, որոնք եթէ ոչ կատարեալ գոնէ կէս դաստիարակութիւն մը ունենալը կը ցուցնէին. մեծ հարստութեան երևոյթով և պատուաւոր անուններու կռթնած ընկերութեանց մէջ մտաւ —:

Այս բաւիղին մէջ գործերը ի՞նչպէս պէտք էր որոշել: Որո՞ւ դիմել պէտք էր այս անտանելի կացութենէն ազատելու համար:

Տիկին Տանկլար իւր սիրած անձէն օգնութիւն փնտռող կնոջ մը եռանդովը Տըպրէին դիմեր էր. Տըպրէ միայն խրատ մը կրնար տալ անոր, որ իրմէ աւելի զօրաւոր մէկուն դիմէ:

Այն ատեն տիկին Տանկլարի միտքը Պ. տը Վիլըֆօրը եկաւ:

Գավալգանթին բռնել տալ ուզողը Պ. տը Վիլըֆօրն էր, որ իրենց ընտանեաց մէջ անգթութեամբ այնպիսի շփոթութիւն մը կը պատճառէր իբրև օտար ընտանիքի մը:

Բայց ոչ, կը մտածէր տիկին Տանկլար, թագաւորի գործակալը անգութ մարդ մը չէր, իւր պարտուցը դերի դատաւոր մը և օրինապահ ու անողոք բարեկամ մ'էր, որ տմարդի բայց ապահով ձեռքով մը այն հարուածը կ'իջեցընէր. դահիճ մը չէր ան, այլ վիրաբոյժ մը, որ կ'ուզէր ապահովել Տանկլարի ընտանեաց պատիւը այն կորուսեալ երիտասարդին անուանարկութենէն, զոր իբրև իրենց փեսայացուն ամենուն կը ներկայացընէին:

Եւ որովհետև Պ. տը Վիլըֆօր Տանկլարի ընտանեաց բարեկամն ըլլալովը այս կերպ ընթացք մը կը բռնէր, տարակոյս չկար

որ թագաւորի գործակալը Անտրէայի ո՛վ ըլլալը գիտէր և անոր ընթացքը կը գիտէր։

Տիկին Տանկլար մտածելով կը տեսնէր որ տը Վիլըֆօրի ընթացքը իրենց համար նպաստաւոր էր։

Սակայն թագաւորի գործակալին անողոքութիւնը անկէ անդին անցնել պէտք չէր. հետևեալ առտու տիկինը զան տեսնելու պիտի երթար, և պիտի աղաչէր որ եթէ չէր կրնար դատաւորի պարտքը զանց ընել, գոնէ ներողամիտ ըլլայ։

Տիկին Տանկլար անցեալ յիշատակները պիտի նորոգէր և զանոնք օգնութեան պիտի կանչէր. այն մեղսալի բայց երջանիկ ժամանակը յիշելով պիտի աղաչէր որ Պ. տը Վիլըֆօր գործը գոցէ, կամ գոնէ թողու որ Գավալդանթին փախչի, ու այն ատեն յանցաւորը փնտռելու ելնէ։

Այս մտածութիւններէն ետև՝ տիկինը կրցաւ հանգիստ քնանալ։

Հետևեալ առտու ժամը իննին արթնցաւ, ու առանց իւր սենեկապանուհին կանչելու և առանց փոքր ձայն մը հանելու՝ առջի իրիկուան պարզութեամբը հագուեցաւ, սանդուխէն վար իջաւ, տունէն դուրս ելաւ և մինչև Բրովանս փողոցը քալեց և հոն կառք մը բռնելով՝ Պ. տը Վիլըֆօրի տունը գնաց։

Ամսէ մը 'ի վեր այս անիծեալ տունը ժանտախտի զգուշարանի մը տխուր երևոյթը կ'ընծայէր. սենեկաց մէկ մասը ներքին և արտաքին կողմէն փակուած էին. գոց փեղկերը միայն օդ առնելու համար վայրկեան մը կը բացուէին. այն ատեն կը կարծէին թէ այն պատուհանին առջև սպասաւորի մը այլայլեալ դէմքը կը տեսնեն, և անմիջապէս պատուհանը կը գոցուէր գերեզմանին վրայ փակուած կափարիչին նման, և դրացիները ցած ձայնով իրարու կ'ըսէին։

— Արդեօք այսօր ալ թագաւորի Պ. գործակալին տունէն դագաղի մը ելնելը պիտի տեսնե՞նք —։

Այս տխուր տունը տեսնելով տիկին Տանկլար սարսուռ մը զգաց. կառքէն իջաւ, և վհատեալ քայլերով գոց դրան մօտեցաւ և զանգակը հնչեցուց։

Հազիւ զանգակին երրորդ հնչիւնին, որ նոյն տան ընդհանուր

տխրութեանը կարծես թէ մասնակից էր, դռնապանը երևցաւ Ճիշդ իւր խօսքերը դուրս ելնելու չափ դուռը բանալով։

Կին մը տեսաւ, որ վայելուչ հագուած էր, և իրեն օտար մէկը կ'երևէր, սակայն դուռը աւելի չբացաւ։

— Բայց ինչո՞ւ չես բանար, ըսաւ տիկին Տանկլար։

— Նախ ըսէք ինձ, տիկին, թէ դուք ո՞վ էք, հարցուց դռնապանը։

— Ես ո՛վ եմ. չե՞ս Ճանչնար զիս։

— Այսուհետև մարդ չենք Ճանչնար, տիկին։

— Խենթեցեր ես ուրեմն, բարեկամ, գոչեց տիկինը։

— Ո՞ւրկից կու գաք։

— Ո՛հ, անտանելի է այդ ընթացքը։

— Տիկին, ինծի եղած հրամանը այս է, կը ներէք. անուննիդ ի՞նչ է։

— Տիկին սեպուհ Տանկլար. քսան անդամ զիս տեսած ես։

— Կարելի է, տիկին. հիմա ի՞նչ կը խնդրէք։

— Ո՛հ, ի՞նչ տարօրինակ մարդ ես եղեր, և այդ ամբարտաւանութեանդ համար Պ. տը Վիլըֆօրին պիտի գանգատիմ։

— Տիկին, ամբարտաւանութիւն չէ այս, այլ զգուշութիւն մը. առանց Պ. տ'Ավրինեի հրամանին կամ առանց թագաւորի Պ. գործակալին հետ խօսելիք մը ունենալու մարդ չկրնար այս տունս մտնել։

— Ես ալ Ճիշդ թագաւորի Պ. գործակալին հետ գործ ունիմ։

— Ստիպողակա՞ն գործ է։

— Աչքովդ կը տեսնես, քանզի կառքիս պատրաստուելուն անդամ չսպասեցի. բայց վերջացընենք, ահա այցատոմս՝ տիրոջդ տար շուտով։

— Տիկինը մինչև դառնալս պիտի սպասէ՞։

— Այո՛, գնա —։

Դռնապանը տիկին Տանկլարը փողոցին մէջ թողլով՝ դուռը վերստին գոցեց։

Ստոյգ է որ տիկին Տանկլար երկար ատեն չսպասեց. վայրկեան մը ետքը՝ տիկնոջ անցնելու չափ լայնութեամբ դուռը բացուեցաւ, տիկին Տանկլար ներս մտաւ և դուռը վերստին փակուեցաւ։

Դռնապանը բակը հասնելով, առանց իւր աչքը դրան վրայէն վերցընելու՝ ծոցէն սուլիչ մը հանեց և սուլեց։

Պ. տը Վիլըֆօրի սենեկապանուհին սանդուխին վրայ երևցաւ։

— Տիկինը թող ներէ մեր բարի դռնապանին, ըսաւ սենեկապանը տիկին Տանկլարի առաջը գալով, ինչու որ եղած հրամանը այս է, և Պ. տը Վիլըֆօր խնդրեց որ ըսեմ ձեզ թէ ասկէ ուրիշ կերպ մը չէր կրնար ընել։

Բակին մէջ մատակարար մը կար, որ նոյն զգուշութիւններով ներս մտցուցեր էին և որուն բերած ապրանքները կը քննէին։

Տիկին Տանկլար սանդուխէն վեր ելաւ. այն տան տխրութիւնը խորին տպաւորութիւն մը ըրեր էր իւր սրտին և իւր վշտաց շրջանը կ'ընդարձակէր. սենեկապանը անոր առջևէն քալելով և միշտ անոր վրայ հսկելով՝ դատաւորին սենեակը մտցուց զան։

Տիկին Տանկլար որչափ և իւր մտածութիւնովը զբաղած էր, սակայն ծառաներուն իրեն հետ վարուած կերպը այնչափ անարժան երևցաւ որ սկսաւ գանգատիլ։

Բայց Վիլըֆօր իւր վիշտերէն ծանրացած գլուխը վեր վերցընելով՝ անոր երեսը նայեցաւ այնպիսի տխուր ժպիտով մը, որ ներքին ցաւէն անմիջապէս աներևոյթ եղաւ։

— Ներեցէք ծառաներուս սոսկումէն այն կերպ վարուելնուն, որոնք չեմ կրնար մեղադրել. քանզի կասկածուելով իրենք ալ կասկածոտ եղան —։

Տիկին Տանկլար դատաւորին յայտնած սոսկումին վրայ խօսուիլը լսեր էր, բայց եթէ իւր աչօքը չտեսնէր՝ երբէք պիտի չհաւատար՝ որ անոնց սոսկումը այն աստիճան ըլլայ։

— Ուրեմն դուք դժբաղդ էք, պարոն, ըսաւ տիկին Տանկլար։

— Այո՛, տիկին, պատասխանեց դատաւորը։

— Ձէ՞ք ցաւիր ինծի համար։

— Անկեղծ սրտիւ, տիկին։

— Գիտէ՞ք ի՞նչ բանի համար եկած եմ։

— Ձեր գլուխը եկածներուն վրայ պիտի խօսիք, այնպէս չէ՞։

— Այո՛, պարոն, սոսկալի դժբաղդութիւն մ'է այս։

— Այսինքն ձախորդութիւն մը։

— Ձախորդութիւն մը կ'ըսէք, գոչեց տիկին Տանկլար։

— Ափսո՛ս, տիկին, պատասխանեց թագաւորի գործակալը իւր անխռով հանդարտութեամբը, սկսայ անդարմանելի եղող դիպուածները միայն դժբաղդութիւն կոչել։

— Է՛հ, պարոն, կը կարծէ՞ք որ մոռցուի . . .։

— Ամեն բան կը մոռցուի, տիկին, ըսաւ Վիլըֆօր. եթէ աղջկանդ ամուսնութիւնը այսօր չկատարուի, վաղը կրնայ կատարուիլ. եթէ վաղն ալ չըլլայ, ութ օրէն կ'ըլլայ։ Ձեմ կարծեր որ օրիորդ Էօժէնիին նշանածին համար ցաւելու նպատակ մը ունենաք —։

Տիկին Տանկլար անոր զրեթէ հեգնական այս հանդարտութեանը վրայ ապշութեամբ անոր երեսը նայեցաւ։

— Բարեկամի՞ մը քով եկած եմ թէ դատաւորի, հարցուց անոր տխրալի վսեմութեամբ մը։

— Գիտէք, տիկին, որ բարեկամի մը տունը կը գտնուիք —, պատասխանեց Վիլըֆօր, որուն այտերը իւր տուած ապահովութեանը վրայ սկսան սակաւ ինչ շառագնիլ։

Իրօք այս ապահովութիւնը՝ այս ժամուս իւր և տիկին Տանկլարի միտքը գրաւող դէպքերէն ուրիշ դէպքերու կ'ակնարկէր։

— Ուրեմն, ըսաւ տիկինը, աւելի քաղցրութեամբ վարուեցէք ինծի հետ, սիրելիդ իմ Վիլըֆօր, իբր բարեկամ խօսեցէք հետս և ոչ իբր դատաւոր, և երբ ես յետին դժբաղդութեան մը մէջ կը գտնուիմ, մի՛ ըսէք ինծի որ ուրախ ըլլամ —։

Վիլըֆօր խոնարհութիւն մը ըրաւ։

— Երբ դժբաղդութեանց խօսքը կը լսեմ, տիկին, երեք ամսէ 'ի վեր դժնդակ սովորութիւն մը ստացեր եմ որ իմ դժբաղդութեանցս վրայ կ'ըսկսիմ մտածել, և այս համեմատութեան ինքնասէր զբաղումը ակամայ իմ միտքս կը գրաւէ։ Ահա այս է պատճառը որ իմ դժբաղդութեանցս քով ձեր դժբաղդութիւնները ձախորդութիւն կ'երևին ինձ. ահա այս պատճառաւ իմ աղէտալի կացութեանս մէջ ձերը նախանձելի կացութիւն մը կ'երևի. բայց թողունք այս խօսքերը, որոնք ձեզ հաճելի չեն երևիր։ Ի՞նչ կ'ըսէիք, տիկին . . .։

— Եկայ ձեզի հարցընելու, սիրելիս, կրկնեց տիկին Տանկլար, թէ այն նենգաւորին գործը ի՞նչպէս եղաւ:

— Նենգաւո՛ր կ՚ըսէք, կրկնեց Վիլըֆօր. ստուգիւ, տիկին, սովորութիւն մը ըրած էք որ երբեմն գործերը կը թեթևցընէք և երբեմն կը ծանրացընէք. Պ. Անտրէա Գավալգանթին կամ թէ ըսեմ Պ. Պէնէտէթթօն նենգաւո՛ր կ՚անուանէք. կը սխալիք, տիկին, Պ. Պէնէտէթթօն կատարեալ մարդասպան մ՚է:

— Պարոն, ձեր ստուգութեան ճշգութիւնը չեմ ուրանար. սակայն որչափ արագութեամբ որ անոր դէմ զինիք, այնչափ շուտ մեր ընտանիքը պիտի կործանէք: Ա՛ղէ, մոռցէք զան քիչ մը ժամանակ. փոխանակ անոր ետևէն իյնալու՝ թողուցէք որ փախչի:

— Շատ ուշ եկաք, տիկին, հրամանները արդէն տրուած են:

— Եթէ բռնեն զան . . . : Բայց կը կարծէք որ բռնուի:

— Կը յուսամ:

— Եթէ բռնեն զան, (մտիկ ըրէք, միշտ լսած եմ որ բանտերը լեցուն են), բանտի մը մէջ թողուցէք — :

Թագաւորի գործակալը բացասական շարժում մը ըրաւ:

— Գոնէ մինչև որ աղջիկս ամուսնանայ, յաւելցուց տիկինը:

— Անկարելի է, տիկին. ոստիկանութիւնը օրէնք ունի:

— Ինծի՞ համար ալ, ըսաւ տիկին Տանկլար կէս մը ժպտելով և կէս մը ծանրութեամբ:

— Ամենուն համար ալ, պատասխանեց Վիլըֆօր, ինչպէս նաև ինծի համար ալ:

— Ա՛հ —, գոչեց տիկինը առանց այս հառաչանքին յայտնած խորհուրդը խօսքով աւելցընելու:

Վիլըֆօր այնպիսի նայուածքով մը անոր երեսը նայեցաւ, որով իւր դիմացինին խորհուրդները կը քննէր:

— Այո՛, դիտեմ ինչ ըսել կ՚ուզէք, կրկնեց թագաւորի գործակալը. հասարակութեան մէջ տարածուած այն սոսկալի տարաձայնութեանց կ՚ակնարկէք ըսել ուզելով թէ երեք ամսէ 'ի վեր զիս սուդի մէջ ընկղմող բոլոր այն մեռեալները բնական մահուամբ մեռած չեն և թէ Վալանթին ալ հրաշքով այն մահուանէ ազատեցաւ:

— Ամենևին մտքէս չէր անցներ այդպիսի բան մը, ըսաւ խսկոյն տիկին Տանկլար:

— Այո՛, ձեր մտքէն կ՚անցնէր, տիկին, և իրաւամբ. քանզի անշուշտ կը մտածէիք և ցած ձայնով դուք ինքնին կ՚ըսէիք. «Հուն որ գործուած յանցանքի մը համար դատախազ կ՚ըլլաս, ինչո՞ւ համար բոլորտիքդ այնպիսի յանցանքներ կան, որոնք անպատիժ մնացած են, պատասխան տուր»:

Տիկին Տանկլարի գոյնը փոխուեցաւ:

— Այս խօսքը դուք ինքնին կ՚ըսէիք, այնպէս չէ՞, տիկին:

— Այո՛, կը խոստովանիմ:

— Ուրեմն ես ալ պատասխան տամ ձեզ — :

Վիլըֆօր իւր թևաթոռը տիկին Տանկլարի աթոռին մօտեցուց. ետքը՝ իւր երկու ձեռքը գրասեղանին վրայ կռթնցընելով և իւր ձայնը սովորականէն աւելի ցածցընելով.

— Այնպիսի յանցանքներ կան, ըսաւ, որոնք անպատիժ կը մնան. վասն զի յանցաւորները չենք ճանչնար, և յանցաւորի մը տեղ անմեղին գլուխը ջախջախել կը վախնայ մարդ. բայց երբ յանցաւորները կը ճանչցուին, (Վիլըֆօր իւր ձեռքը գրասեղանին դիմացը կախուած խաչելութեան երկնցընելով) երբ այն յանցաւորները ճանչցուին, տիկին, ով ոք և ըլլան, պէտք է որ մեռնին: Հիմա անդրժելի երդում մը ընելէս ետև՝ համարձակեցէք այն թշուառականին համար ներումն խնդրելու:

— Բայց ապահո՞վ էք, պարոն, կրկնեց տիկին Տանկլար, որ ըսածնուն չափ յանցաւոր ըլլայ:

— Մտիկ ըրէք, ահա անոր վրայ առնուած տեղեկութիւնները. Պէնէտէթթօ տասնուվեց տարեկան հասակին մէջ նախ հինգ տարուան թիապարտութեան դատապարտուած էր իւր խարդախութեանցը համար. այն երիտասարդէն շատ բաներ կը յուսացուէր, ինչպէս որ թիապարտութենէ կը փախչի և մարդասպանութիւն կ՚ընէ:

— Եւ ո՞վ է այն դժբաղդ երիտասարդը:

— Ո՞վ դիտէ, սրիկայ մը, Քորսիացի մը պիտի ըլլայ:

— Մէկը չփնտռե՞ց զան:

— Ամենևին, մէկը չճանչնար իւր ծնողքը:

— Բայց Լուքքայէն եկող այն անձը ո՞վ է ։

— Իրեն պէս ուրիշ դաւաճան մը, զուցէ իւր մեղսակիցն է — ։ Տիկին Տանկլար ձեռքը միացուց ։

— Վիլըֆօր, ըսաւ իւր ամենէն քաղցր և ամենէն սիրալիր ձայնովը ։

— Յանո՛ւն երկնից, տիկին, պատասխանեց թագաւորի գործակալը այնպիսի հաստատամտութեամբ մը, որ միանգամայն իւր պաղութիւնը կը ցուցընէր, յանո՛ւն երկնից, յանցաւորի մը համար ինձմէ ներում մի՛ խնդրէք ։

« Ո՞վ եմ ես, բայց եթէ օրէնքը. միթէ ձեր տրամութիւնը տեսնելու համար օրէնքը ա՞չք ունի, ձեր քաղցր ձայնը լսելու համար ակա՞նջ ունի. միթէ օրէնքը խե՞լք ունի որ ձեր փափուկ խորհուրդներուն միտ դնէ ։ Ո՛չ, տիկին, օրէնքը կը հրամայէ, և երբ օրէնքը կը հրամայէ՝ պէտք է որ պատժէ ։

« Կրնաք ըսել թէ ես կենդանի էակ մ՚եմ և ոչ օրինադիրք մը, մարդ մը և ոչ հատոր մը ։ Ինծի նայեցէք, տիկին, բոլորտիքս դիտեցէք, միթէ մարդիկ իբր եղբա՞յր վարուեցան ինծի հետ, միթէ անոնք զիս սիրեցի՞ն, ինծի հոգացի՞ն և խնայեցի՞ն. միթէ մէկը Պ. տը Վիլըֆօրի համար շնորհք մը խնդրե՞ց և այս շնորհքը եղա՞ւ. ոչ, ոչ, ոչ, այլ Պ. տը Վիլըֆօր միշտ հարուածեցաւ ։

« Կ՚ուզէք հետս խօսիլ այն քաղցր և եռանդալի աչօք, որ կը յիշեցընէ ինձ թէ պէտք եմ ամչնալ ձեզմէ, ո՛վ կին, այսինքն ո՛վ յուշկապարիկդ ։ Թող այնպէս ըլլայ, այո՛, ձեր այն դիտցածին համար և զուցէ . . . զուցէ ուրիշ բանի համար ալ ամչնամ ձեզմէ ։

« Բայց վերջապէս ես ալ զուցէ ուրիշներէն աւելի չարաչար սխալելէս ՚ի վեր՝ ուրիշներուն զգեստները թոթվեցի որ վէրքը դտնեմ, և գտայ, կրնամ իսկ ըսել մարդկային տկարութեան կամ չարութեան կնիքը երջանկութեամբ և ուրախութեամբ գտայ ։

« Քանզի այն մարդիկը, որոնց յանցաւոր ըլլալը կը ճանչնայի, և այն յանցաւորները, զորոնք կը պատժէի, սոսկալի բացառութիւն մը չըլլալուս մէկ մէկ կենդանի և նոր ապացոյցներ էին ։ Ափսո՛ս, ափսո՛ս, ափսո՛ս, մարդիկ անօրէն են, ուրեմն անոնց անօրէնութիւնը ապացոյցով հաստատենք և պատժենք զանոնք — ։

Վիլըֆօր այս վերջին խօսքերը այնպիսի ջերմնաբեր բարկութեամբ մը արտասանեց, որ իւր լեզուին կատաղի մարդու մը պերճախօսութիւնը կու տար ։

— Բայց, կրկնեց տիկին Տանկլար վերջին փորձ մը ընելու ջանալով, կ՚ըսէք թէ այն երիտասարդը սրիկայ, որբ և անպաշտպան է ։

— Աւելի դէշ, աւելի դէշ, և կամ աւելի աղէկ. Նախախնամութիւնը այսպէս ըրաւ զան, որպէս զի իւր վրայ լացող մէկը չգտնուի ։

— Տկարին վրայ կատաղութիւն բանեցընել է այդ, պարոն ։

— Մարդասպանութի՞ւն ընող տկարին ։

— Անոր անպատուութիւնը իմ տանս պատիւն ալ պիտի աւրէ ։

— Ի՛նչ ընեմ, միթէ մահն ալ իմ տանս մէջ մտած չէ՞ ։

— Ո՛հ, պարոն, գոչեց տիկին Տանկլար, քանի որ դուք ուրիշներուն վրայ ամենևին չէք գթար, գիտցած եղիք որ ուրիշներն ալ ձեր վրայ պիտի չգթան ։

— Թող այնպէս ըլլայ, ըսաւ Վիլըֆօր սպառնական շարժումով մը իւր բազուկը դէպ ՚ի երկինք վերցընելով ։

— Գոնէ այն թշուառ երիտասարդին դատը ուրիշ նիստերու ձգեցէք, թէ որ իրօք բռնուած է, որով վեց ամիս գործը մոռցընելու պատճառ պիտի ըլլաք ։

— Չեմ կրնար, ըսաւ Վիլըֆօր, տակաւին հինգ օր ունիմ. քննութիւնը կատարելու համար հինգ օրը պէտք եղածէն աւելի ժամանակ ըսել է. ասկէ զատ, չէք հասկընար, տիկին, որ ես ալ մոռնալու պէտք ունիմ ։ Երբ կ՚աշխատիմ, քանզի դիշեր ցորեկ պարապ կեցած չեմ, երբ կ՚աշխատիմ, այնպիսի ժամեր ունիմ որ ալ ինքզինքս կը մոռնամ, և երբ ինքզինքէս դուրս կ՚ելնեմ՝ մեռեալներու պէս երջանիկ եմ. սակայն այս բանս լաւագոյն է քան թէ նեղութիւն կրելը ։

— Պարոն, երիտասարդը փախաւ, թողուցէք որ փախչի. անհոգութիւնը դիւրութեամբ գթալու կերպ մ՚է ։

— Բայց արդէն ըսի ձեզ թէ շատ ուշ է. լուսնալուն պէս հեռագիրը զարկինք, և այս ժամուս . . . ։

— Պարոն, ըսաւ սենեկապանը ներս մտնելով, նաւթրակ մը ներքին դռնոյ պաշտօնէին կողմէն այս հեռագրատուրը կը բերէ — ։

Վիլըֆօր նամակը առաւ և շտապով անոր կնիքը քակեց ։

Տիկին Տանկլար իր սոսկումէն կը սարսռար, իսկ Վիլըֆօր ուրախութենէն կը դողար ։

— Խնամեցար, գոչեց Վիլըֆօր, Գամբիէնեի մէջ բաներ են գան, ալ լմնցաւ — ։

Տիկին Տանկլար գոնեատեղով պաղատեցաւ ոտք ելաւ ։

— Մնաք բարեաւ, պարոն, ըսաւ ։

— Երթաք բարեաւ, տիկին, պատասխանեց Թագաւորի դործակալը պրեթէ ուրախութեամբ զան մինչև դուռը տանելով ։

Եաքը իր դրասեղանին դառնալով

— Ամէն բան լման է, ըսաւ աջ ձեռքին կռնակովը նամակին վրայ զարնելով, դատելու համար խարդախ մը, երեք դող, և ուրիշ կրակ ձգողներ ունէի, միայն մարդասպան մը կը պակսէր, ահա ան ալ, աղտոր նիստ մը պիտի ունենանք — ։

ՎԵՐՋ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍԻՆ

ՅԱՆՆԿ ԳԼԽՈՑ

	Երե֊
Ա. Լեհնի օշարակը . .	3
Բ. Ամբաստանութիւնը .	18
Գ. Մեկուսացեալ հացագործին սենեակը .	26
Դ. Խորտակումը . . .	49
Ե. Ատուծոյ ձեռքը . .	68
Զ. Պոշան	76
Է. Հանապարհորդութիւնը	85
Ը. Գատաստանը . . .	101
Թ. Մենամարտութեան գրգիռը	121
Ժ. Թշնամիանքը . . .	130

	Երե֊
ԺԱ. Գիշերը	144
ԺԲ. Հանդիպումը. . .	156
ԺԳ. Մայրն ու որդին	172
ԺԴ. Անձնասպանը .	181
ԺԵ. Վարանքին . . .	194
ԺԶ. Խոստովանութիւնը	204
ԺԷ. Հայրն ու աղջիկը	220
ԺԸ. Գաշնագիրը . . .	232
ԺԹ. Պեղնիքային ճամբան	246
Ի. Զանգակին ու չիչխին պատգոկը . .	254
ԻԱ. Օրհնքը	271

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅ ԽՍՀՄ
Ա. ԻՄ. Ա. ՄԱՆԿԱՑՈՒԱՆ

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0793804